

Viata românească | 2

REVISTĂ A UNIUNII SCRITORILOR DIN R.P.R.

1 9 6 2

DECEMBRIE

ANUL XV

CUPRINSUL

15 AM DE LA PROCLAMAREA REPUBLICII POPULARE ROMÎNE

DEMOSTENE BOTEZ: Cîntecul de bucurie al poporului	3
MIHAI BENIUC: E zare de pe steag; Eu am trecut; Calei- doscop.	
VICTOR EFTIMIU: Odă Republicii; Antene; Și, veșnic, omultirea o subjugă.	
ALFRED MARGUL SPERBER: Cit de frumoasă a fost pri- măvara acelei ierni (în rom. de Ștefana Runcu)	
SZEMLER FERENC: Republicii (în rom. de Ion Horea)	11
ȘTEFAN AUG. DOINAȘ: O zi; Scara Palatului	11
TRAIAN COȘOVEI: Pe arșiță	1
NICOLAE VELEA și ILIE TÂNĂSACHE: Cele două fluvii (reportaj)	^
•	
AL. PHILIPPIDE: Negură în munți (versuri)	12
•	
ION PAS: Amintiri... dintr-o „Carte despre vremuri multe”	54
POEȚII NOȘTRI	
PETRE SOLOMON: Incantație; Pastel; Marină; Clipă; Marea; La cetatea Sucevei; Păunii; Din Turnul Goliei; Vuitul	b8
CRONICA POLITICA	
COSTIN MURGESCU: Drumul către dictatul de la Viena, drum al politicii externe reacționare a monarhiei	£
RADU POPESCU: încotro se îndreaptă republica burgheza	o'
SCRIITORI ȘI CURENTE	
AL HANȚA: Cîteva considerații pe marginea evoluției con- ceptului de „Republică” în literatura și cultura ro- mină	^
CRONICA LITERARĂ	
SAVIN BRATU: Ion Brad: „Mă uit în ochii copiilor”	108
CRONICA DRAMATICA	
N. TERTULIAN: „Steaua polară” de Sergiu Fărcășan	«6
CRONICA FILMULUI	
D. I. SUCHIANU: „Celebrul 702”; O seară cu Rene Clair	322
DISCUȚII	
M. CARP: Să revizuim ortografia (I)	127

TEORIE ȘI CRITICA

EUGEN LUCA: Progresele și maturizarea poeziei noastre	137
HORIA BRATU: Metodă și stil în romanul sovietic	151

CRONICA RIMATA

TUDOR MĂINESCU: Prefaceri	161
---------------------------	-----

CARNET SOVIETIC

DUMITRU HÎNCU: Frumosul—pasiune colectivă	163
---	-----

MISCELLANEA: Gerhart Hauptmann (Ion Marin Sadoveanu) — Expoziția Gina Hagiu și Eugen Popa (Paul Constantin) — Săptămîna poeziei (Ion Horea) — Eminescu și un „creer regal” (Augustin Z. N. Pop) — John Steinbeck (P.S.) — Creatorul „Internaționalei” (D.B.) — Butoiul Danaidelor (D. Ludovic) — Privind la micul ecran (H. Zalis) — Critica literară în „Informația Bucureștilui” (Tudor Rotaru) — Un sfert de veac de la moartea lui Jozsef Attila (P.P.)	166
--	-----

CĂRTI NOI: Zaharia Stancu: „Jocul cu moartea” (D. Micu) — Marcel Breslașu: „Alte «niște fabule»” (Sanda Radian) — Remus Luca: „Poveste de dragoste” (M. Petroveanu) — Demostene Botez: „Prin U.R.S.S.” (Petre Pascu) — Miron Scorobete: „Manuscris” (Lucian Raicu) — Grigore Beuran: „Ochi adinei” (Al. Sever) — St. Cazimir: „Pionierii romanului romînesc” (Cornel Regmain)	186
---	-----

REVISTA REVISTELOR — din țară —: „Secolul 20”, nr. 8-9/1962 (L.R.);—de peste hotare:—„Znamia” nr. 11/1962 (LP.) — „Il. Ponte” nr.7/1962 (J.M.) — „Weimarer Beiträge”, nr. 3/1962 (Sanda Ioanovici) — „Les temps modernes” — sept.-oct. 1962 (LP.) — „Le figaro littéraire” — sept.-oct. 1962 (L. Daniel)	206
--	-----

CUPRINSUL ANUAL	219
-----------------	-----

ILUSTRĂȚIA DE PE COPERTĂ: VLAD CRIVĂȚ: **Tineretea orașului**
FOTO: Florin Dra^a

—Director: **MIHAIL RALEA**—

Colegiul redacțional: Aoad. TUDOR ARGHEZI, AUREL BARANGA (redactor-sef ad'unct), Acad. MIHAI BENIUC, Acod. GEO BOGZA, DEMOSTENE BOTEZ (redactor-șef), LUCIA DEMETRIUS, PAUL GEORGESCU (redactor-șef adjunct), Acad. IORGU IORDAN, Acod. ATHANASE JOJA, AL PHILIPPIDE, membru corespondent al Academiei R. P. R., Acad. ZAHARIA STANCU, D. I. SUCHIANU, Acad. TUDOR VIANU

15 ANI DE LA PROCLAMAREA REPUBLICII POPULARE ROMÎNE

CÎNTECUL DE BUCURIE AL POPORULUI

DEMOSTENE BOTEZ

„Intr-una din zilele de sfîrșit de august, o duminică, Laurențiu și cuconu Evghenie Ciornei se aflau la masă la cuconu Filîp. Și cucoana Aglaie vorbea cu-o mare părere de rău despre sfîrșitul lui Alexandru Filoti. Ciornei avusese atunci un cuvînt aspru- pe care-l rostise cu liniștea și cu neclintirea lui obișnuită:

„Apa și boerii curg la vale”.

Cuvîntul acesta aspru este de fapt al lui Mihail Sadoveanu, care avea aceeași liniște și neclintire, și-a fost rostit încă în 1925, în ultimul capitol al romanului „Venea o moară pe Șiret”.

Sînt ispitit să completez astăzi acel cuvînt aspru și să-i adaug ceva, tot atît de netăgăduit: „Apa, regii și boerii curg la vale”.

S-au urnit poate mai greu regii, căci așa se urnesc bolovanii mari, dar au curs și ei la vale, destul de repede ca să ajungă în cine știe ce fund de mlaștină. În decursul unei vieți de om s-au trecut — așa că azi abia își mai aduce cineva aminte de ei — nu mai puțin de patru regi. Omul simplu, adolescent în vremea lui Carol I, i-a perindat apoi, de-a lungul vieții sale, cu ura lui, pe toți cei patru, la rînd, și el a rămas în picioare, pe cită vreme toți cei patru încoronați sînt oale și ulcele; în cel mai bun caz, mezinul, a ajuns vînzător de piese de automobil la o margine de șosea.

îmi aduc aminte că însuși N. Iorga, acum vreo treizeci de ani, folosea încă pe-atunci expresia „Supt trei regi” în titulatura unui articol bine-înțeles de supunere concretizată în trei mari mătăanii. Expresia dăduse loc pentru cei care cunoșteau mai bine lucrurile, la un înțeles de verb, din conjugarea lui „a suge”.

Fapt este că azi, un om de 65 de ani, — vîrstă nu prea exagerată, — ar fi putut scrie cu 15 ani în urmă : „Subt patru regi”.

S-au trecut ca firele de paie, fără nici o legătură cu pămîntul, — din acele care n-au dat rod, ci doar tăciune, de-au innegrit și boabele din jur.

Mare caznă și-au dat conducătorii țării de altă dată pentru a înzdrăveni acest fetus plăpînd al coaliției lor, care se chema dinastia Hohenzollern-ilor. Autoritățile înconjurau izolarea regală de un respect solemn, iar școala educa pe copii într-o servilă prosternare la auzul numelui Carol, care nu se găsea de loc în dicționarele și nici în calendarele noastre cu chengar național, deși fiecare zi își avea cel puțin un sfînt sau un arhanghel al ei.

Mitul trebuia să se nască în mintea crudă a copiilor, să-Z susțină cu duioșie mamele, chiar dacă tații rosteau cuvinte tari la adresa majestații.

Cărțile de școală începeau cu un chip încuiat, ermetic, sever, cu o barbă cum nu au purtat nicicând plășii noștrii cu troncan de vagmistru de artilerie pe cap, în uniformă corectă, încheiată cu o specific nemțească grijă.

Devenise obsesie. A fost vîrît pe gît fiecărui cetățean, fiecărui copil, de parcă fiecare ar fi trebuit să-l deseneze din memorie.

Bine înțeles că, precum orice rege, a devenit și erou. Altfel nici nu se putea. Și chiar om de duh, memorabil. „Asta-i muzica ce-mi place”, devenise reflecție napoleoniană, cu toate că nu măgulitoare. în fine: exclamație de asistent la lupta și moartea altora.

Tăcerea și izolarea poleiseră mitul. Zeii care nu se văd sînt mari. Regii la fel. Confruntările sînt cu risc. Răspunsul la salut cu un singur deget care atingea cozorocul chipiului, în fond semn odios de dispreț și silnicie, devenise un mare gest regal în fața căruia potențaii în simbrie rămîneau cu gurile căscate de admirație.

Și-apoi acel imn pe una, pe două, pe trei voci cu acel superb în idioția lui „în pace și onor” au împuiat auzul copilăriei mai multor generații.

Cărțile de școală, corurile, fanfarele, portretele, caietele și temele de patriotism au încercat să creeze mitul din umbra uscată, în uniformă și cu bețișor, de pe aleele pustii ale parcului din Sinaia, păzit roată împrejur pînă-n adîncul codrilor, de sentinele înarmate.

Aparență austeră, în realitate pornire tenace, surdă, de îmbogățire, căreia nu-i lipsea nici cea mai odioasă avariție. Un fel de Ubu avar. Jary nu avusese norocul să-l cunoască pentru a creea în adevăr un tip sintetic de rege.

Domnie fără nici o singură idee generoasă călăuzitoare. Exploatare, înavuțire, opresiune care se chema ipocrit: ordine. Huzurul unei clase la picioarele tronului. Secătuirea exploataților pînă la istov. în 1906 jubileul de 40 de ani de „glorioasă” domnie (se putea să fie altfel?!) cu expoziție unde a apărut luxul pentru cei bogați, dar nici un muncitor, nici un țaran. Bilanțul a explodat însă — și nu doar din hîrtii și rapoarte — de îndată, în 1907. O nouă expoziție putea fi deschisă în continuare: cu 11.000 de cadavre. Expoziție sinistră, dar cea mai cuprinzătoare pentru „glorioasa” domnie.

în răstimp, încă de la început, de la prima prezentare a dinastiei, clasa muncitoare și țărănimea au detestat-o. Nu a fost întrunire muncitoarească, nu a fost prilej în care muncitorii să nu ceară proclamarea Republicii. Ei judecau înțelept inutilitatea și absurdul orînduirii perimate, desuete, cu reminiscențe nefirești de Ev Mediu. Pojghița socială suprapusă jena ca o armură. Parazitismul era abhorat din instinct.

O mare parte din intelectuali luase atitudine alături de muncitori. Fățîș, cu tot curajul. Minciuna sta cu regele la masă, dar adevărul striga la tribune, în paginile revistelor, în foile unor ziare.

Nu! Poporul n-a fost nici o clipă dinastic. Dacă ar fi fost după el, și ar fi avut și puterea, dinastia n-ar fi viețuit nici o zi cu toată armata ei păzitoare.

Regișorii care au urmat lui Carol I, nepoți și strănepoți, nu au fost mai vrednici; din contra: un pușor anost și anodin, frizînd inconștiența într-Un dulce-farniente burghez-familiar. Lipsit de voință și de orice strălucire, regele Ferdinand a trecut prin țară cu un plictis de exilat într-o

colonie în care nu-l interesa nimic. Conducător al țării căzuse la sorții destinului absurd și ironic, un om care nu-și putea conduce nici bietele treburi familiare. Pentru ca apoi să domnească incuria, dezertarea, desfrul fără rușine, pretenția obraznică și suficientă, excrocheria, trișarea, furtul, delapidarea, iresponsabilitatea, urmată de progenitura în care trecutul se agrava cu cretinism.

Toate acestea, flatate, speculate, multiplicare de o șleahță de politicieni verosi, fără pic de dragoste de țară, șnapani înrăiți, lichele cu școală superioară făcută ancestral cu pupatul tâlpilor la sultan, și cu blazon a cărui deviză era „Capul ce se pleacă, sabia nu-l taie!”

Dacă domnii fanarioți cumpărau domnia cu saci de aur la licitație, dacă nu cumva cu capul tatălui sau fratelui mai mare, grupele politice, pentru câpătarea puterii, deschideau și ele licitații la taraba capitalului strein, pentru a vinde cât mai ieftin avuțiile țării, pentru scaunul nu domnesc, ci doar ministerial.

Dacă pentru comportarea lor hapsină și neomenoasă, regii aveau scuza de a nu fi legați cu nimic de acest popor, apoi politicienii, uneltele lor, executanții, nu au avut nici o scuză.

Sub stăpânirea acestei cîrdășii, țara a rămas anacronic în feudalism, „eminamente” agricolă și analfabetă.

Mai putea oare rămîne mult, după actul istoric de la 23 August 1944, acest altoi hibrid care înflorise în jungla sălbatică a politicianismului autohton?!

Ca unul din acei extraordinari chirurgi, poporul a extirpat singur, cu bisturiul, apendicele parazitare din organismul suferind al țării. Rege, dinastie au fost măturate peste graniță. Și cel pe care Nae Ionescu, „teoreticianul” cu implicații cerești al legionarilor îl declarase într-un editorial al ziarului „Cuvîntul”, a fi de origine divină, și-a pierdut sfîntul duh, care ieșea cam bilbiuit din gîtlejul divin. Și azi, progenitura domnului Dumnezeu vinde benzină și ulei șoferilor în pană, la marginea unei șosele europene.

Dar ce renaștere colosală q adus această extirpare organismului sănătos al țării noastre!

Toate energiile vitale s-au descătușat, ca într-o primăvară tîrzie. Totul a înflorit: oameni și locuri.

Cînd am scăpat de embrionul „divin”, și-a desăvîrșit omul opera, — omul creator, omul făuritor al celei de a doua naturi, omul constructor al socialismului, ziditor al unei lumi noi. — Omul condus înțelepțește de Partid, fără ezitări, fără greș.

De 15 ani de la proclamarea Republicii Populare Romîne, de cînd mîinile poporului sînt libere și mintea mai luminată, munca eroică ce se desfășoară în țara noastră a obținut rezultate uluitoare. Nu o farsă mistică și spiritistă ca la facerea lumii, cînd totul a fost gata prin suflare cu sfîntul duh, în șapte zile, ci o muncă hotărîtă, cu suport de convingere și încredere, cu abnegație și eroism care au îmbogățit fața pămîntului cu noi și grandioase frumuseți produse de mîna omului.

Parcă întinderea teritoriului țării noastre s-a mărit, atît de nesfîrșite îi sînt azi recoltele; parcă toate bogățiile subsolului nostru s-au înmulțit, atît de mare le este azi belșugul; parcă tot ce este necesar omului și vieții lui se înmulțește zilnic într-o proporție geometrică, atît de îndestulat începe să fie fiecare.

«Să spun ce s-a făcut în acești 15 ani de democrație populară, de când țara e condusă, nu de bastarzi „divini”, ci de cei mai buni oameni ai poporului?! Dar asta o vede fiecare, în orice zi, în orice loc! Nu e kilometru pătrat să nu-și fi avut șantierul său, să nu-și aibă fala sa.

Cuvîntul, chiar cînd e oricît de artistic, e doar o oglindă a realității, și oglinda nu poate cuprinde totul, și uneori e și proastă. Dar de ce este nevoie de oglindă cînd la orice pas putem pipăi realitatea fie că-i un bloc muncitoresc, un furnal, o uzină nouă, o sondă, un combinat chimic, sau o școală, un spital, un cartier, un oraș nou întreg?

E o realitate pe care nici un ideolog idealist — dacă posedă cele cinci simțuri chiar cu ochelari și cornet acustic — nu o poate nega, căci îi vor sări în ochi mărețele noastre realizări, și îi va tremura timpanul la cîntecul de bucurie al poporului.

Planul bătăliei pentru construirea socialismului e făcut și îi cunoaștem peisajul aidoma, pînă în 1975.

Soarele din stema Republicii Populare Romîne se înalță tot mai tare; îl poartă tot mai sus, ca pe-o ofrandă, de-asupra capului lor, deasupra culmilor carpatine, brațele puternice ale oamenilor muncii.

Desen de Iser: „1907”

zare ele pe steag

MIHAI BENIUC

*Se cocoșară munții cărînd în spate cerul
Cu albăstrimea toată, cu aștrii fără număr
Cu singura răsplată că i-a bătut pe umăr
Vr-un nour ori vr-o ceață ori grindina ca fierul.*

*Mă uit la cîte unul din ei cum stă fălos
De parc-ar zice : „Noaptea și ziua eu tot car
Din veșnicie cerul în veșnicie iar
Și nu-l scap niciodată, să cadă cumva jos”.*

*O, munții mei, ce treabă măreață e a voastră !
Noi ne cărăm doar umbra și-o tot țîrim prin tină
Și-o săpunim pe urmă-n clăbucii de lumină
Furați cu ochii lacomi din zariștea albastră.*

*Eu umbra mi-am întins-o de-acuma la uscat
Și-s curios dintr-însa ce zdreanță mai rămîne
Cînd voi porni-o iarăși spre fabulosul Mine
Ce-mi face semn cu capul și ochiu-ntunecat.*

*Furtuni de foc ? Se poate. Dar eu te știu, stăpîne,
Că tu ca viitor ești dispus ca să le-mprăștii
Și știu că ai o față de hitru-n dosul măștii
Și am să-ți spun o glumă, să rizi, stimate Mîne.*

*Dar pentru-aceasta cată să mă primești în prag
Cu ușa larg deschisă, căci și eu sînt un munte,
Căruia-n chip de stele sudoarea-i stă pe frunte,
Iar purpura-n obrazu-mi e zare de pe steag.*

am trecut...

*Eu am trecut prin apă și prin foc,
Nici umedă nici arsă nu mi-e pielea
Și dacă plîns pe față-mi n-are loc
Nu rîd așa ușor de toate celea.*

Prietenii mi-s rari ca peatra scumpă
Și tari și luminoși ca diamantul
Și cu o vrere-n stare munți să rumpă
Noi înfruntăm și aștrii și neantul.
Avem și steag ce, dacă-l desfășori,
Acopere pământu-ntreg cu zori.

oscop

Scutură cu toată puterea
Ca pe-un caleidoscop
Propria țeastă
Și privește apoi
Prin spărturile ochilor
Să vezi ce-a ieșit
De n-a ieșit nimic, asta e bine
Mai scuturi o dată
De trei ori, de șapte, de nouă
...Den-a ieșit nimic încă e bine
Mai scuturi, mai scuturi, mai scuturi
Și iarăși privești
Dacă-i frumos
Scutură-așa, să se zguduie casa
Să se strîmbe drumul
Să cadă munții-n genunchi
Să clipească repede, repede *steleltT*
Și omul să-și pună mîna pe inimă.
Dar de-i urît
la țeastă ca pe-o oală crăpată
Și-arunc-o!
Ori nu!
Mai bine s-o umpli cu țărână
Cu mraniță bună
Și-mplîntă-n ea
O roșie mușcată.

Odă Republicii

VICTOR EFTIMIV

*Tu ne-ai primit pe toți cu brațe-ntinse
Și nu ne-ai întrebat din ce meleaguri
Venim aici! Sub ale tale steaguri
Ne strângem azi cu inimi neînvinse...*

*De ți-am cerut un sprijin, cu șiraguri
De nestemate mîna ta ne-ncinse,
Din lanurile tale necuprinse
Ne-ai dăruit și grîu și vin și faguri.*

*Pe drumul nou de muncă și de pace
Tu pregăteai mulțimilor sărace
Un trai mai bun și-o frunte mai înaltă.*

*Slăvită fii, Republică romînă !...
In horă, astăzi, mînă-n altă mînă,
Te vor sluji cu toții laolaltă !*

Antene

*Un sol trimis din depărtări astrale
Bătu la poarta palidei Hecate.
Vuiră văile întunecate,
Cetățile de gheață, sepulcrale.*

*Pădurile, de mii de ani uscate,
încremeneau peisajii minerale...
„Bine-ai venit, drumeț din lumi spectrale
Pe spații încă nedescălecate !*

*Lunarul glob e sterp de orice roade,
La voi trăiesc mulțime de noroade.
O, fericite plaiuri pămîntene !*

*Voi străluciți în plină propășire
Și-n mersul falnic spre desăvîrșire,
Zvîrliți în cosmos primele antene".*

01, veșnic omul firea o subjugă...

*Atîtea veacuri nu trecură, parcă,
Decînd, cu teamă și sfioasă rugă,
Sălbatecul a pus o buturugă
Pe valul săltăreț, făcînd o barcă.*

*Și, veșnic, firea, omul o subjugă :
Ușoara luntre se preface-n arcă.
Vapoare grele mările încarcă
Și bastimentele se-ntrec în fugă.*

Balonul eel dintii urcat în spații,
Uimit-a Dolomiții și Carpații.
De-atuncea, câte zboruri de poveste !

încrezători în fericita eră,
Noi vom vedea, mai sus de stratosfera,
Procesiunea navelor celeste.

Cît de frumoasă a fost primăvara acelei ierni

ALFRED MARGUL ȘPERBER

Cad fulgii moi sporind încet noianul,
Atît de limpezi stele licăresc.
Simțim cum aripile vieții cresc,
Timpul se-nnoiește și nu anul.

Ce repede se schimbă-acum pămîntul!
Atunci, de mult, sunînd de anul nou
în soarta noastră cu adînc ecou
Republica își începuse cîntul.

Ca și atunci cad fulgii pe cărare.
O, primăvară, iarna înflorind,
Ce clopote-au sunat cu glas de-argint
A sufletului nostru sărbătoare !

Ce fericite mîini se-nlănțuiau
în joc năvalnic peste tot pe stradă !
— Un dans de primăvară în zăpadă,
O bucurie, necuprinsă, grea !

Au vrut, au îndrăznit cei muritori
Să-și ia dreptatea și s-o facă lege,
Aceasta-i puntea peste care trece
De la pămînt la stele, drumul lor.

Puterea care ține viața trează
Acele mîini atotbiruitoare
Vor bate falnic marea oră, care
Pămîntul lumii îl eliberează.

în rominește de Ștefana RIMTCU

zpublicii

SZEMLER FERENC

*Ca floarea soarelui am fost și sînt!
Nu ești tu oare
asemenea lui, revărsînd pe pămînt
prospețime, dogoare ?*

*Din rădăcini întoarsă-i fața mea
spre căile tale,
stăruitor urmînd și ea
orbite astrale,*

*Cînd cu mine, pămîntul, cu nopțile lui
șt zile de-a rîndul,
îl simt împlinit în lumină cînd sui
spre tine, nălțîndu-l.*

*De dincolo de umbră și ceață cobori,
strălucînd, în rodire,
și în sufletul meu, cînd arunci printre nori
o rază subțire.*

*M-or culege din cîmp, și pe mine-ntr-o zi
din pămînt și azururi,
dar lumina din roadele mele-ți va fi
răspîndită de-apururi.*

în romînește de Ion Horea

ȘTEFAN AUG. DOINAȘ

*Cînd ziua fără chip, ce sta afară,
de-atîtea veacuri zgribulînd în nea
pătrunse în palat ca o fanfară
cu vocile poporului în ea, —
muriră mii de lucruri în răstimpul
de-o clipă cît le-atinse-n treacăt timpul •
orbi coroana, scepstrul, tronul'nalt,
pălîră uși sculptate-n monogramă
și vase de cristal și de cobalt
și chipuri de strămoși privînd din ramă
Iar regele, el însuși, împietri
de spaimă mare-n masca lui de gală.
Și doar un neamț cam spîn, în travesti
se furișă pe-o ușă laterală.*

*In urma lui, spălîndu-se cu nea,
Istoria-n palat se primenea.*

cara palatului

*Pe-aceste trepte, falnice, semeț
în mitul lui cu trese-aurifere
cu buzele răsfrînte a dispreț,
asemeni unei amfore cu fiere,
urca monarhul. Treapta cea de sus
îl dăruia unei rotiri deșarte
de pasăre venită din apus
ca să-și găsească țara-n altă parte.
Iar marmora, în urmă-i, licărea,
din umeri, ca o trenă de hermină
în falduri largi, din ce în ce mai grea
cu cît s-apropia înspre țărînă,
de marile mulțimi îngenunchiate
pe-al căror creștet stau, de veacuri toate.*

*Dar cînd mulțimile, ca niște lei,
ajunseră la scara dezmiertată, —
un muncitor călcînd pe tivul ei
i-o smulse de pe umeri, dintr-odată,
lăsînd descoperit — pînă-n tavan —
neantul Cu profil de suveran.*

PE ARȘIȚĂ

TRAIAN COȘOVEI

Stăteau amîndoi de vorbă, pe prispă. Casa cu cerdac acoperit de viță sălbatică și ferestre zugrăvite în chenare albastre, era sus, pe coastă. Jos în ograda cu ierburi, copilul se juca întăritînd cățelul Bot-dulce. În față, departe, lacul era liniștit ca o oglindă puțin încețoșată de căldura din timpul zilei. Se zărea șoseaua albă șerpuind peste dealuri. Era spre asfințitul soarelui, dar ziua de la începutul lui iulie lăsase multă zăpușeală. Din spre miază zi și cam de jur împrejur, pe tot orizontul, se ridicau clăbucii alburii, strălucitori ai unor nurași.

Ei stăteau de vorbă, bucuroși pentru că deși veniți de două zile, el umblase cu copilul pe bălți, prin sat; astăzi fuseseră pe dealuri și abia acuma reușeau să aibă un ceas al lor. Ca întotdeauna, mai mult ea povestea, el doar o întreba de una și de alta, el avea aproape totdeauna puțin de povestit, deși i se întâmplau multe și vedea multe. Așa era firea lui, îi plăcea, la întîlnirile acestea, s-o asculte pe mama lui. O asculta și acum cu plăcere — îl odihneau poveștile ei, din cînd în cînd se uita la jocul copilului, cu vițelul și cățelul Bot-dulce în ogradă iar ea îi povestea. În liniștea serii care se apropia, în ograda cuprinsă de tihnă, se auzea șirul vorbelor ei; din cînd în cînd risetele limpezi ale copilului și lătratul vesel al cățelului.

El era puțin obosit de cît umblase în ziua aceea și puțin cu gîndurile împrăștiate și cam trist, iar vorbele ei îi făceau bine. Era bucuros că stătea de vorbă cu mama lui. De multe ori, departe de ea, se gîndise cu grijă, cu strîngere de inimă, dacă are să mai aibă parte să stea de vorbă cu ea. Mama lui, Ana Visterneanu, era femeie la șaptezeci și ceva de ani, trăia de vreo cincisprezece ani văduvă, suferea de tensiune, de inimă, de reumatism și de toate necazurile bătrînești. Zilele ei erau destul de numărate și nesigure spunea ea, dar el nu voia să audă vorba asta — îl supăra. Acuma el era bucuros că se afla lîngă ea și o putea asculta povestindu-i. Întîlnirile, revederile acestea ale copiilor cu părinții lor înaintați în vîrstă sînt adevărate daruri — el știa acest lucru și se bucura. Bătrîna Visterneanu știa că lui îi place să-i povestească întîmplări din sat, noutăți și se străduia să le povestească — atîta cît știa și ea, cît ajungeau din viața satului pînă la ea, prin gurile nepoatelor.

— Să-ți povestesc, Adriane, cum a venit Sandei al lui Neculai Crețu și l-a luat pe tată-său, pe Neculai și l-a dus la Agigea și l-au operat doctorii acolo. I-au scos schijele — că el avea niște schiji, încă din războiul din 1916. Îl știi pe Sandei, băiatul lui mai mare: a venit cu un camion și l-a luat și l-a dus acolo la Agigea, unde lucrează el și l-au operat. Și acuma e tot acolo — îl țin pînă se vindecă. Ce spui: mai

ajungea Neculai Crețu să-și scoată schije, dacă nu erau vremurile astea și dacă nu avea așa băieți buni?

— Ai dreptate, îmi place ce-mi spui.

— Da, a venit Sandei cu mașina. Neculai nu voia, dar băiatul nu s-a lăsat pînă cînd nu l-a luat cu el și l-a dus. Sandei e șofer sau mecanic, acolo la Agigea. E băiat bun, are grijă, vezi...

Urmără cîteva minute de tăcere, în care feciorul se gîndi că poate și el ar fi trebuit să ducă pe mama lui la niște medici într-un oraș mai mare. Dar, își spuse el, avusese aici medici tineri, foarte buni, care o îngrijiseră cu dragoste. îl avuseseră pe doctorul Petrescu, apoi pe Panghea, — Puiu Panghea, — băiatul acela drăguț oare îi spunea „bunică”. O îngrijiseră foarte bine, rezultatele se vedeau, așa că feciorul alungă părerea de rău că nu o dusesse la alți medici — n-avea nici un rost s-o fi dus la alți medici.

Pe urmă, Ana îi povesti bucuroasă cum au venit la ea mai spre primăvară, niște rude îndepărtate ale ei și i-au făgăduit să vie odată s-o ia cu mașina la oraș, s-o plimbe. „O să venim, mătușica, să te luăm cu o mașină nouă, cu un taxi și să te ducem cu noi să te plimbăm în oraș”. El ascultă, zîmbind și iarăși rămase puțin pe gînduri, întrebîndu-se că poate ar trebui ca el să o ia odată pe bătrînă s-o ducă la oraș, să o plimbe puțin prin lume. Dar el nu prea avea timp. Venise acum pentru vre-o trei zile și stătea pe ghimpi; era în toi campania de întreținere a culturilor și trebuia pornită campania de recoltare. Trăia dintr-o campanie în alta. Era președintele gospodăriei colective, într-un sat, în partea de sud a Dobrogei. Plecase din satul lor mai de mult și în împrejurări grele și rămăsese acolo. Venea din cînd în cînd să-și vadă mama, se cam înstrăinase și-i părea rău. Vedeau toate de aici ca într-un vis.

Ana îi mai povesti ceva, despre fetița aceea — Lenuța — o știa el, un copil orfan din alt sat, care învăța la școală aici, stătuse la ea în gazdă și fusese bolnavă, avea un defect de la naștere : o duseseră la București, o operaseră doctorii, apoi venise și stătuse în gips multă vreme și Ana o îngrijise. O ascultă cam absent și nu urmări bine povestea acestei fete; o știa pe fetiță, îi era dragă și lui și se bucura că făcuse operația aceea — dar nu mai urmări atent. întrebă dacă a venit fratele lui de la mină, Ion Visterneanu. îi era urît și simțea nevoia să mai fie acolo cineva cu ei, să fie viață multă în jurul lui — se învățase cu viață multă în jurul lui. Se uită la mama lui cercetător și constată cu bucurie că, împotriva anilor și a bolii, bătrîna arăta mulțumitor. Era o femeie înaltă, fusese voinică pe vremuri și-și păstra încă în înfățișarea ei de femeie înaltă, clădită bine, trăsăturile ciobanilor <de la munte. N-o văzuse de mult și iar își aminti că în tot acest timp se temuse de multe ori că s-ar fi putut întîmpla să n-o mai vadă. N-o văzuse din toamnă, socoti el, apoi își reaminti că o văzuse prin martie, dar atunci stătuse așa de puțin — cîteva ore — încît și uitase.

— Cum mai stai cu tensiunea, dragă mamă? Arăți bine și mă bucur.

— A fost bun doctorul Panghea — el m-a pus pe picioare. Bun băiat și bun doctor.

— Și celălalt a fost bun, mamă. Doctorul Petrescu.

— Da, și acela, Petrescu, a fost bun — recunosc bătrîna. Și el m-a îngrijit. Dumnezeu să le dea sănătate pe unde or fi. Dar Panghea —

n-am să-l uit, cum venea el, noaptea, pe ploaie, cu aparatele lui și avea niște cuvinte, de cum intra el pe ușă — mă linișteam. El m-a salvat în câteva rînduri. Și acum avem un doctor bun, tot un băiat tînăr și tare bun. A venit odată și m-a întrebat cum mă simt. Dar eu n-am vrut să-mi ia tensiunea. Ce atîtea examene? Mai bine să nu știu. Văd că, mulțumesc Domnului, o mai îndrug — am trecut și iarna asta păcătoasă. Grea iarnă a fost...

Tăcură cîteva minute. El se gîndi că ar trebui să se intereseze de doctorul acela, Panghea, și să-i scrie, să-i mulțumească. Și lui Petrescu să-i scrie. Ii cunoscuse pe amîndoi, da, trebuia să le scrie. Apoi Ana își aminti.

— Știi ce am visat, dragă Adriane? Ai să te miri ce minune de vis urât am putut să am! L-am visat pe tatăl tău și parcă erai și tu. Erați amîndoi, aici în ogradă, în fața casei și el îți spunea: „îngroap-o, măi băiete, ce mai stai! Trage pămînt peste ea". Așa spunea și striga la tine. Eu trăiam, eram vie așa cum mă vezi, dar el striga într-una la tine: „trage pămînt peste ea, îngroap-o de vie, ce stai să te uiți!" Doamne, ce vis! — se închină și rîse, tulburată și stînjenită că îi spunea băiatului acest vis. E o prostie de vis, spuse ea. Și m-am trezit în groaza aia și nu mai știu ce s-a întîmplat.

Băiatul lui zimbi stînjenit și mărturisi că nici lui nu-i plăcea visul. Sigur că era o prostie.

— Se poate să visezi așa ceva, dragă mamă!? — o muștră, ocrotind-o cu privirea. Să nu mai visezi asemenea lucruri.

— Nici eu nu vreau să visez așa prostii, dar parcă poți? — se scuza bătrîna — Visezi fără să vrei. Sînt fel de fel de vise. Și eu visez multe — toată noaptea visez.

— Ai făcut rău că nu Inai lăsat pe doctor să-ți măsoare tensiunea, spuse el. Nu-i bine așa. E nevoie să te consulte din cînd în cînd și trebuie să te îngrijești. Trebuie să te ferești de eforturi, de oboseală. De supărări să te păzești.

O văzuse, într-adevăr, în primăvară — acum își amintea bine pentru că-i lăsase o cărticică despre gospodăria colectivă unde era el președinte. În 1960 gospodăria lor împlinise zece ani: dobîndise succese însemnate, era o gospodărie milionară, cu recolte mari, cu un sector zootehnic puternic și la sărbătorirea celor zece ani, un colectiv de cîțiva oameni printre care și el scriseseră această carte a succeselor lor. El îi adusese și mamei lui această carte.

— Ai citit cartea aceea pe care ți-am adus-o, mamă?

— Care carte? — întrebă Ana.

— Cartea despre gospodăria noastră, o carte scrisă de noi...

— Cînd mi-ai dat cartea?! Nu-mi aduc aminte, se miră Ana.

— Cînd am fost, în primăvară.

— Nu mi-ai dat nici o carte. Eu păstrez cărțile pe care mi le aduci tu, dar de asta nu știu. Poate ai dus-o în altă parte.

— Eei, dragă mamă, eu te întreb dacă ai citit-o și matale nici nu mai știi dacă ți-am dat-o, — o ironiza băiatul în glumă.

Ii spunea „matale", așa cum învățase din copilărie și simțea că dacă i-ar fi spus „dumneata" ar fi fost mai rece și mai străin, iar față de mama lui dorea să fie același, din copilărie.

— Nu mi-ai dat nici o carte, crede-mă că nu mi-ai dat-o — îl asigură bătrîna. Am s-o caut, dar nu cred că e la mine. Cum n-aş ţine eu minte cartea asta, mai ales dacă zici că ai scris-o tu. îmi pare rău.

— Lasă, nu-i nimic, nu te necăji. Atîta pagubă. Aş fi vrut să citeşti, să afli cîte ceva din felul cum muncim, cum trăim noi acolo. Am realizat lucruri frumoase. îmi pare rău că nu te-am luat niciodată să vezi. Avem şase mii de oi, numai oi de rasă; vaci de rasă avem aproape patru sute de vaci, roşii. Şi anul ăsta mărim şeptelul. Avem nişte viţei roşii, tot unul şi unul — o frumuseţe. Porci — avem aproape o mie de porci. Am plantat cincizeci de hectare vie nobilă...

în cărticica aceea era şi poza lui, înfăţişîndu-l într-un lot experimental, cu porumb irigat, uriaş, şi din care scosese aproape zece mii de kilograme de boabe la hectar. Ana ştia despre carte, ştia că i-o adusese. N-apucase s-o citească, pentru că i-o dăduse nepoatei, educatoarea de la grădiniţă, care la rîndul ei, o dăduse unui brigadier tînăr de la gospodărie. Ana îi dăduse cartea şi pe urmă uitase s-o mai ceară înapoi. Acuma îşi amintea. Are să-i spună fetei chiar în seara asta să aibă grijă şi să-i aducă neapărat cartea.

— Mai uit. Sînt bătrîna şi nu mai ţin minte bine — se scuză ea.

— Nu-i nimic. Nu eşti chiar bătrîna. Şi ţii minte. Lucrurile mărunte se mai uită. Dar povesteşti foarte bine şi cu amănunte şi spui lucruri frumoase. Mi-a plăcut ce mi-ai povestit rîndul trecut, cu măsuţa aia joasă, cînd ai venit în satul ăsta; cînd nu voiai să te azezi în genunchi, să mînci la masa aia joasă. Aşa ceva să-mi mai povesteşti.

— Nişte fleacuri, se lipsi bătrîna, cu modestie.

— Nu sînt fleacuri, sînt lucruri mari. De carte mi-am adus aminte, pentru că văd că e cam secetă şi pe aici.

— E secetă mare. Ai văzut: arşiţă şi vînt. N-a plouat din primăvară, sărcele semănături se ţin cu umezeala din primăvară. Noroc că au fost zăpezi mari, astă iarnă!... Nu ştiu ce vor face bieţii oameni, acolo la gospodărie. Au muncit bine anul ăsta, ca niciodată, au pus inimă. Spun că grîul este foarte frumos şi porumbul a pornit bine, dar dacă nu plouă... Mi-ar pare rău să nu aibă recoltă bună...

— Am văzut cîmpul: e frumuşel, se vede că s-a lucrat bine, dar trebuie ploaie.

— Cîmpul e bun — spuse fratele mai mare, Ion Visterneanu, care tocmai se întorcea de la mină. Seceta e mare. Văd că prăşesc porumbul a treia oară — de acolo de la noi, de la mină, se vede tot cîmpul. Vreo patru sute de oameni ies la prăşit zilnic. Cînd au mai ieşit la noi atîţia oameni! Păcat că seceta are să-i lovească.

— Parcă se înouăază, spuse preşedintele, cercetînd partea aceea de cer, unde se rostogoleau şi se umflau neobservat de încet clăbuci roşietici în asfîntitul soarelui. Şi pe la noi e secetă, dar cred că noi o să scoatem, cu toată seceta, aproape la trei mii de chilograme de grîu la hectar. Noi luptăm mai bine cu seceta...

— Nu ştiu cum faceţi voi acolo... aveţi şi pămînturi mai bune. Şi aici au să scoată, poate chiar pînă la două mii. Dar cîmpul, faţă de cum se pornise — e slab.

— Cum facem! rise fratele — sîntem mai bătrîni în agricultura socialistă.

Aprinseră cite o țigară și schimbară vorba. Fratele era în hainele lui de la mină, albit de praf, năpădit de barbă, și nu se putea deosebi cît era albă de vîrstă, cît de pulberea minereului. Vorbiră despre mină. între timp, Frăsina, nevasta minerului, mulse vaca și aduse lăptele; Ana se duse să aprindă focul și puse ceaunul de mămăligă. Lui Adrian îi plăcea mult lăptele cu mămăligă, încă din copilărie; nepotul vrea și el lapte, bătrîna era bucuroasă să le îndeplinească dorința.

Se lăsa seara și din cînd în cînd, de pe valea largă acoperită cu salcîmi, venea o undă de răcoare, înghițită repede de valuri mari de zăpușeală uscată. Dealurile revărsau peste sat arșița adunată în timpul zilei. Copilul venise cu cățelul Bot-dulce după el și cu fetițele lui Ion Visterneanu, osteniți cu toții de hîrjoană. Ion se duse să se spele și să mînce. Frăsina strinse fetițele, iar bătrîna îl chemă pe nepot:

— Mămăliguța e gata: spală-te, pentru că te-ai jucat cu Bot-dulce al tău — și haideți să mîncăm mai devreme. Ați umblat toată ziua prin soare și sînteți osteniți.

Ca de obicei, copilul nu avea de gînd să lase jocul și nici nu-i ardea de mîncare.

— Haide, haide, băiețuș, că acuma începe să fulgere și să tune și n-o să știm pe unde să ne ascundem. Tu știi cum fulgeră în Dobrogea. Ce facem dacă începe să trăsnească? Unde ne ascundem? — rîse președintele.

Nu glumea decît pe jumătate. De trei luni nu plouase, aerul se simțea încărcat cu foc, cu electricitate și în liniștea fierbinte a ținutului se simțea parcă acea clipă a izbucnirii unei furtuni. Copacii, buruienile cu frunza nemișcată, veștedă, o așteptau cu aceeași încordare ca și oamenii.

— Vai de mine, după atîta uscăciune! — nu știu ce fel de ploaie are să vină — se îngrijoră bătrîna, în vreme ce răsturna mămăliga și punea lăptele în farfurii. Tie tot îți mai este frică de trăsnete? — îl întrebă pe președinte, rîzînd că un bărbat așa de voinic se teme de fulgere.

— Mă mai tem puțin — răspunse Adrian, făcînd cu ochiul copilului.

— Nu trebuie să-ți fie frică — totul stă în puterea lui Dumnezeu, socoti să-l încurajeze bătrîna.

— Ți-aduci aminte, atunci, cînd s-a întîmplat cu Darușca și cu moș Ciocoi?...

— O, nu vreau să-mi mai amintesc! mai ales acuma noaptea — se feri bătrîna.

Erau la coasă, la orz, pe un deal, la linia întîia. Erau mulți, plină coasta dealului cu oameni, fiecare pe tarlaua lui. Și venise furtuna. Ei se sileau să termine de cosit și de strîns. Ziua fusese ca focul și acuma se strînseseră norii, se răcorise și, înviorați, lucrau mai bine. începuse furtuna și se îndeseau fulgerele. El era băiat de vreo treisprezece ani. Cosea tocmai sus, aproape deasupra dealului, în dreptul unui șir de zarzări și după ce scoteau brazdele la capăt, culegeau zarzări și își potoleau setea. Fetele și femeile se închinau de fiecare dată cînd scapără. Tunetele care răsunau rostogolindu-se peste pămînt speriau caii lăsați liberi să pască în urma lor, în miriști, iar caii strînși grămadă, alergau dintr-o parte în alta, parcă îi croia cineva cu un harapnic mare. Ca să le facă fetelor în necaz și ca să arate că lui nu-i era frică, Adrian — gol pînă la brîu, desculț și cu capul zbîrlit, îmbrăcat numai în niște izmănuțe de pînză albastră, ridica miinile spre cerul întăritat, spre fulgere și hohotea și striga cît putea: „Așa! așa! mai dă odată!

mai trage-odată, Doamne, că nu mi-e frică de tine! mai dă odată!" Și glasul lui era repede acoperit de plesniturile fulgerelor și de bubuituri, iar el chiuia și alerga prin lanuri, zburlit de furtună și se răfuia cu văzduhul, începuse să plouă în rafale, caii alergau speriați, azvirlind glodul cu copitele și se părea că trăsnea chiar în urma lor; femeile îl ocărau pe Adrian, să tacă și-l alungau cu bulgări, să plece din mijlocul lor. Tatăl lui îl striga și el să se astîmpere. Și cum alergau cu toții, biciuiți de furtună și căutîndu-și adăpost pe sub căpițele de orz, se făcuse deodată un luminis mare în mijlocul lor, că-i umplu pe toți cu lumină și cu o liniște fierbinte. Adrian auzise doar caii nechezînd asurzitor dar foarte departe și alergînd parcă adeva în cer, ca o herghelie de flăcări. Asta a durat o clipă. Cînd își veniră în fire, Darușca și tatăl ei zăceau la pămînt, negri, în pozițiile în care îi prinsese trăsnetul; un zarzăr fusese azvirlit departe, cu miezul alb, smuls din trunchiul lui, iar un calm mare roib se zbătea cu picioarele în sus.

Nu se întîmplase din pricina lui — se înțelege. Dar în spaima aceea, printre țipete de groază, îl blestemară și pe el și-l alungară, ca pe un aducător de nenorociri. De atunci rămăsese cu această teamă care învia în el, oridecîteori se apropia o furtună.

— Se poate să-ți fie frică, măi frate! — îl dojeni în glumă fratele mai mare, care veni la sfîrșitul discuției.

— Dar tu de ce nu te-ntorci în casa ta, acolo în vale — dacă nu ți-e frică de ploi mari?

— Să mă întorc!? — rîse Visterneanu — ce-ai spune să fii tu acum și cu copilul, în casa aceea, și să te trezești la miezul nopții cu o rupere de nori și cu puhoaietele în casă?...

Cu vreo doi ani în urmă, în vara lui '60, o ploaie mare venită în toiul nopții, inundase valea și înecase și casa fratelui. Abia scăpaseră cărînd copiii peste garduri, prin grădini, pînă aici pe deal. De atunci se mutaseră în casa bătrînei, într-o odaie și în bucătăria de vară și nu mai aveau curaj să se întoarcă în casa lor.

— Acuma toate dealurile au fost terasate: apele intră în pămînt și nu mai fac torenți. Valea n-are să mai fie inundată — observă președintele.

— Ar fi bine să fie așa. Mă tem că ploile mari au să rupă terasele. Te trezești, într-o noapte, cu toate terasele și cu toate plantațiile în mijlocul satului, peste casele noastre.

— N-o să fie așa. Am văzut că zidesc terasele cu piatră și apoi treptele acestea de pămînt împiedică formarea puhoaielor. Apa intră în pămînt. Satul n-are să mai fie inundat...

— Atunci, înseamnă că mă pot muta în casa mea? — se bucură fratele.

— Sigur că te poți muta, fără teamă — îl asigură Adrian. Pe lîngă că vor fi niște podgorii minunate, terasele vor rezolva și această problemă, cu centrul satului: valea nu va mai fi înecată.

— Chiar m-am gîndit la tine, atunci, cînd a înecat casele de pe vale — interveni bătrîna. „Doamne, spuneam, dacă ar fi fost Adrian aici — cum are el obiceiul să se ascundă în magazia aia — se ducea acolo și-l lua apele cu magazie cu tot". Bine că n-ai fost aici — se bucură ea. Dar, ia nu mai vorbiți atîtea despre tunete și despre furtuni, ducă-se pe păduri.

Afară, dintr-o parte și alta a cerului, își scoteau capetele uriașe, roșii, nourii aceia misterioși, care acumă crescuseră pe încetul, și bătrîna voia

ca feciorul să se ia cu altele și să nu observe ce se pregătea afară, pe deasupra dealurilor.

— Ți-am dat să citești scrisorile de la Viorica — îi spuse ea. Ai citit să vezi ce-mi scrie?

— Le-am citit, răspuse el. Le-am citit, dragă mamă. Sînt niște scrisori lungi și cam plictisitoare. Sora mea ar putea să scrie mai scurt și să nu se mai plîngă. Îți scrie toate fleacurile și se plînge. Ce rost are să se plîngă matale pentru toate mărunțișurile lor, ca să te necăjească! Toți avem și greutăți nu numai fericire. Nu-mi plac oamenii care se plîng...

— Ce să facă și ea: dacă mie n-o să mi se plîngă, atunci cui?

— Ba, tocmai matale să nu ți se plîngă, pentru că ai nevoie de liniște — nu de supărări. Ar trebui să te cruțe...

— Este drept că mă întristează scrisorile lor...

— Sînt sigur că te-ntristează și de asta mă supăr. Noi căutăm să te ferim de supărări, iar ei îți trimit asemenea jalbe...

Ana Visterneanu tăcu. Nu-i plăcea răceala cu care băiatul își judeca sora. Era ceva străin și rece în felul în care el vorbea despre sora lui.

Adrian rupse mămăligă și puse în farfuria băiatului, îndemnîndu-l să mănînce. Băiatul era obosit și încerca să se lungească.

— Și matale de ce nu mănînci? Pune-ți, dragă mamă, și mănîncă — o rugă stăruitor.

Bătrîna spuse că nu mănîncă seara. Asta era răspunsul ei totdeauna. Avea tensiunea mare și doctorii îi spusese să se păzească.

— Și apoi mai sînt cîteva zile pînă la Sf. Petru — se dădu singură în vileag.

— Aha, postești!, se lămuri el, puțin supărat. Lasă, mamă, posturile. Mata trebuie să te-ngrijești. Se poate!? — e o greșeală, o credință veche, cu posturile astea.

— Păi tu mă sfătuiești să mă păzesc și tot tu mă-ndemni să mănînc, să nu-mi respect regimul!? nu se lăsă bătrîna.

— Da, te sfătuiesc să mănînci — dar nu să postești.

Își puse și ea un stropușor de lapte într-o farfurie și mîncară toți trei, la lumina lămpii, în jurul căreia zburau fluturi mărunți intrați pe ușa lăsată deschisă. Din cînd în cînd, Ana sau feciorul trebuiau să-l îndemne pe copil să mănînce. Lumina era cam slabă și președintele se gîndi că a neglijat să tragă lumina electrică în casa mamei lui. Dar își aminti că era gata linia de înaltă tensiune, așa că va instala lumina în toamnă, cînd satul va fi racordat la linia de înaltă tensiune.

II.

Apoi, într-o vreme, dacă văzu că el nu-i spunea nimic, Ana Visterneanu îl întrebă ea:

— Ați fost pe cîmp. Nici nu mi-ai spus pe unde ați fost, ce-ați văzut... Pe la via noastră ai fost?

— Am fost pe toate dealurile — răspuse el, distrat. Ne-am plimbat ne-am oprit pe sub toți cireșii, prin toate viile. S-au strîns copiii pe lîngă noi și am umblat cu toții, grămadă, de mai mare dragul. Am fost pe la stîna gospodăriei, am umblat prin lanurile de grîu, prin porumb, am fost la construcții... Am vrut să văd cum se lucrează și văd c-au pornit bine... Am vrut să ne plimbăm, să-l duc pe fecioru-ăsta, pe unde...

Tăcu și începu să mănince, flămînd. Ana îl aștepta să-i mai spună ceva și dacă văzu că el tace, îl întrebă iar:

— Dar pe la via noastră n-ai fost, așa-i?...

„Via lor” era pe o coastă în marginea satului și acum se afla cuprinsă în perimetrul de vii ale gospodăriei. Era o fișie de loc, cu vreo zece rînduri de vie care se cam răriseră din cauza secetelor repetate și a bătrîneții. Crescuseră prin ea cîțiva cireși, vișini și zarzări. Ana Visterneanu nu mai fusese de mulți ani pe acolo — cîțiva ani încă înainte de colectivizarea satului, în '58, iar după aceea nici atîta. Drumul la Mina de barită și la-Flotație aflate pe dealul din marginea satului, trecea însă pe acolo și uneori Ion Visterneanu îi spunea bătrînei că a trecut pe la vie, iar ea întreba ce mai e pe acolo. Cîțiva ani în șir, Adrian obișnuia și el să se ducă și pe la vie, oridecîte ori venea acasă, iar cînd se întorcea îi povestea și ei despre vie. Atîta știa Ana și atîta trăia via aceea în mintea ei. Fetitele lui Ion Visterneanu se duceau, de asemenea, vara pe acolo și-i aduceau și ei o mîină de cireșe sau cîțiva ciorchini de poamă și spuneau c-o mare bucurie în ochi: „am fost la vie”. Acuma bătrîna aștepta ca el să-i spună că a fost la vie și să-i povestească. Chiar se miră că el singur nu-i pomenise nimic și de aceea stăruia:

— Ai fost pe la vie? Spune-mi și mie ce-ai văzut?

— Am trecut și pe acolo... Ce să fie, dragă mamă... Locuri vechi. S-a cam părăginit. O parte din ea au întors-o cu tractoarele astea mari. S-au uscat mulți butuci. Probabil au în plan să întoarcă tot dealul ăla și să planteze altceva. Toate dealurile astea de la șosea le-au arat cu chirovurile — niște pluguri uriașe — și au făcut terase, au plantat vie. Au făcut lucrări foarte bune.

Tăcu și începu să mănince liniștit, cu ochii plecați în farfurie. Ana mai aștepta să-i mai spună ceva, dar el mîncă preocupat. Cum, numai atîta îi spunea el despre viișoara lor!? Ea îl întrebese despre vie, iar el îi spunea despre terase, despre chirovuri?!... „Sigur, nu se mai gîndește nimeni, nu-i mai pasă nimănui de viișoara aceea. Toți sînt acum cu inima în alte părți, numai tu, bătrîno, proasto, ai rămas cu sufletul la locușorul ăla care nici măcar nu mai e al tău. Doamne, se înfiora ea, cum or fi arătînd acele chirovuri!...”

Intr-o vreme, cînd el ridică privirea să-l îndemne pe copil să mănince mai cu tragere de inimă, o văzu pe bătrîna cu capul în piept, cu fața puțin întoarsă în umbră și plîngînd. Tresări.

— Bunica plînge, spuse copilul, uitîndu-se cu ochi mirați, triști la bunica lui.

— De ce plîngi, mamă?!

Mama își ascunse fața cu mîinile și plînse și mai tare.

— Mamă, pentru ce plîngi!? — repetă, punînd lingura pe marginea farfuriei*.

Ea luptă din greu să se potolească puțin și abia tîrziu răspunse:

— Cum să nu plîng... cum mi-au luat ei munca mea... viișoara mea... Atîta aveam...

El se supără dintr-odată și din înalt și voinic și cu o înfățișare cam aspră cum era, deveni parcă și mai înalt și mai aspru.

— Eu nu înțeleg pînă cînd o să plîngem după bucățica de pămînt părăginit și ce rost are să jelești și-acuma după ea! La ce ți-ar fi trebuit dumitale, la vîrsta asta, „viișoara”!

— Știi că tu nu înțelegi, recunosc eu plângând. Mi-ar fi trebuit, nu mi-ar fi trebuit — să-mi fi lăsat locușorul meu, muncit de mâinile astea. O viață întreagă am muncit ca un rob și acuma...

— Și acuma ce este? N-ai ce-ți trebuie, suferi de foame, suferi de frig?

— Sufăr de toate, dacă vrei să știi, pentru că trăiesc din mila voastră, când aș fi putut trăi...

— Nu trăiești din mila nimănui — se supără el. De unde ideea asta că trăiești din mila cuiva! Trăiești din dreptul dumitale — și la gospodărie și la noi, pe care ne-ai crescut și ne-ai făcut oameni în rînd cu lumea. Chiar dacă nu ți-ar lipsi nimic, noi tot o să-ți trimitem din partea noastră dreptul dumitale, pentru că așa gîndim noi că e bine, pentru că ne-ai crescut — aici nu-i vorba de milă.

Nu i se mai adresa cu acel familiar, copilăresc „matală”, și-i spunea „dumneata”, „dumitale”, îndepărtînd-o dintr-odată de el, iar ea simți acest lucru.

— Am să bocesc, am să jelesc, atîta mi-a rămas. Ce înțeleg eu de la viață, ce rost am eu să mai trăiesc! Trăiți voi...

— Bine, bocește, dar, după locușorul ăla — dacă așa vrei. Dar nu-i bine. Mă doare că mama mea mai ține în inima ei proprietatea, averea...

— „Averea”! Care „avere”!? — se îngrozi bătrîna, de parcă ar fi lovit-o peste obraz.

— Asta spun și eu: care avere? Averea din suflet, din inimă! În loc să trăiești liniștită, împăcată, senină...

— Nu vreau să mai trăiesc, nu vreau să vă mai încurc..

— Mă superi cu vorbele astea mamă, mă supără plînsu-ăsta.

Ana plîngea într-una și vorbeau amîndoi, tare, îl supăra plînsul ei — în general plînsul oamenilor îi făcea rău — și-n supărarea lui, el n-o ocrotea deloc. Izbucnise dintr-odată și el și parcă uitase că bătrîna era bolnavă și că ciocnirea dintre ei era prea tare și peste puterile ei. Urmărind cu ochi mari, puțin speriați, discuția lor aprinsă, copilul minca repede, îngrijorat — somnul îi pierise.

— N-o supăra pe bunica, spuse tare copilul, dar glăsciorul lui aproape nu se auzi din cauza celor două glasuri care se ridicau aspre în lumina slabă din odaie.

— Nu iei deloc parte la viața nouă, nu te uiți la nimic din ce te-nconjoară. Te-ai închis cu trecutul în inima dumitale. Ți-am adus cartea aceea și nici măcar n-ai observat că ți-am adus-o. Citești scrisorile plîngărețe de la Viorica și plîngi și dumneata. Și pe urmă ne batem capul și nu-ți găsim leacuri pentru boala dumitale. Nu-i bine așa...

— Lasă-mă! — strigă deodată bătrîna, neașteptat de tare pentru puterile ei, încît președintele tresări, iar copilul începu să plîngă. Nu-ți mai bate joc de mine, nu mă mai chinui! — strigă — lasă-mă să mor așa.

— Nu vreau să te chinui — o asigură el, îmblînzit, dîndu-și seama că spusesese prea mult și încercînd să repare.

— Ce-mi spui tu mie că nu iau parte la viața satului, că nu mă duc în fruntea satului, că nu citesc! Dar unde pot eu să mă duc! Stau aici ca o pustnică, nu ies nicăieri din zidurile astea pustii...

— Nu sînt pustii, încercă el — ești înconjurată de nepoți, de copii... Casa în care stă mama mea nu poate să fie pustie.

— Cum mă judecă el că nu citesc! Dar mai văd eu să citesc, mai am eu putere să citesc! Ametesc, cum pun ochelarii și nu ies din casă nicăieri și nu văd nimic, și nu aud nimic... Cum mă judeci tu...

— Liniștește-te, că-ți faci rău, o rugă el, regretînd și reproșîndu-și că o supărare, dar în același timp sincer nemulțumit de ea și enervat de izbucnirea ei, pentru că nu-și dădea bine seama prin ce o supărare. Spusese niște vorbe mai puțin chibzuite dar niște vorbe foarte obișnuite.

— Îmi vine să mă duc în lume, unde-oi vedea cu ochii. Nu mai pot, se văita bătrîna, mă duc, mă duc din casa asta.

— Mamă dragă, plec eu mai bine — protestă el, nerevenindu-și încă din buimăceala acestei întorsături. N-am venit să te supăr. În seara asta plec, decît să te supăr.

— Mă duc eu, plec eu, vreau să mor pe drumuri...

Pe neașteptate și uimitor de ușor, i se păru lui, bătrîna se ridică de pe scaun și, împotriva înfățișării ei de femeie bătrîna, greoaie, ieși cu pași mari și dispăru în noaptea de afară. El rămase buimăcit în mijlocul odăii încă nedîndu-și seama prin ce o supărare, plin de amărăciune, apoi ieși repede după ea.

— Unde te duci, pe-ntunericul ăsta, unde te duci?! strigă după ea, muștrător.

Ana se agăță cu amîndouă mîinile de stîlpul prispei, coborî și porni repede, că ai fi crezut că se prăbușește după primii pași. Îmbrăcată, cum era, într-o rochie cărămizie, decolorată, n-o mai deosebi în întuneric, ci numai o auzea dupuind repede la vale.

— Unde ești, unde te duci?! întoare-te, mamă! — o strigă.

În ogradă, bătrîna calcă peste Bot-dulce, care stătea culcat în buruienii: cățelul fugi schelălăind, iar bătrîna se sperie, se împiedică și fu gata să cadă.

Era imprudent să o lase singură și porni să o caute. Unde ieșea, unde se ducea ea, la ora asta, prea bătrîna, și cu vederea slăbită și cu inima ei șubredă. Îl înfurie imprudența ei, supărarea și răzvrătirea ei din senin, gestul ei nejudicat dar îndată își dădu seama cît trebuia să fi fost ea de revoltată și îndurerată și nepăsătoare de viața ei, dacă săvîrșea această nesocotită și plecarea din casă, în întunericul din ogradă. Porni să o caute, clocotind de supărare și luptîndu-se să se stăpînească. Era gestul ei vechi, era gestul lor vechi, al întregii familii, cînd se supărau: fugeau din casă, plecau, dispăreau — această plecare scurtă exprimînd de fapt dorința lor de a fugi, dorința lor de a pleca din această casă. Era protestul lor trecător și naiv, pentru că, după cîteva ceasuri, sau după o noapte petrecută prin buruieni, pe sub salcîmi — se întorceau totuși în această casă și-și reliau mai departe supunerea, jugul. Recunoștea acest gest al lor și pe acest gest al lor era el acuma mîniat, gestul acesta îi răscolea trecutul lor greu, pe care el n-ar fi vrut să și-l mai aducă aminte niciodată, și cu atît mai mult nu-i trebuia asemenea amintire acum.

Bătrîna nu putea să se ducă departe însă, îi urla capul și simțea că inima i se va desprinde din piept, și se va întîmpla ceva cu inima ei. Starea pe care o trăia acum, ceea ce trăia ea acum nu i se mai întîmplase de mult, din tinerețe — și-i putea veni o nenorocire. Medicii o preveniseră mereu să aibă grijă. Altădată, mai în tinerețe, în putere, la supărări mari, se ducea în ogradă, departe; acum însă abia ajunsese pînă la colțul casei, lîngă cotețul păsărilor și se lăsă acolo, simțind că se prăbușește. Se lăsă

jos și se rezemă de zid și o găsi acolo, cu genunchii strânși, sub bărbie, cu fața ascunsă, strînsă în miini și plîngând încet, sfîșietor. Plîngea aproape fără slas, dar în liniștea nopții, plînsul ei se auzea ca un șuvoi nestăvilat care vine și rupe toate zăgazurile.

— Mamă, vino, mamă, în casă, pentru Dumnezeu! Se poate, mamă, vino în casă, liniștește-te. Caută și te liniștește. Ți faci rău singură, n-am vrut să te supăr, pentru ce să te supăr!...

Se aplecă și o apucă de braț și o strînse aproape brutal în clipa aceea, luptînd să-și înfrîngă pornirea de supărare, știind că ar fi trebuit să fie mai mîngîietor, mai duios; știind că gesturile ocrotitoare ar fi putut să o liniștească, dar neputînd decît atît, s-o ia de braț și sprijinind-o încet și spunîndu-i în neștire mereu aceleași cîteva cuvinte, să o ducă în casă.

Ei îi ajunse însă gestul acesta puțin și zgîrcit și neînsemnat al lui. Mina lui încleștată pe brațul ei o liniști și o mîngîie — nimeni, de multă vreme, nu mai făcuse gestul acesta simplu cu ea — și acuma, ceva mai liniștită, plîngea duios, setoasă încă de vorbe bune, mîngîietoare. Și așa plîngând și respirînd greu, simțind din nou că are să se prăbușească, ajunse la scara aceea de piatră. El o ajută, ridicînd-o aproape pe sus, urcînd scara, intrînd în casă și o ajută să se așeze pe un scaun. În timp ce ea lupta să-și recapete răsufierea, el își făcea curaj că trecea de clipele acelea grele, primejdioase, cînd ea ar fi putut muri acolo jos, lîngă cotețul de păsări, sau în brațele lui. Parcă se mai liniștise. Din urma lor veni repede Ion Visterneanu, îngrijorat și el și neștiind încă ce se întîmplase.

— Unde stă doctorul? Unde sînt medicamentele? — îl întrebă președintele, prostește și în panică, pe fratele lui.

— Ce faci, măi frate?! ce te-ai apucat să faci!

— N-am vrut! Nu vreau să fac nimic rău — răspunse repede, vinovat, încercînd parcă să se justifice. N-am vrut să fac nimic rău. Nici eu nu știu!...

— Eu nu știu cum să mă port cu ea — știi bine că-i bolnavă și tu... ce aveți de împărțit!?

Dojana fratelui era stîngace. Adrian Visterneanu simți în cuvintele fratelui alt înțeles: „Ai venit s-o omori?” Ar fi fost stupid și îngrozitor ca ea să moară din această întîmplare, de la niște cuvinte pe care el acuma nici nu le mai știa. O cercetă atent să vadă cum se simte și dacă nu i se face rău, dacă nu rămîne înmărmurită pe scaun, fără suflare și fără ca el să observe.

O clipă, îi trecu prin minte un tablou groaznic: el, care venise în vizită cu copilul la mama lui, umblînd a doua zi în urma sicriului mamei lui, cu copilul după el. Și totul din pricina lui. Se scutură de această vedenie și fratele lui observînd că era alb ca hîrtia, înțelese că îi era frică.

— Nu trebuia să-i spui și tu nimic. De ce o superi? — continuă să-l dojenească fratele, cu un glas cald, prietenos. Ce te apuci să faci? Tu n-o știi pe mama?

Spunea „ce te-apuci să faci?” cu atîta părere de rău încît celălalt înțelese exact: „Eu sînt aici cu ea tot timpul, mă străduiesc să aibă liniște, să n-o supere nimeni, să se însănătoșeze puțin — și uite, tu vii și strici totul într-un ceas”.

— N-am făcut nimic rău, nu i-am spus nimic rău — se dezvinovătea el. Oare e greu să mă credeți că n-am venit cu gînduri rele!?

Glasul lui sună îndurerat și, o clipă, se simți încolțit și străin.

— Dar ce rost are să plîngă după locușorul acela! — I - am spus că vreau să trăiască liniștită, împăcată. Ce i - am spus rău!?

— Pe mama n - ai s - o mai schimbi acuma. De ce n - o lași tu în pace să trăiască așa! Te - apuci să - i faci teorii...

Ana rămăsese pe scaun, se mai liniștise parcă și în vreme ce feciorii ei vorbeau despre ea, ea își ascunsese fața în miini și plîngea fără glas, cu foc, clătînîndu - se într - o parte și - n alta, uitîndu - se fix într - un punct din podea — parcă jos, la picioarele ei, ca într - o oglindă, se afla tot ea, bătrîna, nefericita Ana și plîngea cu ea însăși.

Președintele se liniștește iar și iar se îngrijoră că are să i se facă rău, că are să i se întîmple un accident cu inima.

— Te rog să te liniștești — stăruie el, blind, împăciuitor. Ți faci rău singură. Eu nu ți - am spus nimic, care să te supere: am vrut să - ți iau de pe inimă această părere de rău care te apasă. La urma - urmei — am spus o prostie, se dădu el bătut, numai să liniștească lucrurile.

— N - am să te uit, Adriane, dragul mamei, n - am să te uit ce - ai putut să - mi spui tu mie! Cum poți tu să - mi spui mie așa lucruri, cînd voi știți cum am trăit eu aici... îmi ceri socoteala de ce nu - ți spun noutăți, ce se întîmplă în sat — dar de unde știu eu ce se întîmplă în sat! unde ies eu în sat, unde mă duc eu, cu cine vorbesc eu, pe cine văd eu, cînd eu stau aici cu anii și nu ies pînă la poartă și tu mă condamni...

— Mamă, el ți - a spus dorința lui, că vrea să trăiești liniștită — nu trebuie să te superi pentru asta, interveni fratele. Toți vrem să știm că trăiești liniștită, să nu te zbuciumi, să nu - ți faci neazuri...

r — Nu vreau să mai trăiesc, nu vreau să mai trăiesc, m - am săturat de atîta viață. Vreau să mor, vreau să mor, lăsați - mă să mor...

Feciorii tăcură o vreme incurcați, stingheriți și numai plînsul Anei se auzea, încet, sfîșiat și flacăra lămpii pilpia zbuciumată, pe masă. Copilul se culcase, uitat de toți, și singur în pătuțul modest al bunicii își sugea degetul și închidea ochii să adoarmă. Laptele se răcise în farfurii și se înecaseră țințarii în el, iar mămăliga încremenise. Pe ușa deschisă intrau de afară țințarii, fluturii mărunți și picla zăpușitoare a nopții și din cînd în cînd lumina unor fulgere îndepărtate. Continua să fulgere, de jur împrejur, pe departe și fără tunete, așa ca și cum niște valuri mari de foc se izbeau treptat, de jur împrejur, în zidurile unei insule, scaldînd - o întreagă.

Președintele luă copilul în brațe, îl duse în cealaltă odaie și - l culcă, înțelept, copilul care altfel nu rămînea singur, de data asta se cuibări în pat și cu un suspin lung se strînse sub cearceaf, își puse degetul în gură, închise ochii, hotărît să adoarmă. Adrian rămase cîteva minute lingă patul lui, apoi se întoarse. Se vede că, în lipsa lui, minerul o întrebuse pe bătrîna ce fusese între ei și de unde pornise furtuna asta mare, iar cînd intră el, puțin mai potolită, Ana îi spunea ceva feciorului mai mare. Continuă și după ce intră el, plîngînd ceva mai tare.

— El mă judecă, el mă condamnă că nu uit locul muncit de mine; vrea să - mi scoată din inimă munca mea, viața mea chinuită. Ce are el cu inima mea!? Nu pot să - mi scot din suflet — așa să știi, cu focul ăsta mor...

— Tocmai focul ăsta vreau să te lase în pace, vreau să ți - l scot din inimă, să nu mai suferi din pricina lui. Atîta tot am vrut — sentimentul

ăsta de părere de rău — spuse el, ceva mai înviorat, pentru că reușea să spună exact ce anume intenționase față de mama lui și pentru că Ana avea acum o înfățișare liniștită și arătase, o clipă, aproape ca înainte de incidentul dintre ei.

— Eu înțeleg ce vrei tu, plinse ea mai departe, dar asta nu se poate. Sînt altele mai mari — ce știi voi!... Și tu mă condamni?! și tu vii să mă condamni?! — întreba Ana. Pe tine nu te doare? și tu ai muncit acolo și tu ai crescut acolo...

— Pe mine nu mă doare. Știu, am muncit acolo, eu am plantat acolo și mi-am trăit atîția ani pe dealul ăla, de mic copil, mărturisi președintele, bucuros să găsească niște lucruri, niște amintiri comune și mai senine. A fost și s-a dus — nu mai e nimic acolo pentru mine — așa-i viața...

— Auzi ce spune, că pe el nu-l doare — se porni și mai tare pe plîns bătrîna, cerînd ajutorul celui alt fecior. Spune tu, pe tine nu te doare? nici ție nu-ți pare rău?!

— Ba, pe mine mă doare, îl combătu hotărît minerul, cu mustrare în glas și vădit interesat să țină partea bătrîinii. Știu că nu are nici un rost, dar cînd trec pe acolo, tot mă-nduioșez și parcă nu știu cum mă răscolește. E o oarecare aducere aminte...

— Aa, „e o aducere aminte oarecare” — asta-i altceva... Dar nu plîngi să te prăpădești și să te jelești mereu, să-ți întristezi viața — observă președintele.

— Nu plîng, sigur că nu plîng — dar nici așa, străin și indiferent nu pot să fiu.

„Indiferent” — adică mîndru, sau chiar disprețuitor — voise să spună fratele.

— Eu am trecut azi pe acolo. Oamenii au întors o parte din loc cu tractorul. M-am uitat în jur; dealurile cu terase plantate, plantațiile acestea tinere, lanurile mari, cît vezi cu ochii. Astea mi-au plăcut, astea m-au bucurat. încolo, ce pot să vă spun?! Nu vreau ca pe mama mea s-o apese trecutul...

Ana plîngea domol, deznădăjduită și, cuprins de teamă că bătrîna făcea o nouă criză de plîns și iarăși îi putea fi fatală, președintele tăcu.

Ea îi judeca, le reproșa ceea ce nu le spusese poate nici odată:

— Atîta știi să-mi spunei: „Stai liniștită, stai cuminte, stai deoparte și nu te supăra!” Atîta știi: „Ai cuibul tău, ai feciorii tăi, ai ce-ți trebuie”. Și eu stau în cuibul meu pustiu, stau cu feciorii din fotografii, stau cu fericirea din fotografii. Eu cu iarna, eu cu scrisorile care nu vin, eu cu poștarul, eu cu așteptarea...

— Te rog, înțelege-mă și te liniștește. Are să ți se facă rău.. Oare pentru asta am venit eu acasă!? — se ruga președintele, și în glasul lui era teama și aproape descurajarea că se află în fața unei nenorociri pe care n-o mai putea opri, care nu mai depindea nici măcar de mama lui, ci venea singură, neîndurătoare.

Ea nu-l auzea însă, ea nu mai vedea nimic, plîngea năvalnic și le făcea acest rechizitoriu că ei se lepădaseră de ea.

III.

Obosiseră cu toții. Plînsul, în loc să-i facă rău, ca printr-o minune, o liniști pe bătrîna, o limpezi și îi dădu o anumită tărie. Rămaseră cu toții tăcuți și asta era semn că furtuna trecuse. Tăcut și încurcat, abătut, minerul plecă să se culce — a doua zi, în zori, trebuia să plece la schimb. Președintele o rugă pe mamă să se culce, că era obosită. O rugă din nou să-l ierte. Apoi ieși pe prispă și prin fereastra deschisă ascultă atent dacă copilul dormea. În întunericul cald din odaie se auzea respirația liniștită a copilului. Rămase o vreme în dreptul ferestrei, lipsit de gînduri, ascultînd respirația băiatului, odihnitoare, apoi coborî în ograda plină de buruieni. Se așeză pe un loc, în plină bătaie a lunii, în fața lacului, între buruienile cu miros vestic, amar și care mai păstrau arșița zilei. Cerul era senin, încărcat cu stele — capetele acelea de nori roșii se retrăseseră.

Se băteau în el teama, grija pentru viața bătrînei și supărarea, amărăciunea lui că dintr-un cuvînt stîrnise o furtună. Oare bătrîna Ana Visterneanu chiar merita să i se spună că trăia închisă în trecut cu părere de rău pentru viișoara aceea? ! își amintea că-i povestise cum venise ea în sat, la vîrsta de șaptesprezece ani, abia măritată și cum o poftiseră neamurile necunoscute din sat la masă. Era o masă rotundă, joasă și ei toți se grămădeau stînd care în genunchi, care turcește, pe pămînt, în jurul acelei măsuțe. Strigaseră și la ea să se așeze, să mănînce, dar ea se înroșise, o podidise plînsul și cu toate stăruințele și îndemnurile gălăgioase ale cumnaților și ale lelițelor ea nu voise să îngenuncheze în ruptul capului, la măsuța aceea. îi era rușine și toți se mirau și nu pricepeau de ce nu stă la masă, de ce nu vine să mănînce. Era ea fată de ciobani, din munți și acolo mîncase pe o scîndură lată de brad, bătută pe patru pari. Mîncarea însemna acum pentru ea îngenuncherea și ea nu voia să îngenuncheze. „Și pînă la urmă ai îngenunchiat la măsuța aceea” ? — se interesase el. „Nu, n-am stat la măsuța aceea niciodată. Mă rugau, mă certau, mă întrebau ce am, de nu vreau să mănînc și apoi mă lăsau în plata domnului. Ei mîncau, rîdeau de mine, iar eu mă ascundeam în casă și plîngeam. Tatăl tău venea și mă întrebă ce am. Și dacă a văzut asta mereu, a cumpărat o masă și am mîncat cu toții la o masă adevărată. Uite, asta e masa, o avem și acum...”

îi plăcuse purtarea asta a mamei lui și se gîndise cu bucurie ce suflet mîndru dovedise fetișoara aceea de șaptesprezece ani. Dar iată acum el uitase de gestul ei tineresc și mîndru.

Odată, mai de mult, la vreun an de la colectivizarea satului, veneau la Ana o femeie și alta și-i spuneau eite în lună și stele. Că președintele a făcut așa, că brigadierul a făcut pe dincolo, că griul e slab, că a murit o oaie ; că e greu și are să fie și mai greu, că nu știu ce are să mai fie. Ana le ascultase o dată, de două ori, de nouă ori — pînă cînd, într-o zi, îi puse uneia mîna ei mare pe umăr : „Ascultă, fetișo — că ești o fetiță pe lîngă mine ! — pentru ce-mi spuneți voi mie toate fleacurile astea ? Credeți că-mi faceți vreo bucurie ? Pe cine ar putea bucura așa ceva ? Ia să nu-mi mai veniți, dragele mele, cu asemenea povești. Duceți-vă acolo și puneți mîna pe muncă și îndreptați ceea ce nu merge. Și veniți pe urmă și-mi spuneți ce-ați făcut. Rele nu-mi trebuie — am văzut eu destule, în viața mea — spuneți-mi voi ce bine faceți, dacă vreți să mă bucurați și pe mine. Hai, du-te” — și o împunsese ușurel afară.

în vara trecută, cam pe vremea asta, după tunsul oilor, se întâmplase o ploaie mare. în ograda Anei era centrul de predare a lînii și toată ograda era așezată cu lînă întinsă la sorit și magazia de jos (unde se ascunsese mai de mult Adrian de trăznete !) era plină cu lînă. Cînd se rezezi ploaia, toți oamenii care lucrau cu lîna, acolo, se adăpostiră sus pe deal, pe prispa casei. Era o ploaie reipedă, cu gheață. Vântul bătea din fața casei și gheața izbea drept în pereți. Oamenii se înșirară pe sub streșini și se lipiră de pereți, să nu-i ajungă ploaia. Fulgera și trăznea pe bălți și pe dealuri și Ana aprinsese candela. Nu-i era frică pentru că erau oameni mulți. Dar de lînă uitaseră cu toții, iar pe vale apa venită de pe dealuri creștea.

— Mătușă, îți apărăm pereții să nu ți-i cioplească gheața ! — strigă unul dintre oameni.

Stăteau, într-adevăr, înșirați, lipiți de pereți, unul lîngă altul și, o clipă, o înduioșară pe bătrîna cum îi apărau zidurile. Dar îndată ce zări magazia și apa care se învoldura pe vale, strigă la ei :

— Ia, lăsați voi pereții și duceți-vă de grabă și cărați lîna la deal, că v-o-neacă, — și-i munca voastră ! Vine apa mare și o îneacă — o duce tocmai în baltă !...

Unul cîte unul oamenii porniră prin ploaie, chiuind, îndemnîndu-se și, pînă cînd apa ajunse la ușa magaziei — lîna era cărată și îngrămădită pe deal. Pe urmă, cînd ieși soarele, oamenii rideau și-i mulțumeau bătrînei.

Toate asemenea lucruri el le știa povestite de ea, în acele cîteva ceasuri, cînd venea pe acasă. Și lui îi plăceau și se bucura de mama lui. Firește, ea urnise la o treabă, ca aceea cu lîna, cîteva oameni, iar el avea de urnit un sat de aproape o mie de oameni; ea dăduse pe ușă afară pe una care umbla cu minciuni, iar el avusese de-a face cu mulți dușmani; ea avea viișoara aceea, iar el avea în grija lui două mii de hectare, cirezi, turme, plantații... Astfel că treburile ei se pierdeau în grijile și problemele lui mari. Dar, oricum, n-ar fi trebuit să treacă cu vederea aceste lucruri ale ei.

Stătuse mult în ogradă și depanase asemenea lucruri și se judecase, însă era obosit și prea tulburat ca să înțeleagă de unde venise izbucnirea aceea, parcă s-ar fi întîlnit doi nori mari încărcăți cu grindină. își luă seama că era tîrziu, că o lăsase în sală, singură, încă plîngînd. Sări ca ars : se lăsase furat de gînduri și o uitase pe bătrîna singură ! Copilul dormea dincolo, ceilalți dormeau și ei în odaia lor, iar bătrîna rămăsese singură, acolo în mijlocul sălii, și s-ar fi putut să i se facă rău. Alergă cu pași mari, cu respirația oprită și intră în vîrfurile picioarelor, uitîndu-se cu ochii lacomi după bătrîna. Nu mai stătea pe scaun, ci se culcase și stătea întinsă într-o poziție chinuită, cu o mîină ridicată deasupra capului și cu cealaltă strînsă pe piept. Rămase în mijlocul sălii și se uită încordat cu respirația tăiată. Era adevărat, dormea în poziția aceea chinuită, respirînd încet, iar la spatele ei, abia se vedea, dormea copilul. Tovărășia celor doi îl înduioșă și-l luminează. Se convinse că bătrîna dormea liniștită și teama din el se topi.

Se temuse însă și Ana să nu i se întîmple un rău. „Dacă, doamne ferește, se întîmplă de mor — are să mă aibă toată viața pe cuget că am murit din pricina lui. Ar fi păcat să-l împovărez, să-l chinui. N-o fi el cel mai bun dintre copiii mei, dar e bun totuși și frumos, așa stîngaci și

cum îmi poartă el de grijă și se interesează de mine... Ia, să am eu grijă să nu fac vreo prostie"...

„Doamne, își aminti, ce-a putut să mă doară, cînd am auzit că au intrat cu tractoarele în vie ! Și el — „cît o să mai plîngem..." asta m-a jignit ! Vorbe de-ale lor — s-or fi potrivit cu alții dar cu mine ! ? N-am nimic eu via aia, da-i vorba că e viața mea pe locurile acelea". Stătuse astfel de vorbă cu ea însăși, spunîndu-și într-una că trebuie să doarmă. Apoi venise cu pași somnoroși copilul și îndată ce îl simți cald, cuibărindu-se la spatele ei — adormi.

El nu știa toate astea, dar o găsi dormind : simți că o mare greutate i se ia de pe suflet și pieptul i se umplu de un val de căldură pentru ea și pentru copil.

IV.

Respiră ușurat și-i mulțumi de o mie de ori că se liniștise. Apoi trecu în camera lui. în cameră plutea lumina lunii; miros ușor de pelin și frunze de nuc — bătrîna așternuse pelin și frunze de nuc — și miroseau puternic cîteva crini într-o cană, pe masă. Luă crinii și-i așează pe fereastra deschisă și se culcă. Dar nu putu să doarmă. Grija pentru viața bătrînei nu-l slăbea. Și nici mahnirea pentru seara aceea. Fusese ceva cu totul neobișnuit pentru amîndoi și încă nu înțelegea decît că undeva greșise în purtarea lui față de bătrîna.

Se gîndi că ea era mai obosită, seara, și plîngea mai ușor. Era mai tristă, seara, și o năpădeau gîndurile, părerile de rău, singurătatea ei. Poate chiar dacă n-ar fi fost el aici, ea tot și-ar fi adus aminte, tot i-ar fi venit gîndurile astea și le-ar fi stropit puțin cu lacrimi.

Dar acum, că era el, simțise probabil nevoia de mîngîiere, simțise nevoia să-și descarce sufletul, să mai vorbească odată cu cineva apropiat despre acele lucruri ale ei — și despre via aceea — pentru că alte lucruri nu mai aveau.

Poate începuse vorba asta cu el numai așa, din dorința de a sta de vorbă cu el, de a împărtăși cîte ceva, de a simți că au ce Vorbi amîndoi. Și despre ce ar fi putut să vorbească mai bine, decît despre aceste lucruri care erau ale lor, fondul lor comun. Și, iată ieșea nu numai că nu mai existau lucrurile lor comune, dar îl și enervaseră. Și un străin ar fi stat și ar fi ascultat-o, chiar dacă nu l-ar fi interesat — dar el ! ce brutal fusese.

Cum dracu și pentru ce se purtase astfel ! Nici el nu pricepea, nici el nu știa ce era cu el. Nu putea înțelege izbucnirea Anei. Dar a lui ? Cu el ce se întimplase ! ? Cu el îi era mai ușor să-și explice.

Dimineața, pornise cu nepoatele după el și cu copilul, pe dealuri, la cireșe, la vie și pe cîmp. Pentru că copilul se zgiriase la un picior și după ce-l pansase, felcerul îi spusese să nu umble pe jos, pe copil îl ducea pe umerii lui. Și așa, cu copilul pe umeri, cu fetițele pe lîngă el, străbătuseră ulițele satului și ieșiseră în cîmp. Pe deal, prin viile cu cireși, întîlniră alți copii care se atașară grupului și lui îi plăcu și umblaseră așa peste dealuri înconjurat de copii, cu băiețelul pe umeri.

Trecuseră și prin vișoara aceea a lor. Fără gînduri, fără amintiri, ca pe un pod subțire de gheață. „Asta-i via ta, via bunichii. Eu am plantat via asta" — începuse să-i spună copilului dar i se păruse nepotrivit și tăcu. îi veniseră în minte necazurile avute de el cu viile colectiviztilor, la

înființarea gospodăriei și nu-i plăcea să-și aducă aminte de asta. Observă doar că viile acestea vechi din marginea satului, se cam păcăginiseră și gândi că conducerea gospodăriei făcea o greșală : în timp ce depunea eforturi și cheltuieli pentru plantații noi, lăsa în părăsire aceste vii ale colectivităților care, îngrijite, mai puteau da producție. La ei, nu se întâmplase așa ceva.

Atît fusese trecerea lui prin vie : îl întristase puțin că nu mai simțea parcă nimic pentru locul acela și că murise în el viața lui legată de viașoara aceea, altădată atît de îndrăgită.

Dar dincolo, pe movilă, pe locul vechii lui iubiri, simțise o durere adevărată. Descoperise că nu mai simțea nimic nici pentru iubirea aceea mare de demult — și asta îl duru cu adevărat. Pe movilă porniseră — el și ea — niște ziduri de casă. Porniseră să-și facă o casă acolo. Exact de acolo, de lîngă ziduri, priviseră sfioși și îmbrățișați, luna lunecînd peste lac, și mai departe luminile orașului îndepărtat, lumini puține, dar tulburătoare pentru el la vîrsta aceea. Iar în vale, în desișul de vii și nuci încărcați de lună, cînta, atunci, o armonică.

Pe urmă — ea a murit. — Pe urmă — el a plecat. Pe urmă — zidurile acelea s-au dărîmat...

Și acum nu mai simțea nimic și asta îl durea, că fata aceea, iubirea aceea, și prima lui tinerețe — se stinseseră în el. Asta îl durea. Spusese Anei că trecuse pe acolo fără să-l doară — dar avusese și el o durere.

Exact pe locul zidurilor făcute de ei amîndoi cu mîinile, așa cum rîndunelele își fac cuibul — creștea un cireș tînăr, încercat. El ridică pe copil în brațe și-i aplecă crengi și copilul culese cireșe.

Movila era singuratică, scufundată în apele pustii, de foc, ale amiezii, și părea așa, că dacă ai fi dat la o parte acele valuri orbitoare de lumină, ar fi ieșit la iveală ei doi, de atunci, rezemați unul de altul și amîndoi rezemați de zidul ud, abia clădit și înaintea lor frunzișul verde al viilor, valea curgînd plină cu lună.

Din cît umblaseră în ziua aceea, rămăsese cu imaginea teraselor mari, repetate, frumoase, acoperind cîteva dealuri — podgoriile noi ale gospodăriei. Iar din viața lui acolo acele stoluri mari, albe, plutind, strîngîndu-se și răspîndindu-se ca niște mari, strălucitoare evantaie, pe cerul adînc, albastru. Acele zboruri în largi spirale tăcute, îndepărtate și enigmatice, care dădeau ocol orizontului.

V.

Adormise dinspre ziuă și se trezi tîrziu și se uită în jur, neliniștit. Camera era plină de soare și toată casa era liniștită.

Ana se dovedise bună și puternică și inima ei se dovedise bună și puternică și ascultătoare și nu murise în ceasurile acelei nopți.

Paharul de lapte stătea pe masă, ca o floare adusă acolo pentru el — o floare mare, albă, cu miros delicat, liniștitor. Ii mulțumi pentru paharul de lapte, îi mulțumi că rezistase acelei furtuni și cuprins de recunoștință sorbi din paharul cald.

Apoi o găsi dincolo, în sală. Copilul dormea încă. înaltă, păstrînd înfățișarea ei puternică, aplecată de umeri, obosită și tăcută, bătrîna frămînta pe masă o bucată de aluat.,înțelese îndată că făcea pișcoturi pentru

nepot, și îl înecă o mare duioșie. Era mai palidă ca de obicei, trasă la față, suferindă. Și-i păru rău și îl duru înfățișarea ei. Erau țărani crescuți în asprime și în deprinderea de a nu-și arăta sentimentele, și stângaci și stingheri să și le arate, dar ar fi ingenunchiat și ar fi sărutat mîinile trude și umerii și fața obosită. îi spuse numai „bună dimineața” și în acest „bună dimineața” ea simți toate celelalte.

Nu mai era supărată, și doar plutea în jurul ei o tăcere adîncă a tuturor lucrurilor.

— Mamă, îi spuse — să nu fii supărată, n-am vrut să te jignesc. Cred că am fost nechibzuit, nepriceput, dar știi că îți vreau binele. Ce se întîmplă : nu pot nici eu și nici fratele meu nici nimeni din jur nu putem să-ți dăm înapoi-nici via, fișioara aceea de pămînt cu care ai intrat singură în colectivă. Și pentru că nu ți le putem da înapoi și pentru că mi se pare că te văd tânjind încă după ele, am vrut să fac așa fel ca să nu-ți mai pară rău după ele. Asta am vrut în nepriceperea mea. Cine știe cum am aruncat vorba aceea și te-am supărat ! Pentru asta te rog să mă ierți.

O mîngîia, o bucura să-l asculte vorbind astfel, dar pe fața ei se citea gîndul că el era departe de ceea ce spusese ea și dacă n-ar fi fost momentul puțin cam solemn și stînjenitor — i-ar fi spus pe șleau că bate cîmpii și că iar o lua de la capăt, cu viișoara, bat-o dumnezeu de viișoara !

— Te iert, dragă Adriane. Și eu să te iert și tu să mă ierți — îi răspunse foarte liniștită. Dar ce spui tu e departe... Ni se încurcă limbile ca la Turnul Babel... E greu...

N-o înțelesese și el nu-și dădea încă seama. Pe chipul ei era o tristă înțelepciune.

Președintele rîse împăciuitor :

— Bine, mamă, dacă așa spui...

Dimineața de vară fu luminoasă și veselă, ca și cele dinainte ; nepoatele făcură focul la sobă, copilul se jucă prin ogradă cu Bot-dulce, Ana făcu pișcoturi și stătu de vorbă cu el. Iar spre seară se despărțiră ca de obicei, cu aceleași lacrimi ale mamei, ou aceleași promisiuni ale lui, că are să vină cît de curînd...

VI.

După ce se văzu singur cu copilul, în tren, îl cuprinse tristețea și părerea de rău și toată noaptea, cît străbătu Dobrogea cu trenul, nu se gîndi decît la întîmplarea asta cu mama lui.

Pe copil îl culcase pe bancă — era somnoros și adormise îndată. Era supărat pe copil că se zbenguia toată ziua, iar seara cădea frînt și dimineața dormea tîrziu, astfel că niciodată în călătoriile lor nu putea să-i arate răsăritul soarelui și răsăritul lunii.

Rămase singur la fereastra vagonului și privi depărtările Dobrogei și se gîndi. Avea timp în noaptea asta să se gîndească. Poate altădată n-ar fi avut răgaz și nu s-ar fi gîndit atîta la un incident ca multe altele și pe care l-ar fi trecut repede printre altele. Dar acum putea să se gîndească, avea timp și încă se simțea sub puterea acestei întîmplări.

Luna se ridica, încet, tulbure și roșie din pricina secetei și din pricina mării și a lacurilor care străluceau în depărtare. Scăldate de această lună roșie, apropiată, ieșită parcă din ape, dealurile, platourile întinse și

'văile acoperite de plantații adinei, de lanuri nesfirșite, lucind ca oțelul — toate aveau o mare și rară frumusețe și președintele ar fi coborât cu copilul de mână și ar fi umblat toată noaptea prin acele lanuri. El era de acolo, el cunoștea toate dealurile și toate văile, el știa toate lanurile acelea și plantațiile și-i cunoștea pe cei care le lucrau și știa că toate aveau nevoie de ploaie — și totuși toate se înfățișau așa încît parcă le vedea pentru prima dată. Descoperirea această nouă frumusețe omenească a Dobrogei crescând și devenind, cu fiecare an mai de nereicunoseut și se bucura.

Ușor învăluite în aburi și răsfrîngîndu-și lumina lor roșie asupra ținutului întreg, lacurile, prelungirile Razelmului și pe undeva, din loc în loc, marea seînteiau singuratice din oglinzile lor, încât lui i se păru că erau prea aproape și prea ciudate și că nu le mai văzuse niciodată din tren și se întrebă dacă nu cumva trenul mergea pe o linie nou construită, pe un drum mai aproape de mare. Cunoștea proiectul unei noi linii ferate și se gîndea că această nouă linie ferată va trece prin Dobrogea astfel încît să cuprindă toată zarea mării. îl îneinta această idee.

Se desfășurau la nesfirșit constelații de lumini scaldate de roua nopții și cuprinse de liniște; lanurile de grîu dat în spic sclipeau în roșu argintiu, ca niște inundații; vii tinere și livezi străluceau în bătaia lunii. În cîteva locuri trenul trecu peste mici poduri de beton pe sub care alergau șopotind, grăbit și misterios tinerele riuri ale Dobrogei — canalele de beton care aduceau apa și o ridicau sus, pe platourile întinse acoperite de vegetații bogate. Strălucneau de departe luminile orașelor, spre litoral, formînd un singur briu uriaș de lumină seînteietoare.

În lumina aceea puțin tulbure, roșietică, pe un deal și pe altul, pe fondul unei vii, în imensitatea unui lan, lui i se păru că o vede pe mama lui, profilîndu-se uriașă, rezemată de zidurile unei case, rezemată de dealuri și plîngînd în liniște, cu fața ascunsă în palme, așa cum o văzuse în seara trecută. îl duru această închipuire venită pe neașteptate. Se gîndi cît s-ar bucura s-o vadă pe mama lui privind toate acestea, umblînd și minunîndu-se de toate aceste frumuseți.

Și după un timp, gîndindu-se la toate cele întîmplate, mai liniștit, se întrebă: „în ce măsură ne ocupăm noi de părinții noștri și de mulți din jurul nostru? în ce măsură îi ajutăm să se bucure de înfăptuirile mari, de frumusețile socialismului? Și mai ales în ce măsură îi solicităm, îi chemăm pe toți să ia parte la aceste înfăptuiri? De multe ori se întîmplă să-i neglijăm, îi uităm — sîntem totuși prinși în atîtea probleme! și apoi nu-i mai înțelegem, încet îi lăsăm deoparte, îi lăsăm în urmă și ne supărăm pe ei că nu gîndesc ca noi... Dar ce-am făcut pentru ei ca să-i aducem la aceeași treaptă de viață și de gîndire ca noi?”

Mai limpede sau mai nelămurit, sufletul lui adresa aceste gînduri mamei lui.

Îi trecu prin minte, fugar, cîte făcuse revoluția pentru el. îl dăduse partidul la școli, îl învățase într-una partidul, îl trimisese prin lume să vadă; îl învățase să lupte și să judece, îi deschisese inima și mintea; călătorise prin Uniunea Sovietică, era președintele gospodăriei și studiasse agronomia; luase parte la consfătuirea pe țară de la Constanța și chiar acum, în primăvară, fusese la ședința Marii Adunări Naționale, printre cei 11.000 de țărani. Și în cîte locuri fusese încă și cîte văzuse! Cît de atentă și generoasă fusese revoluția cu el și-l ridicase, îl transformase de

nu-l mai cunoșteai. Și cum era el cu această mamă bătrîna, mama lui, țărancă de la care supsesse, care-l crescuse...

Își aminti că, mai de mult, în perioada cînd ajutase munca de lămurire prin sate, pentru colectivizare, îi trecuse prin minte o idee care i se păruse atunci îndrăzneată. Era o idee care, din loc în loc, își făcea drum în practică, dar el o vedea aplicîndu-se pe un plan mult mai mare. Anume, se gîndea că, pentru clarificarea ideologică a țărănimii lucrul cel mai bun era să se organizeze cu masele de țărani mari itinerarii, călătorii prin țară, călătorii prin marile centre industriale, prin marile unități agricole socialiste, prin orașele noi. Împărtășise ici colo, printre tovarășii lui de muncă acest gînd care cuprindea în el o propagandă vie, puternică, o educație nouă prin puterea faptelor; o educație nu atît prin scris și auzite, ci prin văzut și pipăit și ale cărei efecte mari și bune depășesc cu mult rolul unei munci de lămurire.

Gîndise timid acest lucru pîrîndu-i-se prea îndrăzneț și costisitor, dar chiar în primăvara acestui an văzuse cu ochii lui cum partidul punea în aplicare pe un plan larg această idee : zeci și sute de mii de țărani, în autobuze elegante, vizitau Bucureștiul, vizitau expoziția agricolă, marile centre industriale. Avea prilejul să constate că ideea lui, firavă sau timidă la el, se afla cuprinsă în marile idei ale partidului. Dar nu-i trecuse prin minte că și bătrînei lui mame i-ar fi trebuit o asemenea ieșire în lume ! să scoată capul în lume, cum spunea ea. Se gîndise la lucruri mari, dar iată, acest amănunt îi scăpase.

Ajungea acum să înțeleagă că bătuse alături cu „sentimentul viișoarei”, de care o învinuise pe mama lui. Ar fi putut, în ori ce clipă, socoti drept un capriciu bătrînesc izbucnirea Anei Visterneanu. În ceea ce o privea pe bătrîna, ar fi trebuit să găsească timp să o plimbe puțin, să o scoată puțin prin lume, să vadă noua lume, să-și potolească această sete. Oricum, chiar și atîta era dificil pentru ea, pentru că era în vîrstă și nu mai putea călători. Simțea cu strîngere de inimă că îi va rămîne dator mult din cît ar fi trebuit s-o ajute să vadă și să trăiască din frumusețile vieții noi. Dincolo însă și de dorința aceasta exprimată de bătrîna, de a fi scoasă în lume, de a cunoaște — era setea de participare, nevoia firească de a fi solicitată, de a se simți chemată în noua lume.

Nu putea să-și aducă în minte acum ce oameni, acolo, în gospodăria lui, rămăseseră cumva în urmă, neglijați, insuficient de cercetați cu dragoste, cu atenție. Încerca să-i cheme din memorie, să-i caute, să-i scormonească, pe la crescătoriile de păsări, pe la crescătoriile de porci, prin sat, pe la casele lor, dar ei nu veneau și poate nici nu avea asemenea oameni. Dar se întorcea în gospodăria lor cu sentimentul că are de rezolvat această însemnată problemă asupra căreia mama lui îi deschisese ochii, în acea noapte de arșiță.

Bătrîna asta ! nici nu plecase bine de la ea și i se făcea dor de ea, simțea nevoia să se întoarcă la ea... îi dădea întotdeauna niște îndemnuri mari. Cum să n-o îndrăgească, chiar așa în ciocniri, chiar așa într-o arșiță mare, nesfîrșită?

CELE DOUĂ FLUVII

NICOLAE VELEA și ILIE TĂNĂSACHE

ORAȘUL

Vechile peceti ale Galaților aveau ca simbol doi pești.

Clanul tarabagiilor cu care fusese blagoslovit portul acesta dunărean își scria pe firmă, nu fără temei, cei doi pești. Oare cine învîrtea aci la răspîntie de ape, cele mai aprige afaceri cu pește? Cine stăpînea Dunărea, și Brateșul, și saharele și japșele din jur?

Se spune că alegerea pecetii orașului de atunci a dat naștere și la dispute de ordin... istoric. Căci atunci cînd interesele de pungă o cereau, tarabagii de gingirică deveneau iute amatori de „tradiții istorice”.

Cei doi pești voiau să însemne, între altele, „vîrsta de aur” la care ar fi ajuns orașul.

Nu se știa oare că negoțul cu pește devenise înfloritor încă de demult în orașul acesta, dacă bunăoară numai în 1834 în visteria statului s-au vărsat din pescuitul în lacul Brateș 65 700 galbeni? (Cîți galbeni încăpuseră oare în buzunarele fără capăt ale cherhanagiilor?)

S-aduceau apoi și alte argumente.

Unde în altă parte decît aici, la Galați, erau așteptați în vechime de către fala boierimii moldovene domnii ce se întorceau de la Constantinopol cu pitacul împărațesc și firmele ce le îngăduiau urcușul pe tron? Așteptau boierii la malul Dunării pe noul domnitor, rînduiți după stare, cu caftanele de sărbătoare, cu butcile pregătite și cu masa așezată, toate rînduite pe seama pircălăbiei orașului.

S-a cultivat în timp, pînă mai acum douăzeci de ani, tradiția de pitoresc în portul acesta bătut de cea mai năpraznică exploatare și mizerie, unde averile fabuloase stăteau față în față cu sărăcia lucie a Bădălanului și Vadul Ungurului. Se trîmbița la nesfârșit fama vechiului negoț în schela Galaților- despre care scriitorii străini ce poposeau aci între două corăbii o numeau „Veneția și Amsterdamul Mării Negre”, iar firmele și hațișerifele turcilor îi atribuiseră calificativul de „Kelerul”, adică „hambarele” sau „grînarul Porții și al Padișahului său”. Se cultiva, se cultiva la nesfârșit tradiția de pitoresc...

Pitorești deveniseră imaginile de pomină ale portului de altădată, adevărat cazan cosmopolit cu birjari în caftane roșii și albastre, cu lustragii rufoși, cu droaia nesfîrșită a cerșetorilor, cu ultimii vînzători de salep și tahîn, alungați mai apoi de concurența limonagiilor.

Orașul fusese decretat ca fiind ajuns la vîrsta de aur, a deplinei sale înfloriri. O înflorire a mizeriei, a exploatării... Pitorești erau puzderiile de hamali șomeri din port, din piețele publice. Stăteau lungiți de-a

dreptul, pe caldarîmul făurit din piatra vulcanică folosită ca lest de corăbiile ce poposeau aci pentru a trage la magaziile Galaților „ca o trăsură la scară”. Așa rufoși cum erau, cu ochii arzînd de foame, încovoiați pretimpuriu de bătrînețe, încovoiați de munca grea în schele — atunci cînd li se dădea de muncă — hamalii păreau o oaste apocaliptică de ciumați, doborîată de tăria groaznică a boli. Stăteau lungiți în fața cafenelelor, a magaziiilor de port burdușite de bogății, în fața crișmelor adulmecînd mirosul mîncării. Aveau prețul la oare își vindeau forța lor de muncă scris direct, cu creta* pe trotuar, pe tălpile crăpate.

— La cît te vinzi, hamale?

— La...atîta,boierule!

Oamenii se vindeau ca vitele. Se continua în timp, în plin secol XX negoțul cu oameni ca pe vremurile cînd, la Galați, odată cu desprimăvărarea, soseau corăbiile sultanului cu gealepii sau copanliii — trimiși pentru strîngerea vitelor de șeful măcelarilor casap-bașa, cu lăzii, pentru strîngerea griului, cu trimișii sultanului ce căutau fete pentru serai.

...Orașul ajunsese la „vîrsta lui de aur"! Nimeni nu amintea nimic de cocioabele din Bădălan, cu acoperișurile troienite de funinginea fabricilor, inundate în fiecare an. Pe străzile Vaporului, Fluvială și cite altele, începînd din primăvară și pînă dădea înghețul oamenii dormeau în podul caselor, plecau și veneau cu barca de la fabrică, din port, unde lucrau pentru o bucată de pîine. În acest fapt trebuie poate căutată și obîrșia denumirii multor străzi vechi ale Bădălanului. Fetele și flăcăii mergeau la bilciurile orașului la fel, în asemenea gondole ale mizeriei. Cartierele muncitorești aveau ca locatari permanenți foametea/ paludismul, tuberculoza. „Mortalitatea face ravagii la Galați — se strecurase într-o știre a unui ziar burghez local, din 5 decembrie 1937. Numărul morților este covîrșitor de mare mai ales în lumea tineretului. Mor copii de la o lună la doi ani, tineri de la 17—25 ani. Condițiile grele de trai, slaba nutrițiune, lipsa de igienă, toate contribuie la înmulțirea deceselor”.

...Se cultiva cu ostentație tradiția de pitoresc în orașul acesta care n-avea nici o instituție de cultură, singurele reprezentării fiind cele care se dădeau în puzderia de cîrciumi, cu denumiri, bineînțelese, pitorești: „La Căpățînă”, „Bella Austria”, „Pisica neagră” sau pur și simplu „La Matei Căciulă”. Aici se depanau adevărate legende despre rujari voinici, care în clipele de revoltă îi apucau de bîrneț pe vătafi și-i culcau pentru totdeauna în Dunăre, aici curgea gîrlă rachiul, aici se încingeau cumplitele bății marinărești, cu sifoane și focuri de pistol, cu mese sfărîmate într-o furie și neputință oarbă.

Galații, așa după cum se cunoaște, este clădit pe trei nivele. ...Orașul are la picioare cheiul de piatră, împestrîtura de vase. De-a lungul Dunării — acoperișuri de diferite culori, de forme dintre cele mai neașteptate: fie ascuțite, semănînd cu turlele bisericilor din jur, fie rotunde ca o pălărie trasă pe cap de nu le puteai deosebi de geamiile turcești, fie tăiate în linii drepte, în beton, în care soarele bătea din plin ca într-o tobă. Un mozaic de culori, un mozaic de stiluri arhitectonice. Totul a fost rînduit într-o anarhie care să sporească amestecul de cazan cosmopolit al portului. Iar la picioarele acestor clădiri: case de comerț, locuințe ale armatorilor romîni, greci, armeni, evrei și ai cite altor nații, aceleași cocioabe ale Bădălanului aflate sub curba de nivel, aflate permanent la discreția inundațiilor din primăvară și pînă la îngheț. Averile strînse de ani, din port.

averile aduse de umerii largi și osoși ai hamalilor, ai muncitorilor din fabrică, se înfruntau cu sărăcia cea mai cumplită. Aceasta era adevărata „vîrsta de aur” a orașului cu tei de atunci, blestemat amarnic de barzii localnici, în majoritate sinucigași.

În acest timp, adevărate pagini de aur ale luptei revoluționare înscriamuncitorimeagălățeană.

Galații au mîndria de a se număra printre primele noastre orașe unde au luat ființă cele dintîi cercuri muncitorești și organizații sindicale, în fața clădirii sfatului popular al orașului se află bustul lui Spiridon Vrînceanu... Un obraz simplu* de muncitor, cu șapcă de tramvaist pe cap. Sculptura a reconstituit ceea ce a păstrat o fotografie veche. Spiridon Vrînceanu, vatmanul de tramvai, a căzut atunci, în 13 Iunie 1916, cînd portul acesta a fost zguduit din temelii de lupte muncitorești. A căzut și moș Pascal Zaharia și alții. Caldărîmul străzii Portului, în locul unde se strîngeau averile fabuloase, pe strada unde dimineața în zori alergau rujarii cu tălpile goale, crăpate, spre rîndul mare și rîndul mic cerșind de muncă, iar la prînz își făceau promenada armatorii în trăsuri, a fost stropit cu singe muncitoresc, atunci în 1916, la 13 iunie, pentru pîine, pace, libertate, împotriva războiului imperialist. Imediat după asasinat, autoritățile, înfricoșate, au dat ordin să vină mașinile pompierilor. Au venit și au spălat cu furtunul pietrele înroșite. Așa primiseră ordin. Adevăratul incendiu nu mai putea fi stins însă.

Azi, strada aceasta, fostă „Portului” poartă drept nume data zilei și anului cînd s-a petrecut masacrul: „13 Iunie 1916”. În amintirea eroilor căzuți pentru pîine, pace și libertate, în anii noștri a fost așezată o placă comemorativă pe zidul Palatului navigației, acolo de unde au pornit gloanțele.

O altă placă comemorativă de pe strada Republicii, nu departe de fosta prefectură, amintește de îpușcarea în 1907 a unui grup de țărani din Lozoveni (cartier al orașului). În fruntea țăranilor ce mergeau să ceară pămînt boierilor se afla docherul Spiru Plăcintaru.

— Era un om voinic, înalt, cu briu lat și palme bătucite de muncă, cum aveau toți rujarii portului — își amintește moș Ion Adamache, supraviețuitor al masacrului. Cînd țăranii au cerut să li se dea pămînt, boierii, în disprețul lor, au pus să se aducă doi saci cu țărînă.

— Na, să aveți pămînt!

Revolta n-a mai cunoscut margini.

Atunci boierii au deschis din nou gura:

— Nu vreți sacii de pămînt? Atunci na-vă gloanțe! Și au tras. Au tras în plin. Soldații care împrășeau cu plumbi pe răsculați erau comandați de un tînăr sublocotenent. Era cel care mai tîrziu, în anii celui de al doilea război mondial avea să devină dictatorul Antonescu.

Cînd pionierii merg în vizită azi la Uzinele mecanice, foste Atelierele principale C.F.R., muncitorii mai în vîrsta îi iau de mînă și, în fața plăcii comemorative ce consemnează furtunoasele evenimente ce-au avut loc în februarie 1933, le povestesc despre lupta revoluționară a muncitorilor conduși de partid împotriva exploatării capitaliste. Ascultă purtătorii cravatelor roșii cuvîntul muncitorilor și apoi merg să viziteze fabrica de azi, clădirea de pe strada gării, unde în anii teroarei capitaliste muncitorii țineau ședințe. Ascultă și învață astfel pe viu un capitol din istoria acestor locuri. Învață un capitol emoționant din istoria Galațiului Roșu care se

mîndrește că aici, în acest port dunărean și-a început activitatea revoluționară cel mai iubit fiu al poporului nostru, tovarășul Gheorghie Gheorghiu-Dej.

O monografie despre starea de spirit din fabricile gălățene, publicată cu ani în urmă, consemna:... „se cere pentru orașul nostru o poliție numeroasă și inteligentă și plină de autoritatea necesară pentru ca ordinea publică să fie asigurată contra tuturor celor ce contribuie la tulburarea activității”. „Tulburarea activității” însemna a nu mai accepta jaful din port, din fabrică, jaful negustorilor, al cherhanagiilor, jaful și iar jaful pe spatele muncitorului din Bădălanul insalubru, inundat. Așa dar, o poliție „numeroasă și inteligentă”.

Orașul trece permanent printr-o splendidă metamorfoză. În fiecare zi, gălățeanul este martorul unor emoționante transformări care apropie orașul de ceea ce va trebui să fie: gazda viitorului combinat al oțelului dunărean. Galațiul de ieri se mîndrea cu imaginea pestriță a portului, cu birjarii în caftane, ațipiți pe caprele trăsurilor jerpelitate, cu docheri șomeri, lungiți pe trotuare, cu cîrciumile și bordelurile sale.

Dar azi?

La sărbătorirea unei generații de tineri gălățeni a fost invitat să vorbească Iordache Mateiaș.

Mateiaș lucrează la Șantierul naval. Se apropie de anii de pensie. A fost invitat să vorbească tinerilor despre tinerețea lui.

— Eu, tovarăși, n-am avut o sărbătoare a majoratului.

Așa a început. Vorbele acestea, au adus o liniște adîncă în sala aceea unde se afla atîta tinerețe.

— N-am avut nici tinerețe. Mi-a fost furată. Muncesc de mulți ani la șantier. Sînt constructor naval. Carcera, șomajul, bătaia și amenzile, tot felul de umilinți, iată de ce aveau parte muncitorii în trecut.

A urmat apoi la cuvînt fiul lui Iordache Mateiaș, tot constructor naval. Era îmbrăcat îngrijit, vorbea cu demnitate, cu ușurință. Vîrsta, 18 ani.

— Muncesc la Șantierul naval cu tata. Aici am învățat meseria. În anii noștri. Nu știu ce-s carcera, amenzile. La porțile fabricilor noastre nu mai așteaptă oamenii care n-au de lucru. Sînt constructor naval și elev în ultima clasă a școlii medii serale. Unul din sutele de elevi muncitori ai șantierului. Nu știu ce-s taxele de învățătură, curbele de sacrificiu, umilința.

Cînd Iordache Mateiaș vorbea la sărbătoarea majoratului, primul cargou românesc de 4 500 tone, făurit pe calele șantierului gălățean, străbătuse de cîteva ori oceanele lumii, trecuse cu succes proba unui uragan în golful Biscaya.

De la reparații de șalupe și ceamuri infime la cargoul românesc.

Pe vremea lui Fernic, clienții șantierului erau cu predilecție cherhanagii ce stăpîneau apele și adîncul apelor. Comandau aceștia cutere de transport, rnahune, bărci. Azi, navele romînești făurite aci, la Șantierul naval din Galați, au clienți și peste hotare.

De la data cînd Iordache Mateiaș vorbea la sărbătoarea majoratului alte și alte cargouri au pornit de pe cale către mările și oceanele pămîntului. Constructorii navali au sărbătorit între timp și cea de a 500-a comandă. S-a întîmplat ca aceasta să fie tot un cargou de 4 500 tone. Mun-

citorii l-au botezat de astă dată „Victoria”. Primul cargou a primit numele oraşului unde a fost făurit: „Galaţi”.

Stăpînii de ieri ai Galaţiului l-au lăsat într-un haos edilitar de nedescris, pus la pămînt în cel de al doilea război mondial. 5 600 apartamente au fost transformate în pulbere de către hitlerişti. Plin de ruine şi de pîlîiile uriaşe ale bombelor, fumegînd, aşa arăta oraşul eliberat.

Dezvoltare armonioasă, unitate arhitectonică, culoare, noţiuni atît de dese în discuţia gălăţeanului de rînd în judecarea noilor construcţii, erau atunci simple vorbe de dicţionar.

A trebuit să fie demolaţi peste 100 000 metri pătraţi. Această muncă uriaşă a început îndată după eliberare. Tunurile nu amuţiseră încă. Tunurile mai băteau undeva spre apus, dar aci, muncitorii, la chemarea partidului, după ce împlineau orele de producţie la strung sau nicovală, veneau cu steaguri, cîntînd şi se apucau de treabă. A trebuit să se ia totul de la capăt, să se taie străzi noi, să se jaloneze viitoarele frumuseţi care se prevesteau.

A crescut oraşul, au apărut noi străzi.

Noile clădiri înfrumuseţează nu numai viaţa celor care le populează, dar dau un alt aer oraşului. Şi dacă ne gîndim bine- trăim de-abia preludiul, splendidul preludiu a ceea ce va fi curînd. În anii următori, la Galaţi se vor ridica circa 30 000 de apartamente. Un nou oraş.

Odată cu noile construcţii vor răsări şcoli, teatre, cinematografe, magazine moderne. Galaţiul va creşte, se va transforma din temelie, se va împlini odată cu gigantul metalului. Soarta lui i-a fost legată definitiv de oţel.

Pînă acum au fost deja îngropate multe din vechile străzi. Din Vadul Sacalelor a mai rămas doar un capăt. Fosta stradă Braşoveni, unde se întindeau altădată bazare şi prăvălii cu postavuri şi fierărie aduse tocmai de la neguţătorii braşoveni, a fost acoperită de „P”-uri. Strada Instrucţiei la fel. Neconţinut sîntem martorii prefacerilor oraşului, asistăm la naşterea unor noi bulevarde, largi, pline de lumină, de frumuseţe. Definim de pe acum traiectoria altor bulevarde şi mai moderne. O arhitectură optimistă, zveltă, se zămisleşte aci, prin măiestria constructorilor, prin energiile descătuse de partid.

DE LA ETAJUL ZECE

Ultimile blocuri „P” au cîte zece etaje.

Ajungem sus, gîfîind.

— Trebuia să urcăm cu bobul.

— Or fi vreo 200 de scări?

— Sînt peste.

De unde-1 cunoaştem oare pe zidarul acesta cu faţa de adolescent?

— N-ai lucrat cumva la primele blocuri?

— Ba da, în 1956.

A fost deci brigadier și-a venit aici încă de cînd s-au început masiv lucrările de reconstrucție a orașului Galați. Iar lucrările au început cu săpăturile la blocul ce fusese botezat încă de acolo, la planșetă, cu prima literă a alfabetului. Se încerca astfel, poate, o confirmare în plus a faptului că aici, la Galați, totul s-a început de la A, că înainte nu fusese nimic.

Omul cu înfățișare băiețească, deși poate că are în jurul a 35 de ani, scoate din buzunar o punguță de bomboane, ne îmbie și apoi se servește cu gestul celor care aprind o țigară. Mestecă și parcă tot îi vine să pufăie aroma pe nas. Se vede că a renunțat de curînd, din cine știe ce motiv, la țigară.

Continuăm discuția aici, la etajul zece.

— Pe mulți dintre foștii brigadieri o să-i găsiți la Galați. La început am muncit la săpături.

își răsucește palmele și parcă se miră că nu găsește presupusele bătă-turi. Mîinile sînt albe-crem de vinacet și apropiate de obraz, parcă-i luminează și mai mult chipul.

— Ce n-am găsit prin hrubele uitate, dărimate... Și pachete cu bibe-roane, și sticle intacte cu șampanie, ba chiar și niște farfurii din acelea atît de albe și de frumoase încît ți-era milă să le atingi. Cică le-ar fi ascuns aici, în dărîmături, unul care ar fi fost mai înainte negustor. Cum l-o fi răbdat inima să țină așa frumusețe în pămînt ?

Omul se scotocește din nou în buzunar, mai ia o bomboană, o sfarmă între dinții albi, strălucitor de albi, poate ca și porțelanul care l-a impresionat atîta.

— Am săpat pînă au venit excavatoarele, ne-am calificat, care zidari, care dulgheri și așa ajunserăm la ultimele litere ale alfabetului...

Ultimele? De cînd s-ar fi ajuns! Dar parcă, în mod premeditat, s-a evitat să se înceapă numărătoarea din nou. Dacă iei blocurile ridicate, de mult locuite, ai să găsești cinci litera N. (de la N. 1 pînă la N. 5), douăspre-zece P-uri etc. P. 11 și 12 sînt de mult construite, cu vinacetul proaspăt pe ele, de cîte zece etaje, chiar aici, în capătul esplanadei ce coboară la Dunăre.

Zidarul continuă:

— Aș muta în blocurile astea numai amatorii de pescuit (face un gest ca și cum ar arunca mulineta în apa potopită de soare a Dunării). Cablurile groase ale bobului se deapănă și în clipa aceea, mai că îți vine să crezi că sînt frînghiile unui năvod.

Vederea de aici, de la al zecelea, își are o frumusețe a ei. De la fereastră poți privi în voie, amonte pe Dunăre, pînă la ceața ce stăruie undeva, departe, dincolo de Brăila. Poți privi aval apoi, petrecînd cur-gerea apei spre mare, pînă dincolo de cotul Pisicii, loc atît de pomenit în povestirile fantastice ale marinarilor fluviali, care, într-o primăvară „au avut de furcă — (sau erau să aibă, ceea ce pentru un marinăr adevărat e tot una!) — cu niște zăpoare cumplite, de nu știu nici azi cum a scăpat nava dinchinga a celor iceberguri!..."

*

Teii, proaspăt plantați, însoțesc esplanada și blocurile la fel de proas-pete, zvelte, pînă aici, lingă apă. De la ultimul nivel, noul peisaj arhitec-tonic al orașului ți se așterne ochilor în frumusețea lui robustă, cu corec-

turile ce mai sînt de făcut și care fără îndoială se află undeva în mintea și planul arhitectului, în mîna ce dăruie generos oamenilor asemenea frumuseți. Artera principală, încheșată ipe deplin, concretizată în blocuri de la patru pînă la zece etaje, îți sugerează pe verticală și în culoare gîndul arhitectului, traiectoria creionului ce a stabilit pe foaia imaculată de calc suplețea și farmecul unor locuri ce n-au fost nicicînd cît de cît acătării. Un parc în care strălucește albă statuia lui Eminescu, apoi verdele urcat în vinacetul primelor blocuri încît trecerea se face nevăzută. Urmează fațadele crem, cu balcoanele de un cărămiziu odihnitor, preludiul roșului aprins al blocurilor ce formează careul perfect al noii piețe inundată de trandafiri și verdeață. Și apoi iar cremul, în ambianța luminoasă, optimistă a fluvialului.

Arhitecții au cunoscut și ei istoria acestor îngrămădiri haotice de case și hrube, de stradele murdare, încilcitate și înfundate încă de pe vremea hatmanului Mazepa ce-a poposit cîndva în acest oraș de la Dunăre, de-i poartă numele și azi una din aceste străzi.

Într-o monografie a orașului Galați, publicată cu ani în urmă, autorul, entuziasmat la culme de priveștița ce i-o oferea portul acesta bătut de mizerie, îl invita pe călător să privească spre oraș unde va vedea sus „mîndra Catedrală Episcopală, Templul coral Ebraic, Spitalul întemeiat de caritatea gălățeană... zidurile Arestului central, cu turnurile de pază ale sentinelelor și în mijloc tristul castel cu numeroșii ochi ai celulelor...”

— Un peisaj mort, arid, încremenit. Case îngrămădite anapoda, eșuate pe faleză ca în urma unor năpraznice furtuni. Iar alături Dunărea cu lumina ei generoasă, cu soare ce sporea parcă și mai mult haosul edilitar...

Zicînd acestea arhitectul Ștefan Cocioabă desface larg niște planuri. E autorul unui proiect pentru construcțiile ce au fost atacate în jurul blocurilor P.

Idei îndrăznețe ce vor căpăta împliniri în beton și cărămidă, în zveltețea liniilor, în întretăierile asimetrice care să frapeze dar să și odihnească. Idei îndrăznețe pentru cît mai mult confort, culoare, bun gust, economii...

Surprindem pasiunea cu care discută acest arhitect tînăr, de curînd primit în rîndurile partidului. A terminat de cîțiva ani arhitectura, a venit la Galați și planurile lui de viitor s-au contopit cu efortul comun de a adăuga orașului frumuseți noi. Ștefan Cocioabă visează și ajută și el ca viitorul orașului să se îplinească mai repede. A învățat asta de la tatăl lui, muncitor modelor la Uzinele „Progresul” Brăila.

Cu ani în urmă casele cele mai înalte în această parte a orașului erau... turlele a două biserici.

Coborînd pe șenalul Dunării, pe Vadul lui Rașcu sau Vadul Sacalelor, — nume dat de vechii sacagii ai orașului ce-și aveau pe aici trecere — te izbeau hamalii numai în izmene, cu saci în spate, apărînd și dispărînd în calele negre ale vapoarelor.

Cînd soarele dădea spre apus, turlele celor două biserici împungeau cu umbra lor sforul Dunării. Iar la cele două umbre mișcătoare pe apă se mai adăuga și coșul de cărămidă al unei vărării, care mai mult stătea decît ardea. În locul fostei vărării, aici pe fostul vad al lui Rașcu, s-a ridicat la iuțea o stație de preparat mortar și beton către care vin și pleacă pline, zi și noapte șiruri de basculante.

Soarele coboară spre apus și proiectează umbra celor zece etaje pînă dincolo de mijlocul Dunării. Umbrele lungi aruncă o punte peste apă, invitîndu-te parcă să treci dincolo, pe celălalt mal, fără teamă. Apa fluviului se rostogolește fără încetare, dar umbra rămîne statornică pe loc, abia clătînîndu-se. Imaginea trezește din somn altă imagine mai veche. Puțin mai sus, pe malul Dunării, unde apa-i adîncă la un metru de lutul galben găurit de raci — și totuși acolo au învățat să înoate atîtea generații de copii ai orașului — își construise casă unul care fugise de mizerie și de oameni, statornicîndu-se aci, între malul lutos și apa fluviului, pe teritoriul nimănui. Comuna își declinase în scris orice răspundere în caz de inundație, — parcă de inundațiile de fiecare an din Bădălan avea vreo răspundere! Omul acesta singuratic, pe seama căruia circulau atîtea legende „c-ar cunoaște ca nimeni obiceiul apei și-al peștilor, c-a ținut șase neveste, că așa și pe dincolo”, și-a durat dintr-o fantezie a lui sau poate din dorința de a nu mai da ochi cu oamenii, un fel de moară de vînt cu palele de scîndură, noutatea și punctul de atracție nu numai al copiilor dar și al celor mari, care, în lipsă de alte construcții, admirau baraca de scîndură de doi metri pe doi. Copiii pîneau clipa cînd aripile de scîndură se oglindeau în apă, făceau plută pe umbra lor și se lăsau duși în voia apei, parcă minăți de vîntul ce învîrtea rodul fanteziei acestui om atît de sucit.

De la umbra morii de vînt — pînă la umbrele aruncate azi de blocurile Țiglinei.

Umbre și umbre...

Blocurile-turn, bunăoară, din complexul de locuințe ce se ridică pentru siderurgiști, pot fi văzute de pe vaporul ce face cursa la Brăila, deși nu sînt așezate pe malul galben, lutos, în care-și au cuiburile lăstunii, într-un an de zile, aici, la Țiglina, pe locul fostului obor de vite, pînă-n rîpa ce coboară la cărămidărie, au apărut macaralele și basculantele, zeci și sute de mii de metri cubi de beton simplu și armat, monolit sau prefabricat au fost transformați și montați. Blocurile s-au ridicat în picioare într-un an, au urcat în văzduh pînă la patru și douăsprezece etaje, au fost îmbăiate în albastru ceruleum, în albastru mai închis, alb și galben citron și de mult mii de apartamente și-au primit locatarii ce lucrează ziua pe excavator sau pe autocamioane, la planșă sau cu teodolitul.

Cvartalul de blocuri, gata, locuit, se întinde pînă la Dunăre. De aci se poate privi amonte și aval, se poate privi către noul stadion de 25.000 de locuri, construit în potcoavă, chiar în marginea rîpei care duce spre vechea cărămidărie și spre niște șandramale durate de un ahtiat după averi. Acesta își făcuse reclamă că poate repara orice vas. Zace și acum prin apropiere un ceam de piatră importat pe vremuri cu bani grei din Italia, ni se pare într-o panama rămasă de pomină.

Oborul — care n-a cunoscut alt zvon decît al vitelor aduse spre vînzare, al circurilor ce poposeau aci din paști în crăciun pentru delectarea mahalalei — a intrat dintr-o dată pe orbita unui ritm de viață trepidant.

Țiglina clipei prezente se afirmă din plin. Frontul de lucrări s-a lărgit, capătă noi proporții cuprinzînd partea de la Dunăre pînă în artera ce aleargă paralel cu fluviul, parcă în dorința de a i-o lua înainte. 30 000 apartamente pentru siderurgiști sînt în plan pentru construit în anii ce vin.

\

— O să dovediți ?

— Trebuie.

— Prefabricate?

— Da. Anul trecut s-au montat mii de metri cubi panouri prefabricate. Anul ăsta vom monta mai mult...

Tovarășul care ne dă relațiile acestea privește spre câmpul dintre Cătușa și Mălina, acolo unde se dă bătălia pentru oțel.

SCRISORI

Domnia singulară a fluviului va mai dura doar câțiva ani. Dunărea va continua încă să mîingîie/ trufașă, cheiurile de granit ale orașului. Căci pentru a grăbi izvorul celui de al doilea fluviu — Oțelul, oamenii s-au și pregătit. La București continuau încă dezbaterile celui de al III-lea Congres, cînd tinerii aflați în toate colțurile țării, de cele mai felurite meserii, își potriveau cuvintele pe cîte-o foaie de Jiirtie : trimiteau scrisori la Galați.

„Mă numesc Eugen Matache. Am 20 de ani. Locuiesc la o bunică în satul Coasta Lupii, comuna Nicorești, raionul Tecuci. N-am părinți.

Doresc să muncesc pe noul șantier al Combinatului de la Galați. Vă rog respectuos să mă înscrieți și pe mine în rîndurile celor care s-au hotărît să ajute la ridicarea Combinatului. Vă rog foarte frumos să-mi răspundeți dacă pot participa la aceste lucrări și data cînd să mă prezint. Comunicați-mi pe adresa..." Semnează : „Utemistul Eugen Matache".

Pînă acum faima Nicoreștiului a fost răspîndită mai ales de vinurile sale. O legendă spune că, poposind odată Ștefan cel Mare aici, i-a fost dat să bea dintr-o cană de lut un vin care i-a plăcut mult domnitorului.

•— „De unde l-ai luat, pivnicere ?

— „De la o babă, Măria Ta.

— „Băbească" să se numească de-acum înainte acest vin, a zis Ștefan, ducînd încă odată cana la gură".

Eugen Matache vrea să continue în alt fel faima Nicoreștiului.

Iată și o altă scrisoare. Poartă ștampila poștei din Biczaz. E scrisă în grabă, cu creionul.

...,Am lucrat la hidrocentrala de la Biczaz. A fost greu de prima dată. Acum hidrocentrala e terminată. Ne-am sfătuit mai mulți să venim la Galați să vă ajutăm. Să nu cumva să faceți să nu ne primiți. Și dintre noi vrem să fim laminoriști. Eu, de exemplu, am lucrat și la construcția laminorului de țevi de la Roman. îmi pare rău că nu m-am făcut laminorist. însă dacă nu m-am făcut acolo, vreau să mă fac la Galați. Cu toate că am o calificare (sînt strungar) cred că munca la laminor este mai bărbătească. Așa că mi-a intrat în cap să mă calific și nu mă las. Oi lucra și eu la tîrnăcop pînă om monta combinatul, și muncă patriotică oi face. Doar la Biczaz am fost comandant de brigadă și brigada a fost prima și nici la Galați nu ne-om lăsa. La deschidere vrem să fim prezenți, îmi pare rău că sînt mai în urmă cu înscrierea. De aceea, vă rog să înscrieți în caietul dv. și pe strungarul N. Seplecan (eu sînt din regiunea Cluj).

Să nu rîdeți cumva de accentul meu.

Cu salutări tovarășești și să nu uitați că și eu îs constructor. Cum primiți scrisoarea, scrieți-mă sus".

„N. Seplecan"

De la epopeea luminii, Bicazul, la epopeea oțelului de la Galați... E drumul atîtor constructori ai socialismului.

„Vă rog din suflet înscrieți-mă pentru șantier și răspundeți-mi pe adresa strada Frunzelor nr. 4 Botoșani", își încheie scrisoarea lăcătușul mecanic Dumitru Malahu. Iar ultimile rînduri din scrisoarea trimisă de Apostol Savu, sudor electric, sună așa : „Doresc să fiu și eu printre cei care vor construi combinatul. Aștept răspunsul : Da sau Nu ! Luptăm pentru construirea socialismului în patria noastră. Apostol Savu".

Simple scrisori către Galați ?

Fără îndoială că nu. Aceste rînduri îți sugerează fiecare în felul lor incandescența caracterelor tuturor celor ce bat la porțile de aur ale socialismului și comunismului.

Căci ei sînt primii !

O VIZITĂ

Da. Ei au fost primii, chiar dacă unii n-au avut încă norocul să fie pe cîmpul combinatului de la începutul începutului, adică de la măsurători și forările pentru studiul terenului. Și sînt mulți care ar fi voit să fie de la început.

La redacția ziarului din Galați a venit o tînără atunci, cînd încă continuau lucrările celui de al III-lea Congres al P.M.R. Slăbuță la trup, cu niște ochi mari, obosiți de drum.

— Sînt de la Bicaz.

Și drept continuare a ceea ce avea să spună a întins un bilețel. Cîteva rînduri. Un redactor de la ziarul „Constructorul Hidrocentralei" din Bicaz sublinia că tovarășa Olaru Agripina a lucrat la tunel-intrare, este utemistă, „constructor cu experiență" și că „vedeți, tot noi vă trimitem oameni să vă ajute".

— Chiar la tunel ați lucrat ?

— Da.

— Cum au mers treburile la hidrocentrală ?

— Bine. Avem lumină.

Ochii Agripinei străluceau. Nu mai erau obosiți de drum.

— Despre Bicaz vă pot spune mai tîrziu multe. Spuneți-mi cum să fac cu combinatul. Vrem să venim aci de la început.

Discuția s-a prelungit. Mai apoi, Olaru Agripina, deși în fugă la Galați, a vrut cu tot dinadinsul să meargă acolo unde se vor înălța cuptoarele.

— Vreau să văd cum este acum. Să țin minte, să pot povesti mai tîrziu.

La plecare, a dat din nou pe la ziar.

— Mai am o problemă...

— Despre ce-i vorba ?

— Vedeți, soțul meu va fi „discutat" zilele acestea. A făcut cerere să fie primit candidat de partid. Eu, la fel.

— Și ?

— Dacă venim aici, de cine aparținem ? De raionul de partid sau de comitetul orășenesc ? Cum facem mutația ?...

ÎNTR-UN CORI

Un cort pe cîmpul viitorului combinat. La izvorul fluviului Oțel. Afară, o arșiță teribilă. într-o cratiță de smalt, pe niște pirostree improvizate, fierbe borșul de fasole.

— Pregătiți prînzul ?

Gheorghită A. Ghiță care face azi pe bucătarul își ia el obligația lămuririlor :

— Pregătim. Că acum intrăm în schimb.

Are fața arsă de vînturi și soare și transpiră crunt :

— De mult nu ne-a mai răcorit vreo ploaie. Parcă am fi în Bărăgan. O să se-aprindă și cortul dacă mai arde așa.

Cortul nu știm dacă o- să se aprindă. Deocamdată aici e umbră și adie răcoros un fir de vînt. Pe cele șase paturi, improvizate, din țărushi bătuți în pămînt, păturile stau așezate ca la cazarmă. Numai una e puțin răsucită. A dormit pe ea Eugen Vasiluță, șef de echipă. El și cu fratele său Anastase sînt cei care mai au nume diferite aici. în rest, invariabilul Gheorghe sau Ghiță. Ghiță A. Gheorghită e cap de listă. E de aci din apropiere, de la Independența. Are 19 ani și a venit să construiască combinatul. Deocamdată, aflîndu-se în pauză, are grijă de cratița cu borș.

Un vârtej de vînt pătrunde în cort. Aduloe cu el fierbințeala de afară și parfumul miriștii cu cîteva paie scăpate printre măselele combinelor. Deasupra unui pat se leagănă un tablou-grafic.

— Graficul lucrătorilor ?

— Da, pe echipe.

Liniile frînte urcă și coboară pe hîrtia cu pătrățele mărunte. După cum coboară sondeza în adîncuri. Intre coborîtul prăjinilor pentru luat probele de pămînt și urcușul liniilor frînte pe acest grafic este un echilibru perfect. Iată : echipa lui Eugen Vasiluță a trimis țeava de metal pentru probe într-un singur schimb pînă la 10 metri adîncime. Un record. Aci, pe grafic, faptul acesta petrecut în nu știu care punct al viitorului combinat este însemnat printr-o linie care urcă cele mai multe pătrățele.

— Nu oricine poate să ajungă la zece metri într-un schimb.

Vasiluță, care-i de față, privește înlături. Ai zice că se rușinează de laudă.

De asta schimbă și vorba.

...Stăm pe paturi, sub cort. Unii și-au găsit loc pe niște lăzi. De jur împrejur numai lăzi de un anume tip.

— La ce se folosesc ?

Oamenii aproape că se miră de neștiința noastră.

— Păi, la probe.

— Adică ?

— Așezăm în ele ștuțurile cu pămîntul de probă și le trimitem la laboratoarele din București.

Ștuțul e un fel de cilindru de metal. Dacă n-ar fi desfăcut la cele două capete, ar semăna numai bine cu un proiectil. în ele se așează proba de pămînt scoasa la suprafață. Se parafinează apoi la cele două capete, pentru ca umezeala să nu „dispară”. La laborator, proba trebuie să păstreze aceleași proprietăți ca și atunci cînd este scoasă din adîncime.

Ștuțurile acestea poartă în ele temeliile viitoarelor cuptoare. Mai poartă apoi și vîrstele pămîntului pînă la cei 36—37 metri adîncime cît

se încearcă terenul, straturi geologice care n-au fost tulburate pînă acum decît de izvoarele subterane de apă. La numărarea acestor straturi se aflau în schimb oamenii lui Vasile Moraru, la una din sondezele răsîndite pe muchea aceasta de deal. Moraru e de prin părțile Someșului, după cum ne-a spus cu cîteva zile în urmă.

— De mult pe-aci ?

— De trei luni, am lăsat nevasta de una singură.

— Să nu se învețe așa, sare un moldovean ce trage la vinci.

— Cum o vrea, întoarce vorba Moraru.

Ș-apoi tot el :

— Bărbat ca mine nu găsește ea cu una cu două.

Cînd Moraru a plecat de acasă i-a sărit pe cap un puști, — Tudorel Priglezian.

— Merg și eu la Combinat.

— Că n-ai încă cel lucra acolo, mă, s-a răstit Moraru.

— Merg.

Și nu s-a înduplecat Tudorel; acum lucrează în echipa lui Vasile Moraru, îl bat vînturile și soarele fierbinte. Dacă vrea să se îmbăieze, n-are decît să se ducă la Șiret sau puțin mai departe, la Dunăre.

Vecini cu cei din echipa lui Moraru, așa după cum am aflat-o de la el și de la cei din cort se aflau atunci cei trei vînători ce lucrează la o sondeză cu stîlpii de lemn. Vînătorii, toți sînt colectivîști și utemiști. Cu vreo trei luni în urmă, între președintele gospodăriei colective din Vînători și alți cîțiva inși s-a încins o discuție aprinsă :

— Pentru lucrările pregătitoare de la combinat ni se cer cîțiva oameni. Pe cine să dăm ?

Cineva i-a numit pe cei trei : Mihalache Melinte, Vasile Tănase, Constantin Condrea. Auzise oare de la ei că ar vrea să meargă ? Poate. Cert este însă că cel ce le-a rostit numele și-a aprins paie în cap :

— De ce pe ei? Sînt cei mai harnici...

— Păi doar n-o să trimitem mămăligi acolo.

— Activează în echipa artistică...

— Ei, și ? N-o mai avea satul nostru talente ?

— Joacă și în echipa de fotbal a comunei...

— Să creștem și pe alții.

Mă rog. Părerile sînt împărțite și acum. Un lucru e însă sigur : Melinte Mihalache, Vasile Tănase și Condrea Constantin au lucrat la luat probele pentru stabilirea viitoarelor construcții. Fiecare dintre ei știe cîte ceva despre roci, despre marnă, umiditate, straturi geologice, prăjină, ștuțuri etc.

...în cortul în care stăm, parcă s-a făcut mai cald. Borșul cu fasole a fiert. Gheorghită se agită ca un bucătar calificat. Oamenii s-au așezat să mănînce în tihna cortului.

Afară-i caniculă în toată regula și undeva, nu departe, sclipește apa Dunării. Cîmpul e punctat de sondeze și răzbate pînă aici, în cort, duduind de tractoare. O fi poate brigada lui Nicolae Nacu ? S-ar putea. Dau zor cu arăturile de vară. Și Nacu, și Andrei Vicleanu și Bălan sau Gheorghe Susan țin la meseria de tractoriști. Cei de la sondeze i-au ademinit însă cu „ce va fi pe aici, măi tovarăși ! ” Așa au apărut și-n această brigadă unită de tractoriști primele dispute.

— Oare ce-ar fi să mergem și noi ?

— Hai, pleacă. Lasă-ți tractorul în câmp...

— N-o lua așa. Cine ar lăsa tractorul baltă ? Dar zic și eu o vorbă. Oare ne-ar da drumul ?

Nacu, care-i membru de partid, răspunde :

— Eu așa spun : să ne vedem de tractoarele noastre. Am fost puși aci să facem treabă, — să facem ! Dacă om fi trimiși să lucrăm combinatele, om face-o.

Și după o clipă de răgaz :

— Hei, ajunge cu pălăvrăgeala. Pe tractoare. Gata ?

Au terminat de mâncat și cei din cort. O pornesc și ei peste miriști, la sondeza din zare, să intre în schimb.

— La ce adâncime s-a ajuns ?

— La 35.

• — înseamnă că miine...

— Da, miine ne mutăm la noua cotă.

Gheorghiuță, fostul bucătar pe ziua de azi, repetă ca pentru sine :

— Deci miine la altă cotă.

Cortul a rămas singuratec pe miriște, potopit de soare.

PRIMA CUPĂ

Am fost de față. Clipa aceea am trăit-o.

...Și n-am cunoscut bucurie mai mare. Foștii brigadieri îți povestesc întotdeauna cu adâncă emoție despre primul tirnăcop dat la Bumbești-Livezeni. „Veteranii” de la Bicaz, cei care au avut marea fericire să prindă clipa începutului, au trăit o secundă care le stăruie emoționant în amintiri. Căci asemenea momente, asemenea sentimente sînt unice, nu se mai repetă. O spun cei care au dat prima lopată cu pămînt la Salva Vișeu, primul metru de pămînt excavat la Hunedoara, prima cărămidă la Chiscani.

Așa dar, în ziua de 17 iulie 1961 a fost excavată prima cupă de pămînt la centrul siderurgic de la Galați. Era începutul bătăliei pentru aducerea pe această muchie întinsă de deal, cu orizonturi largi, aureolele de flăcări ale viitoarelor turnătorii și forje, ale viitoarelor șarje de oțel dunărean. S-a notat scrupulos și ora emoționantului, tulburător de emoționantului eveniment; șapte și treizeci și cinci de minute. Ziua era înnoată. Ploua.

„Roțile „Tatrelor” și ale „Steagurilor roșii” se înfundau adînc în pămîntul acesta care cunoaștea pentru prima dată colții excavatorului”.

Nimeni, — în afară de tractoare — n-a mai tulburat înainte încremenirea acestor pămînturi. Iar cu mult înainte tractoarelor, plugurile de fier, plugurile de lemn. Și mai înainte, cu două mii de ani în urmă, cohortele romane ce-și aveau pe aci un castru.

Nimeni n-a mai tulburat încremenirea pămînturilor acestea. Platoul bănuia că n-o să-i mai vină tractoarele, că n-o să-i mai vină combinele și plîngea parcă cu lacrimile acelei zile ploioase, cu cerul numai turme nesfîrșite de nori. Și, poate, Daniel Benea va mai arăta în viitoarele sale însemnări :

„Eu tocmai sosisem la Galați. Și cînd am aflat de eveniment, am dat fuga pe câmp. Voiam să fiu de față, să văd. Să nu scap nimic. Nici mirosul sălcii al ploii. Nici unda cu iz crud a pămîntului. Să văd miriștea

unde incolțea ultima recoltă de grâu a acestor locuri. Și dimineața aceea, petrecută pe cîmp, lângă excavatoare, dimineața aceea după o noapte de nesomn, ploioasă, n-am să o uit niciodată. Și nu pot spune de ce și cred că nici Aftet și nici Secară care sînt vechi în meserie, n-ar putea-o spune..."

Așa dar, prima cupă.

începutul epopeii.

Primii metri cubi de pămînt excavat la temeliiile uriașului centru siderurgic a cărui inimă incandescentă de oțel va bate aici, lângă Dunăre, pe platoul Făloaiei, între Cătușa și Mălina!. în ziua aceea platoul era populat de un grup mic de oameni. Trei excavatoare așteptau semnalul. „Voronejul” lui Nicolae Aftet, cel de tip „Skoda” al lui Gheorghe Secară și „Progresul” fabricat la Brăila al lui Alexandru Crăcăna. Trei tineri, trei excavatoare.

Nicolae Aftet aștepta semnalul.

Și ziua nu se însenina, de sus ploua mereu, pămîntul era sătul de apă. Iar miriștea era largă, nefirșită, singură cu excavatoarele ce se profilau pe zare. Excavatoristul aștepta calm. Fața lui aprinsă de soarele verii era liniștită ca înaintea unui mare atac. Aftet nu se afla la prima lui cupă. A lucrat la Hunedoara cînd s-au pus temeiile noilor furnale. A lucrat și pe alte șantiere ale patriei. Timp de 11 ani a excavat mii de tone de pămînt pe atîtea și atîtea șantiere. în 1954 primește „Ordinul Muncii”.

Aftet aștepta calm dar emoționat. Oare se putea să nu încerci un sentiment tulburător și neobișnuit? în sfîrșit semnalul mult așteptat. O ridicare simplă de mîini.

•— Acum !

— Gata.

Duduiiau puternic motoarele excavatoarelor așezate într-un triunghi perfect. Sub ele se așternea calm platoul Făloaiei, pămîntul. Iar acolo, la manete, un om. El stăpînea cîmpia, el era totul. A apăsat pe pîrghii. Cupa „Voronejului” a mușcat adînc din platoul neted, mai adînc decît mușcaseră ani de zile brăzdarele tractoarelor.

O nouă recoltă, nemaiîntălnită pe aceste pămînturi va rodi aci. Cup-toarele, uriașele combine ale acestei recolte inedite, vor vărsa curînd, curînd viitorii snopi întruchipați în șarjele de foc.

Basculanta a tras sub cupa excavatorului lui Aftet și plină virf de pămîntul umed a prins să alerge pe cîmpia cu cerul închis, ploioasă, luminată însă de splendoarea unică a clipei. Alte basculante s-au rînduit apoi sub celelalte excavatoare, alte cupe de pămînt au fost smulse din nemișcare, făcînd loc viitoarelor temelii ale forjei și turnătoriei ce se vor înălța aci.

în clipa aceea, cînd cuvintele nu pot fi rostite, cînd cuvintele nu trebuiesc rostite, un tînăr topograf s-a apropiat de mormanul de pămînt răscolit de colții excavatorului. S-a ferit de namila de metal și-a luat un bulgăre, l-a înfășurat apoi grijuliu în batistă, l-a băgat în buzunarul hainei. Tînărul a făcut semn excavatoristului, cu un gest familiar al mîinii.

„Poți să continui !”, părea că spune fluturarea aceea a degetelor, cu pămîntul umed încă prins pe ele. Pumnul acela de pămînt, răscolit de prima cupă a lui Aftet, va fi păstrat ca amintire. Așa cum mulți sînt acei ce păstrează ca amintire ultimile spice de grâu pe care le-a rodit acest platou.

Ex.cavatoriștii porniseră din nou cupele. Undeva la orizont, se chinuia să străbată prin ceața groasă a norilor, o rază stingheră de soare. Aici pe dealul Fileștilor, la Galați, se grăbea clipa când platoul va purta pe umerii săi gigantul de oțel, viitorul platou al titanilor.

Aici, la Galați, se grăbea clipa aceea.

NOUL FARMEC AL LEGENDELOR

Aici, la cotul șoselei ce leagă Galații de Brăila a poposit un excavator. Cupele lui s-au înfipt în malul înțelenit și-au început să-l răscolească. Stilpii de telegraf priveau mirați, temători.

„Steagurile roșii” și „Tatrele” veneau goale și plecau burdușite. Din cabina excavatorului se vedeau cu ușurință trenurile ce se îndreaptă către Galați și pleacă din Galați. Gara Bărboși e veșnic plină de vagoane. Oare cum va arăta când aci vor fi porțile Combinatului ?

Deocamdată, se face o nouă toaletă a șoselelor. S-a început cu noua șosea de pe malul bălții Cătușa. „Skodele” și „Tatrele” cară zi și noapte. Balta nu se mai culcă niciodată. Noaptea, farurile ce se întretaie, scapără în luciul apei. Mai bine zis în pănușița verde, nespus de verde, căci zăpușeala acestor zile a înghițit aproape și ultimul strop de apă.

Mai încolo, pe dealul Smîrdanului, alte faruri mătură miriștile. Excavatoarele lui Secară și Aftet și nu numai ele, dau de lucru șoferilor.

Ard lumini mișcătoare în noapte, duduie și respiră adînc dealul Făloaiei pe spinarea căruia s-au împânzit atâția cai putere, preludiul nenumăratelor herghelii ce-or găsi aci pășuni neîntrecute. Pînă atunci însă, excavatorul acela de la marginea asfaltului, taie adînc din malul șoselei. Basculantele aleargă nebune în strălucirea amiezii. Șoferii sînt în întrecere. După excavatoriști — acum șoferii. Ne-a spus-o Gheorghe Larion ce lucrează pe-o „Tatră” de zece tone. Cupa excavatorului încărcase basculanta cu vîrf și îndesat.

— Hei, șofer, gata.

Gheorghe Larion i-a întors spatele excavatoristului. într-un carnetel al lui și-a notat ceva. De fapt a mai tras o linie lîngă multe altele.

— Hei, șofer, ai înțepenit ?

„Tatra” s-a smuls gîfîind din grămezile molatice de pămînt. Prin geamul cabinei bate un duș dogoritor de aer. Larion e cu gîndul la socotelile lui.

— Ne-a luat-o înainte.

— Cine ?

— Nichifor.

— Parcă e tot pe o „Tatră” ? !

— Tot.

— Și, cum ?...

— Așa ! A făcut 24 de curse.

Basculanta lui Gheorghe Larion geme de greutate. Cauciucurile înfierbîntate fac masă comună cu pielea netedă a asfaltului.

Aci, pe șantierul noului Combinat, despre șoferi a început să se vorbească tot mai mult. De altfel ei sînt și cei mai numeroși. Mulți sînt trecuți prin greul altor șantiere.

Se vorbește bunăoară, destul de frecvent de brigada celor 8 „Tatriști”. Toți opt pe basculante de cite 10 tone. Ca să-i poți prinde și sta de vorbă

cu ei, trebuie neapărat să-i aștepți la excavator unde vin la încărcat. Nu-ți pun răbdarea la încercat. Nici nu știi când pleacă, nici nu știi când au venit. Toată brigada a lucrat la Hunedoara.

Băieții sar pe „Tatrele” lor și pornesc să care peste cîmpie pămîntul din locul unde vor fi turnate viitoarele temelii ale halelor.

Excavatorul a rămas în urmă, cu brațul ridicat în sus. Iar alături un plop gros, bătrîn, încearcă să-și întindă umbra răcoroasă pînă la fierul încălzit, pînă la basculanta ce-și așteaptă porția de pămînt.

Plopul acesta nu-i un plop oarecare. L-a inspirat și pe un reporter cinematografic. În ziua aceea, a cutreierat omul cu aparatul în spate, toată cîmpia aceasta, în lung și în lat. Mai întîi a fost ispitit să fixeze prima imagine a documentarului său de valul lui Traian care trece prin aceste cîmpuri. Valul, măcinat de vînturi și vreme, părea însă un dig oarecare. Au trecut doar sute de ani de cînd l-au bătut cohortele romane. În unele părți tractoarele l-au străpuns cu plugurile lor. Atunci, reporterul cinematografic și-a îndreptat obiectivul spre ruinele fortului din primul război mondial. Căuta ceva de care să fixeze imaginea cinematografică pentru ca mai tîrziu să o alăture peisajelor industriale în viitoarele documentare despre Combinatul siderurgic de la Galați.

Nu știi dacă i-a reușit sau nu strădania. Știu însă precis că de cea mai mare atenție s-a bucurat plopul acesta care a avut cîntecul de a fi privit prin obiectivele aparatului de filmat din toate unghiurile posibile. Și nu-i exclus ca peste ani, cînd ruta deplasărilor în țară a reporterilor cinematografici va cuprinde negreșit și aceste locuri de la Dunăre, alături de cuptoarele noi ale Galaților să privim pe ecran la plopul acesta.

...Brațul ridicat al excavatorului acela de lîngă șosea semăna atît de firesc cu un catarg de navă !

— Imagine comună a atîtor vapoare ce s-au scurs pe aici, în vecinătatea viitorului Combinat, cu mii de ani în urmă.

Vorba asta am auzit-o de la un prieten, amator de istorie și monografii, despre locul acesta.

L-am contrazis, de dragul disputei.

— Ce corăbii ? Fantezii !...

El ne-a privit cu o înțelegere jignitoare.

— Fantezii ? Locurile acestea poartă în spate nenumărați ani de istorie.

— Ca toate locurile.

— Vorbesc de acestea. Dacă aș fi fost reporterul acela cinematografic aș fi început jurnalul despre Combinatul siderurgic de la Galați cu un cadru avînd în prim plan bustul zeiței Ceres.

— De ce nu Hefaistos ?

— Pentru că Hefaistos își va întinde făurăriile de aci încolo. Cu ani în urmă, după cum confirmă monografiile despre aceste așezări, aci s-ar fi descoperit bustul zeiței Ceres turnat în bronz. Ba și un Cupidon ce a făcut pe unii istorici să afirme că ar fi existat și un templu închinat Venerei. De la agricultură la oțel, de la templele închinat Venerei la Combinatul marilor și neîntrecutelor frumuseți ale socialismului, iată cum mi-aș fi conceput jurnalul cinematografic.

Poate că avea dreptate...

De fapt, erau atâtea de discutat. Bunăoară despre cei 300.000 metri cubi de pământ excavați. (Trei sute de mii erau. De atunci numărul lor s-a dublat, s-a triplat... Că sînt cifre care aci, pe șantier, nu trăiesc decît o zi, uneori și mai puțin.)

Și totuși, atunci, acei trei sute de mii stîrneau curiozitate.

— Chiar atîta s-a făcut ?

— Chiar. Ce te miri ?

Cel care se miră e din Vinători, sat în coasta viitorului Combinat. L-am întîlnit astă vară la foreze și-l cunoșteam. Păstrează și acum urma arșițelor de atunci. Lanurile de porumb se uscaseră încît știuleții erau desfoiați în păpușile lor, pălăriile de floarea soarelui — care cum mai rămăseseră de cules — își scuturau sămînța de atîta dogoare la prima clătinare de vînt, iar ei, muncitorii de la foreze, pierduți peste ultima miriște a acestor locuri, forau adîncurile, în căutarea pînzelor freatice.

Cuvîntul excavat, vînătoreanul l-a învățat aici. Neobișnuitul continuă să-î mire, ba mai mult, să-l entuziasmeze ca acum.

— Oare cît ar veni așa, măsurat, 300.000 de metri cubi ?

Tînărul din Vinători privește cu aceeași mirare în ochi la unul care s-a așezat mai la o parte pe scaun, și tace, tace.

— Ce te tot uiți la Teodorescu ?

— Mă uit.

— Parcă n-ai mai văzut oameni.

— Ca Teodorescu, nu !

Utemistul Ion Teodorescu e excavatorist fruntaș. Unul dintre cei care excavaseră cei 300.000 pînă atunci. Te uiți la el, cercetîndu-l fără să vrei ca și vînătoreanul. Înalt, blond, liniștit. De unde vine sentimentul acesta de liniște ?

Cînd a intrat în sală, n-a dat buzna ca alții. A deschis ușor ușa, și-a scos basca decolorată din cap, a schițat un salut. Apoi, pășind rar, a căutat din ochi, din mers, un loc. Banca tare de brad a scîrțîit.

Basca, i s-a părut că mai păstrează un fir de praf deși a scuturat-o afară. O mai pocnește încă o dată cu palma desfăcută.

Pe banca lui, Teodorescu tace, așteaptă să înceapă adunarea organizației de U.T.M.

A început adunarea — sala era plină, veniseră și șoferii din schimb după cum îi trădau șoșotelile. A început adunarea, dar cum spuneam la început, despre cei trei sute de mii de metri excavați nu s-a vorbit de loc și poate cu asta ar fi trebuit să se înceapă.

Acum excavarea ca excavarea. N-au intrat zilele în sac și mai e timp să se vorbească. Dar nu s-a amintit nici un cuvîntel nici măcar despre cei de la conductă. Că tocmai o terminaseră și măcar acum, la sfîrșit să-i vorbești de bine. Au suit-o aici, peste coclauri o vară și-o iarnă — și-n zi de vară de crăpa pămîntul de atîta zăpușeală și-n plin ger de înghețase Dunărea bocnă. Au adus-o aici unde va fierbe oțelul. Cînd cineva o să povestească vreodată despre începuturile șantierului, poate o să-l auzi :

— Mai întîii au venit cei cu forezele. Apoi, s-a tras conducta, conducta cu apă.

— Ca și cum din apă s-ar extrage oțelul !

— Degeaba rîdeți. Apa a avut întîietate aici, ea a adus mai apoi focul.

Poate că toate acestea ar fi fost spuse atunci dacă nu pica în adunare, Ilie Marius, instalator de meserie, venit între primii aici la Galați.

— Ce are Marius în toată povestea asta ?

— Uite că are.

Intră el pe ușă, țeapăn, nu moale ca Teodorescu și raportează, — chiar așa, raportează, că a venit. (A prins obiceiul ăsta bățos de la brigadă. Și ca să-l prindă și mai bine, se tunde perie, vorbește scurt, nervos, aproape răstit. Când vorbește, parcă-l vezi în fața frontului brigadierilor undeva la magistrala de Est sau la Ozana Cracau).

S-așează apoi Marius pe bancă, își găsește iute loc, și ascultă că-i și el în comitet. Cineva-i șoptește :

— Ascultă Marius, cînd te-ai întors de la Hunedoara ? El tace, ascultă.

— Mă, tu n-auzi ?

— Aud, dar e adunare, înțelegi ?

Celălalt se foicește o vreme. Simte înțepătura și dă să înțepe și el :

— Aud că tu acolo, la Hunedoara păzești o turmă de iepuri.

— Ce-ai spus ?

— Și iepurii ăștia își fac al dracului de cap. Ne pătează cinstea noastră, că-s de noi trimiși.

Marius s-a schimbat la față și nu știa de indignare sau de adevărul celor spuse. Pînă la urmă, cînd a luat cuvîntul, a putut vedea fiecare că vorbele acelea i-au făcut mare necaz.

— Patruzeci și șapte de utemiști, tovarăși, au fost trimiși la Hunedoara să învețe meserie, să învețe să construiască. Hunedoara e școală bună.

•— Știm și noi asta.

— • Știți, știți, dar nu prea. Băieții muncesc, își dau silința, că s-apropie clipa întoarcerii la Galați și trebuie să știe, să învețe și ei la rîndul lor pe alții. Ei, și-n vremea asta, aici, de unde au plecat, ce se știe despre ei ? Ai ?

Aici, Marius l-a fript c-o privire pe cel care i-a zis vorba.

— Se știe că nu și-ar vedea acolo de treabă, că ar „învăța" mai mult prin efireunii și ar face cine știe ce năzbîtii. Oare nu-i rușinos să se gîndească așa ? A controlat cineva să vadă cum e și cum nu e ? Dar întreb și eu : pe mine, Marius Ilie, de ce m-a trimis cu ei conducerea șantierului, organizația U.T.i.M. ? Că eu nu păzesc iepurii tovarășe, să știi !

Marius s-a așezat fierbînd pe scaun. Și cum în adunare nimeni nu sufla o vorbă, s-a mai ridicat încă o dată să termine ce avea de spus :

— Eu zic așa : asemenea zvonuri să fie combătute. Că-s zvonuri de la început și pînă la sfîrșit. Atîta am avut de raportat.

Așa dar, în seara aceea, s-a vorbit mai puțin despre meritele excavatoriștilor, ale buldozeriștilor, ale instalatorilor conductei de apă... Ba, cînd Ion Brăteanu, un tinereț iute, scund a arătat că la lotul nr. 1 s-au organizat întreceri pe schimburi, s-au obținut succese și comitetul U. T. M. nu știe nimic deși ar trebui să aibă cunoștință, unul, care mai păstra în minte discuția cu tatrîstul a sărit iute :

•— Aveți acolo patru zidarîi la sector ?

— Ave m mai mulți, a replicat mirat Brăteanu.

— Eu vorbesc de cei patru care vor să dea bir cu fugiții.

— La noi ?

— Da, la voi.

— Nu cred.

— Ba ar trebui...

în clipa aceea s-a ridicat în picioare Gheorghe Gavrilă :

— La noi sînt cei patru.

— La voi ?

— Da !...

Gavrilă tăcea vinovat, ca și cum el i-ar fi îndemnat să plece.

— Eu zic să nu facem o problemă din asta.

— De ce ?

— O să-i lămurim...

— Trebuie.

— ... că așa sînt unii : cum dau de greutateți cum se dau la o parte.

Brăteanu arăta tot supărat că. l-a invinuit cineva pe nedrept, fie și numai pentru cîteva clipe, în vreme ce chipul lui Gavrilă arăta ca și cum omul era muncit de cine știe ce gînduri.

Propuneri s-au făcut multe în adunarea aceea a organizației U.T.M. întii și întii s-a spus că n-ar fi rău dacă s-ar face excursii pe Dunăre.

— „Sînt unii care nu cunosc Dunărea ? Sînt ! Și muncesc aici la Galați, la Combinat. O excursie, două, i-ar lega și mai mult de oraș, i-ar ajuta să-l cunoască mai bine. Că sînt veniți constructorii din toate colțurile țării, ba unii n-au văzut Dunărea în viața lor”.

Apoi s-a propus să se facă și o echipă de teatru.

— „Ce dacă avem brigadă artistică, gata, am terminat cu munca culturală ?”

Dar cîte nu s-au propus ? Și totul pentru ei. Pentru puritatea morală a tinerilor constructori care, alături de vîrstnici, grăbesc clipa unică a primei șarje de oțel gălățean.

Puritatea lor morală și puritatea viitorului oțel gălățean sînt două noțiuni care se cheamă.

ANTICIPÎND O REALITATE

Cupa aceea de pămînt, prima cupă a lui Afteț anticipa firesc cele patru milioane de tone de oțel. Se vor adăuga peisajului gălățean noi contururi. Eram obișnuiți cu teii duioși, cu Dunărea calmă în cutreierarea ei către mare, cu oglinda lucie, nemișcată a Brateșului. Se vor adăuga acestora aureolele de foc ale cuptoarelor, ritmul trepidant de viață și muncă al orașului care se va dubla. Vedem alergînd spre Combinat, dimineața, în schimbul I convoaie de mașini, troleibuze, motociclete. Strada e largă, poți respira în voie, e un riu de siderurgiști, cea mai proaspătă populație a orașului. Vedem sălile de teatru pline, în care se vor juca, fără îndoială, și piese despre oțelari, bulevardele inundate de neon, muncitorii învâțînd, pescuind duminică sau înotînd în Dunăre, vedem stadioanele pline.

1965. Seara. împrejurimile orașului Galați. Aureola de flăcări a cup-toarelor. Poposim la combinat. Prin păienjenișul liniilor uzinale am ajuns la blocul administrativ.

— Palatul administrativ, tovarășe ! ne corectează cineva.

— Da. Aveți dreptate.

Dacă urci cu liftul pînă la ultimul etaj, poți înfățișa într-o singură privire panorama combinatului. Locomotivele cu vagoanele trosnind de

greutatea lingourilor, a minereului, aleargă gîfînd de colo, colo.

— Uite, acum la cuptoare a intrat în schimb Gheorghîță.

— Care Gheorghîță ?

— Ghiță.

— Numele parcă ne este cunoscut !

— S-ar putea. Că doar a fost între primii cînd s-a pornit construcția aci.

Vor fi fără îndoială și alte reîntîlniri.

La un laminor ne va fi dat să-l întîlnim poate pe Seplecan. Stă în fața unui tablou, apasă pe butoane și ochii-i strălucesc de incandescența platinelor încinse.

— Te-ai ținut de cuvînt. Ai lăsat pînă la urmă Biczul.

— De unde știți ?

— Ți-am citit în 1960 o scrisoare. Voiai o meserie bărbătească. De laminorist.

Rîde. Apasă pe cîteva butoane și ia aminte la drumul unei platine:

— De fapt, Biczul nu l-am părăsit. A fost prea frumos. Uite-l aici.

Și ridică ochii către bolta halei- Strălucesc mii de becuri. Cer plin de stele.

De la un pod rulant ne va face semn cu mîna un om la vreo 35 de ani.

— Cine-i ?

— Cum, nu-l mai recunoști ?

— Nu.

— L-ați întîlnit pe culoar, la IPROMET. Mergea la tovarășa Prună, pentru angajare. !

— Nu cumva-i Mihalache ?

— Chiar el.

— Și frate-su ? Căci erau împreună atunci ?

— E în schimbul de zi. Tot pe macara.

— Păi, erau dulgheri ? !

— Cîți n-au avut alte meserii. Au fost și ei printre primii.

Dinspre Mălina bate un vînt subțire, parcă să mai domolească dogoarea oțelului.

— Tot Mălina-i zice ?

— Tot. Are o legendă frumoasă. Și tot oe-i frumos luăm și noi.

...Se spune că de mult, de mult de tot, o fată, pe numele Mălina, păștea vitele satului pe malul bălții. Era frumoasă fata și necăjită. A ieșit din apă o știucă și a întreat-o :

— Ce ai, fată frumoasă ?

— Îi tata bolnav, s-a plîns Mălina. Sîntem săraci, casa-i gata să se dărîme. Grea e viața cînd ești slugă la bogați — încheiase Mălina arătînd cu capul spre vitele stăpînului.

Știuca avea solzii de aur. S-a înduioșat. I-a dat un sfat fetei :

— Cînd o răsări luna după deal, intră în apă : ai să găsești o comoară.

La miezul nopții undele au înghițit-o pe Mălina. De atunci așa-i zice bălții.

La Galați va curge peste cîteva ani oțel. Așa va fi. Patru milioane tone. Fluviu incandescent pe care Dunărea îl va recunoaște fără îndoială drept egalul său.

Negură în munți

AL. PHILIPPIDE

*S-or fi-ntîmplat în largul văzduhului isprăvi
Cu neputință de pătruns,
Fiindcă sus în munți cînd am ajuns
Umblau făpturi cu creștetul în slăvi.*

*Cu-ncețoșate chipuri și trupuri deșirate
Se cățarau pe steiuri, fugeau prin vîgăuni,
Cînd parcă-n așteptare, cînd ascultînd mirate,
Ca niște păsări care adulmecă furtuni.*

*Un vîlmășag era, o hăituiala,
Dar și-o hîrjoană parcă, o veselă răscoală.*

*Și eu eram acuma printre-aceste
Făpturi și mă lăsam de ele dus,
în timp ce-n jurul nostru întunecate creste
Nepăsătoare ne priveau de sus.*

*Mă îmbăiam în vasta lor ființă,
Mă-mpărtășeam din plasma lor surie,
Sorbit ca de-o adîncă, de vis, făgăduință
Către-o neliniște și-o bucurie...*

*Se vede că vreun aprig dușman le fugărea :
Deodată ca-ntr-un vînt se-mprăștiară,
Și-n urma lor pieri și piaza rea
Ce tulburase ceru-nalt de vară.*

AMINTIRI...

Dintr-o „Carte despre vremuri multe”

ION PAS

în felul lor, alte exemplare ieșite din comun au reținut luarea-aminte a trecătorilor, cu deosebire după primul război.

Superior, senin, distins, elegant, își făcea pe înserate promenada Magnificențius. A fost, zeci de ani, figura, aș putea spune, cea mai originală a capitalei. Era înalt, plin de robustețe, purta o jachetă lungă, azurie; pantalonul, pălăria mare cit o roată de car, cravata, mănușile, îi erau de aceeași culoare. Nu se despărțea de un baston cu miner de argint și de o crizantemă uriașă la butonieră (cînd nu era anotimpul crizantemelor îi confecționau florarii una artificială). Flutura neconținut pe buze un zîmbet care arăta cit de împăcat și mulțumit este cu sine, cu viața și cu lumea.

Îl chema Niculescu și atașase numelui său denumirea cealaltă care era mărturia opiniei proprii despre persoana sa. În conversații se recomanda cu tonul cel mai natural, și scrisese și pe cărțile-i de vizită „geniu al Romîniei”. Nu rezulta de loc, prezentîndu-se astfel, că-i un infatuat și nu trăda nici o contrarietate cînd observa pe figura interlocutorilor un a-nume suris iar în vorbirea lor, îndoială sau ironie.

L-am cunoscut mai îndeaproape din vizitele pe care mi le făcea la redacția unde lucram, pentru a-mi expune de fiecare dată marele său proiect de construire a unui pod peste Ocean. Planurile și chiar devizele erau întocmite în toate amănuntele, răminînd numai ca ministrul Finanțelor să înscrie în buget fondurile trebuitoare. Alți membri ai guvernului, precum și guvernatorul Băncii Naționale (mă încredința) le aprobaseră.

Avea pentru mine, după asigurările pe care mi le dădea, o foarte mare considerație și multă simpatie căci, spre deosebire de alți colegi de la alte ziare (cutreiera toate redacțiile) îl ascultam cu toată luarea-aminte și (îi lăsasem impresia) cu toată competența. Mă întreba chiar dacă nu sînt inginer. Ceilalți, ori îl luau peste picior într-un mod care-l descumpănea, ori i-o retezau de cum apărea în ușa biroului lor, cu sulul de hîrtii la subsoară: „Altădată, coane (sau șefule, sau nene Niculescule), acum nu avem timp”. Îl durea, fără să riposteze totuși, felul jignitor în care i se adresau. Unii de la redacția de peste drum îl îndrumau: „Du-te dumneata vizavi la gazeta cealaltă. E acolo unul care se pricepe mai bine decît noi”.

Aveau grija ca, pînă cînd el străbătea strada, să mă cheme la telefon și să mă înștiințeze: „Inspectore, vezi că ți-am trimis mușteriu!”

Cînd intra, spunea ceremonios: „Am onoarea!”, înainta, își scotea pe-ndelete mănușile depunîndu-le pe marginea mesei, își rezima bastonul de spătarul scaunului, căuta un loc pălăriei, rostea după aceea, fără să știu de ce, „Mersi!”, apoi desfăcea cu meticulozitate planurile și anexele

lor îmbâcsite de cifre scrise cu mai multe cerneluri în verticală și în orizontală. Desenele erau de asemenea executate cu creioane de mai multe culori.

— Am mai avut câteva idei de când nu am mai fost la dumneavoastră — mă lămurea; vedeți, am mai făcut câteva modificări.

— Văd.

— Mersi. Știam că veți observa. Așa va arăta acum podul.

Desfăcea cu solemnitate și emoție o coală mai mare, mai groasă, pe care se desfășura în toată amploarea lui extraordinarul mijloc de legătură dintre un țărm și altul al Oceanului. Nici un pilon și nici un șurub nu era uitat. La un capăt al podului flutura tricolorul francez, la capătul celălalt drapelul cu multe stele al Americii și statuia grandioasă a Libertății. Lajumătatea lui, tricolorul român.

— El ce caută aici, maestre? (îi spuneam maestre sau magistre; această din urmă apelatie îi făcea o plăcere mai mare și-mi răspundea tot printr-un „mersi” oridecîteori o rosteam).

îmi explica, binevoitor, mirat întrucîtva că nu-i înțelesesem semnificația:

— E steagul țării noastre deoarece un fiu al ei, adică eu, este inventatorul.

Pe pod circulau, într-un sens și într-altul, ca pe un bulevard, omuleți. Printre ei se observa unul mult mai înalt cu exact îmbrăcămintea și trăsăturile magistrului. Văzînd că am remarcat, zîmbea spunîndu-mi: „Da, tia, persoana mea !” Circulau și trăsuri și cupeuri ca pe Calea Victoriei. Dedesubt se încrucișau, venind din direcții opuse, două vapoare alo căror coșuri foarte înalte răspindeau un fum alburii punctat de câteva seînte.

— Așa cum se prezintă, costă mai ieftin. Guvernul ar putea să suporte cheltuiala dacă ar vrea ministrul de Finanțe și Banca, Vă rog să scrieți la gazetă. Sînt dispus să viu în ajutor și pentru partea financiară, numai să fie de acord. Dar nu e !

Răzbătea din exclamația de la urmă nedumerire și părere de rău. Aci se ridica o problemă deosebit de gingașă.

Maestrul era înzestrat cu un talent de desenator atît de extraordinar încît, confecționînd o hirtie de o sută de lei și prezentînd-o Băncii Naționale, conducătorii ei s-au speriat, într-atît de bine era executată. L-au surchidit: nu cumva a mai făcut și altele? nu cumva le-a strecurat pe piață? L-a cercetat, cu alte mijloace, și poliția. A rezultat din candoarea lui că exemplarul pe care îl arătase era unicul, că îl realizase cu penița, că nu exista acasă la el nici o mașină de copiat, că nici prin gînd nu-i trecuse să devină falsificator de bani.

Au respirat ușurate și forurile Băncii și ale ministerului și ale prefecturii. După aceea l-a chemat la el guvernatorul, felicitîndu-l, oferindu-i chiar o cafea, comunieîndu-i că bancnota va rămîne un obiect de muzeu, dar cerîndu-i, aproape implorîndu-l, să nu mai facă alta.

— Uite, vei avea de la noi o leafă de atîta, leafă de director, cu condiția să renunți la arta dumitale. Pe onoare ?

— Pe ! a dat Magnificențius cu toată sinceritatea, asigurări.

Acum cînd umbla cu mărețu-i proiect de traversare a Oceanului și cînd se întîmpla ca unele oficialități la care pătrundea să încerce a-l convinge că țara este mică și guvernul prea sărac pentru o astfel de epocală

înfăptuire, el oferea, plin de bună-credință, soluția: să fie lăsat să vină în sprijinul Visteriei.

— Nu, domnule, așa ceva nu se poate ! i se răspundea cu-n simțământ de panică. Să nu cumva să te apuci de o treabă ca asta !

După felul cum unii, pe lângă care stăruia, erau mai violenți, mai aprigi, căpăta avertismentul că, dacă se apucă din nou de-o treabă ca aceea, va fi băgat la închisoare sau la casa de sănătate.

Am mai avut (vorba colegilor mei de presă din Sărindar) doi mușterii — unul care voia să dea alt nume și altă înfățișare Bucureștiului, altul care găsisse leacul însănătoșirii economiei țării. Aveau și ei memorii, planuri desenate (nu cu măiestria lui Magnificențius), grafice, devize. Umblau, ca și „magistrul”, prin redacții pentru ca ziarele să scrie cu privire la proiectele lor și să ceară mai marilor să le îmbrățișeze.

— Ești a patra putere, domnule ! striga și se holba la mine financiarul, fost slujbaş de percepție. Ți dai seama ? A patra putere în stat !

Modest, încercam să-i arăt că rolul meu nu era chiar atât de mare și de hotărâtor, ceea ce îl scotea și mai mult din fire, bănuindu-mă ori un nătărău, ori unul care nu voia să-i susțină ideea. M-a învinuit și de lipsa simțămîntului patriotic, întrebându-mă de la obraz dacă sînt român.

Mergea cam greu cu el, căci era furios și nu știu cum se făcea că mă nimerea totdeauna singur în redacție încît, uneori, mărturisesc, mă cam cuprindea teama. Nădejdea îmi stătea în omul de serviciu, un flăcău zdravăn, cu umeri lați, care nu se depărta de ușa biroului și-și făcea apariția oridecîteori vizitatorul răcnea mai tare. Aveam, pe de altă parte, grija, ca, atunci cînd îl vedeam pe musafir gata de-a se dezlănțui să apăs ca din greșeală pe butonul soneriei de masă, tăinuită sub ziare sau manuscrise.

La ivirea străjerului meu care, pentru a salva aparențele, mi-aducea fie un ziar vechi, fie o foaie de hîrtie, un creion sau un pahar cu apă, nervosul se potolea ca prin farmec, îl măsura din cap pînă-n picioare, aștepta cu abia înfrînată nerăbdare să iasă. Bănuise într-un fel stratagama și ne arunca amândurora priviri piezișe, trăgîndu-se totodată de-un capăt al mustății pe care o avea lungă. Prinsese, pînă la urmă, și manevra cu soneria, astfel că, atunci cînd apăsam pe ea, icnea ca pentru sine: „Aha!” și se potolea mai înainte ca omul de afară, căruia sînt sigur că-i nutrea gînduri ucigașe, să se înființeze.

Era în permanentă stare de surescitare căci nu voia nimeni să-i ia în considerare planul care, pus în aplicare, ar fi redresat în douăzeci și patru de ore Visteria zdruncinată a țării.

— Nu, nu, citește-l de la A la Y grec și la Ze ! mă apostrofa remarcînd că răsfoiesc de mîntuială filele. Ori poate că nu ai habar de ce înseamnă economie și chestii de finanțe ? Dă-te în fapt !

Genialul Magnificențius avea o părere exagerat de bună despre cunoștințele mele în materie de poduri uriașe. Cestălalt, i-am uitat numele, mă strivea sub disprețul și cumpătirea lui.

Mă dădeam în fapt.

— Și mai zici că ești a patra putere ! mîriia clătînd din cap.

— N-am zis eu !

— Cu toate astea ești !!! mă înfunda (am înșirat trei semne de exclamare pentru ca astfel cititorii să deducă intensitatea și violența tonului).

Făcea o concesie ignoranței mele, invitându-mă să contemp lu nu. tabloul pe care l-ar putea prezenta situația țării atunci cînd vor fi luatt în seamă soluțiile lui. Era o imagine într-adevăr ferice, întruchipată prin o puzderie de mogildețe grămădite în jurul unei puzderii de măsuțe, infulecind, unii de zor din tăvi cu tot felul de bunătăți, iar alții dînd peste cap halbe de bere. Neavînd talentul lui Magnificențius, iar desenele lui, foarte stîngace, putînd da loc la nedumeriri, reformatorul le însoțise de explicații: „restaurant”, „berărie”, „grădină de vară”; era menționat pe o tavă cuvîntul : „friptură”, pe alta : „sarmale”, pe alta : „caltaboși”; stacanele, deși se recomandau de la sine prin conținut și formă, își aveau și ele trecută denumirea.

Pentru realizarea operei fuseseră și aci puse la contribuție creioane avînd toate culorile.

Celălalt, mai bătrîn, rotunjour la trup, mărunțel de statură, jovial, se ploconeaa, intrînd, nu numai în fața mea, dar și, ca la o icoană, dinaintea portretului din perete care-l arăta pe patronul ziarului. Rostea, în chip de bună-ziua: „doamne-ajută !” Era mistic (fusesee dascăl de biserică) și naționalist căci la cheotoarea hainei lustruite, scămoșate, purta o cocardă mare tricoloră.

— Am venit iar, mă înștiința zîmbind cu sfială și lingușire. Nu e cu supărare ? Dacă nu e — Domnul să vă aibă în seamă. N-ați publicat încă despre — știți dumneavoastră... (arăta cu un deget spre hărtoagele de la subsuoară). Nu e nimic: aștept. Românul a fost dăruit de la prea-sfîntul cu răbdare... Eu sînt român...

Ideea care i se introdusese de ani și ani în cap era mult mai modestă decît a celorlalți. El voia numai să dea o altă alcătuire și o altă denumire Bucureștiului. Din moment ce orașul era capitala Romîniei (a Romîniei-Mari !) trebuia să fie botezat *Românești*,

— Nu ?

— Sînt de aceeași părere.

— Atunci e bine; e foarte bine ! Și domnul Iorga și domnul Cuza au spus tot așa. Domnul — cu dumnealor !

I se ferfenițiseră și i se îngălbeniseră hîrțile de cînd umbla cu ele pe la toate mărimile. în fond așa cum rezulta din tabloul pe care îl desenase și colorase cu o rnlînă ca de copil, cetatea lui Buour ar fi urmat să aibă toate casele — tricolore. în roș-galben-albastru ar fi trebuit s-arate și copacii. însă originalitatea și mai mare a capitalei stătea în faptul că, în jurul ei, asemenea unui briu, se întindeau numai vespasiene. Aveau forma gheretelor de soldați și pe fiecare din ele scria: W.C.

•— înțelegeți, e nevoie să fie așa de multe pentru că, prin mila prea-sfîntului, orașul se mărește; e nevoie să fie la margine din motive de igienă.

înțelegeam.

VI.

Mi se împrăștiaseră, încă de pe cînd eram copilandru, neamurile în cele mai depărtate locuri ale Bucureștiului de parcă soarta le-ar fi zvîrlit cu-o praștie. Ani și ani în șir ele trăiseră în aceeași mahala, pe vreo două străzi învecinate, astfel că se întilneau nas în nas în fiecare zi și aproape în fiecare ceas. Puteau, ca atare, femeile să știe una despre alta ce se

găsește în tingirile și-n cratițele lor, să lase treaba și să zăbovească la vorbă, fie în pragul porților, fie în casă la o cafea, să se plîngă de anume vecine birfitoare, de copiii care, în loc să meargă la școală, țin maidanul și de bărbații care întirzie cam prea mult, seara, cu deosebire sîmbăta, la circiumă. Bărbații aveau, la rîndu-le, prilejul să-și spună peste uluci sau pe uliță „bună-ziua”, „bună-seara”, „noroc bun”, „doamne-ajută”, să se întovărășească uneori la vreo lucrare luată de careva dintre ei și să petreacă, fie pofbindu-se unii pe alții, în zile de sărbătoare, pe la casele lor, fie întîlnindu-se prin circiumile de care nu era lipsită nici o răs-pintie.

Iată că, într-o zi, o rudă spune ca din senin:

— „Apoi eu mă cam duc, mă cam mut. Mi-am luat mîine bulendrele — și să ne vedem sănătoși. Mai dăm noi pe aici, mai veniți voi pe-acolo.

La o întrebare care i se punea cu mirare și părere de rău, sau fără să mai aștepte întrebarea, omul arăta, însoțindu-și lămuririle cu-n oftat sau cu-o înjurătură, că-și ia lumea în cap nemai prididind să facă față chiriei pe care proprietarul — umfle-1 zmeii ! — i-a tot urcat-o.

Nu era nimeni dintr-ai mei stăpîn pe locul în chițimia în care trăia. Erau toți chiriași. Iar pe vremea aceea proprietarii (unii trăind cu îndestulare pe de urma cocioabelor și a petecelor de curte, căci aveau cu duiumul pe multe străzi și-n multe mahalale) dovedeau mai multă lăcomie decît oricînd.

Se mărise orașul și umblau noii veniți de pe la țară, de prin provincie, după o locuință. „Schimbăm învoiala, neică (sau lele), pune-a proprietarul în vedere chiriașului vechi. De la Sfîntu-Gheorghe încolo mai dai o patacă pe lună (pataca era moneda de argint de cinci lei). Dacă îți place, bine; dacă nu, îți ieși calabalicul și te duci în plata lui dumnezeu; casa e a mea și drumul e al tău !”

Se îndura primăria din cînd în cînd, mai cu seamă în ajun de alegeri, să-și aducă aminte că în capitală exista o mahală cu întreita denumire de Dichiu, Tirchilești, Făgădău. Trimitea atunci niscai pavatori și vreo două căruțe cu bolovani să astupe gropi, să facă un trotuar. Se mai întîmplă să canalizeze cîteva străzi sau să pună pe ulițele unde, noaptea, nimereai prin hîrtoape din pricina întunericului, cîteva felinare. Începuse să treacă pe o stradă mai lungă, ducînd pînă la centru, și tramvaiul electric.

Oridecîteori era adus un pospai de îmbunătățire acelor locuri proprietarii ridicau chiriile, cașicum ar fi scos ceva din pungă cu prilejul acela. „Dacă-ți place, cumetre ! Dacă nu, rnută-te în Tei, în Floreasca, la Mandravela, în Grozăvești. Mahalale sînt, slavă domnului, cîte vrei. A noastră începe să devie centru — o s-avem și lumină electrică — și, de ! obrazul subțire cu cheltuială se ține. Știi vorba aia !”

Omul știa și vorba aia, dar mai știa și altele pe care, potrivit firii și nădufului, le trîntea în urechea jupuitorului.

Așa mi s-au răzlețit unchii, mătușile (și cu ei verii mei), așa au rămas părinții fără frați, surori, cumnate și cumnați, cumetre și cumetri. Și-a strămutat fiecare Sălașul pe unde a putut, peste trei mahalale, unde se orbecăia prin beznă, prin șanțuri cu miazme, prin noroaie sau prin praf pînă aproape de genunchi, dar unde proprietarii nu aveau încă îndreptățiri să pretindă o plată mare. Cu trecerea timpului se vor îmbrăca și ei în pielea dracului ca aceia pe care i-am cunoscut în mahalaua copilăriei.

Unii dintr-ai mei, avînd poate unele economii sau îndatorîndu-se j_ la alții mai procopsiți, și-au cumpărat un orîmpei de pămînt dincolo de Colentina, de Plumbuita sau Bucureștii Noi și și-au ridicat cu palmele lor, din chirpici, o odaie sau două. De jur-împrejur, nici o altă așezare omenească; nici o fîntînă; de la ei, mai încoa spre oraș- nici un drum tăiat; pustietate; cîmp lăsat în paragină, stăpînii terenurilor plănuind să le transforme în parcele pe care să le vîndă, la vremea potrivită, cu preț de speculă. Dar aceste rude ale mele se arătau făloase. Aveau „proprietate”.

•— Ce să zicem, e cam depărțitor —• recunoșteau — ne cam lipsește una-alta, sîntern cam singurei, ne-au cam dat, astă iarnă, lupii tîreoale, dar e bine, zău că e bine. Mai întii, c-am scăpat de chirie și că nu trebuie să ne mai luăm catrafusele în spinare. Sîntern proprietari, cum s-ar zice. Pe urmă, vara e mai mare dragul să stai la aer curat, și să te uiți la cîmp. Atîta numai că e plin de scaieți. Avem și pădurea aproape, la vreun ceas, unde mergem cînd e vremea frumoasă, în zi de sărbătoare, și mîncăm și ne întindem la umbra pomilor. De acolo, iarna adunăm cioturi, vreascuri, fără să ne oprească nimeni, așa că nu mai ducem grijă de lemne. De ce nu poftiți pe la noi că, vorba veche, ochii care nu se vād, se uită... Mergeți pînă la barieră, o luați pe șosea pînă unde este un puț, nu întiiul, al doilea, și de acolo tăiați cîmpul la dreapta. Nici trei ceasuri,, Pentru cine merge mai repejor, vreo două și ceva.

Pînă la un unchi pe care îl aveam mai aproape de inimă pentru că era isteț, vesel, iar cînd se afuma (se afuma cam des) cînta foarte frumos, am făcut cu piciorul, căci nu existau legături de tramvaie, vreo două ceasuri. Se mutase, cu vreo zece ani înainte, în Giulești, nu chiar în cîmp, însă nici departe de el. De cînd stătea acolo se mai croiseră cîteva străzi, mai răsăriseră niște case- oamenii se mai înmulțiseră.

— Ne-am cam boierit, nepoate, m-a luat el la vale într-un rînd, fiind bine înțeleș puțintel cherchelit și deci cu mai mult curaj. Se poate să nu vii să ne vezi? Parcă am sta la capătul pămîntului. Mîine-poi-mîine...

După cîteva pahare stările lui de suflet alternau între voioșie și o tristețe cruntă. Se apuca să plîngă în timp ce cînta o romanță melancolică, ea amintindu-i fie anii armatei, fie întîlnirile și plimbările-i tainice, în tinerețe, cu „baba” lui care pe atunci era subțirică și mlădioasă, fie niște chefuri strașnice cu prieteni care, în răstimp, răposaseră. Pentru ei vărsa cîteva stropi din pahar să se-aline săracii, că tare le-a plăcut (mama lor) băutura. înjurătura pornea din iubirea mare pe care le-o păstrase și din admirația pentru cît putuseră, în viață, să tragă la măsea.

Făcîndu-și semne din ochi și cu prefăcute aere de mahnire, neva-stă-sa și oei cu care se afla la masă căutau să-l mîngîie:

— Potolește-te, Nae! Ce te-a apucat, mări omule? De-aia ne-am adunat?

Se potolea, își ștergea, oarecum rușinat, ochii înroșiți și golea cu năduf încă o stacănă.

Era înalt, voinic, roșcovan, mustăcios și blajin. Era cizmar, însă nu-i plăcea meseria și făcuse cîteva încercări să se lase de ea, așa că se angajase într-un rînd frînar și într-alt rînd poștaș. Se întorsese din nou la banc, fără să mai intre la vreun atelier, ci rămînînd să pună flecuri, petice și pingele clientelei din mahala.

Cînd rostise: „Mîine-poimîine...” îi tremurase vocea, i se jilăviseră ochii. „Acum-acum plînge”, am gîndit eu, au gîndit și ceilalți. L-a podidit într-adevăr plînsul pentru că mîine-poimîine — de — au să le cînte popa la cap și lui și mătușii mele (ea a protestat cu aprindere), căci — de — omul e muritor.

— Potolește-te, Nae !

Nu s-a potolit, deoarece supărarea lui împotriva mea se-adunase cam de multă vreme și era, prin urmare, cam multă. Era supărat, între altele, că nepotu-său nu pusese o vorbă acolo unde lucra el, ca să între portar. Pîndindu-mă o dată în fața ziarului îi rămăseseră ochii la uni-forma cu galoane și la șapca omului de la ușă. Era supărat în primul rînd deoarece, așa cum îmi aruncase un bobirnae, „boierindu-ne” acum după război (e vorba, sînt mereu nevoit să repet, de întîiul război) nu venisem încă să-l vizitez.

M-am dus. Mă aștepta la capătul străzii, temîndu-se că n-am să nimeresc, strada neavînd încă nume și casele neavînd număr. Se lăudase desigur, mai-nainte, vecinilor că-i sosește un nepot care e așa și pe dincolo, căci pe la porți și dinapoia lor stăteau mahalagii care ne petreceau, curioși, cu privirea. „Bună-ziua !” le spunea el și l-am surprins făcînd cu coada ochiului în sensul că — „ăsta e !” Ei îi răspundeau cu un „Bună, meștere !” — cuvîntul de la urmă făcîndu-i o plăcere deosebită căci i se părea că-l ridică în considerația mea. Mi-a și spus în treacăt:

— Mă cam luai tu peste picior, nepoate, că sînt cîrpaci; văzuși ?

Văzusem, auzisem, înțelesesem. Nu-mi era încă lămurit de ce pe o parte a străzii, și anume pe aceea locuită de unchiul meu, casele erau strîmbe, șoldii, mărunte, unele din birne și din lut, altele, deși din cărămidă, cu tencuiala cojită, cu garduri încropite din nuiele sau chiar fără împrejmuire; de ce nu era pietruită și nu avea trotuar.

— Ei, nepoate, ți-am zis eu că Giuleștii s-au mai mărit și și-au mai schimbat obrazul, dar chiar ca pe ulița lui vodă sau pe la Făgădăul nostru nu arată... Să fi văzut cum era cînd ne-am mutat aici.

— Bine, dar pe partea astălaltă...

— Aha, băgași de seamă ? Uite, că am ajuns. Uite-o pe mătușă-ta că ne-așteaptă în prag. Să intrăm și-o să-ți spun.

Mi s-a părut că, în clipa aceea, însoțindu-mi privirea și dîndu-mi răspunsul, neamul meu coborîse glasul; că în cuvintele lui suna parcă puținel respect și puținică teamă.

Partea celălaltă avea case înălțuțe, frumoase, cu ferestre mari, cu grilajuri vopsite. La ferestre, perdele de dantelă și ghivece cu flori. Flori, arbori roditori se vedeau și în cuprinsul larg al fiecărei curți. „Oameni cu stare, am gîndit. Ce fel de oameni? Și ce naiba i-a hotărît să se-azeze aci unde a înțărcat dracul copiii ?” Am mai remarcat că partea aceea, mai înălțată și fără gropi, avea o fișie din drum pavată și un trotuar lat, neted ca în palmă, făcut din piatră cubică.

M-au informat ai mei cu un singur cuvînt, după ce se uitaseră pe furiș la fereastra dinspre stradă și la cea care dădea în curte — dacă erau închise. Erau.

— Hoți !

într-adevăr, îndeletnicirea oamenilor de pe latura dimpotrivă a străzii era de hoți de trenuri. Meserie foarte productivă desigur- judecînd după gospodăriile pe care le duraseră.

— Dacă ai vedea ce cară cu brișcă la ei acasă ! Toate bunătățile. Și ce chiolhanuri trag ! îmi spunea admirativ unchiu-meu.

— Dacă le-ai vedea pe nevestele lor ! glăsuia rnătușă-mea. Cucoane ! Așa sînt de gătite și de sulemenite !

— De ei ce să mai zic ? i-a luat vorba din gură bărbatu-său. Boieri ! Na, uite că tocmai trece unul. Vino să-l vezi. Stai nițel mai departe de geam să nu bage de seamă.

Trecea pe vizavi un cetățean bine îmbrăcat, zdravăn, cu mustața răsucită, cu mersul mîndru, cu înfățișarea de ins căpătuit, liniștit, mulțumit. Părea să aibă vreo patruzeci de ani.

În legătură cu el am aflat că fusese închis vreo șase luni și că alaltăieri, după ce se întorsese cu trăsura de la Văcărești, toți ai lui, dimpreună cu el, au tras un chef care a ținut toată noaptea.

— Sînt cam cu nasul sus — au continuat să mă lămurească ai mei în timp ce stam la masă. Așteaptă să le dea oamenii bună-ziua și atunci duc numai un deget la pălărie. Femeile lor sînt și mai fudule. Altminteri, își văd de treaba lor, numai să nu-i calce nimeni pe bătătură. Dar cine de pe-aici ar îndrăzni — și de ce ? Nu îndrăznesc ei comisarii și ipistații să-i atingă cu-o vorbă, cu o uitătură mai așa, dar mi-te noi ? Dimpotrivă, oamenii poliției din mahala sînt în prieteșug cu ei și lumea de pe partea amărită a străzii îi vede intrînd și zăbovind la hoți și ieșind de la ei, după mai multe ceasuri, pe trei cărări.

Mă întrebasesem cum de gospodarii primăriei au tras trotuarul și au pietruit drumul numai pe dinaintea lor. Iaca așa ! Nu băgasem de seamă că și felinarele, vreo patru, erau puse tot pe partea lor. Cînd plecau la gară să -și facă meseria purtau ghiozdane în mîini — de-ai fi spus că sînt slujbași care merg la birou. După două-trei zile se întorceau cu ghiozdanele parcă mai umplute și faptul că le mersese bine îl cumpăneau mahalagii după răsunetul și lungimea petrecerilor care se încingeau.

Cîteodată se așternea în acele așezări o tăcere apăsătoare. Nu se mai auzea, nu se mai observa nici o mișcare. însemna că atunci se abătuseră ceasuri de necaz asupra membrilor corporației; că unii, prinși la drum, sfeterisind, fuseseră dovediți a face parte din acea bandă care ocupa jumătate dintr-o stradă cunoscută chiar factorilor poștali sub denumirea de strada Hoților; că se impunea să fie adunată banda întreagă în interesul anumitor confruntări și pentru ca anchetatorii, de la cei mai mici pînă la cei mari, precum și avocații, s-o mai dijmuiască.

O zi, două, apăreau în ziarele de mare tiraj reportaje cu titluri și subtitluri bătătoare la ochi: Arestarea cunoscutei bande de hoți de trenuri; marile lovituri din trenul Simplon; capturarea hoților și-a complicilor lor; era timpul ca organele de poliție să-și facă datoria; vom reveni cu noi și senzaționale amănunte. Nu mai reveneau, deși amatorii de amănunte stăteau în așteptare. Umblase în mare grabă un apărător al hoților (îndeobște avocat cu greutate în barou și-n politică) pe la gazete, negociase și obținuse (nu pe degeaba, se-nțelege) tăcerea. O săptămînă, două, se holbau, răcneau la împricinați, apoi se îmblînzeau ca prin farmec, inspectorii, comisarii de la prefectură, judecătorii de instrucție și substituții. Hoții nu mai erau ținuți cu piine și cu apă printre amăriții de rînd care șterpeleau un portofel jegos prin vagoanele de tramvai sau în înghesuiala de la un cinematograf, căpătau regim de favoare, punîndu-li-se la dispoziție cabinetele comisariilor sau grefierilor, îngăduindu-li-se cucoanelor lor

vopsite pe obraz, gătite cu cercei și brățări, să le-aducă mâncare de acasă (pui fripți și cașcaval și cozonac și sticle cu vinuri și șampanie, și țigări cu vârful aurit). Prin împuterniciții lor, oamenii mișcaseră din urechi (și mișcaseră bine), astfel că acum între reprezentanții autorității și ei se stabileau, mai bine zis se restabileau relații ca între persoane civilizate. Arestații recunoșteau că, într-adevăr, o cam făcuseră de oaie în vremea din urmă, „lucrînd” mai mult în trenul internațional și putînd astfel să dăuneze bunului nume al țării peste hotare (existau, în definitiv, atîtea alte trenuri, căci nu trecea o jumătate de oră fără ca din gară să nu pornească o garnitură). Dinspre partea lor anchetatorii erau de acord că-i surchidiseră cam tare — „dar ce să faci? serviciul; datoria”, în încăperi cu străjer la ușă, cu perdelele trase, la prefectură sau la parchet, se întindeau împreună la băutură și la jocuri de cărți — evident, cu grija din partea hoților de a se lăsa trași pe sfoară.

Cam în a treia săptămînă strada care le purta numele recăpăta viață pe partea dimpotrivă a sărăcimii. Era, iarăși, seara, lumină la ferestre și se auzea tîmbălău într-o casă ori alta. Treceau iarăși, ziua, grangurii cu gravitate, de parcă ar fi mers la plimbare în centru, sau s-ar fi dus la un minister, ducînd numai un deget la pălărie cînd vecinii îi salutau. Rămînea lipsă unul; rămîneau lipsă doi căroră li se intenta proces și li se dădea un mezelic de pedeapsă de trei, de șase luni, de un an.

— Să nu te-apuci cumva, să povestești toate astea la jurnalul tău. Văz că ai fost numai ochi și urechi, m-a avertizat unchiu-meu.

Multe din „toate astea” au fost dibuite de mine, prin legăturile cu reporterii de fapte diverse, mai tîrziu.

— De ce ?

— Păi, de ! pe aici se știe că am un nepot care... mă înțelegei... S-ar putea să le sufle vreun vecin ceva, și cu ei nu e bine să se puie omul în cîrcotă. Au proptele. Sint tari.

N-am povestit.

2.

Bătrînelul care dăduse buzna în încăperea unde lucram era scund de statură, grăsuliu, îi erau obrazii de un roz infantil și purta o barbă mică, albă ca vata. Și bărbuța și neastîmpărul mișcărilor și întreaga-i alcătuire aveau ceva de țap. Am observat la butoniera hainei negre (era îmbrăcat în negru) o rozetă. Figură de slujbaș, de ofițer la pensie. Ceva mai pe urmă am observat că, dincolo de vioșia pe care o imprimuta chipului, era neliniștit.

A spus cu glas tare, în prag: „Noroc și voie bună !”, a ridicat brațul cu pumnul strîns în semn de salut proletar și a rîs.

— Eu sint...

Rostindu-și numele, a adăugat: „Profesor; profesor din...” Era vorba de un oraș din partea de nord a Moldovei. M-a luat repede, căutînd cu privirea-i de șoarece un scaun, găsindu-l într-un colț, punînd pe podea teancul de ziare care stătea pe el, trîgîndu-l lîngă masa mea și așezîndu-se după ce mi-a adus la cunoștință, oarecum eu muștrare (sau mi s-a părut mie):

— Mulțumesc, m-am servit ! Să ne bucurăm, domnule, tovărășelule — a urmat. Văd că ești mai tînăr decît mine, așa că permite-mi să-ți

vorbesc astfel... A venit vremea noastră; am scăpat de burghezi... Până și majestatea-sa e cu noi... A bătut ceasul democrației adevărate... După ea o să bată și al socialismului... Numa să nu ne grăbim. Ce nevoie am avea acum să ne grăbim ?

— Ce doriți dumneavoastră ?

întâmplarea se petrecea în întâiele zile de după 23 August. Mă de-prinsesem și dinainte să am de-aface, prin redacțiile unde lucram, cu tot felul de inși — unii cu articole care să li se publice, alții cu „idei” care să le fie sprijinite, alții cu reclamații și proteste, întemeiate sau nu, împotriva anumitor foruri și chiar împotriva ziarului care tipărise ceva ce nu le-a fost pe plac. După Eliberare toate gazetele apărute atunci fuseseră asaltate de puhoiul inșilor care, aducându-și aminte că în fond au avut totdeauna convingeri democratice (și nu numai democratice, dar și socialiste — într-un fel până și comuniste) țineau să se pună bine cu timpurile noi. Deosebită grabă și un foarte mare devotament cheltuiau unii (și erau numeroși) care se simțeau cu o muscă, sau cu mai multe, pe căciulă; cărora li se clătina pământul sub picioare. Căutau să-și ascundă păcatele iar dacă ele nu puteau fi tănuite — să le justifice. Într-adevăr, au cam greșit; au scris, au vorbit într-un anume fel, au făcut anumite lucruri, au îmbrăcat niște uniforme și cămăși colorate, dar așa bătea vântul. Împotriva lui poți oare să te pui? însă ei gîndeau altfel, și pot să aducă probe că nu erau de acord cu oamenii și vremurile vechi. Au mers într-adevăr cu țărăniștii care se declarau democrați, însă n-au fost cu liberalii, iar dacă au fost cu liberalii se găseau în tabăra lui Tătărescu și-a lui Bejan, nu în a Brătienilor; au fost cu A. C. Cuza, nu cu Zelea Codreanu; cu regele Carol al II-lea și nu cu Antonescu. Au simpatizat, e drept, cu Mussolini, dar nu și cu Hitler. Transnistria? Da, au fost acolo, dar nu s-au întors cu plane, ca alții. Antisemitism? Pot să vină cu martori evrei că au avut totdeauna prieteni printre israeliti.

— Aud?

Musafirului meu i s-a părut probabil că întrebarea pe care i-o pusesem avea tonul cam aspru și, obligîndu-mă s-o repet, se aștepta la îndulcirea ei.

— Ce doriți dumneavoastră?

— Mi se pare că sinteți ocupat.

A tălmăcit clătina mea echivocă din cap în sensul care îi convenea — și anume că prea multe treburi nu aş avea, că, oricum- pot să mă întind puțintel la vorbă cu el care a sosit de trei zile, din târgul depărtat, în capitala țării spre a-și da mai bine seama de situație. S-ar părea că roata nu se mai întoarce, că s-a isprăvit pentru totdeauna cu Antoneștii și cu nemții pe care îi bat rușii de-i frîng, că românismul a apucat pe-alt drum.

— De aceea, m-am hotărît, domnule. Apuc și eu la bătrînețe, pe drumul nou. Adică pentru mine nu e nou, deoarece, cînd eram tînăr, am fost în partida lui Nădejde și-a lui Morțun, care aveau idei cam ca ale domnului Titel Petrescu (am stat de vorbă împreună și dumnealui mi-a spus să vin la dumneata). Pe urmă, în '907, ca învățător, m-a arestat stăpînirea ca instigator. Dumneata ești tînăr, n-ai de unde să știi lucrurile astea.

•— Nu sînt așa de tînăr...

— Ba ești, tovărășelule!

— N-am reținut numele dumneavoastră.

— Timus!

— A, da!

S-a arătat și mai neliniștit, auzindu-mi exclamația, i-au clipit genele.

Cu o mișcare necontrolată s-a răsucit în scaun și a privit spre ușă.

— De ce ai spus: „A, da!”?

— Mi se pare că...

•— Ei da, am avut în timpul războiului o funcție. Chestiune patriotică, nu? Asta nu înseamnă că l-am servit pe mareșal; am servit țara și pe majestatea-sa. Uite de oe-am venit, căci nu vreau să-ți mai răpesc din timp. Am adus un articol. "Vreau să se afle de către toată lumea că am trecut de partea dumneavoastră. Mă-nscriu și în partid.

A scos și a pus pe masă câteva foi îmbicsite de slove mărunte, repezite, încălecate.

— Nu-l public!

I-au tremurat în clipa aceea mâinile și buzele subțiri, i s-a clătinat bărbuța, a clipit din ochi, chipul din zmeuriu cum era înainte, a devenit alb ca hîrtia.

— A, da!

„A, da!” rostise de data aceasta el, zvicnind, luindu-și foile de pe masă și îndreptîndu-se cu pași repezi, mărunți, spre ușă. Din pragul ei o morfolit o amenințare:

— Mă voi plînge domnului Petrescu... Dumnealui m-a trimis...

A doua zi redacțiile primeau de la Tribunalul Poporului o notă în care se arăta că organele statului au arestat încă un criminal de război: pe numitul Timus, călău sinistru al populației din județul în care se aflase în anii tiraniei fasciste.

3.

În 1919, la începutul intrării mele în presa cotidiană, am mai fost pus în situația de-a primi vizita unui musafir neplăcut. A fost o poveste ceva mai lungă cu o serie de peripeții unele amuzante, altele destul de supărătoare. Pe temeiul relatării unui corespondent din Giurgiu (sau Turnu Măgurele) publicasem un articol arătînd că în urbea respectivă au fost descoperite niște potlogării la Administrația Financiară și că „ancheta este în curs”. În după amiaza aceleiași zile, la un ceas cînd redacția era goală, a intrat valvîrtej în biroul meu unul destul de virtos ca înfățișare, sprîncenat, mustăcios, cu o „muscă” sub buza de jos, cu-o gambetă cam uzată pe cap, cu un baston solid într-o mîină, cu un exemplar mototolit de ziar în cealaltă. Figură de provincial, de geambaș, de agent electoral, așa cum această din urmă specie era reprezentată în caricaturi.

Părea să fie cătrănit greu la suflet. Părea să fie, totodată, după un popas mai întîrziat la un birt, la o circiumă, căci m-a izbit, de cum a deschis gura și a răcnit, o pală puternică de vin și poate și de țuică. Îi erau ochii tulburi, îi era obrazul congestionat, dar aceste din urmă, să zicem, „semnalmente” s-ar fi putut datora și stării sale aprige sufletești.

Nu știu ce a spus cînd a intrat, dar nu am uitat că, plecînd, a strigat: „Vă arăt eu vouă...” Sînt convins că în hol a urmat completarea firească. Am mai avut bănuiala că aflase de la intendent, cam a cui era

inițiala din josul articolașului care-l scosese din balamale. Intendentul în chestiune se găsea în serviciul gazetei încă de pe vremea întemeietorului ei, astfel că-i trecuseră pe sub ochi șiruri de reporteri și redactori care acum nu mai erau de multă vreme tineri și nici începători. Jovial, îndatoritor, cam slugarnic față de cei mari, cu aer de protector când mai-mărunții voiau să ajungă la patron (era cerberul lui). Suferea de păcatul limbuției și-al indiscreției. își băga nasul în manuscrise când le ducea la tipografie și în scrisorile venite de la cititori. Pe vizitatori îi supunea unui interogatoriu cam excesiv, dar binevoitor, din dorința de-a le fi de folos și pe plac; din dorința, deopotrivă, de a-și da importanță, drept care folosea pluralul: să *vedem* dacă domnul cutare este aici; știți dumneavoastră că *noi* nu putem pentru ca să lăsăm pe oricine, la orice oră, căci *avem* de lucru; cum ați zis că vă cheamă? Mulțumesc; *ne* recomandăm Georgescu, Ion Georgescu și *sîntem* aici de pe vremea jupînului. (Arăta spre vitroul care înfățișa, la capătul scării, chipul lui Beldiman).

Îl admonestau uneori și directorul și secretarii de redacție și redactorii că vorbește prea mult și divulgă anumite secrete ca, de pildă, pseudonimele: „A* cine a scris chestia cutare? Domnul cutare. Dumnealui iscălește așa. Și mai iscălește și cu numele de...”

În împrejurarea aceea m-am supărat pe el: „Mi-o făcuși, nea Ioane! Cine te-a pus?” A tăgăduit cu mîna la inimă, fără să-mi poată înlătura părerea că, luat din scurt destăinuise zurbagiului taina. A continuat să nege cu aceeași tărie de-a lungul multor ani când, întîlnindu-l, îmi făcea o plăcere să-l necăjesc. Pe urmă, i-am dat pace. Nu mi-a dat, însă, el, după Eliberare cînd ajunsese pensionar.

— Acuma, că s-au schimbat vremurile și că am îmbătrînit — mi-a spus într-un rînd, la un colț de stradă — poci pentru ca să vă spui că atunci, știți, cînd erați tinerel și v-am *primit* la gazetă, am făcut într-adevăr boroboața de care m-ați întrebat mereu. Gata, m-am ușurat acu! Aveam parcă, așa, ca o piatră aici.

Arăta cu mîna, potrivit obiceiului, în direcția inimii.

Fără vreo altă introducere, vijeliosul meu musafir a strigat atunci, trîntind ziarul mototolit pe masă și înfigîndu-și degetul gros- plin de păr, cu unghia mare, pătată de cerneală violetă, într-un anume loc al ei :

— Cine a scris porcăria asta?

— Vă rog? l-am luat eu cu diplomație căutînd să4 descumpănesc și, oricum, să cîștig timp.

— Nu făcea pe Ghiță în porumb! Nu mă ruga nimic! mi-a replicat el cubrutalitate. Răspunde!

Eram, pe vremea aceea, uscat ca un țir și cam gălbejit la obaz. Cum stătea cu mîinile proptite pe marginea mesei, aplecat peste ea din pricină că era înalt de statură, și se holba la mine, dăruindu-mi în același timp efluviile băuturii care dospea într-însul, am avut impresia că mă cîntărea și măsura cu un simțămînt de dispreț și de milă.

— Aici este vorba de mine! a continuat văzînd că răspunsul meu zăbovește. De persoana mea! Cum ați îndrăznit să publicați în porcăria voastră de jurnal cu care mă... (Vorbele care au urmat nu pot fi tipărite).

— Domnule! mi-am îngăduit, la rîndu-mi, să fac pe ofensatul.

— Gura! mi-a închis-o el. Cum ați îndrăznit să spuneți c-am furat, c-am făcut șahăr-mahăr, că s-a deschis împotriva mea o anchetă? Ce

anchetă? Că dacă era cum ați arătat voi, acu' nu mai eram aici, eram la răcoare. Nu? Cine v-a trimis anonimă?

— N-a fost o anonimă.

— Să taci! Dacă n-a fost anonimă, a cui era? Momentan vreau să știu — că-mi cam dau cu ideea. Iorgulescu — nu? — care-mi pîndește locul. Te văz după mutră că am ghicit. Ori Delureanu, zis Ciine-mox, cu care m-am certat? Nu e Delureanu că» de dimineață, cînd l-am strîns în chingă, s-a jurat pe mă-sa și pe ta-su că n-are obiceiul...

— înțelegeți că nu se poate spune. Secret! Așa e la ziare.

— Secretul...

S-a bătut peste gură, dar am priceput că era pe cale să mai tragă o sudalmă ziarului și celui de dinaintea sa. I-a cruțat.

Cînd mă gîndesc mai, bine, îmi dau seama că avea înrînearea și chiar asemănarea fizică a unora dintre personajele interpretate de actorul atît de talentat, Giugaru. Avea și inflexiunile vocii lui. Atîta doar că era mai lung de statură, astfel că mi-l amintește și pe răposatul Ghibericon.

— Vorba este: ce facem!? m-a încolțit el. M-ați atins în onoare, așa că dacă miine (bagă-ți în cap!) nu publicați cu slove mari și negre (negre, domnule!) că v-a păcălit nu știu cine și că eu sînt o persoană cinstită, vă dau în judecată și-o să intrați la gherlă. S-a auzit?

Pe înserate, cînd redacția era în pîr, colegii care aflaseră întîmplarea își exprimau părerea în moduri diferite.

— L-ai pus la locul lui? mă iscodeau.

— Se-nțelege că da! mă cam laudam eu.

— Foarte bine! Unde mai e libertatea presei dacă nu poți să mai scrii adevărul?

— Hăhă, să fi fost eu, nu dumneata — se indignase reporterul care „făcea” piața și primăria, cel mai lat în umeri din redacție, posesorul unui baston cu noduri (îl purta, spunînd că în mahalaua lui de dincolo de Obor erau ciini mulți și răi) îl lipeam de perete, îl dam tumba... pe scări.

— Dar dacă știrea n-o fi adevărată? a strecurat cineva dintre ei veninul îndoielii. De unde ai primit-o?

— De la corespondentul nostru. Eu n-am făcut decît s-o mai dezvolt. Faptele au rămas așa cum le-a relatat el.

— Mde!

îndoieli a început să aibă, pînă la urmă, și secretarul^șef de redacție, fiindcă neîncredere exprimase și patronul ziarului.

— Trebuia să-mi arăți și mie ce ai scris. Să nu iasă vreo încurcătură. Ia >cheamă4 la telefon pe corespondent — să-ți confirme.

Pînă să capăt eu legătura m-a chemat el.

— Succes! Bombă» șefule! a răcnit omul nostru în pîlnia receptorului. L-au arestat pe bandit cînd se dădea jos din trenul de București. Nu știu ce-a căutat acolo. Puneți chestia miine, cu niște floricele și cu litere mari, negre, mari și negre — bătrîne! Și zi la administrație să expedieze o sută de foi în plus. în oraș e senzație.

— E într-adevăr un succes, a convenit secretarul-șef cînd i-am comunicat. Mă duc să-l informez pe jupîn. Pînă atunci apucă-te de chestie ca să poată să intre la toate edițiile. Lungește-o. Pune-i titluri și subtitluri; bag-o la pagina întîia.

Peste un sfert de ceas:

— E gata? Bun! Patronului i-a părut bine. Te-a felicitat. Pentru poimîine va scrie el un comentariu cu privire la îndrăzneala borfaşului de-a veni să ceară socoteală gazetei.

M-au felicitat şi colegii.

Ştirea a apărut a doua zi, dar comentariul directorului n-a mai intrat în ziua următoare căci din urbea de pe malul Dunării a sunat în răstimp, la telefon, vocea plouată a corespondentului:

— L-au pus în libertate pe bandit. Sforărie politică. Umblă hoţul să mă cotonogescă. I-au spus şi Iorgulescu şi Delureanu că ştirea la ziar vine de la mine, nu de la ei.

Pînă în mai puţin de 48 de ore a fost primită la redacţie, prin portărei, o somaţie care ne punea în vedere să publicăm „în acelaşi loc şi cu aceeaşi literă” o dezminţire a ştirilor apărute în ziar cu privire la domnul cutare, administrator financiar, persoană onorabilă, calomniată etc. etc. Bătea cît de colo la ochi stilul avocăţesc. Rectificarea trebuia să apară „conform legii” în numărul imediat următor, altminteri reclamantul se va adresa justiţiei „potrivit art. x, alin. y din legea presei care...”

Somaţiei nu i s-a dat curs.

— De ce m-am temut, n-am scăpat, mi-a adus la ştiinţă, cam morocănos, şeful. Te-ai pripit. Ne-am pripit. O să iasă bătăi de cap — spune Contenciosul. îl dau afară pe corespondent care e un beţiv şi-un zezzec. Am primit o scrisoare din localitatea lui (e drept, neiscălită) că e cam ciubucar.

La vreo săptămînă- apoi, a sosit citaţia de dare în judecată. Colegii — unii mă compăttimeau, alţii, mai bătrîni, mă dojeneau, îmi dădeau sfaturi:

— în meseria noastră trebuie să nu te grăbeşti. Dumneata, nu te supăra, îţi camiei vînt.

Aceasta era şi părerea patronului. Era şi părerea avocaţilor ziarului.

în seara aceleiaşi zile, iarăşi — țîr! țîr! — telefonul din urbea cu pricina. La aparat, cu voce gifiindă, omul nostru care, pînă una-alta, nu fusese concediat.

— Alio, cine e? Dumneata? Bombă mare! Succes! L-au arestat pe bandit — ştii care. De data asta s-a zis cu el. Două sute de mii de lei a furat. I-au dat drumul din braţe oamenii lui. I s-a deschis proces. L-au băgat adineauri în dubă şi l-au trimis peşcheş la Văcăreşti. O muldumitale! Salut!

Citaţia a rămas în cartoane. După vreo şase luni a sosit însă, alta. Banditul fusese judecat şi, „din lipsă de probe”, achitat, încît cu mai multă pornire cerea „daune morale şi materiale pentru prejudiciile grave pe care i le adusese gazeta”.

Eu, în vremea asta, plecasem de la ea.

POEȚII NOȘTRI

Incantație

PETRE SOLOMON

*Relon, Rolan... Nu, nu sînt incantații
Aceste vorbe stranii, scrise clar,
Cu litere cursive, de școlar,
Deasupra uriașei instalații.*

*Și totuși, parcă-un abur de romanță
învăluie uzina, îndemnînd:
„Intrați, poeți! Și nu fără speranță —
Vă veți primi ambrozia, curînd,
Cu toate că nu pare Poezia
La ea acasă, printre-atitea țevi
In care-și plimbă, tacticos, Chimia
Misterele, știute de elevi.”*

*Relon, Rolan... Vocabule ciudate,
Ce-acoperă minuni adevărate...*

Pastel

*Norii își pun tampoanele de vată
Pe dealurile verzi, rănite grav
De auria soarelui săgeată.
... Și-ncepe ploqia, ca un cînt moldav.*

*E toamnă-ai spune — toamna fumurie
Și rece a pădurilor cu urși
Și cu monahi uitațide-o veșnicie
Sub cerul tînguios, cu ochii scurși.*

*Melancolia, vag eminesciană,
Recheamă alungate amintiri
Ce vin să ceară, parcă, de pomană
La poarta unei foste minăstiri.*

«Plecați de-aici!» l. stria? F., • -

'artnă

Secare zi își schimbă chipul
îmoasa mare, neasemuita.

ue.m«a, și clipita.

°9Undăclară-a fost mni „a-
Acu™ m * „a-
Acum, Neptun, cu legendara-i furcă
hrascolește-adincile coclauri
Din care uragane urcă.

Cuce să o asemui peste-o oră,
Cmd, potolindu-și zbuțiumul furtunii
„l...e?ileprinde-nhoră
Sub gîngașa baghetă-a lunii?

Ir pa

A u - t mai lipsește nimic
Clipei acesteia magice •
Marea, și satul ei mic,
și dragostea noastră
Ieșită din zonele tragice.

Privesc.pesto umăr: văd luna
Abia născută din mare ~

lf.^{lata},-aramă,pecare
Mu o mai bate furtuna.
Stau nemișcat, uluit—

<~Upa unica și vastă
Cu'.care-am fost hărăzit,
V^fta-i spun, fericit:
„...”, ești atit de frumoasă!

Iubita mi-e iarăși mireasă.

Marea

Intrăm în mare ca-ntr-un timp frumos —
în timpul veșnic al copilăriei.
Ea e trecutul nostru fabulos,
Și leagănul adânc al bucuriei.

Bătrâni sau tineri, orișicum am fi,
Pe toți ne face un pământ și-o apă:
Parc-am avea nu zeci de ani, ci-o zi —
Din care pot poveștile să-nceapă.

„A fost o dată” spunem, într-un glas,
Uitându-ne ființa, vîrsta, chipul —
Chiar cînd din basmul nostru n-a rămas
Decît — comoară galbenă — nisipul...

J[^]a cetatea Sucevei

Aicea, la Suceava, mă simt un călător
Pofîit de Domnul Ștefan la curtea lui, ca oaspăt.
Ruinile cetății păstrează izul proaspăt
Al unei vremi trecute, înfiptă-n viitor.

Un paznic blind, cu-o cușmă înaltă și făloasă,
Mă plimbă printre ziduri care-au murit de mult,
Iar glasul lui, pe care, vrăjit îl tot ascult,
Mă-mbie ca o gazdă subtil melodioasă.

Istoria Moldovei, cu turci și cu tătari,
Cu nesfîrșite zurbe și crîncene asedii,
Se-ntoarce către mine din evurile medii,
Așa cum a fost scrisă, atunci, de cronicari.

Și nu-mi vine a crede că locurile-acestea
Pe care calc, alături de paznicul lor blind,
Au fost, cîndva, un leagăn de vîfore, urlînd
Pentru ca noi, acuma, să le-auzim povestea.

P,dunii

Cu foarfecile ciocurilor lor,
Păunii taie liniștea în două,
împrăștiindu-i sîngele sonor
în parcul beat de rouă.

*Plutește o chemare în văzduh,
Nelămurită și neliniștită, —
De parcă-aceste paseri fără duh
Ar cuvînta-n sanscrită,*

*În timp ce înseși cozile lor par
Desfășurate file dintr-o carte
Cu litere de-onix și chihlimbar —
Dintr-o poemă de departe,
Despre iubirea cea fără de moarte...*

Turnul Goliei

*Din Turnul Goliei am privit și eu
Tălăzuirea lașului, la poale,
Iradiind bogat spre mahalale
Ce-și poartă-n circă numele lor greu.*

*Orașul, străjuit de macarale
Și turle, se-ntmdea în jurul meu,
Iar Eminescu mă-nsoțea mereu
Pe dealurile-i limpezi și domoale.*

*Arome de livezi și de podgorii
Urcau spre turn pe nevăzute scări
Și, cu subtilul lor parfum în nări,
Mi se părea că-i văd pe visătorii
Acestei Rome cu-aurii coline,
Care renaște, astăzi, din ruine.*

tul

*Se zbuciumă copacii, se frământă,
Fac gesturi grandioase, teatrale,
Și gem, și uneori cuvîntă
În fața cerurilor goale.*

*Ca niște mari actori de tragedie,
Ar vrea să înfioare-ntreg pămîntul;
Iar undeva, cu modestie,
Le suflă rolurile — Vîntul...*

CRONICA POLITICA

DRUMUL CĂTRE DICTATUL DE LA VIENA- DRUM AL POLITICII EXTERNE REACȚIONARE A MONARHIEI

COSTIN MURGESCU

În voluminosul dosar care fixează, în fața istoriei, rolul nefast jucat de dinastia de Hohenzollern-Sigmaringen în viața publică a României, politica externă reprezintă unul din capitolele cele mai încărcate.

Încărcat, pentru că în domeniul relațiilor externe — ca și în oricare alt domeniu — politica regimului burghezo-moșieresc a fost întotdeauna determinată de interesele claselor dominante și nu de interesele reale ale poporului român. Faptul că în anumite momente istorice aceste interese au coincis (de exemplu, războiul pentru independență națională din 1877-1878) sau că, în anumite împrejurări, lupta maselor a reușit să răstoarne politica externă a claselor dominante "(neintrarea (României în război, în 1914, alături de imperialismul austro-ungar și german), nu schimbă cu nimic concluzia că ceea ce a călăuzit orientarea politicii externe a României burghezo-moșierești a fost interesul propriu al acestor clase, legate prin mii de fire de capitalul monopolist internațional, de una sau alta din marile puteri ale lumii capitaliste.

Capitol încărcat, în același timp, deoarece regii României au luat nemijlocit în mîna lor conducerea politicii externe a țării, așa încît poziția regimului burghezo-moșieresc s-a exprimat în acest domeniu, în probleme hotărîtoare ale istoriei moderne a României, prin intermediul direct al monarhiei.

Lucrurile mergeau pînă acolo încît tratatul secret care, din 1883, a legat România de Austro-Ungaria a fost semnat personal de Carol I și era păstrat în biroul propriu al regelui, care nu îngăduia decît primilor miniștri să-l citească. Prima dată cînd Carol I a arătat acest tratat miniștrilor săi a fost — după 31 de ani de la semnare —, cu prilejul Consiliului de Coroană din 14 iulie 1914 cînd regele a cerut ca România să intre imediat în război alături de Tripla alianță¹⁾. Pe linia acestei tradiții, Carol II trata adeseori direct cu guvernele străine și stabilea personal înțelegeri cu ele sau păstra legătura cu diplomații acreditați la București prin intermediul demnitarilor de la curtea sa. De altfel, în 1939, însuși ministrul de externe declara public: „politica noastră externă se desfășoară sub înalta și înțeleaptă conducere a M. S. Regelui. *Nu atrîna deci de schimbări de guverne sau de persoane*”²⁾.

Asumîndu-și conducerea efectivă a politicii externe a României burghezo-moșierești, dinastia de Hohenzollern-Sigmaringen ascundea cu premeditare opiniei publice actele prin care angaja țara. În istoriografia burgheză secretul în care Hohenzollernii învăluiau activitatea lor în domeniul politicii externe este explicat de obicei prin

¹⁾ Relatînd desfășurarea Consiliului, I. G. Duca notează: „Consiliul s-a ținut la castelul Peleş în sala de muzică, la ora 5 p.m. În mijlocul sălii se așezase o masă mare acoperită cu tradiționalul postav verde. În mijlocul ei stăteau suprapuse, legate în piele și marochin roșu, tratatele, vestitele și misterioasele tratate”. „Consiliul de coroană de la Sinaia, în 1914”, în „Curentul” din 24 decembrie 1932.

²⁾ Grigore Gafencu, „Politica externă a României. Cinci cuvîntări”, București, 1039, pag. 20i

practicile curente ale „diplomației de cancelarie” a epocii. Teza nu rezistă la o confruntare cu faptele. Ne vom referi — pentru exemplificare — la același tratat romino-austro-ungar din 1883; diplomația Austro-Ungariei nu era mai puțin „de cancelarie” decât a României. Cu toate acestea, dacă tratatul a rămas secret pînă după izbucnirea primului război mondial, aceasta s-a datorat *exclusiv* lui Carol I. Conte de Czernin, ambasadorul Austro-Ungariei la București, ceruse în mod expres regelui României să supună acest tratat ratificării publice în parlament; mai tîrziu, ministerul de externe de la Viena se gândise să publice el, în mod unilateral, tratatul. Numai refuzul obstinat al lui Carol I a dus la păstrarea secretă a tratatului 3).

Diplomația secretă a Hohenzollernilor avea o singură rațiune: teama că poporul le-ar putea răsturna politica externă în care angajau România, deoarece de regulă aceasta nu corespundea intereselor și aspirațiilor sale, iar — ca un corolar — preocuparea de a pune țara în fața faptului împlinit.

în asemenea împrejurări, cum este și firesc, caracterul antinațional al politicii externe dusă de familia de Hohenzollern a reprezentat, din primii ani ai domniei lui Carol I și pînă în timpul celui de-al doilea război mondial, unul din principalele izvoare care au alimentat sentimentele și lupta antimonarhică a poporului român.

Unul din momentele în care s-a cristalizat în modul cel mai deplin caracterul antinațional al politicii externe dusă de dinastia de Hohenzollern, rolul nefast al monarhiei în viața poporului român și prăpastia care se adîncea între monarhie și țară, este reprezentat prin politica dictaturii regale care a dus la acceptarea dictatului de la Viena, în vara anului 1940.

II.

în literatura politică a vremii, ca și în istoriografia burgheză de mai tîrziu, s-au căutat diferite explicații cu privire la cauzele care au dus la dictatul de la Viena.

în primul rînd, cercurile politice care și-au asumat răspunderea *directă* a acceptării dictatului au recurs la diferite considerații fatalist-istorice, menite să creeze pentru posteritate impresia că n-ar fi existat nici o altă soluție. Mihail Manoilescu, ministru de externe în momentul dictatului și semnatar al lui, vorbea — de pildă — despre „sentimentul inevitabilului” pe care l-a trăit la Viena, despre faptul că „ceea ce s-a întîmplat nu putea să nu se întîmple”, etc.¹⁾ Vaier Pop, al doilea delegat al regimului burghezo-moșieresc la Viena, afirma la rîndul său că „alegerea era în realitate o alegere în fața alternativei a fi sau a nu fi”²⁾. C. Argetoianu, justificîndu-și în Consiliul de Coroană din 30 august 1940 acceptarea dictatului, declara în același sens: „Ne aflăm față de un ultimatum care ne este adresat nu de Ungaria, di de Germania, învingătoarea Europei...”³⁾ Eu cred că, smeriți, cu durerea în inimă, nu putem decât să ne supunem ultimatumului pe care l-am primit și să lăsăm restul în voia *lui Dumnezeu*”⁴⁾. Al. Vaida Voevod, în aceeași ședință, se rezuma la o constatare personală: „Mi-am dat seama că toată viața mea a fost o viață pierdută în

¹⁾ C. Xeni, „Tache Ionescu”, București, 1932, pag. 298—299.

²⁾ M. Manoilescu, „Expunere la radio”, publicată în „Universul” din 2 septembrie 1940.

³⁾ Vaier Pop, „Expunere la radio”, publicată în „Universul” din 3 septembrie 1940;

⁴⁾ Stenograma ședinței Consiliului de Coroană din 30 august 1940. Arhiva Ministerului Afacerilor Externe. Fond Transilvania, Voi. 42.

⁵⁾ Loc. cit.

zadar", în timp ce G. G. Mironescu se lamenta că „*Din nenorocire nu putem face altceva decât să primim arbitrajul*”^{*)}). O explicație tot atât de fatalistă a adoptat și Carol II atît în ședința Consiliului de Coroană din dimineața de 30 august, aît și în a doua ședință, din noaptea de 30—31 august, dînd nu se mai preocupa dealt să-și afirme dorința de a rămîne pe tron: „Orice vom avea de îndurat și de plîns, voi sta fără șovăire să țin cîrma”^{*)}).

După cum se vede, Carol II și reprezentanții claselor dominante grupați în jurul său au căutat să se salveze de grava răspundere care le revenea pentru un act de trădare a intereselor naționale, reactualizînd subit resemnarea cronicarului: nu-s vremile sub om, ci-i bietul om sub vremi.

Partidele burgheze „istorice” în schimb, au încercat să arunce întreaga răspundere *exclusiv* asupra persoanei lui Carol II, prezentat ca un fel de geniu al răului.

„Explicații” de felul acesta sînt nu numai simpliste, dar și diversioniste, deoarece dacă răspunderea lui Carol II a fost într-adevăr covârșitoare, aceasta nu a fost însă numai răspunderea unui om, ci răspunderea regimului burghezo-moșieresc, în numele și în interesul căruia el acționa, răspunderea instituției monarhice pe care el o personifica. Prăbușirea politicii lui Carol II s-a datorat nu unor defecte personale ale acestuia, ci caracterului antipopular și antinațional pe care l-a avut întotdeauna regimul burghezo-moșieresc, monarhic, din România, iar răspunderea pentru acest caracter o poartă în egală măsură și partidele „istorice” care se succedaseră de-a lungul anilor la cîrma țării și care promovaseră împreună cu regele politica reacționară care avea să ducă la dictatul de la Viena.

Grigore Gafencu și N. Petrescu-Comnen, foști miniștri de externe în perioada dictaturii regale, încearcă — în literatura lor memorialistică — să explice falimentul politicii la care participaseră, exclusiv prin agresivitatea politicii hitleriste, prin prăbușirea sistemului de alianțe al Romîniei, prin greșelile sau miopia diferiților oameni politici burghezi din alte țări etc. Multe din faptele la care ei se referă sînt exacte, dar aceasta nu absolvă de răspundere politica „miincheneză” a guvernelor de dictatură regală, politica de cedare treptată în fața Germaniei hitleriste și de izolare a Romîniei, datorită antisovietismului organic al *întregii politici* urmată de România fourghezo-moșierească lîntre cele două războaie mondiale.

în sfârșit, Ion Antonescu și „Garda de fier”, aruncînd *întreaga* răspundere asupra lui Carol II și a guvernelor anterioare instaurării dictaturii militarofasciste, încearcă lîn fond să ofere justificări Germaniei hitleriste, care ar fi fost, chipurile, „provocată” de dictatura regală; totodată, ei căutau să se absolve de răspunderea proprie care le revenea pentru faptul de a fi *acceptat* dictatul de la Viena și de a-l fi aplicat în practică, împreună cu Carol II, de a fi desăvârșit apoi înfeudarea țării față de Germania hitleristă și de a o fi aruncat pînă în cele din urmă în prăpastia criminalului război antisovietic.

în realitate, dictatul de la Viena este consecința politicii externe reacționare dusă de regimul burghezo-moșieresc din România în întreaga perioadă dintre cele două războaie mondiale și lîn primul rînd a orientării ei consecvent și agresiv antisovietice; pentru aceasta sînt răspunzătoare, într-o formă sau alta, toate partidele politice ale burgheziei de la partidele „istorice” pînă la „Garda de fier”. Această

^{*)} Stenograma ședinței Consiliului de Coroană din noaptea de 30—31 august. Arh. cit.

^{*)} **Loc. cit.**

politică antisovietică a putut să fie dusă cu consecvență, indiferent de schimbările de guverne, indiferent de situațiile dintr-un moment sau altul și indiferent de deosebirile de păreri dintre diferitele partide privind modalitățile de realizare, — datorită faptului că înlăptuirea ei practică a fost asigurată printr-o instituție care a concentrat-o cu continuitate în mina ei: dinastia de Hohenzollern-Sigmaringen.

Într-adevăr, chiar din zilele Marii Revoluții Socialiste din Octombrie — când guvernul și regele se aflau încă la Iași, iar o parte a teritoriului țării se afla sub ocupație germană — regimul burghezo-moșieresc și dinastia de Hohenzollern-Sigmaringen și-au concentrat eforturile spre a da un curs net antisovietic politicii externe a României și a transforma țara într-un avantpost al intervenției imperialiste împotriva puterii sovietice. În perioada 1918—1920, aprovizionarea bandelor alb gardiste și a trupelor intervenționiste poloneze, sprijinirea armatelor intervenționiste care atacau Ucraina, intervenția armată împotriva Republicii Sovietice Maghiare, respingerea oricărei posibilități de a se ajunge la o înțelegere între România și noul stat sovietic etc., s-au împletit cu o campanie de propagandă menită să ațite isteria antisovietică a cercurilor imperialiste din Occident. În aprilie 1919, Ferdinand dădea un interviu ziarului englez „Times” în care imputa marilor puteri imperialiste că nu acordă suficientă atenție „primejdiei bolșevice”¹⁴⁾ și pretindea că dacă România burghezo-moșierească nu va fi ajutată spre a se opune puterii sovietice „viața Europei însăși va fi amenințată”¹⁵⁾ În același timp, regina Maria dădea un interviu ziarului „Chicago Tribune” în care pur și simplu cerea marilor puteri imperialiste să trimită trupe în România spre a lupta împotriva puterii sovietice, precizând însă apoi că și fără ajutor de trupe „România va deveni o fortăreață puternică în contra bolșevismului”¹⁶⁾.

Ura împotriva puterii sovietice, căreia îi dădeau glas Ferdinand și Maria în 1919, preocuparea de a face din România „o fortăreață” care într-o zi să poată colabora la distrugerea statului socialist, a rămas axa în jurul căreia s-a organizat întreaga politică externă a regimului burghezo-moșieresc.

În acest cadru general trebuie privită și evoluția politicii externe a României burghezo-moșierești din perioada 1933—1940, evoluție care a dus la dictatul de la Viena. Spațiul nu ne permite să urmărim în amănunt fiecare moment; ne vom opri de aceea numai la câteva care ni se par mai semnificative.

III.

1933 a fost anul trecerii economiei capitaliste de la criză economică la depreziune; pe plan politic internațional el a fost marcat prin aducerea la putere, în Germania, a partidului hitlerist, principalul exponent al fascismului agresiv european. „Instalarea la putere a hitleriștilor în Germania — scria tovarășul Gh. Gheorghiu-Dej — a fost pentru întreaga reacțiune mondială, ca și pentru reacțiunea română, semnalul pentru intensificarea pregătirilor de război”¹⁷⁾.

În România, perioada 1934—1937 este o perioadă de militarizare treptată a economiei naționale și ide fascizare a vieții publice.

Spre a bara drumul fascismului în România, Partidul Comunist militează neobosit pentru unirea tuturor forțelor democratice într-un larg front popular antifascist, pentru apărarea drepturilor și libertăților democratice, pentru o politică de înțelegere

¹⁴⁾. Citat după textul reprodus în „La Roumanie” din 17 aprilie 1919.

¹⁵⁾. Idem.

¹⁶⁾. Citat după textul reprodus în „Adevărul” din 16 aprilie 1919.

¹⁷⁾ j. Gheorghe Gheorghiu-Dej, Articole și cuvântări, ed. IV, București, 1956, pag. 378.

și prietenie cu U.R.S.S., pentru o participare activă a României la făurirea sistemului european de securitate colectivă. Eroicele lupte ale muncitorilor ceferiști și petroliști din ianuarie-februarie 1933 — prima mare ridicare a proletariatului împotriva fascismului, pe plan internațional, după venirea hitlerismului la putere — marcase o cotitură în dezvoltarea Partidului Comunist și a întregii mișcări muncitorești, făcuseră să crească autoritatea și prestigiul P.C.R. în mase.

Grevele muncitorești care au loc în acești ani în toate centrele industriale ale țării afirmă hotărârea muncitorilor de a lupta în cadrul frontului unic propus de P.C.R. ; în strânsă legătură cu P.C.R. încep să militeze „Frontul Plugarilor”, condus de Dr. Petru Groza și alte organizații democratice; sub conducerea P.C.R. se creează o serie de organizații legale ca „Blocul democratic”, „Frontul studențesc democrat”, „Comitetele cetățenești” ș.a.; în „Societatea Amicii U.R.S.S.”, „Societatea pentru întreținerea raporturilor culturale dintre România și U.R.S.S.” sau în „Comitetul național antifascist” — create tot de P.C.R. — intră intelectualii de frunte ai țării.

Lupta hotărâtă a maselor întârzie astfel pentru un timp instaurarea fascismului în România.

Pe plan extern, sprijinindu-se pe puternicul curent de opinie publică creat în țară, N. Titulescu, ministrul afacerilor externe, semnează la 3 iulie 1933 o convenție cu guvernul U.R.S.S. privitoare la definirea agresorului, iar la 9 iunie 1934 stabilește relații diplomatice între România și Uniunea Sovietică. în același timp, pentru a se lichida agenturile hitleriste din România, Titulescu cere și obține în decembrie 1933 dizolvarea „Gărzii de Fier”. Om politic lucid și patriot, N. Titulescu își dă seama de pericolul pe care Germania hitleristă îl prezenta pentru pacea lumii și pentru independența națională a României; folosindu-se de prestigiul de care se bucura în diplomația europeană și de poziția pe care o ocupa ca ministru de externe al României, el militează pentru întărirea Societății Națiunilor, pentru aplicarea de sancțiuni colective agresorului, pentru crearea sistemului de securitate colectivă și pentru strângerea relațiilor de prietenie cu U.R.S.S. După încheierea pactului de asistență mutuală dintre U.R.S.S. și Cehoslovacia (1935), N. Titulescu este de părere ca România să acorde trupelor sovietice dreptul de a trece pe teritoriul țării noastre spre a veni în ajutorul Cehoslovaciei în cazul când aceasta ar fi atacată de Germania hitleristă.

Văzându-și planurile periclitate, cercurile conducătoare reacționare — în frunte cu camarila grupată la Palat în jurul lui Carol II — trec la măsuri de reprimare brutală a luptei maselor, permanentizează starea de asediu, înăspresc cenzura, dizolvă una după alta organizațiile de masă create de P.C.R. Sub Oblăduirea lor, „Garda de Fier”, principala forță de șoc a fascismului, este reînființată și transformată în partidul „Totul pentru țară”, menit să servească drept masă de manevră a regelui și drept instrument de terorizare și asasinare a oamenilor politici democrați; forțele reacțiunii — și în primul rând cele legate de capitalul monopolist interesat în militarizarea economiei naționale, în extinderea comenzilor de stat pentru armament și pentru aprovizionarea armatei — se grupează tot mai strâns în jurul palatului, militează pentru reprimarea oricăror libertăți democratice și pentru un regim de autoritate sub conducerea lui Carol II, care accelerează pregătirile de culise făcute în scopul instaurării dictaturii de tip fascist. Pe plan internațional, forțele reacțiunii se dedau permanent la provocări antisovietice, incită împotriva U.R.S.S., fac tot mai deschis apologia Germaniei hitleriste, seamănă neîncredere în Societatea Națiunilor, atacă politica de creare a unui sistem de securitate colectivă împotriva agresiunii.

Reacțiunea fascistă din România făcea astfel jocul intereselor politicii agresive a Germaniei hitleriste; unele din grupările politice reacționare erau influențate direct de aceasta. Încă din 1934 — când Titulescu a stabilit relațiile diplomatice cu U.R.S.S. — Oficiul de politică externă al partidului hitlerist a creat o secție a sa

specială în România. După cum a dezvăluit anii trecuți un istoric vestgerman, cunoscător al politicii hitleriste în România, în anii 1934—1936 Alfred Rosenberg fixase ca obiectiv central al acestei secții realizarea unei conlucrări între grupările fasciste din România în vederea scoaterii din guvern a lui N. Titulescu într-adevăr, în perioada 1934—1936 o țintă a atacurilor concentrice ale reacțiunii fasciste a devenit ministrul de externe al țării, în timp ce O. Goga, A. C. Cuza și Gh. Brătianu îl atacau în cuvântări publice și îl interpelau în parlament, presa subvenționată de legațiile Italiei fasciste și Germaniei hitleriste (în frunte cu „Curentul”, „Porunca Vremii”, „Cuvîntul”, etc.) îl acopereau cu calomnii, iar „Garda de Fier” îi amenința cu asasinarea. Pentru a-și realiza mai repede planul, ministrul Germaniei hitleriste, Fa'bricius, inspiră și o scrisoare pe care Friederich de Hohenzollern-Sigmaringen, unchiul lui Carol II și omul său de legătură și încredere în Germania, o adresează regelui, atrăgându-i atenția asupra „pericolului” pe care-l prezintă pentru România politica de înțelegere cu U.R.S.S.; miniștrii Germaniei și Italiei la București instigă de asemenea, în culisele cercurilor politice pe care le frecventează, împotriva lui Titulescu. Intră de asemenea în joc și ministrul de externe al Poloniei, J. Beck, care căuta o înțelegere cu Germania hitleristă împotriva U.R.S.S.; folosindu-se de prețul pe care Carol II îl punea pe alianța militară romîno-polonă, ministrul Poloniei la București, Archiszewsky, intervine la Palat spre a convinge că colaborarea romîno-polonă este stingherită de politica lui N. Titulescu¹⁸⁾.

În aceste împrejurări, brutala și jignitoare demitere de către rege a lui N. Titulescu la 29 august 1936, tocmai pentru că acesta căuta să spargă cursul antisovietic al politicii externe a regimului burghezo-moșieresc și să ajungă la o formulă de colaborare romîno-sovietică împotriva agresiunii hitleriste, a reprezentat nu numai o satisfacție pe care Carol II o dădea grupărilor fasciste interne pe care se sprijinea în vederea instaurării dictaturii, dar și prima din lanțul de concesi pe care el avea să le facă Germaniei hitleriste în cursul anilor următori. Demiterea lui Titulescu se integra în măsurile de fascizare a vieții publice pe care Carol II le lua și marca hotărîrea regimului burghezo-moșieresc de a merge în întâmpinarea dorințelor Germaniei hitleriste și de a continua o politică antisovietică oarbă, chiar cu prețul de a lăsa țara descoperită în fața agresiunii fasciste.

IV.

Extinderea agresiunii hitleriste în Europa și provocarea de către Germania hitleristă a celui de-al doilea război mondial au fost posibile datorită faptului că Anglia și Franța au refuzat să sprijine lupta U.R.S.S. pentru organizarea securității colective. Nădăjduind să poată canaliza agresiunea hitleristă numai împotriva U.R.S.S., cercurile politice reacționare din Franța și Anglia au mers pe calea concesiilor în fața Germaniei hitleriste; în martie 1938 ele au acceptat cotoșirea Austriei, iar în septembrie 1938 au trădat Cehoslovacia, hotărînd — prin acordul de la Mîinchen — ca aceasta să cedeze Germaniei hitleriste regiunile sale de graniță.

Deși era evident că mergîndu-se pe linia aceasta, forțele hitleriste vor ajunge curînd la frontierele țării noastre, regimul burghezo-moșieresc nu numai că a sprijinit întru totul politica muncheneză a Angliei și Franței — de care România era legată — dar sub unele aspecte chiar a stimulat-o și supralicitat-o.

¹⁸⁾ Andreas Hillgruber, „Hitler, KOnig Carol und Marschall Antonescu”, Wiesbaden, 1954, pag. 11.

¹⁹⁾ Op. cit. Pentru ura lui Beck împotriva lui Titulescu sînt semnificative și calomniile pe care le debitează pe seama acestuia pînă și în lucrarea lui postumă: „Dernier rapport. Politique polonaise, 1926—1939”, Paris, 1951.

Scurt timp după înlăturarea lui Titulescu, la 16 noiembrie 1936, Gh. Brătianu — pe care Carol II l-a utilizat adeseori spre a stabili contacte cu conducătorii Germaniei hitleriste — are o întrevvedere cu Hitler. Acesta caută să liniștească unele temeri ale guvernului român, declarând că „pretențiile la revizuire ale Ungariei nu trebuie luate prea în tragic” și făgăduind că „dacă România devine un avantpost al ordinii” împotriva U.R.S.S., atunci Germania va fi interesată în menținerea României¹⁶⁾.

Pe baza comună a antisovietismului, regimul burghezo-moșieresc, în frunte cu regele, găsește tot mai des prilejul de a-și manifesta „înțelegerea” față de Germania hitleristă.

În 1937, guvernul începe tratative economice cu Germania, care vede în aceste acorduri — așa cum telegrafia Fabricius către ministrul de externe german, la 18 noiembrie 1937 — posibilitatea de a îndepărta și mai categoric România de politica dusă de Titulescu și care „conducea din ce în ce mai mult spre o apropiere de U.R.S.S.”¹⁷⁾. La 9 decembrie 1937 acordul economic este semnat și Helmut Wohlthat, care dusese tratativele, subliniază în două telegrame trimise lui Goering, interesul pe care Carol II personal l-a manifestat, atenția cu care l-a primit în audiență și semnificația pe care a ținut s-o acorde semnării tratatului tocmai în zilele cînd ministrul de externe al Franței se afla în vizită oficială la București¹⁸⁾.

În acest timp, pe plan intern fascismul face noi pași spre putere. La 30 noiembrie, C. Codreanu, șeful „Gărzii de Fier”, declară public: „Eu sînt contra marilor democrații ale Occidentului, eu sînt contra Micii înțelegeri, eu sînt contra înțelegerii Balcanice și n-am nici un atașament pentru Societatea Națiunilor.. Eu sînt pentru politica externă a României alături de Roma și Berlin... în contra bolșevismului. în 48 de ore după biruința mișcării legionare, România va avea o alianță cu Roma și Berlinul”.

Partidul național-țărănesc încheie un pact electoral cu „Garda de Fier”. Cu alte cuvinte, în timp ce unul din partidele „istorice” (liberal-Brătianu), aflat la guvern, încheia acordul economic menționat cu Germania hitleristă, celălalt partid „istoric”, aflat în opoziție (P.N.Ț.-Maniu), sfărîma orice posibilitate de unire a forțelor democratice împotriva fascismului și dădea girul său politic unei grupări care își afirma public intenția de a lega țara la carul agresiunii hitleriste. Cit privește pe rege, acesta — la 28 decembrie 1938, — încredințează puterea unui partid deschis prohitlerist. Partidul național-creștin.

Direcția spre care se orienta rapid regimul burghezo-moșieresc din România nu mai putea lăsa nici o îndoială. Ea alarmează și peste hotare pe cei care apreciau lucid pericolul hitlerist; la 29 decembrie 1937, Franklin D. Roosevelt roagă pe ministrul României la Washington să-i transmită din partea sa un mesaj personal și confidențial lui Carol. În acest mesaj, Roosevelt își exprimă „speranța că România va fi în stare să salveze regimul democratic și să-și păstreze bunele legături cu celelalte democrații”. El își manifestă totodată încrederea că între țările amenințate de agresiunea hitleristă se va stabili o colaborare activă, iar „în caz de conflict internațional toate democrațiile vor colabora și victoria finală va fi de partea lor”¹⁹⁾.

Clasele dominante din România, în frunte cu monarhia de Hohenzollern-Sigmaringen, își aleseseră însă calea. La 8 februarie 1938, Carol II instaurează oficial dicta-

¹⁶⁾ A. Hillgruber, *opt. cit.* pag. 10.

¹⁷⁾ „Documents on german foreign policy 1918—1945”, Washington, 1953, Series D., vol. V pag. 198.

¹⁸⁾ „Documents on german...” pag. 208—209.

¹⁹⁾ Telegrama legației române din Washington nr. 10. 488 din 29 decembrie 1937, ora 18,31. Arhiva Ministerului Afacerilor Externe.

tura regală. În constituția pe care o editează în aceeași lună, regele are grijă să înscrie în mod special un alineat menit să-i ușureze, între altele, respingerea eventualelor cereri care i s-ar face privind trecerea trupelor sovietice în sprijinul Cehoslovaciei. „Art. 91. Nici o trupă armată nu poate fi admisă în serviciul statului și nu poate intra sau trece pe teritoriul României decât în virtutea unei legi”.

La 12 martie 1938, Germania hitleristă anexează Austria. În întreaga lume se ridică un imens val de protest; guvernul U.R.S.S. publică o declarație specială în care cheamă la acțiuni colective pentru împiedicarea extinderii agresiunii și avertizează: „Mâine va fi poate prea târziu; astăzi însă mai este timp, dacă toate statele... vor adopta o poziție fermă”.

România avea motive speciale să fie îngrijorată de Anschluss, prin care Germania hitleristă pătrundea spre sud-estul Europei și ocupa poziții importante pe Dunăre, aflându-se pe care Hitler îl socotea un „fluviu german”. Cu toate acestea, Carol II cheamă la 19 martie 1938 pe ministrul Germaniei la București și-i declară că „el privește de mult Anschlussul ca inevitabil și din această cauză se bucură pentru înfăptuirea lui”²⁰⁾.

Răspunzând acestei „bucurii”, Ribbentrop primește la 25 aprilie 1938 pe ministrul României la Berlin și-i declară că în urma Anschlussului relațiile economice româno-germane trebuie strânse; de asemenea, că el se gândește la o mai strânsă colaborare româno-germană împotriva comunismului²¹⁾. Prima dorință a guvernului de la Berlin avea să se realizeze prin acordul economic româno-german din martie 1939 care a subordonat economia noastră națională intereselor Germaniei hitleriste. Cea de-a doua, prin treptată înfeudare politică a României față de Germania hitleristă, în numele antisovietismului.

În mai 1938 devine evident că următorul obiectiv al agresiunii hitleriste va fi Cehoslovacia. Dictatura regală nici nu așteaptă ca cercurile conducătoare din Anglia și Franța să-și oficializeze trădarea. Încă în aceeași lună, în timp ce la Geneva, ministrul de externe, N. Petrescu-Comnen anunța că în nici un caz regimul din România nu va acorda trupelor sovietice dreptul de a trece pe teritoriul țării spre a veni în ajutorul Cehoslovaciei²²⁾, la București, ministrul curții regale, E. Urdăreanu, face o vizită lui Fabricius și-l anunță: „Regele Carol i-a declarat limpede lui Beneș că România nu va interveni în cazul unui conflict între Cehoslovacia și Germania”²³⁾.

În iunie 1938, Carol II anunța pe ministrul Germaniei hitleriste la București — prin același Urdăreanu — că el se va opune și creării unui pod aerian între U.R.S.S. și Cehoslovacia²⁴⁾. În același timp, regele îndemna și guvernul burghez de la Praga să adopte o poziție capitulară „care să mulțumească Germania”²⁵⁾.

La 28 septembrie 1938, în prezența Conferinței de la Munchen, Flondor, mareșalul Curții Regale, face o nouă vizită lui Fabricius spre a-i transmite dorința regelui de a stabili relații cât mai strânse cu Germania. În același timp, el pune față în față problema unei colaborări militare româno-germane împotriva U.R.S.S.²⁶⁾. La 30 septembrie, în timp ce se desfășura conferința de la Munchen, un alt emisar al regelui, Mocsoni Stîrcea, -maestru de vânătoare al Palatului, se întâlnește cu Fabricius în casa lui

²⁰⁾ „Documents...” pag. 261.

²¹⁾ „Documents...” pag. 274.

²²⁾ Georges Bonnet, „De Washington au Quai d'Orsay”, Geneva, 1946, pag. 125—127.

²³⁾ A. Hillgruber, op. cit. p. 18

²⁴⁾ Loc. cit.

²⁵⁾ Declarația lui N. P. Comnen către Fabricius la 15 august 1938. Loc. cit.

²⁶⁾ „Documents...”, pag. 308.

Eugen Savu, fost ministru de finanțe în guvernul O. Goga, și-i comunică dorința lui Carol de a face ca România să-și găsească locul său alături de Germania²⁷⁾.

După cum se vede, guvernul dictaturii regale nu numai că a aprobat întru totul politica cercurilor conducătoare din Franța și Anglia când acestea au trădat Cehoslovacia, neringând pe linia muncheneză, dar a manifestat un deosebit zel.

Singurul partid politic care, opunându-se dictaturii regale, demască cu consecvență pericolul politicii agresive a Germaniei hitleriste, ca și caracterul nefast al concesiilor pe care reacțiunea le face acesteia, este Partidul Comunist din România. În mai 1938, „Lupta de clasă” publică un articol în care avertizează: „Acum, după ocuparea Austriei de către Germania hitleristă, numai orbii și vinduții nu pot vedea ce pericol amenință independența poporului român... din partea Germaniei hitleriste”²⁸⁾. În iunie 1938, într-o broșură intitulată „După Austria, Cehoslovacia”, C.C. al P.C.R. indică singurul drum pe care trebuie orientată politica externă a României: „Soarta României și a tuturor țărilor de pe valea Dunării este strâns legată de soarta Cehoslovaciei, după cum o victorie hitleristă asupra acestor țări va apropia ceasul primejdiei — în răsărit de Polonia, iar în apus de Franța —, iar războiul antisovietic, pentru care Germania hitleristă caută aliați și complici, este de mult fixat drept punct central al politicii externe germane... S-au împlinit în luna mai anul acesta douăzeci de ani de când Germania imperială a impus României pacea de la Buftea. În paragrafele tratatului de pace sînt cuprinse toate poftele de cuceriri, care nu numai atunci, dar astăzi deopotrivă stăpînesc gândurile și determină acțiunile celor aflați, ieri ca și azi, în fruntea Germaniei... între planurile imperialismului german, așa cum ele au apărut în timpul lui Wilhelm al II-lea și planurile pe care le nutrește astăzi hitlerismul față de România nu-i nici o deosebire, doar una în plus: hitlerismul, în politica lui războinică, se dovedește mai lipsit de scrupule, mai sângeros, mai criminal decât imperialismul german sub Wilhelm al II-lea.

Împotriva atacului războinic pregătit de hitlerism, un singur drum este deschis: formarea unui bloc puternic al tuturor statelor amenințate de noul val imperialist pornit de la Berlin. Toate statele balcanice — și în primul rînd România — trebuie să sprijine efectiv Cehoslovacia în lupta de apărare a integrității ei naționale și a independenței ei. Să se încheie o strînsă alianță politică și militară cu Uniunea Sovietică — statul care prin politica lui de pace apără independența tuturor statelor mici din centrul și sud-estul Europei. Să se afirme prin fapte concrete principiul securității colective în cadrul principiilor de bază ale Ligii Națiunilor.

Am dat acest citat mai lung, deoarece în poziția Partidului Comunist din România se reflecta adevărata poziție a poporului român; prin glasul P.C.R. vorbeau năzuințele cele mai adînci ale țării.

În lumina acestor texte se poate înțelege așa dar mai bine prăpastia pe care — prin politica „muncheneză” — cercurile conducătoare ale României burghezo-moșierești, în frunte cu monarhia, o adînceau între ele și popor. Pentru a ascunde acest lucru, dictatura regală înăsprește acțiunile represive împotriva manifestărilor de nemulțumire ale maselor. Se adeverea astfel, odată mai mult, interconexiunea strînsă dintre politica antisovietică și de cedări în fața Germaniei hitleriste pe plan extern, cu politica antipopulară, de reprimare a voinței populare pe plan intern, — care caracterizează regimul burghezo-moșieresc din România.

²⁷⁾ „Documents...” pag. 309.

²⁸⁾ Articolul „Pentru unitate” în „Lupta de clasă” nr. 2 din 1938.

V.

Așa cum am subliniat mai sus, grupările fasciste din România au acționat în perioada 1934—1937 pe baza unor obiective comune, sprijinindu-se reciproc și netezindu-și împreună drumul spre putere. Elementele fundamentale care determinau unitatea, lor de acțiune — în pofida unor deosebiri de interes, fricțiuni personale etc. — erau pe *plan intern*: reprimarea forțelor progresiste care — în frunte cu P.C.R. — ridicau masele muncitoare la luptă antifascistă și pentru satisfacerea revendicărilor lor social-economice; desființarea libertăților democratice care mai existau și a sistemului parlamentar, instaurarea dictaturii; pe *plan extern*: subminarea oricăror posibilități de a se ajunge la relații normale, de bună vecinătate și prietenie cu U.R.S.S. și accelerarea pregătirilor militare, în vederea participării României la o viitoare agresiune imperialistă antisovietică.

Întrucât unele din elementele menționate erau comune și partidelor „istorice” burgheze — în special ostilitatea față de revendicările social-economice și politice ale maselor și orientarea externă antisovietică —, acestea n-au ezitat să se transforme în complici, ușurând sarcina pe care grupările deschis fasciste și-o puseseră.

Pe măsură ce unele din obiectivele amintite se realizau, iar procesul de militarizare a economiei și de fascizare a vieții publice se extindea, în relațiile dintre grupările fasciste începeau să treacă pe prim plan o serie de deosebiri, care deveneau cu atât mai importante cu cât situația internațională devenea mai încordată, iar agresiunea fascistă se extindea.

Astfel, Carol II și cercurile politice reacționare din jurul său erau legate de capitalul monopolist anglo-francez; ele mizau să-și înfăptuiască țelurile antidemocratice în interior și antisovietice în politica externă cu sprijinul Angliei și Franței.

Adepte ale unei coaliții a tuturor statelor imperialiste împotriva U.R.S.S., aceste cercuri au văzut în politica muncheneză o întruchipare a speranțelor lor; făcând concesii Germaniei hitleriste, cercurile fasciste din jurul regelui urmăreau să cîștige timp, pînă ce cercurile reacționare din Occident vor reuși să canalizeze agresiunea hitleristă exclusiv împotriva U.R.S.S.

„Garda de Fier” pregătea o dictatură teroristă de tipul celei hitleriste; total înfeudată nazismului, ea era hotărîtă să pună economia națională la dispoziția capitalului monopolist german și să lege România de Germania hitleristă nu numai împotriva U.R.S.S., dar și împotriva Angliei și Franței.

Divergențele acestea au apărut tot mai pronunțat după începerea agresiunii hitleriste în Europa, au dus la depărtarea treptată între Palat și „Garda de Fier” în 1936 și 1937 și au izbucnit cu violență după instaurarea dictaturii regale, soldându-se cu asasinat de o parte și de alta.

Acțiunea lui Carol II de lichidare a „Gărzii de Fier” a provocat la sfîrșitul anului 1938 o reacție vehementă a Germaniei hitleriste, care socotea „Garda” drept principalul ei punct de sprijin în România. Această reacție nu s-a limitat numai la campanii de presă sau la gesturi menite să jignească mîndria Hohenzollernului, ca de pildă înapoierea decorațiilor pe care Carol le împărțise demnitarilor hitleriști cu prilejul vizitei făcute lui Hitler în noiembrie 1938, dar a fost împinsă pînă la amenințări deschise de intervenție armată.

Referindu-se la aceste împrejurări, „Pravda” publica la 12 decembrie 1938 un articol special intitulat „Amenințări germane la adresa României”, în care, analizînd activitatea „Gărzii de Fier” și campania presei hitleriste, sublinia: „Campania deșăntată antiromînească a presei berlineze arată că Germania pregătește Romîniei aceeași soartă care a lovit și Cehoslovacia. În acest scop, fascismul german duce și o campanie destructivă intensă înlăuntrul acestei țări, pregătind în mod evident acolo o rebeliune fascistă”.

Concluzia „Pravdei” a fost confirmată ulterior de o serie de fapte. Sînt semnificative în această privință memoriile lui Gr. Gafencu în legătură cu împrejurările în care Carol II l-a numit, la 23 decembrie 1938, ministru de externe: „Tremurînd de furie, el (Hitler n.n.) profera cele mai grave amenințări cu privire la România. Reichul prepara o „expediție de pedeapsă” către Dunărea de jos. Puterile occidentale avertizează guvernul român de primejdie; dar nici Franța, nici Anglia nu erau dispuse, trei luni după Munchen, să ia în considerare războiul”²⁹).

Cîteva luni mai tîrziu, în martie 1939, planurile hitleriste căpătau o nouă confirmare, cu prilejul ocupării Cehoslovaciei. O recunoaște tot Gafencu: „Primirăm mesagii alarmante de la Paris, Belgrad și Varșovia. Aceste neliniști nu erau fără fundament: trebuiau să se găsească mai tîrziu, în bagajele trupelor de ocupație din Bohemia, proclamații în limba romînă. Se pare că fusese în mod real prevăzut ca expediția germană să poată să se adincească mai departe în Est”³⁰.

În timpul consultărilor diplomatice care au avut loc, o singură mare putere s-a arătat hotărîtă să vină efectiv în sprijinul Romîniei spre a o apăra împotriva unei agresiuni hitleriste: Uniunea Sovietică. Ministrul de externe al Poloniei, J. Beck, a torpilat însă direct posibilitatea unui acord, iar dictatura regală s-a mulțumit cu vagile garanții unilaterale ale Angliei și Franței, care aveau puțină însemnătate practică; guvernul hitlerist nici măcar nu le-a acordat atîta atenție încît să-și manifeste în vreun fel nemulțumirea.

Pentru oricine era evident, în lumina evenimentelor din decembrie 1938 — martie 1939, că politica externă a dictaturii regale nu avea nici un fundament real și era sortită eșecului. Germania hitleristă era interesată în subordonarea economică și politică a Romîniei care se afla în drumul agresiunii ei spre răsărit. Ea avea nevoie de petrolul și de produsele agricole ale Romîniei, după cum avea nevoie de teritoriul țării noastre și de sistemul de transport spre a-și crea bazele de pornire a agresiunii antisovietice. Germania hitleristă era în același timp hotărîtă să sprijine realizarea parțială a revendicărilor teritoriale ale Ungariei horticiste, nu numai spre a da satisfacție unui vechi aliat, dar mai cu seamă pentru ca — agrtavînd neînțelegerile romîno-maghiare — să poată „arbitra” între Romînia și Ungaria și să le poată astfel șantaja, spre a obține și „carne de tun” în războiul antisovietic.

O politică inspirată din interesele naționale ale poporului român nu putea să fie decît o politică externă îndreptată în primul rînd împotriva înfăptuirii acestui plan hitlerist; orice concesie, cît de mică, făcută acestui plan, nu putea să ducă decît la trădarea intereselor naționale ale țării și la catastrofă. Or, pentru a opune o rezistență efectivă planului hitlerist, Romînia nu putea conta nici pe Anglia, nici pe Franța și cu atît mai puțin pe „alianța” cu guvernul panilor polonezi care, de altfel, băgase cuțitul în spatele Cehoslovaciei și se dezisese de Romînia cînd a crezut că agresiunea hitleristă se va îndrepta întîi împotriva noastră.

Apărarea intereselor vitale ale țării și salvarea suveranității naționale nu se puteau realiza decît printr-o schimbare a cursului pe care politica externă a regimului burghezo-moșieresc o luase, prin trecerea la o politică de înțelegere și alianță cu U.R.S.S., singura mare putere capabilă și hotărîtă să sprijine Romînia împotriva agresiunii hitleriste.

²⁹) Gr. Gafencu: „Derniers jours de l'Europe. (Un voyage diplomatique en 1939)”, Paris, 1946, pag. 32.

³⁰) Gr. Gafencu, Loc. cit. Despre acțiunile diplomatice întreprinse în legătură cu amenințările hitleriste împotriva Romîniei, sînt și relatări mult mai ample în istoriografia burgheză: A. Hillgruber, op. cit. în capitolul „Relațiile germano-romîne în 1938—1944” și G. Bonnet, „Fin d'une Europe”, Geneva, 1948, cap. VIII și IX.

Guvernul dictaturii regale, călăuzit de antisovietism, a socotit însă că decît să salveze interesele naționale ale țării printr-o alianță cu U.R.S.S., este preferabil pentru clasele exploatare să sacrifice aceste interese în favoarea Germaniei hitleriste. Tnăduind în fapt această politică antinațională, Carol II nu numai că nu a luat în considerare problema unui acord romîno-sovietic, dar a căutat în mod demonstrativ să evite măcar o luare de contact cu U.R.S.S. — în cursul anului 1939, regele a trimis pe ministrul său de externe într-o călătorie de informare pe lingă toate guvernele europene cu care credea că trebuie să discute problemele interesate țara noastră; acesta a fost la Roma ca și la Paris, la Berlin ca și la Londra, la Varșovia ca și la Ankara și Belgrad, la Bruxelles ca și la Atena sau la Vatican; numai ipoteza unei călătorii la Moscova n-a fost măcar luată în considerare.

Hotărînd să continue politica falimentară de cîștigare a „bunvoinței” lui Hitler, dictatura regală a început în fapt să supraliciteze „Garda de Fier” prin acordarea de concesiuni mereu mai importante Germaniei hitleriste.

Astfel, chiar în noiembrie 1938, în timp ce regele se pregătea să viziteze pe Hitler, reprezentanții germani care duceau tratative economice la București se hotărîsc să întrerupă temporar aceste tratative spre a presa asupra delegaților romîni care — în special prin ministrul economiei naționale, Mitiță Constantinescu — nu erau de acord să satisfacă unele din cererile excesive ale Berlinului. În cursul lunilor noiembrie — decembrie 1938, Carol II intervine însă energic în tratative și face concesiuni peste capul ministrului său și împotriva acestuia³¹. În ianuarie 1939, el discută personal și în asemenea mod cu Fabricius și Wohlthat încît aceștia comunică la Berlin că, după audiența la rege, ei sînt în măsură să conchidă că acum Germania își va reocupa în economia Romîniei locul pe care-l avusese înainte de 1914³².

Într-adevăr, la 23 martie 1939 se semnează acordul economic romîno-german care pune bazele transformării economiei noastre naționale într-o anexă agricolă și de materii prime a Germaniei hitleriste. Cercurile conducătoare ale regimului burghezo-mosieresc au impresia că au realizat o tranzacție cu Hitler. „Meritul lui principal (al acordului) — nota ministrul de externe al dictaturii regale — era de a salva Romînia de invazie și de a o face să cîștige timp”³³.

Mai realist decît guvernării reacționari de la București, Hitler nu se gîndea să renunțe la acapararea Romîniei; el vedea în acest acord ceea ce era în realitate: tocmai un pas spre subjugarea țării noastre. În plin război antisovietic, cînd se socotea învingător, la 25 iulie 1941, într-o discuție cu colaboratorii săi, Hitler releva și caracterul acordului din 1939 și rolul lui Carol II în realizarea aspirațiilor hitleriste: „Romînia — spunea el — ar face bine să renunțe pe cît posibil de a mai avea propria ei industrie. Ea va dirija bogăția solului său și în special griul spre piața germană. Ea va primi în schimb de la noi produsele industriale de care are nevoie... în felul acesta va dispărea și proletariatul acesta romîn, contaminat de comunism. Trebuie să recunosc că regele Carol a muncit în direcția aceasta”³⁴.

De altfel, acesta nu este singurul exemplu al miopiei politice pe care antisovietismul o determina la clasele exploatare din Romînia. Puțin înainte încheierii acordului din 23 martie 1939, Carol II și Gr. Gafencu jubilau pentru că au putut să realizeze

³¹) „Documents on...” pag. 331—374.

³²) „Documents...” pag. 393.

³³) Gr. Gafencu, op. cit. pag. 33.

³⁴) Adolf Hitler, „Libres propos sur la guerre et la paix”, vol. I, Paris, pag. 15.

„dorința guvernului român de a avea în rîndul statelor prietene cuprinse în Comisia Europeană a Dunării și Reichul german”³³.

De fapt și acest pas făcea parte din planul bine precizat al expansiunii hitleriste, așa cum reiese din reflecțiile pe oare le făcea Hitler la cartierul său general în ziua de 29 iunie 1942: „Ceea ce este sigur, în orice caz, este că nimic nu trebuie să ne facă să renunțăm la Porțile de Fier. Dunărea este calea care conduce în inima continentului și din cauza aceasta într-o Europă unificată de noi, trebuie să considerăm Dunărea ca un fluviu german”³⁴.

Am semnalat mai sus deosebirile care existau, în 1937—1938, între cercurile grupate în jurul regelui și „Garda de Fier” în legătură, cu orientarea politicii externe a țării. Faptele arată că în 1939, mergînd pe calea concesiunilor, dictatura regală a ajuns să facă Germaniei hitleriste aproximativ aceleași servicii pe care le-ar fi făcut și „Garda de fier” și — indiferent de intenții — să ducă până la urmă o egală politică de trădare a intereselor naționale. Lucrul este firesc deoarece și într-un caz și în altul factorul determinant al acțiunilor nu erau nici interesele» nici aspirațiile țării, ci interesele claselor exploatoare și — ca un corolar — dușmănia față de U.R.S.S. Or, în condițiile istorice concrete ale perioadei la care ne referim, a duce o politică, antisovietică, însemna implicit a duce pînă la urmă o politică de subordonare totală față de Germania hitleristă. Lucrul acesta devenea tot mai evident în ochii maselor care își dădeau seama că, prin politica sa, dictatura regală apropie țara de o catastrofă. Ca atare, la chemarea comuniștilor și în pofida acțiunilor represive, lupta maselor împotriva fascismului și a pericolului hitlerist se intensifică în 1938—1939. în cursul grevelor care au loc în numeroase întreprinderi din întreaga țară, clasa muncitoare îmbină revendicările sale economice cu revendicări politice, democratice și antifasciste. Un moment, important în această luptă îl reprezintă manifestațiile muncitorești din ziua de 1 mai 1939, care — sub îndrumarea P.C.R. — sînt transformate într-o puternică demonstrație împotriva fascismului și a războiului: La București, în fața Palatului regal și sub ochii lui Carol II, peste 20.000 muncitori, funcționari, intelectuali, meseriași demonstrează împotriva dictaturii regale și scandează: „Vrem România liberă și independentă”, „Jos fascismul”, „Vrem front patriotic”, „Jos agresorul hitlerist”, „Trăiască Uniunea Sovietică”, „Vrem amnistie pentru deținuții antifasciști”.

Lupta antifascistă a maselor capătă forme tot mai variate. Demonstrîndu-și patriotismul, comuniștii își manifestă hotărârea de a apăra cu arma în mină independența națională a țării împotriva agresorului hitlerist. Oameni din diferite pături sociale și de variate convingeri politice din țară trimit salutul și adeziunea lor Conferinței mondiale antifasciste și pentru apărarea democrației care are loc la Paris, în zilele de 13—14 mai 1939³⁵.

Pentru a-și putea continua politica sa capitulară față de Germania hitleristă, dictatura regală adîncește în continuare caracterul său represiv antidemocratic și anti-popular, iar în toamna anului 1939, trece chiar la o politică de conciliere cu „Garda de fier” spre a-și putea uni forțele împotriva luptei populare.

..... VI

în toamna, anului 1939, o dată cu începerea celui de-aj doilea război mondial și gu fulgerătoare^ zdrobire a Poloniei, chiar și pentru cei mai miopi și reacționari oameni politici burghezi din România — în frunte cu regele — a devenit evident că politica urmată pînă atunci era falimentară. Și de această dată însă ei au refuzat să tragă con-

³³) Declarația lui Gr. Gafencu, ministru de externe, cu prilejul semnării acordului italo-germano-romin din februarie 1939.

³⁴) A. Hitler, op. cit, vol. II, pag. 1-77.

³⁵) „Lecții în ajutorul celor care studiază istoria P.M.R.”, Buc. 1960, p. 393—397.

cluziile logice din evoluția evenimentelor, au refuzat să ia în considerare posibilitatea de a ajunge la o înțelegere cu U.R.S.S. și, mai mult chiar, și-au reafirmat poziția deschisă antisovietică.

Adoptând o atitudine și mai accentuat antisovietică, regimul burghezo-moșieresc a socotit totodată că nu făcuse suficiente concesii Germaniei hitleriste. De la concesii economice și de la treptatele capitulări în domeniul politicii externe, dictatura regală a trecut și la concesii directe în domeniul politicii interne. La nici o lună de zile de la începerea războiului, după ce „Garda de fier” asasinase pe primul ministru Armand Călinescu, iar Carol II răspunsese prin asasinarea unor fruntași gardiști — dictatura regală trece brusc — așa cum am amintit — la o politică de conciliere cu legionarii, în mod evident, această schimbare în politica internă ia dictaturii regale era menită să întărească legăturile României, burghezo-moșierești cu Germania hitleristă, să afirme cât mai clar caracterul antisovietic al acestor legături.

În mai 1940, când se prăbușește și frontul aliat din Occident, Belgia și Franța ieșind din luptă, iar Anglia retrăgându-și trupele de pe continent, izolarea diplomatică și militară a României burghezo-moșierești era — datorită politicii ei antisovietice — totală. Rămasă față în față cu Germania hitleristă, dictatura regală se precipită într-un șir nesfârșit de capitulări. Carol II și gardiștii își promet reciproc „uitarea trecutului” și formează împreună un nou partid, „Partidul națiunii” care își afirmă caracterul net fascist, încep să se adopte legi rasiale, etc.

Pe planul politicii externe se fac declarații oficiale de retragere din Societatea Națiunilor și de aderare totală la politica Germaniei hitleriste. Ca o încununare a acestor capitulări, la începutul lunii iulie 1940 Carol II cheamă pe ministrul Germaniei la București și își manifestă hotărârea de a pune pur și simplu țara la dispoziția lui Hitler, cerând ca acesta să garanteze frontierele României și să trimită în România o misiune militară germană⁸⁵.

Cu toate capitulările pe care dictatura regală le făcuse, planul hitlerist cu privire la România nu era încă realizat în întregime. Ca atare, în loc de a discuta propunerile lui Carol II, Hitler îi sugerează, prin scrisoarea din 15 iulie 1940, să înceapă tratative cu Ungaria cu privire la Transilvania⁸⁶. Deși această invitație, venită în locul garanției cerute, nu putea să lase nici un dubiu asupra a ceea ce va avea să urmeze, la 26 iulie 1940, Carol II îi răspunde lui Hitler arătând că acceptă tratativele româno-ungare în problema Transilvaniei⁸⁷.

Perioada tratativelor este utilizată de hitleriști pentru terminarea celorlalte preparative în interiorul României. Gardiștii refugiați în anii 1938—1939 în Germania se reîntorc în țară și „Garda de Fier” este reorganizată; legația germană se oprește definitiv asupra generalului Antonescu ca viitor conducător al guvernului, discută cu el în amănunțime și pune la punct programul de guvernare, care este aprobat la Berlin — este stabilită legătura între „Garda de Fier” și Ion Antonescu.

Când toate aceste pregătiri sînt terminate, Hitler convoacă pe delegații Ungariei și României la Viena. Aici, bineînțeles, nici măcar nu li se dă dreptul să-și expună

⁸⁵) Declarația făcută de W. Fabricius lui A. Hillgruber și confirmată și prin jurnalul de război al lui Haider, care consemnează scrisoarea adresată în acest sens de Carol lui Hitler. A. Hillgruber, op. cit. pag. 75.

⁸⁶) Arhiva Ministerului Afacerilor Externe, „Fond Transilvania”, voi. 42, pag. 8—11.

⁸⁷) Arh. cit. pag. 25—29.

punctul de vedere, ci li se prezintă o hartă pe care Hitler trăsese cu creionul albastru o linie de frontieră atât de lată, încât nici chiar specialiștii germani nu mai puteau ști punctul exact de delimitare...

*
* *
*

Împotriva acestui dezastru se ridicase permanent proletariatul și, alături de el, părți din cele mai largi ale poporului. În lupta împotriva orientării reacționare și antisovietice a politicii externe dusă de regimul burghezo-moșieresc, în frunte cu dinastia, s-a adâncit de-a lungul anilor sentimentul antimonarhic al poporului român, conștiința prăpastiei care se deschidea între interesele lui naționale și interesele claselor stăpînitoare în frunte cu dinastia de Hohenzollern-Sigmaringen.

Uriașul val de protest în care a răbufnit nemulțumirea maselor după acceptarea dictatului de la Viena era expresia sentimentelor reale și profunde ale poporului român. În manifestațiile populare care aveau loc, minia poporului se îndrepta deopotrivă împotriva Germaniei hitleriste ca și a lui Carol II, împotriva „Gărzii de Fier” ca și împotriva partidelor „istorice”.

Tocmai spre a opri desfășurarea acestui val care amenința să spulbere toate planurile claselor dominante, acestea — în complicitate strînsă cu Germania hitleristă — au adus la putere, imediat după acceptarea dictatului, pe Ion Antonescu care — împreună cu „Garda de Fier” — aveau să instaureze dictatura militaro-fascistă.

ÎNCOTRO SE ÎNDREAPTĂ REPUBLICA BURGHEZĂ?

RADU POPESCU

Au trecut, așa dar, cincisprezece ani de cînd ne-am despărțit pe veci de regalitate, de monarhie, și de dinastia de Hohenzollern-Sigmaringen-Lupescu; în ziua de 30 decembrie 1947, ultimul reprezentant al colosalelor vechituri istorice a făcut calea întoarsă a spiței sale, cu tren de lux și mare viteză, urmînd, în sens invers, aproape același drum pe care, în 1866, sosise străbunicul său, în poștalion cu șase cai înaintași.

Dus-întors, regalitatea a durat vreo optzeci de ani.

E mult? E puțin?

E puțin, dacă ne amintim că în acest răstimp, nici unul din regii Căii Victoriei și Peleşului nu a izbutit să vorbească romînește ca lumea.

E mult, dacă nu uităm că cele opt decenii hohenzollerne au fost cele mai grele ale întregii noastre istorii, — și nu atît grele, — căci un popor înfruntă cu seninătate și fără a-și pierde optimismul și bucuria vieții ori ce greutăți, atunci cînd se ivesc pe drumul ales de el — cît rele, în sensul că monarhia străină — cumpărată la preț redus, de supraofertă, pe piața internațională a principilor fără perspectivă regală — bucuroasă de a respecta contractul cu burghezo-moșierimea cumpărătoare, a fost prin esență, prin misiune și prin vocație, dușmană poporului, ciine de pază al exploataților de ori ce soi, dotat cu colți lungi, ascuțiți, și dresat să muște pînă la os.

Mult, puțin, — nimeni nu va putea uita suspinul de ușurare al poporului nostru, de acum cincisprezece ani, unanima bucurie fără margini a zilei de 30 decembrie 1947, sentimentul adînc al întîlnirii cu demnitatea, cu liniștea, cu siguranța unei vieți în care se puteau pune nădejdi multe, — ceea ce e propriu vieții.

De fapt, dela Descălecăre și pînă la una mie nouă sute patruzeci și șapte, preț de vreo șapte secole, instituția regală nu a cunoscut, la noi, nici o sincopă, nici o soluție de continuitate. Lista celor ce au purtat coroană — de aur, de oțel, sau de carton — e imensă. Dacă am aduna la un loc — cîte-or mai fi, și de pe unde zac, supuse și ele, în sfîrșit, regalității viermilor fiecărei primăveri — hîrcile și oasele domnești, ne-am trezi în fața unui morman de regi, a unui munte de oseminte regale, mai mare decît Caraimanul! N-a existat generație, din cîte au tras icu plugul pe acest pămînt, care să nu fi simțit pe umerii săi greutatea apăsătoare a vreunui burtoș, sau chiar a vreunui sfrijit, unsul lui Dumnezeu pe o lună sau pe o jumătate de veac. Poporul nostru a conviețuit cu regalitatea, a simțit-o lipită de el, timp de șapte veacuri, ca o umbră, ca o lipitoare. La capătul acestei căsnicii multisekulare, amintirile sînt dramatice, sinistre, halucinante. Imaginea luminoasă a cîte unui domnitor cumsecade, iubitor de norod și de patrie, — Ștefan, Mircea, Mihai Viteazul, Cuza — e mult veche, întocmai ca amintirea vreunei zile dulci, de începuturi, într-o căsătorie de dezgusturi, de suferințe și ură reciprocă. Permanent este sentimentul contradicției ireductibile, de sentimente și de interes: Vodă da, și Hincu ba! Neîncrederea în monarh, monarhia ca năpastă, ca blestem, ca pedeapsă, constituie dominantă sen-

timentului și viziunii populare. Țăranii au cristalizat-o într-un proverb teribil, de o cumplită frumusețe plastică sentențioasă: „Cine ară cu Vodă, grapă cu dracul”. Se mai poate adăuga ceva?...

Deci, reacțiunea populară în fața actului de la 30 Decembrie a fost cât se poate de firească și trebuia să ia forme entuziaste..

Dar mai exista burghezia, încă la locul ei, dacă nu încă tare și mare. Tare, nu mai era, căci altfel monarhia nu s-ar fi prăbușit în condițiile în care s-a prăbușit, adică sub presiunea forțelor populare. Iar mare, nu prea mai era, de asemenea, căci începuse să se cam facă mititică.

Mă rog, dar mai era...

Care a fost reacțiunea burgheziei în fața evenimentului? îndurerată mortal, cernită pînă la glezne, „în lacrimi toată, întocmai ca Niobe”. Ca o mamă deznădăjduită, care a pierdut tot ce are mai scump pe lume, și însăși dorința de a mai viețui, ea a luat în brațe cadavrul cald încă, al pruncului elefantin Mihai Ultimul de Hohenzollern (care, de altfel, era foarte viu și nevătămat, și o ducea bine îpe acolo pe unde se culcușise, pregătindu-se de nuntă), și a umplut lumea cu vaetele eu

De unde atîta durere, de ce această inimă frîntă?

În primul rînd, burghezia nu are sentimente, chiar cînd e sentimentală, — și e, slavă domnului, din belșug! Egoismul și pragmatismul o împiedică, o exclud de la sentimentele dezinteresate. Nici cadavrului lui Antonescu, — om care a servit-o, după puterile și pricepera lui, cu total devotament, și pe care, de altfel, îl ironiza în permanență, nici lui Carol al II-lea — alt servitor devotat, deși năstrușnic, al mării burghezii — nu le-a păstrat o amintire sentimentală, măcar prietenoasă. Sentimentalismul burghez de clasă e paralel și direct proporțional cu interesul.

În al doilea rînd, burghezia nu e monarhică prin orientare instinctivă, și nici prin educație morală și politică. În faza viguroasă, ascendentă, e chiar net anti-regalistă, categoric anti-monarhică, mare mîncătoare de capete încoronate! În faza descendentă, a descompunerii, devine acomodantă, dispusă să accepte și chiar să sprijine ori ce formulă care îi garantează păstrarea privilegiilor economice. Astfel, de pildă, în 1939 burghezia se declară cu nemaipomenit eclecticism: liberală, dar monarhică în Anglia; idem, dar republicană în Statele Unite; fascistă, dar monarhică în Italia mussoliniană; idem, dar totalitară în Germania hitleristă sau Spania franchistă; idem, dar republicană în Polonia; și, mai departe, liberală dar republicană în Franța și Cehoslovacia, liberală dar monarhică în Belgia, fascistă dar monarhică în România.

Pe de altă parte, regalismul burgheziei romîne s-a afirmat viguros în 1866, din pricina simbiozei economice și a coaliției politice cu marea moșierime, situație în care, mai ales după valul revendicărilor populare din perioada Unirii și a reformelor Cuza-Kogălniceanu, soluția ciinelui de pază cu pedigree regal, cumpărat pe piața străină, i-a apărut adorabilă, mult-visată. De-a lungul deceniilor hohenzollerniene, pe măsură ce revendicările populare deveneau din ce în ce mai puternice și explozive, iar clasa muncitoare le dădea, prin capacitatea sa doctrinară, organizatorică și mobilizatoare, o forță decisivă, soluția regală și-a dovedit mai departe utilitatea și valoarea canină. Mai ales că între timp, regii romîni se spurcaseră serios la deliciile averilor imense, mobiliare și imobiliare, și deveniseră, cu toate uniformele și zorzoanele lor vetuste, în ciuda cailor albi și a buzduganelor de aur, niște autentici și buni burghezi capitaliști.

Deci, regalismul burgheziei nu a fost altceva decît recunoașterea cinică a bunelor servicii ale regalității, și păstrarea ei în serviciu, în continuare: regalism pragmatic, oportunist și conjunctural. Sentiment, însă, cîtuși de puțin, oricît de multe:

ceremoniale respectuoase, oricâte temenele lichelești și oricâte declarații filistine (pe linia vechilor moravuri fanariote) înconjurau tronul. La cea mai neînsemnată contrarietate, burghezia se încingea de republicanism, se simțea apucată de o aspirație jacobină. Se cunosc violentele campanii anti-dinastice duse de o parte a burgheziei la începuturile domniei lui Carol I, comploturile din timpul primului război mondial, bruschețile partidului liberal și ale lui Ion Brătianu II la adresa scumpei familii domnitoare. Chestii ridicole, evident, nu numai pentru că nu solicitau o acoperire populară, ci pentru că, în fond, erau acțiuni de șantaj și de amenințare, nu de dorință sinceră și de realizare consecventă. Dar nu mai puțin semnificative pentru ceea ce ne interesează aici, adică pentru fondul moral și sentimental al regalismului și dinasticismului burghez. Când regele Carol al doilea, pezevenghi nemaipomenit, a încercat, și a izbutit, pînă la un punct, să opună fascismului legionar fascismul regal (ceea ce, pentru popor, se traducea cu zicala: „ce mi-e Baba-Kada ce mi-e Rada-Baba?!”), atunci, cercurile burgheze care susțineau fascismul legionar au devenit* peste noapte, violent anti-regaliste, reclamînd statul totalitar de tip hitlerist, care,, chiar cu rege, nu prea mai aduce a stat monarhic, adică au devenit, — din punct de vedere strict al existenței sau inexistenței regalității, — republicane. La cea mai benignă jignire de carieră, generalii armatei romîne, sub ale căror chipie fierbeau intențiile cele mai „revoluționare” cu puțință, îl înjurau pe Vodă de curgea țarina. în același timp, strada și cafeneaua îl ciuruiau cu anecdote, epigrame și porecle, în care se desfășurau pe larg toate mizeriile morale și ororile politice ale palatului regal: fleoarțele care îl dominau pe rege, certurile de familie, bătăile dintre mama regală și fiii regali, aventurile sordide ale mamelor și fiicelor, avorturile și maladiile secrete, apoi afacerile, sperțurile, lăcomiile, concurențele, tragerile pe sfoară, punctate cu palme și insulte, pentru a nu mai pomeni de sentimentele paterne și filiale, ale căror cele mai dulci dezmierdări erau: bandit, timpit, nemernic, pezevenghi (existau cuvinte romînești pe care regii romîni le învățaseră repede și la perfecție!) încadrate și împletite în ample și cadențate injurături. Când Mihai Ultimul, consacrat, de propria sa familie ca bilbiit, cretin și fătălău, deveni rege-adjunct pe lingă mareșalul-gauleiter Antonescu, acesta, ducînd pînă în secretele și solemnitățile palatului, opinia și sentimentele burgheziei, îl trata cu cea mai răspicită grosolanie cazonă, întocmai ca la cazarma gărzii regale, al cărei comandant fusese cîndva...

Cam acestea erau, în esență, sentimentele burgheziei față de regalitate, diferite de ale poporului prin aceea că erau oricînd uitate, după interes, și anume după interesul care dicta burgheziei să-l asmuță pe vodă împotriva poporului. Ura anti-regalistă a poporului era curată și cinstită. Ironia și zeflemeaua burgheză erau sincere, dar necinstite și murdare...

Așa dar, e clar că, după jocul împrejurărilor, fidelitatea și respectul față de monarhie se puteau oricînd transforma în convingere republicană și în picior în spate* — în spatele monarhului, firește. Dacă la sfîrșitul celui de al doilea război mondial, regalitatea s-ar fi dovedit nefolositoare, dezafectată, ancombrantă, fie și momentan, din punctul de vedere al intereselor burgheze, burghezia l-ar fi îmbrîncit pe vodă, peste graniță, cu sau fără abdicare în regulă.

Deci durerile, vaetele și bocetele burgheziei nu se adresau cîtuși de puțin pierderii ireparabile a regalității, și nici măcar proclamării republicii, — atitudinea sa față de ambele forme de guvernămînt fiind sumar, dar limpede, aceea expusă mai sus.

Durerea a fost alta, a fost că noua republică n-a fost proclamată de burghezie* n-a fost concepută de burghezie, și nu era a burgheziei. Durerea, într-adevăr intolerabilă, într-adevăr mortală, a fost nu că România devenea republică, ci că republica romînă era, de la naștere, populară.

Iată ce a stîrnit jalea burgheză pentru regalitate, iată ce a provocat doliul burghez anti-republican:

Republica POPULARA.

*
* * *

În „Mizerabilii”, Hugo ne descrie un fel de arhanghel uman, un tînăr perfect, încarnație a sublimității fizice și morale, al cărui program și ideal de existență sună astfel: „Cetățene, patria mea este republica!” — rostește el cu glas de foc, după care luptă și moare trăgînd pe baricada anti-regalistă.

A existat, fără îndoială, un mit al Republicii, reparatoare a tuturor nedreptăților, deschizătoare a tuturor orizonturilor de pace și de progres, mamă a întregii umanități îndurerate. În vagul acestui concept din categoria paradisului terestru și vîrstei de aur, aspirațiile străvechi ale omului strivit sub forța exploatării de clasă se polarizau în jurul unui unic element concret: jos regele, jos regalitatea!

Aceasta i-a fost deajuns burgheziei, după cum se știe, pentru a se instala pe baricadă, alături de luptătorii libertății și de visătorii dreptății sociale, și de a prelua republica pe contul ei. Lăsîndu-le celorlalți, tovarășilor de o clipă, numai baricada.

De atunci, mitul republicii, devenită burgheză și cu conținut bine și ferm precizat, se degradează fără încetare, se destramă și se cojește zi cu zi. E un proces lung, de ritmuri cînd lente și ascunse, cînd precipitate și manifeste, sub semnul etern uzurpat: libertate – dar cu poliția, jandarmul și mitraliera; egalitate – dar nu pentru căței; fraternitate – dar brînza pe bani.

Momentul nostru, al epocii de după cel de al doilea război mondial, este al unei degradări precipitate. Contemplat de pe pozițiile Republicii populare, fenomenul de degradare a republicii burgheze ne lămurește pe deplin asupra poziției burgheziei romîne față de alternativa regalitate-republică a lui 1947, ca și asupra poziției întregii burghezii occidentale față de democrație.

Tendința generală, din ce în ce mai accentuată și mai violentă, este spre abandonarea principiilor fundamentale ale însuși republicanismului burghez, spre renunțarea cinică la formele sacrosancte, cu scoaterea mînușilor și a măștilor.

În republica franceză, de pildă, această tendință se îmbracă în haina gaullismului aspirant la puterea personală, la dictatura fățișă.

Generalul a luat puterea în 1958, printr-un puci militar, transformat de îndată în lovitură de stat, cu concursul total al partidelor politice burgheze, ai căror parlamentari au votat, cu urgența spaimei, o substituție anticonstituțională de președinți. Pentru a nu se înfățișa din primul moment ca un președinte al parașutiștilor, ci ca un președinte al poporului, generalul i-a chemat pe francezi la un referendum, în al cărui substrat a strecurat promisiunea încetării războiului algerian și a deshămării prestigioase de la carul politicii vasalizante și războinice a alianței nord-americane. Obosit nespuns, și de războiul rece american și de războiul fierbinte african, poporul francez i-a dat un vot de teribile iluzii, după despuierea căruia generalul a luat microfonul și a cîntat, cu propria sa voce baritonală, Marseilleza. După care și-a confecționat o constituție nouă, care a început să realizeze, deocamdată modest, așa numita întărire, sau garantare a puterii executive față de puterea legislativă, interzicînd de pildă miniștrilor de a mai fi deputați, ceea ce nu prea stă în firea democratismului republican, se înțelege prea bine de ce. În acelaș timp, pentru că parlamentul continua să existe, el a dat miniștrilor săi ne-deputați, siguranța chiar a unui sprijin parlamentar, printr-o lege electorală a cărei paradoxală aritmetică făcea ca partidul comunist, cel mai popular partid al republicii, obținînd cel mai mare număr de voturi chiar la alegerile gaulliste, să obțină cel mai mic număr de deputați

in parlament. In schimb, in acelaş parlament au pătruns, buluc, vreo două sute de deputaţi ai unui partid cu totul necunoscut: — partidul generalului, cu oamenii lui.

Francezii şi-au zis, în faţa acestor socoteli, că generalul e un matematician bizar, dar că în schimb e un om de stat care va şti să-şi ţină promisiunile.

Într-adevăr, generalul a pus capăt războiului algerian, dar numai după vreo alţi trei ani de război, după o serie de nemaipomenite şi complicate tratative, punctate de discursuri ținute în cele mai neverosimile şi necunoscute oaze ale deşertului, după infinite tratative reluctantante prin Elveţia, — concret, după alte zeci şi sute de mii de morţi, şi după ce, din aceste tratative cu pîrjol, avu tot timpul să se nască, să se împiciorongească şi să se afirme, ca o cumplită forţă a asasinatului şi a terorii, o nemaipomenită bandă de pistoleros descrieraţi, ultimă hidoasă fiică a fecundităţii de drojdie şi demenţă a colonialismului, elementul cel mai avansat al fascismului francez : O.A.S.

Mă rog, pacea algeriană a fost încheiată cu atîtea sughiţuri, încît poporul începuse să mediteze adevărul elementar că nici un război nu e veşnic, şi că, în definitiv, oricine poate încheia o pace, după chiar o expresie franceză, „faute de combattants”. Astfel că nici nu apucă aproape să observe că, între timp, generalul dusese şi o politică internă, printre ale cărei măsuri, de pildă se putuse număra şi reînvierea învăţămîntului confesional, adică a şcolii religioase, ceea ce întorcea Franţa, din punct de vedere „republican”, cu nenumăraţi ani înapoi, spre bătăliile de leagăn ale republicanismului împotriva pepinierelor reacţionare ale şcolii iezuite, bătălii care păreau încheiate victorios de cel puţin vreo şase decenii. De unde se putea vedea că generalul nu cîntă numai marseilleza, ci şi „Benedicite”, „Agnus dei” şi chiar „Dies irae”. (A făcut, de altfel, şi o vizită foarte filială Sfîntului Părinte Papa de la Roma, pe linia statornică a celei mai pure tradiţii republicane). În sfîrşit, poporul francez, şi-o fi zis că pacea merită o liturghie şi i-a înghiţit pe iezuiţi ca să nu mai fie obligat să ucidă musulmani, şi să fie ueis de ei.

Acum se lămuresc şi „independenţa” faţă de dominaţia politică nord-americană, şi setea prestigiului naţional şi toate celelalte cavalerisme. Pentru că dacă e vorba, nu de a conduce republica pe o cale care trebuie să-i fie cea mai scumpă, cea mai potrivită cu însăşi natura ei, calea păcii, ci pe calea unei ambiţii de preeminenţă imperialistă; dacă e vorba s-o mai slăbeşti cu Washingtonul şi să te îndrepti spre Bonn; dacă e vorba să nu mai fii client de arme atomice, ci să devii producător şi furnizor; dacă te răceşti, cît de cît, cu Eisenhower şi Kennedy, pentru a deveni unghie şi carne cu Adenauer; dacă eliberezi cîteva aerodroame franceze de avioanele americane, dar în schimb aduci pe pămîntul francez unităţi de tancuri germane; dacă nu mai vorbeşti englezeşte, dar îţi ții discursurile în nemţeşte; dacă în loc de tratative şi înţelegere, aspiri la „directorat atomic”, pregăteşti „piaţa comună” şi te opui cu îndîrjire şi „prin orice mijloace” la reglementarea problemei Berlinului; dacă e vorba de toate acestea, apoi poţi fi sigur că oricînd se va găsi o înţelegere nouă cu americanii, iar francezii, nemţii şi toţi oamenii din lume, îţi vor spune că „c'est kiff-kiff”;

Dar vîzînd toate acestea, şi înţelegînd toate acestea, francezii cad pe gînduri) şi la fiecare referendum, la care generalul îi pofteste cam de vreo trei ori pe an* încep să răspundă cu gura pe jumătate, adică încep să mai pună în urnă şi „NU”. Aceasta, cum e şi firesc, îl plectiseşte pe general, îl enervează şi chiar îl jigneşte. Pe deasupra, îl şi stînjeneşte, căci Europa franco-germano-anti-sovietică e o treabă destul de complicată, pe care n-o poţi duce la bun sfîrşit cu una cu două, şi mai ales nu cu o dezaprobare din ce în ce mai activă a maselor, a poporului, cu dificultăţi parlamentare, cu riscul unei surprize politice republicane, şi cu alte asemenea „marafeturi”, cum erau denumite în dicţionarul politic al fascismului român de pe vremuri. Atunci, te încearcă fiori aproape inavuuabili, dar atît de dulci! Atunci te cuprinde

convingerea că a sosit momentul „autorității”, că e necesară „ordinea”, că trebuie un „șef”. Ah ! divine ecouri, suave efluvii, voluptuoase inspirații, — răsunînd și infiripîndu-se în contrarietățile melancolice ale unui general solitar, din secolii trecuți și din anii încă apropiați, de la L'Etat c'est moi! pînă la Ein Reich, ein Volk, ein Fiihrer !

Și astfel apare, mină în mină cu politica imperialistă a marii burghezii, necesitatea regimului personal...

Deci, generalul se hotărăște să cheme din nou pe francezi la referendum, cerîndu-le de data aceasta să calce însuși constituția sa, precum el însuși o calcă, și să-l elibereze definitiv de ori ce plictiseală, de ori ce control, de ori ce opreliște, să-l despartă mistic de ori ce atingere cu autoritățile propriului său stat, să-l ridice deasupra legii, și mai ales deasupra lor, a francezilor. Dacă nu, — divorțul, separația, retragerea, ahileică și scipionică. Și să nu-mi stați pe gînduri să nu-mi răspundeți cu gura pe jumătate. Majorități masive !. Unanimitate, ar fi preferabil ! Altfel...

Rezultate diferite, căci în timp ce o parte din alegători, mai numeroasă decît oricînd, a reacționat printr-o pornire de dezgust intim, rămînînd în ziua alegerilor, pur și simplu sub plapomă, o altă parte s-a lăsat înspăimîntată psihologic, răspunzînd „da”: aceștia sînt cei aproape jumătate din alegători, care au asigurat reușita politicoasă a plebiscitului.

Dar foarte mulți francezi, milioane și milioane, au răspuns categoric „nu”, și: ceea ce e foarte semnificativ, e că, printre aceste milioane, cîteva milioane de „nu” sînt foste milioane de „da”.

Generalul a uitat să ne împărtășească dacă majoritatea obținută are masivitatea considerată de el ca indispensabilă conviețuirii comune: e probabil că cele treizeci și două de sutimi, care s-au adăugat, la calcul, celor șaiszeci și două de zecimi, au satisfăcut această sete de masiv. Dar nici nu a mai avut timp generalul de asemenea nuanțe și subtilități, deoarece el s-a grăbit să se angajeze, personal, într-o altă bătălie electorală dinainte hotărîtă. Într-adevăr, cu vreo cîteva săptămîni înainte de referendum, guvernul cu numele cel mai vesel, cel mai șagalic și săltăreț din istoria Franței, guvernul Pompidou, a înghițit în cameră un vot de neîncredere tocmai, pe chestia inițiativei prezidențiale. În fața acestei situații, generalul, — care se dovedește omul de stat cel mai iubitor de urne din ciți au existat vreodată, ceea ce ar putea să anunțe pe curînd o totală sașietate și idiosincrazie —, generalul, deci, în loc să trimită la plimbare guvernul, a trimis la plimbare parlamentul, fixînd noi alegeri, imediat după referendum. Procedul e, după cum se vede, cît se poate de republican.

Lansat pe pantă, generalul nu s-a oprit aci. El a înțeles să-și precizeze intențiile viitoare cît se poate de limpede și, luînd microfonul, n-a mai cîntat marseilleza, ci a făcut să se audă un cîntec nou, un cîntec prezidențial nemaiauzit, un cîntec republican uluitor. Președintele, care este presupus a plana, chiar cînd e general, deasupra partidelor, într-o foarte înaltă sferă de obiectivitate și imparțialitate, s-a transformat în propagandist al propriului său partid și a cerut alegătorilor voturi pentru U.N.R. (majorități masive, unanimitate !), aruncînd anatema, în termenii cei mai lipsiți de echivoc, asupra tuturor celorlalte partide, de la comuniști pînă la catolici.

Nu este vorba de a ști dacă generalul Charles de Gaulle va deveni un nou Charlemagne sau un „general-soleil”, preluînd atributul strălucitor al înaintașului său Louis XIV.

E vorba ce devine republica burgheză prin toate aceste avatururi prin care trece în țara care a fost și este considerată drept leagănul republicanismului? O lumină asupra acestui fapt poate veni și din republica vecină Franței, atît de scumpă»

sinimii lui De Gaulle. Acolo, are loc o mare frământare, un intens scandal în legătură cu revista burgheză Der Spiegel. În paginile acesteia au fost publicate unele informații privitoare la o afacere pusă la cale de o mare firmă capitalistă, cu furnituri livrate ministerului de război al R. F. Germane. Afacerea nu era, după cum era de așteptat, decît un matrapazlic imund, cu beneficii grase, pe spinarea contribuabililor, atît pentru negustori cît și pentru înalții demnitari ai statului. În fruntea acestora s-a dovedit a fi stat, nu numai sub raportul demnității, ca să zic așa, ministeriale, dar și sub raportul buzunarului, în care a încăput lesne o sumă astronomică, însuși ministrul Strauss, fostul căpitan hitlerist care a fugit de la Stalingrad cu o viteză superioară vitezei glonțului sovietic, Strauss, mîncătorul de comuniști și democrații Strauss, campionul german al Germaniei împărțite, Strauss, în sfîrșit, adoratorul fizicii nucleare sub formă de bombă, de șrapnel și de delir... și de adăpost anti-atomic, a precizat der Spiegel, căci despre adăposturi anti-atomice era vorba în legătură cu faimosul șperț miliardar. Nimănui nu-i place să i se arate, într-o oglindă publică, buboaiile și puroaiele al căror purtător e. Bătrînul Adenauer s-a dovedit omul cel mai înțelegător față de o asemenea elementară cochetărie, mai ales pentru un fercheș ofițer nazist. Așa că pentru a ascunde pustulențele, guvernul republicii a ordonat spargerea oglinzii. Revista a fost suspendată, redacția a fost perchiționată și sigilată, un mare număr de redactori au fost arestați, sub un pretext care nu e cîtuși de puțin mai onorabil pentru guvern și Strauss decît adevăratul motiv, dar care îngăduie înscenarea unui proces, nici mai mult, nici mai puțin decît de înaltă trădare.

De unde, mare tapaj, grozavă frământare, vociferații cumplite în limbaj „republican” și „democratic”, în legătură cu așa zisa libertate a presei, și chiar cu libertatea pur și simplu.

Într-adevăr, libertatea presei a figurat întotdeauna teoretic printre temeliele republicanismului burghez. Încălcarea ei, cu atîta brutalitate și atît dispreț, e semnul unei alterări grave a structurii republicane. E semnul unei modificări profunde, al unui drum nou.

Dar este cazul revistei der Spiegel primul semn de acest fel? Este el un început, sau este un fenomen de capăt, de final? Aceasta e întrebarea, pe care, cu bună dreptate o adresează bunul simț, burghezilor alarmați de amenințări neobișnuite. Căci nimeni n-a uitat, și mai ales masele nu au uitat de interzicerea Partidului Comunist German, scos din lege de către guvernul Adenauer acum aproape zece ani, pentru înlăturarea primei și celei mai serioase piedici în calea aventurilor antirepublicane pe care le pregătea republica burgheză. Presa burgheză cu iluzii de libertate își reamintește azi cu amărăciune de avertismentul de atunci al P. C. German, și se întreabă cu spaimă unde e libertatea republicană. Libertatea republicană e încolțită din toate părțile, și într-un singur lanț, căci revista Der Spiegel nu a fost lovită decît în legătură cu pregătirea unei legi zisă „de împuterniciri speciale”, destinată a da cancelarului Adenauer și guvernului său, ca reprezentanți ai mării burghezii monopoliste și imperialiste, mîna liberă în pregătirea aventurilor revanșarde împotriva Republicii Democratice Germane, în aducerea unei contribuții cît mai masive la războiul rece, în practicarea unor amenințări cît mai ascutite la adresa lagărului păcii și socialismului. Iar de legea „împuternicirilor speciale” se leagă posibilitatea guvernului de a lua noi măsuri militare urgente, pe care Strauss le-a pus pe masa consiliului de miniștri, fără să se poată preciza exact dacă nu scoțindu-le chiar din buzunarul șperțuit de „Fibag”, și care nu ar fi ușor de aplicat fără ajutor polițienesc și teroare politică intensă. Adenauer închide ferestrele, trebuie să lucreze în taină, mijloacele sale nu sînt dintre cele ce se arată la lumina soarelui. Germanii nu trebuie să-l împiedice în munca sa la retortele diabolice, glasul lumii nu trebuie să pătrundă pînă în solitudinile viselor sale revanșarde.

Cu mici variații, republicile burgheze urmează un drum comun, tind să se întâlnească nestinjenite în albia imperialistă a războiului antisovietic, a adversității ireductibile față de socialismul din ce în ce mai victorios. Că De Gaulle va guverna cu parlament sau fără, că Adenauer își va îngămădi împuterniciri speciale, unele peste altele, că Franco guvernează numai cu pușcări și cu tortura, toate acestea sînt făcute pentru că adevăratul guvern al republicilor burgheze este N.A.T.O., adevăratul lor parlament este consiliul șefilor de Stat Major, adevărata lor administrație este Piața Comună, adevărata lor constituție este salvarea capitalului, gloria monopolurilor, perpetuarea colonialismului, eternitatea exploatării. Singurul procedeu, singura metodă: amenințarea cu războiul.

*
* *

Astfel se consumă sub ochii noștri un jalnic proces de întoarcere a idealului republican împotriva sa însuși. Republica burgheză se contestă pe ea însăși, în virtutea unei tragice dialectici a capitalismului: delir, febră, halucinație obsesivă, o fac să arunce de pe ea, cu o furie nerușinată, toate vestimentele, unul după altul, în care a fost împodobit, cîndva, trupul său bolnav: o înțepă propriile sale libertăți, o ustură scumpele ei amintiri, o ard rămășițele libertății. Soarele acesta republican burghez apune în convulsiuni și incendii.

* *

Cu o asemenea republică, și destinînd-o unui ciclu identic, marea burghezie romînă s-ar fi împăcat de minune, acum cincisprezece ani...

...Dar poporul romîn nu a vrut-o, vrînd să dea republicii un nou conținut și un nou ideal, conforme cu nevoile și aspirațiile poporului.

De aceea el a încredințat misiunea construirii adevăratei republici, Partidului Muncitoresc Romîn, pentru a face din ea în mod real, în mod fecund și pentru totdeauna, patria libertății, a progresului și a păcii.

Rezultatul e minunat: Republica Populară Romînă !

SCRITORII ȘI CURENTE

CÎTEVA CONSIDERAȚII PE MARGINEA EVOLUȚIEI CONCEPTULUI DE „REPUBLICĂ” ÎN LITERATURA ȘI CULTURA ROMÂNĂ

AL. HANȚĂ

Fără a avea de la început conținutul social-politic cunoscut astăzi, noțiunea Republică are o existență relativ îndelungată în literatura noastră. Cu sensul lui primar, de „stat în general, lucru public”, termenul poate fi întâlnit încă în scrierile cronicarilor.

În memoriul „**Jalba și cererile domnilor boieri moldoveni, în numele întregii țări, către prea luminatul și nebiruitul, Maiestatea sa regele Poloniei și întregii Republice, date la Zolkiev, anul 1684, luna iulie, ziua 25**”¹⁾ în care se exprimau doleanțele boierilor moldoveni aflați în exil împreună cu domnitorul Ștefan Petriceicu la curtea regelui Sobieski, Miron Costin utiliza pentru denumirea regatului polonez cuvântul latinesc **res publica** (în polonă Rzeczpospolita) introducând astfel, după cât se pare, pentru prima dată, noțiunea în literatura română.

Ceea ce denumea Miron Costin republică, era de fapt monarhia neajunsă la gradul superior al centralizării. În Polonia contemporană cronicarului, puterea era împărțită între rege și sfatul șleahței, format din reprezentanți ai nobilimii din diferitele provincii aflate sub suveranitatea monarhului.

Aceeași accepție o are noțiunea și în utilizarea lui Constantin Cantacuzino-Stolnicul.

Învățatul boier, fost elev al școlilor umaniste italiene din secolul al XVII-lea, intercala în cuprinsul „**Istoriei Țării Românești**” o scrisoare preluată de la istoricul italian Biondo Flavio, în care Claudius, împăratul Romei îi scria lui Nunius Broc, conducătorul Iliriei:

„**Claudie-împărat Iui Bloc, sănătate. Stins-am 30.000 de goți, 2000 de corăbii le-am înecat(...) Marea cetate Catargo pustie iaste(...)**

Și măcar de n-ar fi pățit republica romană de Galien atîtea, măcară de n-ar fi adus treizeci de tirani stricători, că păzindu-se ostașii carii feliuri de războaie au ridicat și de ar fi fost legheoanele păzite, cari Galien, răul izbînditoriu le-au ucis, cît adaos ar fi republicii?!”²⁾

Același cronicar, comentînd decăderea imperiului roman și apariția pe ruinele acestuia a statelor feudale italiene, arăta că în „...**Italia n-au mai fost scaunul împărațescu, ci în Țara Neamțească, cum înainte se arată. Nici mai pre urmă n-au priimit să aibă, adecăte un samoderjeț să fie, ci fieștecarele cum am zis, să fie singur mare și stăpîn au poftit care-i mai pre urmă au și făcut. Că iată și astăzi într-acea Italie se află nu o stăpînire numai, ci mai multe de șapte-opt cu republicele ce le zic (adecăte otcîrmuire de obște). Cum iaste Veneția, Ghenova. Și Florența au fost pînă într-o vreme, apoi o au supus unul dintre dînșii nu prea de multă vreme, carele**

4 Miron Costin : „Opere” ESPLA, 1958, pg. 333

2) Cronicarii munteni vol. I., ESPLA, 1961, pg. 66—67.

era mai bogat și mai cu rudenie, de-l chiema Cozma de Medii, și s-au făcut domn, singur stăpînitoriu...^{*)}.

Fără ca lucrul acesta să se contureze cu destulă precizie, putem totuși observa la Constantin Cantacuzino separația înțelesului termenului în acela de stat în general și de „otcîrmuire de obște”. Astfel, în continuarea cronicii sale, luminatul boier relatează că după... „micșorarea și stricarea monarhiei romane... s-au osebit spaniolii, franțozii, nemții și în scurt toate alalalte țări și părți ale Apusului, craii lor puindu-și și domni și alte răspublice făcîndu-se, adecate mai de obște lucrurile lor ocîrmuindu-și, nu unul numai samoderjeț să poruncească”^{*)}.

Prin cele de mai sus, gîndirea social-politică din țările noastre înregistra un succes remarcabil într-un domeniu important cum este cel al conducerii statului, deoarece, chiar dacă stolnicul Constantin Cantacuzino nu-și exprima preferințele pentru republică — ar fi greu de conceput așa ceva — el populariza totuși un termen, pe care, de acum înainte, îl vom întîlni din ce în ce mai des și mai amplu dezbătut în lucrările scriitorilor noștri.

în „Lupta dintre Inorog și Corb”, scriere cu vaste implicații privind starea social-politică a Moldovei și a Munteniei, Dimitrie Cantemir, substituind personajului alegoric Brehnacea pe Constantin Cantacuzino, relatează o intervenție a acestuia la sfatul de la curtea Inorogului, din care transpare atît înălțimea de gîndire a Stolnicului, cit și înțelegerea care se atribuia noțiunii de care ne ocupăm.

„Eu aș sfătui frate, (spuse Brehnacea, n.n.) socoteala aceasta s-o părăsești și amîndoi la Corb să mergem, să ne silim a-l dezbăra de acest lucru. Căci mai de laudat este a împăca o inimă turburată, decît a turbura o Republică.

Turburarea este a nebulilor, iar împăcarea a înțelepților”^{*)}.

Primii cronicari nu aveau însă preocupări speciale pentru filozofia statului. Modalitatea de bază a scrierilor lor fiind relatarea faptelor, a evenimentelor istorice, datele mari din trecutul omenirii capătă atenție doar în măsura în care se includ în sfera acestor preocupări. Oamenii ai timpului, ei sînt susținători ai monarhiei, dar se opun totuși tendințelor despotice, centralizatoare.

Părerile lor despre organizarea statului se deduc doar din modul în care discută problemele istoriei, cele contemporane lor nu fac obiectul unor preocupări aparte. Numai astfel se explică eclecticismul, folosirea confuză, cu accepții de similitudine, a unor termeni aflați în antagonism ireductibil ca de pildă monarhie — republică, așa cum se întîmplă la Miron Costin.

Singurul care face excepție, de altfel la el apar primele semne ale iluminismului românesc, și care încearcă chiar întocmirea unui mic tratat despre stat și conducerea lui, este Dimitrie Cantemir.

în lucrarea sa „Monarchiarum phisica — examinatio”, Cantemir, după exemplul lui Aristotel, împarte noțiunile în generale (abstracte) și în particulare (concrete), ultimele avînd o existență finită. Din această categorie, după părerea lui Cantemir, fac parte și monarhiile care „...trebuie să apară și să dispară, să se modifice și să se reîntruchipeze, să se nască și să moară, să aibă un sfîrșit oarecare (în afară de cazul cînd se mențin prin grația divină)”^{*)}.

Concluzia acestui raționament nu duce la afirmarea desființării regimului monarhic ci, dimpotrivă, la justificarea perpetuării lui. Lucrarea sa reprezintă însă

^{*)} Idem, pg. 59—60.

^{*)} Cronicari munteni, ed. cit. pg. -61*

^{*)} D. Cantemir: „Lupta dintre Inorog și Corb” Buc. 1927, p. 99.

^{*)} D. Cantemir: „Monarchiarum phisica examinatio” în „Texte privind evoluția gîndirii social politice în Țările Romîne”, Edit. Acad. RPR, Buc. 1954, p. 71

un important pas spre maturizarea gândirii filozofice românești și demonstrează că în viața suprastructurală a Principatelor se crease climatul necesar apariției unor lucrări de abstractizare și generalizare.

Preluând tradițiile culturale nu numai ale Ardealului ci ale tuturor provinciilor românești și în special cele ale lui Dimitrie Cantemir, reprezentanții Școlii **Ardelene** luptă împotriva instituțiilor feudale, pentru destrămarea superstițiilor și a obscurantismului propovăduit de către biserica catolică, respingînd cu indignare pe toți cei care au obiceiul de a „**vomi cu condeii**”¹⁾ asupra poporului român.

Diferitele forme de guvernămînt vor găsi o largă și matură dezbatere în scrierile lor, dar mai ales în ale celui mai strălucit dintre reprezentanții Școlii **Adelene**, Budai-Deleanu, în epopeea sa „eroi-comică-satirică: **Țiganiada**”.

După părerea lui I. Budai-Deleanu, adevăratul inițiator al curentului anti-monarhic în literatura română, oricît de bine ar fi organizată monarhia și de priceput conducătorul ei, „**Cu vremea se mută în despoție**”, duce poporul în serbie și reprezintă un organ perpetuu de umilire a omului.

Pentru I. Budai-Deleanu, Republica nu mai este o noțiune abstractă, ușor de confundat, ci un element real, plin de viață.

Mărturisind o profundă cunoaștere a doctrinelor politice și a experienței istoriei, spirit progresist și lucid, Budai-Deleanu închină un cald elogiu Republicii, relevînd că,

**In răpublică-s toți cetățenii
Frați și fii a unei maice bune;
Ei sînt a țării deobște moștenii
Legea pre toți asemuine-i pune;²⁾**

Teoriile contractualiste ale lui Locke și Rousseau sînt la Budai-Deleanu amplu dezbătute. Elogiul Legii, garanție a egalității cetățenilor, se conjugă cu promovarea ideii monarhului luminat, prefigurat în literatura noastră încă din scrierile lui D. Cantemir. în republică — continuă Budai-Deleanu —

**Care-i mai vrednic dregătorește
Ales fiind cu deobște voință
Insă nu dă porunci voinicește,
După a sa părere și puțință
Ci fieștecare dregătoriu
E numa de lege împlinatoriu³⁾**

îndeobște, se consideră că în „**Țiganiada**”, Budai-Deleanu face apologia monarhiei luminate.

Este greu însă de argumentat o asemenea supoziție, deoarece, discursurile lui Baroreu și Slobozan, care reprezintă confruntarea dintre monarhie și republică, sînt urmate în epopee de intervenția lui Janalău, amplă pledoarie pentru orînduirea „demo-aristo-monarhicească” — republică în timp de pace, dictatură în vreme de pericol pentru țară.

¹⁾ Petru Maior: „Istoria pentru începuturile romînilor în Dacia” — Cuvînt înainte — în „Școala ardeleană”, Editura Tineretului, 1959, pg. 175.

²⁾ I. Budai Deleanu „Țiganiada” ESPLA, 1953.

³⁾ Idem, p. 361.

**Adecă puseră să nu fie
Stăpînirea lor nici monarhică
Nici ori ce feliu de aristocrație
Dar nici cu totul democratică;
Ci demo-aristo-monarhicească
Să fie ș-așa să se numească¹⁰⁾.**

Drept întărire a celor de mai sus stau comentariile din subsolul versurilor respective și ale celor următoare, care pot constitui de asemenea puncte de sprijin în definirea idealului social al scriitorului¹¹⁾.

Deși spirit luminat, cu o mare putere de pătrundere și analiză a fenomenelor, Budai Deleanu nu urmărește însă, în antinomia monarhie — republică, fondul social concret, **de clasă**, al noțiunilor.

Din această cauză, discuția pe marginea conceptului de republică „demo-aristo-monarhicească”, călăuzită de spiritul legilor, pare desprinsă de concretul social economic necesar, scriitorul pornind utopic de la o societate ideală, în care **oamenii ar fi egali**.

Același caracter abstract, utopic, care țintește unirea oamenilor prin intermediul adevărului și al iubirii de aproape, îl au ideile de reorganizare socială preconizate de către Iancu Văcărescu, în poemul „**Adevărul**”.

Poetul concepe societatea ca un lanț, în care

**Inel de lanț e omul
Părtaș soțietății
Inelele sînt d-aur,
De argint,
De aramă,
De lut, de lemn
De pai”.**

Toate aceste inele, simbolizînd păturile sociale, sînt de la Dumnezeu lăsate, iar unirea, trăinicia lor, pot fi asigurate prin două dintre atributele dumnezeirii: adevărul și iubirea. Prin zdrobirea „minciunii”, care a încurcat lanțul social, se va aduce aceeași strălucire tuturor inelelor, „paiul” devenind aur, iar

**Lanțul atunci al nostru
Descurcat
Inel va fi d-ineie
Simbol de vecinicie,
Din toată partea cap,
Cap lui va fi și coadă¹²⁾.**

Exceptînd ideile sale utopice potrivit cărora egalitatea socială între indivizi poate fi realizată prin filantropie și apropierea de Dumnezeu, extragem din scrierea lui Iancu Văcărescu credința sa în eliberarea omului, atitudinea ostilă tiraniei și robiei.

U) Vezi în această direcție și Paul Cornea „Studii de lit. romînă modernă”, ESPLA 1962, pp. 35—38. — Ion Lungu: Idei iluministe în Țiganiada lui I. Budai Deleanu, în „Din Ist. Filoz. în Rom.”, II, 1957, pp. 157.

«) Poezii Văcărești, ESPLA, 1961, pp. 84.

Poetul concepe evoluția istoriei ca un ciclu în **care se desfășoară** necurmat lupta dintre slobozenie și tiranie, dar deși tiraniei i se prezice:

**„...Groaznică-n sfârșit vine,
Nu de la cer pedeapsa,
Ci de la harnici oameni:
Oameni ce s-înțeleg
Ca dumnezeii vieții!,**

omenirea se bucură foarte puțină vreme de libertate.

Drepturile cîștigate prin luptă nu peste multă vreme sînt uzurpate, o nouă despoție apare;

**„...Iar vezi pre om
Sub tirania nouă,
Ca vita ce cu jugul,
A fost obicinuită,
Cu soarta-și mulțumit,
Visează fericire;
Ba crede că e slobod
Sub prefăcute pravili;
Și iar din cap începe
S-înșele, să se-nșale;
D-ăst cearcăn al greșalei
E toată istoria¹⁾).**

Pentru înlăturarea acestui „cearcăn al greșalei” se sugerează organizarea societății, luîndu-se ca model viața albinelor și a castorilor, în care

**„...sărac să nu se afle
și rob a nu fi nimeni!²⁾).**

Poemul „**Adevărul**”, scris în 1843, reprezenta la Iancu **Văcărescu** rodul unor preocupări mai îndelungate.

Ideile sale privind necesitatea reorganizării societății, învăluite în „**Adevărul**” într-o atmosferă mistică, teologică, sînt prefigurate direct în poezia manifest „**Bunavestire**”, scrisă în 1821, și în care întîlnim o vizibilă reluare a preceptelor noocratice despre stat, formulate de către Platon.

Se știe că Platon enumera cinci forme de stat: timocrația, oligarhia, democrația, tirania și statul ideal, noocrația. Din critica primelor patru forme filozoful grec extrăgea argumente pentru cea de a cincea formulă, în care societatea **trebuia** să se împartă în trei clase: prima — a filozofilor, a doua — a războinicilor **și a** treia — a agricultorilor și meseriașilor

Conducerea statului fiind rezervată inteligenței, filozofilor, războiniciei reprezentau aparatul de opresiune internă **și** apărare externă iar agricultorii **și** meseriașii clasa productivă care asigură cu cele necesare viața statului.

Prin toate acestea Platon tindea la fundamentarea teoretică a statului aristocrației sclavagiste, care trebuia să fie o republică sau o monarhie sclavagistă.

¹⁾ Op. cit. pp. 98.

²⁾ Idem, pp. 101.

Luindu-l ca model pe Platon, dar cu unele nuanțe noi și mai ales abandonînd granițele pe care idealistul antic grec le hotărînică între clase, într-o caldă pornire patriotică, Iancu Văcărescu exclamă:

**„De-ostași, plugari și învățați acum e trebuință.
Trei căpetenii d-aste stări ținînd oblăduirea
Pre toți ca mădulari d-un trup să-i poarte-n veci unirea¹⁴⁾).**

Ideile lui Iancu Văcărescu porneau însă de la o falsă înțelegere a esenței societății. Ele se fundamentau pe o filozofie de mult depășită, pe care implicațiile iluministe, prezente la Iancu Văcărescu, nu reușesc s-o salveze.

Limitat de epocă, adăpîndu-se prin excelență la cultura clasică, Iancu Văcărescu nu reține decît ceea ce presupune reforme, atitudini de filantropism general — umanitar, pornind de la prezumția deșartă a posibilității unirii claselor antagonice sub egida abstractă a unei iubiri universale. Că un asemenea lucru nu era posibil l-au demonstrat chiar unii oameni luminați ai timpului.

Astfel, discutînd despre deficiențele orînduirii contemporane, în „Foaia pentru minte, inimă și literatură”, Nr. 32, din 1846, Gheorghe Bariț, scria în articolul „Ce este barbaria?": „Semnele caracteristice ale barbariei sînt mai pe scurt acestea: Constituție sau tocmeală politică rău regulată, care se leagănă între anarhie și tiranie, de o parte apăsînd pe gloate, pe masa poporului cu jug de fier, iar pe de altă parte puținii puternici în luptele lor, recunoscînd dreptul celui mai tare; sila rea, dreptul pumnului și tocmeli civile polițiene...”.

Mai departe, același Bariț, răspunzînd concepțiilor retrograde ale clericului englez Robert Malthus (1766—1834), a cărui lucrare „Eseu asupra principiului populației” (1798) a fost, după expresia lui Engels: „cea mai deschisă declarație de război făcută proletariatului de către burghezie¹⁵⁾”, arată că „...nu atît poporimea prea deasă, cît mai vîrtos grămădirea sutelor de milioane în miini prea puține și în bancuri, cum și a unor ținuturi întinse fac ca zeci și sute de mii să nu mai afle mijloc de cîștig” („Gazeta de Transilvania”, 1844).

Afirmațiile lui Bariț își găsesc o ilustrare concretă în realitățile social-politice existente în Țările Romîne și dovedesc încă odată netemeinicia ideilor pe care le promova Iancu Văcărescu.

Totuși multiplele căutări ale unor noi sisteme de guvernămînt, chiar și în cazul lui Iancu Văcărescu, reflectă nemulțumirea din ce în ce mai crescîndă a maselor largi populare față de ordinea socială existentă.

Să nu uităm că în această perioadă are loc răscoala lui Tudor Vladimirescu care, în scrisoarea adresată lui Nicolae Văcărescu, cel trimis de către Divan să reprime pe panduri, scria:

„...ci pre semne Dumneata pe norod, cu al cărui singe s-a hrănit și s-a poleit tot neamul boieresc, îl socotești nimic; și numai pe jefuitori îi numești patria... Dar cum nu socotiți Domniile Voastre, că patria se cheamă norodul, iar nu tagma jefuitorilor?””).

Este evident, deci, că pe arena istoriei norodul își spunea din ce în ce mai răspicat cuvîntul, iar strădaniile oamenilor luminați încercau să întîmpine concretizarea aspirațiilor lui.

¹⁴⁾ Poezii Văcărești, ed. cit. pp. 108.

¹⁵⁾ Fr. Engels: „Situatia clasei muncitoare din Anglia”, în K. Marx și Fr. Engels, Opere, vol. II. ESPLP, Buc. 1958, pp. 519

¹⁶⁾ Texte privind dezvoltarea gîndirii social-politice în Țările Romine, Buc. Acad. RPR, 1954, pp. 108 și urm.

în această direcție trebuie reținute și încercările utopice ale lui Theodor Diamant care, mai întâi printr-o broșură publicată la Paris în 1833¹⁴⁾ sau în „**Curierul românesc**” din 7 iunie 1834 prin articolul „Sistema D. Carol Fourier”, urmărirea explicarea doctrinei fourieriste, iar mai apoi, practic, aplicarea ei în țara noastră.

Ca și maestrul său, Charles Fourier, pe care îl cunoscuse prin intermediul lui Victor Considerant, după ce semnala deficiențele organizării societății contemporane, Diamant preconiza un stat, un fel de republică, în care toți „...**bărbați, femei și copii, maturi și învățați, găsesc lucru în toată vremea, după plăcerea, puterea și învățătura lor**”.

Făcînd apologia orînduirii societare, Diamant releva avantajele proprietății comune, care dă posibilitate individului să se dezvolte multilateral, armonios, să muncească pentru sine și să se autoconducă.

El relua ideile chiar și frazele lui Fourier, susținînd că „**nu există libertate individuală, justiție și ordine fără un minim decent de existență asigurat poporului(...)** Deci libertatea, justiția și ordinea nu vor lua naștere, decît în ziua în care vom ieși din îmbucătățirea care este la baza societății actuale, care exclude unitatea, economia și care face industria respingătoare...”

Ideile fourieriste și deci și ale lui Theodor Diamant erau pline de inconsecvență, de explicații fantastice ale societății, de analogii mecanice între dezvoltarea societății și dezvoltarea organismului uman, vădînd neputința explicării cauzelor reale care duc la progresul societății.

„**Există în fourierism o inconsecvență, și încă foarte serioasă — scria Engels — el nu desființează proprietatea privată. In falansterile sau comunitățile lui bazate pe asociere există bogați și săraci, capitaliști și muncitori**”¹⁵⁾).

Deși precursor al socialismului științific, Fourier nu a văzut, la fel ca și Saint-Simon, în clasa muncitoare forța reală, capabilă să creeze societatea socialistă, republica sa falansteriană fiind clădită pe baza unui compromis între muncă și capital, cu admiterea profitului pentru capital.

De aceea, rupte de mișcarea revoluționară a clasei muncitoare, formațiuni artificiale, falansterile create în diversele colțuri ale lumii au avut o existență efemeră.

Aceeași soartă a avut-o și încercarea lui Theodor Diamant de a înființa un falanster la Scăeni-Prahova, pe moșia boierului Manolache Bălăceanu, fiul lui Naiba din Ploești.

Despre această încercare a socialistului utopic român, Ion Ghica povestește : „**De-abia începuse stupul a se popula de albine și roata a se învîrți, că guvernul, temîndu-se ca să nu se înrădăcineze credințele comuniste în țară, a și luat măsuri, a ordonat împrăștierea seriilor și grupelor, și trimiterea în exil a șefilor, Manolache Bălăceanu și Diamant.**”¹⁶⁾

Ideia republicană căpătase însă aderență printre oamenii luminați ai timpului, iar termenul o circulație curentă.

Totul plutește însă în eclecticism, nu poate căpăta contururi precise.

Astfel, Ion Codru Drăgușanu în scrisoarea XXXII din „**Peregrinul transilvan**”, relatînd impresiile sale despre Elveția anului 1843, consemna faptul că „... **aici toate**

¹⁴⁾ Th. Diamant: Către prietenii libertății, dreptății și ordinii despre un mijloc de a face să înceteze lupta între cei care au și cei care nu au, fără să se ia de la cei ce au, Paris, 1833 (în limba franceză)

¹⁵⁾ Fr. Engels: „Progresele reformei sociale pe continent”, K. Marx și Fr. Engels, Opere, vol. I. pp. 528.

¹⁶⁾ Ion Ghica: Opere, I, Espla, 1956, pp. 241.

popoarele sînt libere cu drepturi politice egale și nice unul paria"²¹⁾ și rămînea surprins că „...nu sînt autorități fără consilii de sus în jos”.²²⁾

De asemenea, scriitorul evidențiază faptul că „...republica elvețiană nu ține oaste stabilă ca alte staturi, să-i stoarcă măduha ; nu adună junii cei mai sănătoși ca să-i nutrească pre spese publice, fără a le da altă treabă decît să doarmă și să-i învețe numai a merge unul după altul fără să se calce, sau să se joace cu bețe fără a-și scoate ochii”.²³⁾

Sistemul republican burghez nu-l entuziasmează însă pe scriitor, deoarece și aici, „... ca și în monarhie, domnește destulă mizerie, pentru că cine e în fruntea guvernului, ca aiure trage focul numai la oala sa”.

Din această cauză scriitorul care năzuiește spre o ordine socială în care să domnească libertatea și egalitatea indivizilor, dar care nu reușește să intuiască forțele și căile prin care se poate ajunge la aceasta, conchide : „Fericirea umanității, zică cine vrea, nu stă în forma regimului, ci forma regimului stă în diverse mîini, divers”²⁴⁾, prin aceasta făcînd apologia capului luminat, arbitru în împărțirea dreptății și nivelarea contradicțiilor sociale.

Aceeași eroare este prezentă în opera lui Cezar Bolliac, cu deosebirea însă, că „locul bărbaților cu virtuți cetățene”, este acordat de către intransigentul luptător al revoluției de la 1848 unui fenomen de suprastructură, poeziei, chemată să curme „împărțirea populilor în cîrmuitori și cîrmuiți : să facă a înceta interesul cel privat al unei dinastii regale, domnitoare : să înceteze privilegiurile castelor de trîntori, paraziți și privilegiați (...) să facă staturile libere și proprietatea comună a populilor ca un product al membrilor statului și care product va crește neîncetat prin activitatea, prin organismul viu al societății : să facă, ca nici o parte a societății să nu stea în inactivitate la republică”.²⁵⁾

Deși scriitorul surprinde cu multă putere de observație și spirit critic multe dintre aspectele negative ale contemporaneității, extrăgîndu-și argumentele dintr-o amplă investigație a experienței istorice, el preia concepția idealistă a misiunii „messianice” a poetului și deci a poeziei, idealurile sale sociale eșuînd într-un utopism incurabil.

Într-o scrisoare către Gozman, scrisă la 27 iunie 1849, Avram Iancu răspundea denigratorilor revoluției ardelenice, că țărani și meșteșugarii nu s-au ridicat la luptă pentru apărarea împăratului de la Viena, ci pentru libertate.

„Deci vă îndreptăm acea rugare frățească să nu fiți mici la credință, înșelîndu-vă că noi am fi oarbe instrumente a Camarilei și că principul nostru ar fi singur negru-galbisim (culorile habsburgice n.n.) după cum vă place a crede.

Nu, domnilor, nu! Noi sîntem oamenii libertății! Pentru asta am revoltat, pentru asta ne-am vărsat și sîntem hotărîți a ne vărsa sîngele pînă la ultimul”.²⁶⁾

Adevărul cuvintelor lui Avram Iancu a fost subliniat de către Gheorghe Bariț. Acesta, explicînd motivele care au determinat revoluția din Ardeal, lansa un atac vehement la adresa imperiului habsburgic și a instituțiilor sale :

²¹⁾ I. Codru-Drăgușanu: Peregrinul transilvan, ESPLA, 1956 pg. 235.

²²⁾ Idem, pg. 236.

²³⁾ Idem, pg. 237.

²⁴⁾ Idem.

²⁵⁾ Cezar Bolliac: „Poezia”, Foaie pentru minte, inimă și literatură, 1846 28, 8 iulie.

²⁶⁾ Avram Iancu: „Scrisoare către Gozman”, în „Texte privind evoluția gândirii social-politice în Țările romîne”, ed. cit. pg. 267.

„Din nefericire – scria Bariț – acest popor nu cunoștea acele maxime afurisite ale tiraniei din cauza mai virtos că acelea era mai totdeauna învelite bine în formele religioase, așa că lui îi era preste puțință să le aleagă și distingă de preceptele religiunii sale: „Toată puterea e de la Dumnezeu” îl învață religiunea sa: venea însă tirania și dădea puterea de judecător unui bandit, cea de administrator și polițian altui bandit...

Așa vorbea și făcea tirania, care nu credea și nu voia să audă de niciun Dumnezeu”²⁷⁾.

Aceasta era experiența istoriei din al cărei gust amar simțise întreg poporul din toate provinciile românești.

Din această cauză, ideile lui Nicolae Bălcescu din lucrarea „Manualul bunului român — Dialog între un comisar de propagandă și un sătean”, prelucrare a lucrării filozofului francez Charles Renouvier, — „Manuel republicain de l'homme et du citoyen” Paris, 1848, departe de a fi accidentale, reprezintă corolarul unei îndelungate perioade de frământări și experiențe, de chinuitoare căutări.

După ce demonstra că republica democratică este statul în care poporul e suveran iar oamenii „îngrijesc singuri de soarta lor, fără a-și pune stăpîni pe cap”, Bălcescu rezuma prin intermediul interlocutorilor esența orînduirii spre care năzuia :

„...Acum văd că dacă numai în republica democratică poate fi poporul slobod și stăpîn pe sineși, adică suveran, e neapărat ca și poporul român, cînd va ajuta Dumnezeu de-și va căpăta libertatea, să întocmească și el republică democratică. (...) Cea mai mare dobitocie ar fi ca romîni, după ce își vor cîștiga libertatea cu sîngele lor, căci altfel nu se poate cîștiga libertatea, să meargă de bunăvoia lor să se dea pe vecinicie sau pe viață unui domn crai sau împărat, care să-i joace, să-i chinuiască și să-i despoaie după cum i-o fi voia și firea cea rea a domnilor, a crailor și a împăraților, carii cred că țin stăpînirea de la Dumnezeu, că domnesc din mila Lui, iar nu din voia poporului...”²⁸⁾

Ceea ce pentru cronicari era o noțiune abstractă, devenise acum, la jumătatea secolului al XIX-lea, o cerință legitimă, reclamată de însuși procesul devenirii istorice.

Noțiunea Republică, pe care Bălcescu o explica drept instituție în care „...puterea statului și drepturile lui trebuie să fie în mina poporului întreg”²⁹⁾, căpătase contur și un înalt conținut revoluționar, opusul luminos al întunecatelor monarhii aflate în jalnic crepuscul.

Aspirațiile lui Nicolae Bălcescu și ale întregului nostru popor n-au prins însă viață decît peste aproape o sută de ani, la 30 decembrie 1947, cînd, în condițiile revoluției burghezo-democratice victorioase și ale trecerii la revoluția socialistă, monarhia a fost abolită.

Înspăimîntată de creșterea valului revoluționar al maselor, burghezia aliată cu moșierimea, pentru a stăvili progresul, aducea la cîrma țării, în 1866, monarhia de Hohenzollern.

Instaurarea acestei monarhii de tristă aducere aminte a trezit împotrivirea întregului nostru popor și mai ales minia lumenatelor spirite care luptaseră pentru pregătirea Romîniei moderne.

Monarhia era nu numai o instituție perimată, condamnată de istorie, dar, pentru realitățile țării noastre, ea constituia negarea arbitrară a tradițiilor națio-

²⁷⁾ Idem, pg. 263—264.

²⁸⁾ Bălcescu, Opere alese, I. E S P L A, 1960, pg. 325—326.

²⁹⁾ Idem.

nale, reprezenta încălcarea aspirațiilor poporului român, era expresia concretă a încercărilor reacțiunii de a opri mersul istoriei.

în rindurile primilor adversari ai monarhiei de Hohenzollern, ale aceluia care au intuit încă de la început rolul acesteia de reprezentant al intereselor monstroasei coaliții, se numără reprezentanții spiritului pașoptist C. Bolliac, I. H. Rădulescu, D. Bolintineanu, urmați mai apoi de noii reprezentanți ai literaturii noastre I. L. Caragiale, Vlahuță, G. Coșbuc, Al. Macedonski, ca și de cei mai tineri: T. Arghezi, N. D. Cocea, Gala Galaction etc.

Bolliac continuă să-și susțină ideile sale republicane³⁰⁾, ce se împleteau cu o puternică aversiune față de dinastia habsburgică³¹⁾, iar D. Bolintineanu, în „Scrisoarea vornicului Villara către dl. I. Brătianu, ministrul Finanțelor” ridiculiza în 1866, pe emisarul „monstroasei coaliții”, Ion Brătianu, care, trădându-și ideile din tinerețe, adusese în țară prințul străin :

**Republicanfierbinte, aduci o dinastie
Cu drept de moștenire în noua Românie.**

**Pui biruri mari pe țară cum n-au mai fost sub soare,
De când cu Han-Tătarul și Mihnea cel Turcit³²⁾**

Cu toate că în studiul „Englezii și francezii sau dreptul și datoria, libertatea și egalitatea”, scris la 24 martie 1856, I. H. Rădulescu manifesta confuzii în legătură cu ordinea de stat republicană, considerând că în Republică : „Sclavul unui singur despot sau al unei caste deveni sclavul cetății, al poporului, al națiunii întregi. Dreptul de aci înainte nu mai fu decât al Omului Colectiv, și datoria a Omului individual”³³⁾; în 1866, scriitorul, cu multă luciditate și indignare, își declara răspicată sa opoziție față de ideea monarhică și a prințului străin.

în „Adunarea constituantă” din 1866, Eliade își avertiza contemporanii:

„...Voiți a urca pe tronul țării pe un străin, căruia să-i dați țara moștenire din tată în fiu ?

Nu vă jucați cu viața și viitorul unei națiuni. Ea nu poate fi moștenire decât a ei însăși. Părinții nu mai sînt liberi azi a înstrăina libertatea fiilor lor³⁴⁾

Sinteza înflăcăratului discurs al lui Eliade era următoarea :

„...1. Dinastia la noi este contra tradițiilor.

2. Dinastiile au cauzat totdeauna suferințe și nenorociri națiunilor.

3. Dinastia este contra principiilor și aspirațiilor către care țintesc lumea modernă.”³⁵⁾

Astfel, chiar dacă Eliade Rădulescu nu reușea să aibă clarviziunea lui Nicolae Bălcescu și să intuiască diferența dintre formele aristocratice și democratice de republică — declarîndu-se un adept al unui „contract dintre guvern și popor”, — în momentul în care este chemat să-și spună părerea despre destinele viitoare ale țării, mărturisește cu glas profetic și hotărît:

**„Dinastie și domn străin, cu dreptul ce am de a fi stăpui pe a mea părere,
îmi propun de a le combate ca un ce fatal din toate punctele de vedere”.³⁶⁾**

³⁰⁾ C. Bolliac: „Ceva asupra situațiunii”, Opere, II. ESPLA 1956, p. 198 și urm.

³¹⁾ Idem, „Prinț străin” op. cit. p. 179 și urm.

³²⁾ Bolintineanu, Opere alese I, EPL 1961, pg. 240.

³³⁾ I. Heliade Rădulescu: Echilibru între anthitesi sau spiritul și materia, București 1859—1869, p. 29

³⁴⁾ I. Heliade Rădulescu: „Scriori din exil”, Buc, 1891, p. 655—666.

³⁵⁾ Idem.

³⁶⁾ Idem.

Pentru N. T. Orășanu, domnitorul era „...o păpușă purtînd un ilustru nume, pentru care biata țară cheltuiește multe sume”¹⁷⁾, cu multă ironie scriitorul îndemnînd pe cei care doresc să cunoască „binefacerile” monarhiei să

**„...Vadă-n Franța fericirea ce-a lăsat în urma ei
Monarhia cu podagră și neghiobu-i împărat.”¹⁸⁾**

(Era epoca de după căderea lui Napoleon al III-lea și înfringerea Franței de către prusaci, în urma războiului din 1870).

într-o poezie pamflet, publicată în revista *Asmodeu* din 21 martie 1871, N. T. Orășanu ilustra alegoric realitățile țării, prăpastia dintre supuși și conducători. Alcătuită pe imagini antitetice, poezia îl prezenta pe de o parte pe rege, zîmbitor, fericit că neamul Hohenzollern-ilor a găsit în sfîrșit în România teren prielnic pentru vaste și oneroase afaceri, pe de altă parte, poporul îndurerat și urgisit, îngenunchiat în trudă și sudoare.

**„...Vrei să rizi și tu popor ?
Ia-ți dreptul de domnitor”.**

Aceeași idee republicană, exprimată de astă dată printr-o fierbinte confesiune lirică, o întîlnim la Al. Macedonski, poetul care în tinerețe a avut de îndurat temnițele lui Carol I, datorită vederilor sale antiregaliste.

în 1874, în poezia „Ce-aș vrea?...”, Macedonski mărturisea:

**„Aș vrea poporul să fie rege...
Rege o dată, bietul popor !...”¹⁹⁾**

Deși în schița „**Boborul**”, publicată în „*Epoca*” din 21 noiembrie 1896, I. L. Caragiale amintindu-și de un episod al tinereții, participarea sa la „*Republica din Ploești*”, ridiculiza „vesela republică podgoreană” denumind-o ironic, „...cea mai eroică pagină a liberalismului român”²⁰⁾, mai tîrziu, în 1911, într-o convorbire cu Emil Isac, declara:

„...Eu nu sînt republican de paradă și nu crede că nu m-a durut că a trebuit să glumesc de Republica din Ploești. (...) A fost mai mult o glumă, neserioasă cum sînt glumele.

Dar ideia nu este glumă. Este un lucru foarte — foarte mare și va învinge!”²¹⁾

Nu avem motive să nu-l credem pe Emil Isac despre adevărul acestor spuse despre Caragiale.

Drept mărturie a faptului că scriitorul nutrea asemenea idei stă întreaga sa operă, impregnată de un adînc sentiment de ură împotriva regimului burghezomășieresc și a instituțiilor care-l patronau, stau creațiile sale antimonarhice: „**Mare farsor, mari gogomani**”, „**Șarla și ciobanii**”, „**O necuviință**” „**Suveran și curtezan**”, „**Temelia**” etc.

Ura față de dinastia habsburgică este vizibilă la B. P. Hașdeu în fabula „**Femeia și cățelul**”, la Al. Macedonski („**10 mai**”), la Anton Bacalbașa („**Urechilă moștenitor**”) etc. etc.

¹⁷⁾ N. T. Orășanu: „*Dicționar politic*”, București, 1871, p. 9—10.

¹⁸⁾ Idem, p. 20.

¹⁹⁾ „*Optul*”, II, 1874, nr. 25.

²⁰⁾ I. L. Caragiale: „*Opere*” III, EPL, 1962, p. 84.

²¹⁾ Emil Isac: „Pe marginea unor amintiri despre Caragiale”, *Flacăra*, I, nr. 5 1948

în articolul „Regalitatea”, George Panu demonstrează că: „Defectele și inconveniențele regalității nu-și pot găsi remediul tot în regalitate, oricare ar fi forma ei. Așa, inconveniențele regalității străine și dinastice nu dispar de loc cu stabilirea unei regalități române și vremelnice, nici defectele unei succesiuni legale la tron prin o alegere populară”.

„Remediul defectelor regalității – continua G. Panu – constă în suprimarea ei radicală, boala aceasta cere tratament chirurgical, energetic”.

Și, pentru a nu lăsa loc nici unui fel de dubiu, scriitorul conchidea hotărât: „...Prin urmare, în loc să umblăm după paliative sau după schimbarea unui rău prin altul, părerea mea este ca să începem a prepara spiritele pentru o altă formă de guvernământ în care rege și dinastie să lipsească”.^{«)}

De astă dată, îndemnul la doborârea monarhiei și instaurarea republicii apare direct, fățiș.

Faptul ilustra maturizarea gândirii social-politice românești, fiind impus de însăși experiența vieții. Credința multora, potrivit căreia prin unirea țărilor române, înfăptuirea reformelor lui Cuza și obținerea independenței naționale s-ar fi încheiat dezideratele pașoptiste, era acum spulberată. În consecință, se impuneau măsuri noi, noi acțiuni, care să elibereze progresul oprit arbitrar, pentru scurtă vreme, prin tranzacțiile trădătoare ale monstruoasei coaliții care instalase monarhia ereditară.

Redeveneau astfel actuale ideile lui Nicolae Bălcescu din „Manualul bunului român”, conform cărora „...poporul român e destul de matur și că poate trăi de sineși, fără stăpîni, și a se bucura de toate drepturile cetățenești”.^{«)}

La propagarea ideii republicane contribuiseră firește, în foarte mare măsură, atacurile antimonarhice ale celor mai înaintate spirite ale poporului român și mai ales acțiunile retrograde, cămătărești și dușmănoase comise de monarhia habsburgică.

O contribuție însemnată avea de asemenea presa progresistă, deținătoare a unor vechi tradiții de luptă împotriva abuzului și a imposturii.

Încă în 1851, Bolliac, împreună cu C. A. Rosetti — edita la Paris, într-un unic număr — ziarul „Republica română”, în care-și expunea speranța că nu tîrzie vreme românilor „...vor trăi într-o singură Republică democratică, solidari cu toate Republicile națiilor Europei”.

Mai tîrziu ideii republicane vor difuza revistele lui N. T. Orășanu și mai ales, ziarele „Republica” (Craiova, 1870), succesorul său „Adevărul”, „Dreptatea” (Iași), „Adevărul” lui Al. V. Beldiman (București), „Albina” (Pesta), „Republica română”, a lui C. A. Filitis, „Lupta” lui G. Panu, „Republica română” editat de Al. Bădulescu, „Drepturile omului” etc. etc.

Interesant este de asemenea, că în presă apare sezișarea lucidă și competentă a rolului de obstacol în calea progresului, pe care-l joacă stîlpul reacțiunii, monarhia:

Astfel, articolul „Toleranța regalistă” publicat în numărul 454 din 25 febr. 1890, al ziarului „Adevărul”, îndemna la abolirea monarhiei deoarece „Ea nu îngăduie dezvoltarea pacinică a democrației; democrația nu trebuie s-o mai îngăduie pe dînsa și trebuie să-și dea toate silințele pentru desființarea ei.”

În același ziar (nr. 421, din 17 ianuarie 1890) Al. V. Beldiman mărturisea: „...Am fost cu francheță contra dinastiei străine și pentru înlocuirea ei prin Republica Română. Căci ne-am convins că așa vrea Țara.”

Astăzi, cu aceeași francheță, sînt tot contra dinastiei străine, dar prin înlocuirea ei prin Republica Română. Căci ne-am convins că așa vrea țara”.

«) G. Panu : „Regalitatea”, pagini alese, ESPLA, 1958, pg. 328—329.

«) N. Bălcescu: Opere alese, I, ESPLA, 1960, pg. 327.

Poate că, pe aceeași credință legitimă, „că așa vrea Țara”, își fundamenta și G. Panu anunțul că „...începe propaganda pentru forma de guvernământ cea mai scumpă nouă, pentru republică și pentru suprimarea regalității”, concretizat mai apoi în seria celor 17 articole intitulate „Chestia regalității” și publicate în „Lupta” în anul 1891.

Cu toate acestea, ideea de republică plutea în vag, în general, susținătorii săi foarte rar depășind idealul republicii burgheze.

Este meritul scriitorilor grupați în jurul revistelor socialiste de a fi făcut distincția necesară între atributele republicii de tip burghez și ale celei socialiste și mai ales al lui Constantin Miile care, în ziarul „Munca” (nr. 42, 9.XII, 1890), arăta ca orinduirea republicană burgheză nu lichidează anomaliile sociale, deoarece păstrează intacte relațiile de producție, perpetuând exploatarea și gruparea avuției numai la un pol al societății.

Drept consecință este afirmarea necesității republicii socialiste, republica burgheză fiind considerată doar o treaptă intermediară.

Pătruns de conștiința faptului că este purtătorul de cuvânt al adevărului, că apără interesele celor mulți și militează pentru împlinirea aspirațiilor lor, în 1896, cu prilejul vizitei împăratului Franz Joseph, în articolul „Monarhie și Republică”, Constantin Miile declara demn :

„...Reprezentanți ai intereselor acestui mare public, apărătorul cauzei proletariului român, dușmani ai monarhiei militariste de azi și amanți sinceri ai unei republici sociale și cu cetățeni economicește liberi, noi, azi când sărbătoarea împărătească este în toiul ei, când un împărat și un rege trec mândri și semeți, uitătorii de ziua de mâine, noi, în glasul cărora se rezumă zeci de mii de voci și zeci de mii de dorinți, noi le aruncăm cu sfidare strigătul de : „JOS MONARHIA !... TRĂIASCĂ REPUBLICA !” “)

Pe arena istoriei apăruse o forță nouă, proletariatul, prin însăși fizionomia sa radical deosebită de toate clasele sociale care l-au precedat.

Ca în toate sectoarele vieții sociale și economice, și în domeniul orinduirii de stat proletariului i-a revenit nobila sarcină de a împlini arzătoarele visuri ale marilor luptători din trecut.

în această direcție este simbolic „Manifestul Comitetului de acțiune social democrat român” din iulie 1917, care, preluând glorioasele tradiții și în conformitate cu idealurile înalte ale veacului nostru, se adresa „muncitorilor și țăranilor, soldaților și ofițerilor, tuturor cetățenilor țării :

„... A venit vremea ca poporul român, făcând propria lui revoluție, să se elibereze de oligarhie și monarhism”, manifestul încheindu-se cu răscolitoarele cuvinte :

**„Jos oligarhia!
Trăiască Republica!” “)**

Ecoul acestor cuvinte va fi profund și prelungit, devenind realitate la 30 decembrie 1947, când prin lupta și jertfele poporului muncitor, sub conducerea P.C.R., se va instaura Republica Populară Română.

“) C. Miile : „Scrieri alese”, ESPLA, 1961, p. 499—500.

“) Documente din Istoria PCR (1917—1922) vol. I, ed. II, ESPLP, Buc, 1956,

CRONICA LITERARĂ

ION BRAD: „MĂ UIT ÎN OCHII COPIILOR”

SAVIN BRAȚU

Într-unui din ciclurile acestui nou volum de poezii al lui Ion Brad se află o poezie pe care mai toți cronicarii au remarcat-o, iar cel puțin doi dintre ei au declarat-o excelentă: „Scrisori de-acasă”. E comentariul liric al poetului pe marginea scrisorilor primite de la „bunicul și tata” în zilele de cotitură ale colectivizării satului natal. „Cu ochii-nroșiți de nesomn”, poetul citește și recitește paginile acestor misive stângace și emoționante, fiindcă, deși departe de satul părinților săi, e sufletește printre ai săi și, ca să le răspundă, se simte, chiar scriind, de parcă ar porni „țărănește, pe jos”...

Același motiv al „scrisorilor de-acasă” străbate o altă poezie — „Sinteti voi” — dintr-un alt ciclu al volumului „Mă uit în ochii copiilor”. Aici, alături de bunic, apare, printre epistolierii din sat, „Marele meșter Pătraș”, renumit în tot Maramureșul. Rîndurile acestuia amintesc arta cioplitorului în lemn, a artistului popular care înscrie în „arborii crucilor de cimitir”

...istoria colorată și laică

A fiecărei vieți de țaran adormit sub țărină...

Ov. S. Crohmălniceanu, în cronica sa din „Gazeta literară”, definind printr-o imagine totală creația lui Ion Brad, consideră că arta acestuia „se înrudește cu cea atât de spontană și atât de sigură a sculptorilor de la țară”, cu arta aceluia mare meșter care „narează fără greș pe crucile cimitirelor istoria colorată și laică a satului”. „Definitivul pentru această artă — precizează criticul — e excelentul poem intitulat „Scrisori de-acasă”.

Această definire printr-o imagine și un poem a primit riposta unui alt critic. În cronica sa din „Tribuna”, Al. Căprariu îi reproșează lui Crohmălniceanu că, în cazul lui Brad, n-a sesizat decât parțial „substanțiala creștere calitativă” evidențiată de recentul volum. Definirea poetului prin Scrisori de-acasă — argumentează el — „ar însemna că ne aflăm în fața unui poet care se mișcă sub un mereu acelaș orizont (sub. n.s.) specific poetului de descendență rurală venit dintr-o Transilvanie colțuroasă și aspră, fremătind încă prin excelență la amintirea străbunilor răsculați și simțind mai puțin acut marile seisme sociale ale prezentului”... Criticul relevă, în acest sens, un număr de alte poeme, nu mai puțin definitive pentru universul poetic al lui Brad în ultimul său volum dar din altă sferă tematică și artistică decât aceea ilustrată de „Scrisorile de-acasă”: Popas, La marginea mării, Nemurire, Lapidar, Tablou de familie, Transcriere, Remember, Ciudatul fluture, Responsabilul cu fericirea, Sentimentul marilor orașe... Fără a intra în detalii care ar anticipa însăși discutarea volumului, putem afirma că, într-adevăr, nici unul din poemele amintite nu poate fi raportat la poemul pe care Crohmălniceanu îl socotea definitivul pentru arta lui Brad și a meșterului cioplitor, iar unele dintre ele nu pot aminti universul satului nici prin tematică, nici prin sistemul imaginilor. Pentru Al. Căprariu, poetul „pămîntului natal” a cîștigat acum o calitate nouă, devenind „în egală măsură un virtuos interpret liric al satului ca și al lumii citadine” cu o viziune poetică „împlinită polifonic”.

O asemenea judecată de constatare și de valoare, emisă pe baza noului volum al poetului, nu a rămas izolată. În cronica sa din „Contemporanul”, Eugen Simion — ca și

Paul Georgescu în „România Liberă” — insistă asupra unei „poezii a vieții citadine” în creația recentă a lui Brad și consideră, polemic, că e vorba „de un capitol mai cuprinzător și mai nou în lirica lui Ion Brad, pe care trebuie să-l analizăm cu atenție, cu atât mai mult cu cât o veche (și grăbită) judecată a criticii făcea din poet un prizonier al lumii rurale”...

Pe de altă parte, poate fi bănuită de intenții polemice față de opinia lui Al. Căprariu intervenția colegului său I. Oarcăsu. în chiar numărul următor cronicii închinată lui Brad în Tribuna, Oarcăsu publică prima parte a unui interesant articol despre câteva Profileuri lirice, pe marginea recentelor volume ale lui Ion Horea, Tiberiu Utan și Ion Brad.

Oarcăsu proclamă apartenența lui Brad la seria acelor poeți care „se ocupă cu predilecție de lumea satului”. Insistând, criticul repetă că „în creația lui Ion Brad lumea satului ocupă un loc preponderent, tematica și sistemul de imagini urmărind să dezvăluie, pe etape, ascensiunea politică și socială a țărănimii actuale”; simbolurile creației lui Brad poartă „amprenta familiarității depline cu mediul rural” sau „familiaritatea cu mediul rural colorează specific structura intimă a imaginilor”. Confruntarea celor câteva opinii exprimate în jurul aceleiași cărți mi se pare semnificativă.

Căprariu a atins, de fapt, o problemă de prim ordin a receptării critice: aceea a atenției la ceea ce el numește „schimbările valorice prezente în aria poeziei noastre”. Indiscutabil, o asemenea atenție s-a manifestat intens și rodnic în receptarea ansamblului poeziei noastre, sezisindu-se liniile ei de dezvoltare și „evenimentele” marcate de noile apariții în frontul literar. S-a manifestat nu odată și în reliefația ineditului pe care îl aduce, în creația unui poet cu activitate îndelungată, una sau alta dintre operele sale recente. Dar mult mai des se poate remarca, îndeosebi în ceea ce privește creația poezilor pe care I. Oarcăsu îi vede într-o „așa zisă generație de mijloc”, fixarea autorității critice la o imagine stabilită la un moment dat și indiferența la evoluția și prefacerea unui anumit univers poetic.

Recentul volum al lui Ion Brad a pus la încercare receptivitatea criticii. în termenii antagonici ai unei discuții care a evitat Sja se desfășoare deschis, s-a pus întrebarea: Ion Brad a rămas același sau, dimpotrivă, greșim văzându-l sub un mereu același orizont? O astfel de întrebare nu e minoră și nu se mărginește la soarta volumului „Mă uit în ochii copiilor”. E statică recepția critică sau însăși creația lui Brad privită sub raportul elementelor ei constitutive (tematic și imagistic)?

Liber de judecățile prestabilite, cititorul care ar lua contact cu poezia lui Brad numai prin recentul său volum ar rămâne cu totul surprins de înscrierea poetului printre cei care „se ocupă cu predilecție de lumea satului”. Un astfel de cititor neavizat ar constata chiar, mai mult decît o face Căprariu și în opoziție cu Oarcăsu, că în creația lui Ion Brad lumea satului ocupă — cel puțin de astădată — un loc secundar. Redusă la tematică și cîntărită statistic, ea domină un scurt ciclu de trei poeme, intitulat „Transilvania” și un altul, mai amplu, intitulat „Viziune în zori”. Niciunul dintre aceste cicluri nu dă titlul volumului, nu-l axează și nu-l deschide.

Dar Ov. S. Crohmălniceanu nu definește arta poetului doar prin tematică, iar I. Oarcăsu atribuie nu numai tematicii, ci și „sistemului de imagini” al poetului, facultatea de a urmări să dezvăluie, pe etape, aceeași ascensiune politică și socială a țărănimii, în ultimă instanță, s-ar părea că această facultate se concretizează prin aceea că „familiaritatea cu mediul rural” ar colora „structura intimă a imaginilor” create de I. Brad. în sprijinul acestei judecăți, criticul relevă, de pildă, imaginea fericirii pe care Brad o simbolizează printr-o „pasăre rară” — ceea ce ne-ar trimite la „măiastră” lui Brîncuși, într-o ipostază nouă. Dar, fie că e, fie că nu e „o ipostază nouă” a „păsării măiastră” a lui Brîncuși, simbolul acesta e universal și mitologic, nu „țărănesc”; Maeterlinck, ca și

atîția alții înainte și după el, l-a folosit fără să fi dobîndit familiaritatea cu satul românesc. Dealtfel întregul poem amintit e bazat pe sugestia miturilor devenite de mult „culte”, circulînd fără nici o legătură cu experiența de viață a țaranului și cu etapele ascensiunii lui politice și sociale : smeul vrăjitor, pădurea fermecată, frumoasa fără corp, etc... Desigur identificarea originii sociale a „sistemului de imagini” poate fi uneori concludentă, dar forțarea afinităților descoperite în alegerea simbolurilor ne poate adesea induce în eroare. Pentru ilustrarea afirmației sale despre structura intimă a imaginilor lui Brad mai verosimilă era, poate, citarea poeziei Popas, din seria acelor pe care Al. Căprariu le opune poemului considerat de Crohmălniceanu drept singur definitoriu. Aici tematica e în afara universului sătesc : poetul își exprimă sentimentul copleșitor pe care l-a avut ca pelerin la Mausoleul marelui Lenin. Dar „sistemul de imagini” la care apelează în acest caz resuscitează sugestiv universul sătesc, din care poetul își extrage corespondențele : Lenin, parcă, „așipit pentru-o clipă/ ca să pornească mai departe, o veșnicie”, i se pare poetului un om „culcat în prapă”

Ca un cosaș la amiază, cu tîmpla pe brazdă,
Ca un secerător la amiază, sub snopul de spice,
Ca un tractorist ce deștelenește pămîntul,
Ostenit, la amiază, cu capul pe glie...

În definitiv, „pecetea” de care vorbește Oarcăsu indică posibilitatea de a identifica structura unor simboluri poetice prin relevarea sferei din care acestea sînt extrase pentru a caracteriza fenomene dintr-o sferă care poate fi cu totul alta. Cîți poeți n-au cîntat furnalele prin intermediul familiarei imagini rurale a unei păduri înalte ? în cele din urmă, o asemenea „pecete” e vizibilă în vocabularul pe care-l vehiculează poetul, apropiînd diversitatea lumii de universul său intim. Șarjînd, putem spune că un poet „rural” își imaginează și Cosmosul în termenii vieții lui țărănești.

În recentul volum al lui Ion Brad nu lipsesc elementele unui univers familiar din copilărie, cu șipote de apă vioară, cu mîl și pălălăi, cu zăvozi ai nopții și cu vițe cîntînd peste colnic... Chiar independent de tematica transformărilor socialiste în viața satului — căroră le închină un ciclu și alte poezii — poetul își declară „aripile și cîntecul” desprinse „din asprimea acestui pămînt”. Există, în poezia lui Brad, orideceteori atinge universul amintirilor, o firească evocare autobiografică a „copilului de țaran”, a „luncilor copilăriei”, a experienței agricole pretimpurii, cu seceră pe care „o știu de mic de tot” și cu secretul vinului bun pe care-l cunoaște „de cînd porneam aracii să-i ridic”. Incontestabil, Ion Brad nu a fugit de acel „orizont specific poetului de descendență rurală venit dintr-o Transilvanie colțuroasă și aspră”, etc...

Dar menținerea lui în limitele acestui orizont, fie și numai prin păstrarea dominantă a unei imagistici familiare, e contrazisă de pregnanța unui cu totul alt univers al comparațiilor și metaforelor, al vocabularului și al asociațiilor noționale. Repulsia pentru „neoșisme” e manifestă, cum manifestă e vehicularea termenilor din lumea modernă, a universului notional de cea mai acută rezonanță în secolul XX și în epoca giganticelelor construcții comuniste. Termenii vieții de partid apar îndrăzneț incluși în limbajul poetic — responsabil, prevederi, statut — întîlnindu-se cu furnale și locomotive Diesel, cu termenii civilizației industriale și, îndeosebi, cu noțiunile puse în circulație de era călătoriilor astrale, de la sori electrice pînă la platforme de lansare. Pînă și elementele universului sătesc familiar intră într-o intelectuală însoțire neologică, firească pentru poetul care nu și-a pierdut amintirile dar și le-a integrat în universul familiar existenței sale creatoare. Vinul vechi „e „catifelat și înțelept”, un copac se înscrie în carte „crispat

și gol", vița de vie își desfășoară „**bazarul de-amirosuri și vii policromii**". Ochilor vultu-rești din eposul folcloric, poetul le replică plimbându-și în depărtări „**stația radar a pri-virilor**". Poate chiar s-ar putea constata un abuz de **galaxii** în recentul sistem de imagini al lui Brad, pe lângă un altul, mai straniu, pentru că nu ține de universul viu ci de o prețioasă evidențiere erudită a unei sfere arhitectonice: **propilee** (construcțiile noastre ci-tadine ar abunda în **propilee** ca și în **nesfârșite etaje** — p. 21 — după cum orașul romi-nesc modern ar fi în genere plin de **porți de-azur și propilee** — p. 80).

Sigur, lărgirea sferei lirice investigate de un poet nu implică de la sine o creștere a creației sale. E vorba de constatarea unei evoluții și a unor căutări care ni se par sem-nificative din momentul în care ne dezvăluie nu doar o schimbare „de mediu”, ci o amplificare a problematicii lirice, implicate de acest schimb. Poetul nu s-a desprins, desigur, de rădăcina lui țărănească, dar orizonturile sale sînt mai largi decît acelea ale satului. Are vreo semnificație ca atare discuția despre Brad ca poet eminentemente „rural” sau ca **poet „rural”** și „urban totodată”? Fără a stabili o ierarhie nejustificată între poezia satului și **poezia orașului**, ca expresii lirice ale vieții noastre socialiste, este evident că depășirea orizontului rural implică o calitate poetică superioară în sensul exprimării li-ricice a lumii contemporane, care refuză izolarea într-un anumit mediu și caută unitatea esențială a condiției umane, diversificată în toate mediile în care se mișcă omul. Cu atît mai mult, pentru un poet al realităților socialiste, nu poate să nu se impună unitatea complexă a lumii în transformare revoluționară, în care chiar satul ca atare se desface din orizontul secolelor trecute și trăiește intens în prezentul ce-l integrează, cu valori inedite, în omenirea constructoare a viitorului.

Dacă vorbim de maturizarea poeziei lui Ion Brad în legătură cu faptul că el se înfățișează azi ca „un virtuos interpret liric al lumii citadine”, trebuie să demonstrăm tocmai efectele poetice ale acestei lărgiri tematice, să le raportăm la perspectivele noi ale poeziei-epocii noastre. Ceea ce ne interesează îndeosebi este calitatea nouă pe care o poate căpăta lirica sa prin contactul cu **orașul socialist** unde se centrează, **în esență, în-treaga** problematică a epocii noastre, inclusiv aceea a transformării socialiste a satului milenar.

În acest mod, una din premisele maturizării lui Brad e fundamental demonstrată. Fără îndoială, e pozitiv că acum, cum se zice, în cronica sa din „Lucefărul”, D. Hăulică, în versurile lui Brad „**folcloricul și fabulosul folcloric apar tot mai bine folosite, fără crispate**” iar „**construcțiile de mitologie cam dubioasă, trudită**” au dispărut. E pozitiv că poezia lui Brad acum „se folclorizează inteligent”, sunînd „și **popular și modern**”, dar nu **aceasta** constituie o creștere calitativă. Poate s-ar fi cerut dezvoltată tocmai ideia pe care cronicarul o expediază în încheiere și care îl definește pe Ion Brad în perspectiva lui nouă, ca liric în același timp „bine fixat în solul realităților naționale” și capabil să cînte „destinele vaste ale omului cuceritor de Cosmos și trecerea Pămîntului în focarul lentilei care este universul”.

Brad a avut parte, pentru „**Mă uit în ochii copiilor**”, de prea multe laude gene-rale și de prea puțină comprehensiune concretă. Brad e un poet ale cărui valori sînt astăzi certe, **al cărui talent nu** mai are nevoie să fie demonstrat și apărat. Apologia, grandiloc-ventă sau patetică, **nu** poate fi decît jignitoare pentru un creator autentic. Mi s-au părut mai corespunzătoare demnității poetice a lui Brad cronici ca acelea ale lui D. Micu și Ov. S. Crohmălniceanu, care-și dovedesc stima printr-o ținută sobră și exigentă, în vreme ce tonul de pledoarie în replică pe care l-a luat pe alocuri cronica lui D. Hăulică nu mi **s-a părut la obiect. Apărarea** cutărei poezii pe care Crohmălniceanu o consideră de ordinul

unei „dulcegării minore”, sau a cutăreia pe care D. Micu o găsește „anecdotică”, ocupă prea mult spațiu, fără a duce mai departe analiza definitorie. Apologia nu e ocolită, când E. Simion amintește că sînt „**poeme și versuri răslețe în care autorul nu a putut evita o anume înclinare spre retorism sau unele comentarii inutile...**” și se grăbește să precizeze că, în genere, lipsurile indicate „**sînt rare**”. Nici cînd Al. Căprariu își face datoria afirmînd că în volum „**există și vagi nereușite parțiale**” care însă „**nu sînt ale conținutului ci ale formei**”...

Ceea ce mi se pare primordial necesar este discutarea contribuției specifice pe care o aduce noul volum al lui Ion Brad. în ce măsură împinge el înainte poezia noastră și capacitatea ei de a reflecta mai bogat universul interior al omului contemporan care se formează în prezent, în focul luptei dintre vechi și nou? Căci — dincolo de faptul că Ion Brad e un poet autentic — ne interesează dacă poezia lui e capabilă de surprize, de autodepășiri semnificative, dacă această poezie se adaugă pur și simplu valorilor noastre actuale sau deschide drumuri noi. Din acest punct de vedere, amplificarea universului poetic al lui Ion Brad, spargerea evidentă a îngrădirii de pînă acum, e principala trăsătură inedită pe care o aduce ultimul său volum. O poezie-manifest de tipul aceleia intitulată: „**Sentimentul marilor orașe**” constituie un punct de plecare în discuție. Nu pentru că „**ideia este sănătoasă, chiar dacă poezia în cauză nu prea cîntă**” — cum spune D. Hăulică-

Ion Brad își definește „sentimentul marilor orașe” în polemică evidentă cu tradiția lovesciană, care considera acest sentiment ca fiind **modern**, în opoziție cu acela al vieții rurale, considerat ca fiind regresiv static. Poetul nostru **nu e** jenat de universul său sătesc și nu aleargă să se modernizeze, declarîndu-se „citadin”. El trăiește **sentimentul** marelui oraș cum trăiește sentimentul tuturor marilor construcții socialiste, dinăuntrul acestora, ca participant activ. „Marele oraș” e o creație umană, care respiră cu maximă intensitate dinamismul vieții în epoca noastră. Nu e nici **un** idol de fier și beton, nici „orașul tentacular” de care se sperie țăranul patriarhal izbit de „lumea nouă”. Sentimentul marilor orașe apare strîns conjugat cu sentimentele generate de marile construcții ale socialismului. De aceea

...sentimentul acesta ciudat, poate prea mult căutat,
care nu se-mbracă asemeni unei haine la modă,
îl poate avea și-1 are,
ca pe-un domeniu sonor,
Poetul,
Dacă inima lui arde, trăiește și moare
Și iarăși învie cu fiecare,
Schimbînd cîntecul tuturor
în adevărate incendii solare...

Acest sentiment îl au în primul rînd înșiși constructorii marilor orașe, „cioplitorii de gînduri în formă de schele”... între poezia orașului și aceea a satului, în epoca noastră — argumentează poetul — nu mai e nici o diferență esențială și replica definitorie la adresa celor ce-i atribuie poetului un „sistem de imagini” pecetluit de „familiaritatea cu mediul rural” e dată anticipat căci și

Abecedarul cîmpului are
Cuvinte și împerecheri mai noi:

Rime în plus avem o mie —
între cîmpie
Și ciocîrlie
Te-așterni cu minunile tale —
Chimie.

(„Poezia satului”)

Soliile de-acasă, poetul le primește „în moderna Cetate-a lui Bucur”, fără psihoza unei prăpăstii dintre cele două lumi.

Dar, mai ales, poetul are sentimentul epocii moderne, care determină, în ansamblul creației sale, nu o pondere sporită a așa zisei poezii citadine în dauna uneia rurale, ci o altă problematică lirică decît aceea tradițională. Tradițională, zicem, chiar în raport cu universul poeziei noastre de după 23 August 1944, care și-a făurit, în confruntare cu viața, seriile tematicii ei reprezentative. Brad însuși le-a ilustrat și le ilustrează în continuare (G. Călinescu le-a inventariat apreciind, acum cîțiva ani, că în poezia lui Brad „nici o temă actuală nu lipsește”: „colectivizare, mecanizare, electrificare, vestejirea ororilor fasciste, lupta pentru pace, elogiul lui Lenin, etc.”).

Pentru un poet de origine țărânească, ca Ion Brad, întregă această tematică e raportată într-un fel sau altul la „autobiografie”, ca și la Beniuc și la mulți alții. În poezia „rurală”, însă, autobiografia socială nu e inedită ca atare, ci tipică pentru dezvoltarea ei de jumătate de veac. Purtătorul „saricilor pline de osemintele vărsate în el” de străbunii iobagi și pâlmași care își ridicau altă dată glasul protestatar își cîntă azi bucuria eliberării dintr-un trecut secular, pe care nu-l uită și nu trebuie să-l uite. Dar emoția dominantă s-a schimbat calitativ. Poetul care blestema și suferea e acum, în primul rînd, fericit. Beniuc îl simboliza în 1945 în ipostaza ciocîrliei; Brad arată, și în ultimul său volum, conștiința că, de vreme ce „fluviul istoriei s-a limpezit”, „și-a schimbat pasul și glasul”:

Cîntecele noastre sînt rîndunici zglobii ce se adună
Deasupra lui,
în albastrul de după furtună.

Termenii contrastelor din care se naște dramatismul poetic sînt substanțial fixați la opoziția dintre trecutul istoric și prezent, dintre albastrul zilei de azi și furtuna de ieri.

Totuși, poezia începe să se resimtă, în 1962, de monopolul pe care-l au, pe cerul ei, „rîndunicile zglobii”. Raportarea la trecutul revolut nu mai reflectă universul actual al marilor sentimente pe care le trăim. Poezia noastră nu mai trăiește doar din opoziția albastrului cucerit și a furtunii de altădată; ea cunoaște furtunile, de altă natură, dar nu mai puțin mărețe și patetice, ale vieții noi, în psihologia socială ca și în aceea individuală. Seninătatea neutră, absența dramatismului din poezie, nu corespund efervescenței proprii transformării revoluționare a omului, care trăiește, muncește, luptă, iubește, se bucură și suferă, caută și urcă în condiții umane noi.

Ion Brad e, desigur, un poet al bucuriei vieții libere în patria socialistă. El poate face ode bachice cu mari virtuți muzicale, exprimînd un adevăr grav în forme glumețe:

Noi de necazuri vinu-l bem mai rar
Și tot mai des îl bem de bucurie
(„Din amfore de stele”)

Dar el exprimă din ce în ce mai mult conștiința unei **răspunderi** de tip nou, a răspunderii comunistului pentru fericirea oamenilor: „**Sînt responsabil cu fericirea**". O asemenea conștiință nu acceptă idilicul, cunoaște primejdiile unui echilibru stagnant, respinge permanența „rîndunicilor zglobii”...

Poetul nu **are seninătatea** ataraxică, ci **calmul luptătorilor**, ceea ce e cu totul altceva. E „**calmul nerăbdării cu care / Descoperim pămînturile noi**". Un calm care conține în sine emoția gravă și incandescența lavei stăpînite în adînc :

**Inima mea e zguduită-n adînc de explozii
Pe care calm încordat le așteaptă.**

Pentru această conștiință a **calmului încordat**, a unei unități a contrariilor care nu cunoaște o clipă de armistițiu sufletesc, cred în perspectivele poeziei lui Brad. Pentru apelul ei la efervescența vitală o consider stimulatorie și fertilă în peisajul poeziei noastre. Brad, fecior de țăran și luptător comunist e **modern** în adevăr, trăind în universul epocii noastre în care

Liniștea veche am aruncat-o în aer de mult...

În Bătăile inimii sale,

**în locul pulsului monoton, ca de clopote,
Se-aud astronave cîntînd peste stele,
Vuiesc la mii de grade furnale
Și ape-n ecluze și clocote,
Se-ntretaie glasuri de fulgere-n spații,
Parcă-mi vorbesc astrele colosale...**

(„Bătăile inimii”)

Văd în ultimul volum a lui I. Brad în primul rînd poetul care **și-a pierdut liniștea veche**. Aștept roadele **neliniștii lui**, deocamdată anunțate, **îmi place**

**Nepotolirea vieții ascunsă ca-n pămînt,
Departate peste iarnă și viscol să răsune
în noi, precum copacul metalic fremătînd
Al liniei de înaltă tensiune**

(„Pe foi brumate”)

Ceea ce regret este însă că, în noile sale explorări, în **sentimentul marilor trăiri epocale**, Brad nu și-a cucerit încă forța de a-și individualiza, realmente, tematica universală. Observația lui Crohmălniceanu că poetul refuză să fie „ecoul unei conștiințe universale abstracte” e valabilă mai ales pentru domeniul poetic de mult experimentat de Brad. În exprimarea **sentimentului epocii**, Brad e încă mai mult un exponent decît un erou liric identificabil ca individualitate. El își expune mai adesea un program, decît se confesează, intim și tipic totodată. Însă vibrația intens individuală a unei neliniști **biruitoare** peste îndoieli, a neliniștei bogate și rodnice, a dat cel puțin o poezie remarcabilă, cu valori elegiace inedite, în **Ciudatul fluture** :

La miezul nopții — ca-ntr-un vis —
Ce inimi stinse au trimis
Să vină spre lumina mea
în care te-nvelesc, iubire,
Această-ndoliată stea
De netrăită amintire ?

Brad e un poet viu tocmai pentru că, deși pe treapta maturității certe, refuză să rămână ceea ce este. El cîntă teme, sentimente și atitudini noi, utilizînd mijloace artistice noi. Brad nu a rămas exclusiv la arta **spontană și sigură** a meșterului Pătraș. Poate mai puțin **sigură**, deocamdată, o altă artă a poetului îl arată aspirînd spre altitudini și subtilități care se dobîndesc mai puțin „spontan” dar pot merge mai departe, cerute de universul interior al epocii noastre. Brad a izbutit pe deplin în limbajul pe care i-l relevase G. Călinescu, în limbajul unei poezii care „**merge direct la ideie, percepînd nemijlocit și cu toate simțurile miracolul vieții**”. Poetul e definitiv realizat în această lirică în care avem „fineață care **miroase, rîu care cîntă, plete ce filfîie în vînt, armăsari nechezînd, soare dogorînd**”. Cu volumul său mai nou, el vrea să treacă însă spre un alt lirism. Să nu transformăm **simplicitatea** poetului într-o condiție a existenței sale. E pilduitoare sentința lui G. Călinescu că „simplicitatea e, pentru autor, totdeauna norocoasă”. Dar nu-l vrem pe acest autor totdeauna sigur că va cîștiga. **Chiar dacă** de mai dese ori reușitele sale sint, cum spune D. Hăulică, „**bucăți de-un lirism direct**”, reușite ca aceea din „**Ciudatul fluture**” și altele **ne cer să nu-l convingem de limitele norocului său. „Tipul său de a compune e mai de grabă al unei tectonici *) închise**” — afirmă D. Hăulică. Tipul său de a compune, am spune noi, e mai de grabă al unui poet care se vrea al veacului său, îndrăznind să se aventureze, cel puțin din cînd în cînd, și în necunoscut.

*) Tectonică — ne explică „Dicționarul limbii romîne literare contemporane” — înseamnă „ramură a geologiei care studiază modificările provocate de mișcările scoarței pămîntului în straturile acestuia”.

CRONICA DRAMATICĂ

„STEAUA POLARĂ” de Sergiu Fărcășan

N. TERTULIAN

Programul ideologic al piesei lui Sergiu Fărcășan — „Steaua Polară” — se anunța ambițios și plin de intenții interesante. Sfera problemelor implicate în acțiunea acestei piese — dedicată tratării unor conflicte de natură ideologică și etică din lumea oamenilor de știință — e deosebit de bogată: lupta între două concepții opuse asupra eticii muncii intelectuale; lupta pentru salvagardarea purității ideologice în generalizarea rezultatelor creației științifice; polemica la adresa unor puncte de vedere denunțate ca filistine asupra „succesului” și a gloriei personale — polemică desfășurată în numele unei etici a abnegației și devotamentului pentru o cauză superioară; tentativa unei pledoarii pentru utilizarea de metode principiale în soluționarea conflictelor de idei pe tărîmii cercetării științifice ș.a.m.d. Personagiul destinat să încorporeze virtuțile superioare elogiare de-a lungul piesei — intransigența ideologică, principialitatea, o etică nobilă a travaliului intelectual — este Pavel Proca, comunist ilegalist. Savantul de reală capacitate științifică, cu reputația formată (încă în epoca vechiului regim, asimilînd, sub influența îndelungată exercitată de Proca, concepția materialismului dar în al cărui „Weltanschauung” apar la un moment dat recrudescențe ale unor teorii anti-științifice sau de tip idealist este Bogdan Athanasescu, directorul unui institut de cercetări științifice. (Proca fiind adjunctul său).

Cum se traduc în acțiunea materială a piesei și în dezbateră dramatică propriu-zisă intențiile dramaturgului?

Ceea ce surprinde în primul rînd în acțiunea piesei lui Sergiu Fărcășan este relativa *imprecizie* a naturii conflictului științific și intelectual dintre cei doi protagoniști. Mobilul acestui conflict îl va forma tentativa lui Bogdan Athanasescu de a supune revizuirii rezultatele și principiile unei lucrări științifice elaborate împreună cu colectivul său, în urmă cu cîțiva ani (lucrare apreciată și premiată pentru meritele ei). Prin intermediul a diverse replici din piesă (în primul rînd cele ale intrigantului Titi Dima) se afirmă în mod *declarativ* că tentativa orgoliosului savant ar fi impregnată de spiritul idealismului și de renunțarea la principiile materialiste ale vechii lucrări. Pe de altă parte, în mod cam paradoxal, autorul a menținut voit, premeditat, într-un vag și într-un mister absolut, natura domeniului științific, zona precisă a științei în interiorul căreia lucrează savanții din piesă și se desfășoară conflictul „de idei” sau de poziții între protagoniști. întreaga ambianță, ca și o serie de detalii ale textului, sugerează suficient de neted că e vorba de o știință tehnică sau de o știință a naturii („lampa tehnică” de pe biroul lui Proca, „laboratorul” de care amintește bătrînul savant Bălăceanu, întregul climat și stil de muncă al „institutului de cercetări” etc.). Trebuie să se țină seama de faptul primordial că într-un domeniu al științelor exacte, problemele de orientare ideologică se pun într-un mod complex și specific, că problema generalizării filozofice și a bazelor gnoseologice în elaborarea unei teorii științifice în zona științelor naturii apare legată de studiul complex și multilateral al tuturor implicațiilor temei studiate, că aci utilizarea ușuratecă și pripită a noțiunilor de „materialism”

și „idealism” poate avea consecințe primejdioase, fiind mai puțin îngăduită ca în orice alt domeniu, în sfârșit, că problema cardinală a apărării purității ideologice și a asigurării triumfului principiilor materialismului militant în științele naturii, implică un climat de largă și argumentată dezbateră științifică a problemelor supuse discuției sau controversei (experiența criticii exercitată de anumiți filozofi de pe poziții pseudo-materialiste, ultra-vulgarizatoare, la adresa însăși a „teoriei relativității”, sau canonizarea în numele tezelor pavloviste a unei direcții unilaterale în orientarea fiziologiei și psihologiei — arată consecințele profund negative pe care le-a avut dogmatismul în aceste zone ale științei). Simpla frazeologie abstractă, cu aparențe de maximă intransigență, și simplele declarații de fidelitate față de principiile cele mai generale — nu pot înlocui, în problema implicațiilor filozofice ale unei teorii științifice, discuția concretă, dezbateră competentă, comprehensivă și multilaterală a tuturor aspectelor problemei, rigoarea științifică maximă și întărirea atentă a valabilității diferitelor ipoteze puse în discuție

Pe fondul observațiilor de mai sus, putem să ne întrebăm cum stau lucrurile, din aceste puncte de vedere, în piesa „Steaua Polară”? Să cercetăm întâi formele concrete pe care le ia fenomenul — perfect verosimil în principiu — al recrudescenței idealismului și al recrudescenței unor orientări științifice greșite în gândirea savantului Bogdan Athanasescu. Ideile exprimate de personajul lui S. Fărcășan — traducând mobilurile revizuirii rezultatelor lucrării sale anterioare — au o rezonanță cam puțin convingătoare și un aer cam neverosimil. Athanasescu vorbește subit și în spiritul unui simplism teoretic cu totul surprinzător, de faptul că „vrea să dea cu piciorul în *materialismul ieftin al unui avânt trecător*” (!?) în numele întoarcerii „la eternitatea vechilor principii ale științei” (sale), că vrea să se scuture de „farmecele (!) educației lui Pavel Proca” și că ar dori să-l aducă pe acesta în sprijinul noilor sale teorii unde ar fi vorba de „știință adevărată, nu de câteva sarcini de sezon”. Fostului său profesor, bătrînul savant Bălăceanu, președinte, după cit se pare, al unei secții a Academiei, care îi declară într-un limbaj nu prea elegant că tentativa sa este o tîmpenie (I) — Athanasescu îi amintește faptul că noua sa teorie s-ar baza pe principiile unei lucrări din 1931 a lui Bălăceanu, lucrare care i-ar fi adus acestuia celebritatea. Bălăceanu însă se scutură de acele principii, numindu-și propriile sale idei de altă dată, în același limbaj incredibil, „teorii de pezevenghi” care ar fi „mers împotriva științei”. Idealismul „principiilor” exprimate de Athanasescu e atât de primitiv și sumar, simplismul ideilor pe care dramaturgul i le atribuie spre a da o justificare conflictului piesei sale apare atât de cras, încît nu poți să nu-ți pui întrebarea firească asupra posibilității concrete și a verosimilității profesării unor asemenea formule primitive de către un om de știință despre care ni se afirmă că își elaborase lucrările anterioare în spiritul materialismului dialectic, sub influența ideologică a lui Pavel Proca. Nu și-a simplificat oare, S. Fărcășan, în mod excesiv și neîngăduit, sarcina pe care și-a propus-o, sarcina de a ilustra, prin Athanasescu, procesul de recrudescență a unor teorii idealiste în gândirea unor oameni de știință? în afara abstracțiunilor sumare și nu prea consistente citate mai sus, autorul piesei nu a făcut nici cea mai vagă tentativă de a individualiza conținutul noii teorii și poziții a eroului său quasi-negativ, de a concretiza natura științifică a involuției ideologice sau a confuziilor personajului său. O reflecție mai serioasă și o meditație mai scrupuloasă asupra problemelor specifice domeniului de activitate spirituală în care și-a situat acțiunea piesei sale — i-ar fi putut indica autorului „Steii polare” că problemele și conflictele specifice într-un domeniu atât de complex (cel al implicațiilor și concluziilor filozofice dictate de rezultatele științelor naturii) sînt infinit mai complicate și mai gingașe decît imaginea pe care ne-o oferă în piesa sa. Efervescenta neobișnuită pe care o cunoaște progresul în diferite domenii ale științei, rapiditatea cu care sînt înregistrate noi rezultate și cuceriri importante, pro-

cesul de ameliorare perpetuă a rezultatelor obținute — acesta este climatul real al dezvoltării științifice, care dictează complexitatea problemelor de interpretare și generalizare filozofică. Este surprinzător să constatăm că în piesa lui S. Fărcășan promotorul impulsului (în sine pe deplin legitim) de a revizui și supune schimbării rezultatele obținute și cristalizate în lucrări anterioare, este tocmai Bogdan Athanasescu, în timp ce personajele pozitive, în frunte cu Pavel Proca, nu amintesc nici o clipă de necesitatea imperioasă a progresului și inițiativei perpetue în știință (bineînțeles în condițiile respectării ferme a orientării științifice materialiste.) Misiunea unică pe care le-o încredințează autorul este de a apăra rezultatele obținute printr-o cercetare veche de câțiva ani, condamnându-i, deci, la o poziție inevitabil stagnantă.

Dialectica luptei ideologice pe tărîmul problemelor filozofice ale științelor naturii arată că posibilitatea unor confuzii de tip idealist, sau a unor recrudescențe ale idealismului, apare adeseori strîns conjugată cu acest aspect al dezvoltării vertiginoase pe care o cunoaște cercetarea practică și teoretică, că problemele de interpretare filozofică sînt strîns legate de complexitatea *teoretică* a rezultatelor științei moderne, că există așa dar implicat aci, întotdeauna, un primordial aspect propriu zis *științific* și *gnoseologic* : a lăsa impresia că într-un domeniu atît de riguros ca acela al științelor exacte, un om de știință se reîntoarce subit la vechile sale teorii și se lasă contaminat de efluviile idealismului pur și simplu din cauza unor stări de spirit *individualiste* sau din cauza unor speculații vicioase asupra „principiului coexistenței pașnice”, escarnotîndu-se aspectul fundamental *științific* și *teoretic* al procesului său intelectual, înseamnă a avea o viziune unilaterală și simplificată asupra acestor probleme. „Incognito”-ul aproape total în care autorul piesei „Steaua polară” lasă învăluită natura teoriilor științifice aflate în desbatere, forma extrem de sumară și de primară în care apar expuse ideile propriu-zis științifice ale celor două tabere, au reflexe negative în întreaga structură a piesei. Escamotarea și absența *climatului* de veritabilă *desbatere științifică* (acesta fiind necesar, iar nu introducerea abuzivă a unor precizii tehnice, inevitabil aride și incompatibile cu acțiunea unei piese de teatru) — au drept consecință esențială faptul că și fizionomia eroului înaintat al piesei, Pavel Proca, directorul-adjunct al institutului, apare privată de componenta centrală a solidității poziției sale *științifice* și a superiorității sale teoretice și intelectuale ca om *de știință*. Complexitatea specifică a problemei apariției unei teorii științifice eronate fiind eludată în piesă, natura erorilor lui Athanasescu plutind în vag și într-o abstracțiune rudimentară, — obiectul dezbaterii și agitației dramatice poate apărea incomprehensibil. Este cel puțin simplist să-ți imaginezi — cum lasă impresia acțiunea „Steii polare” — că o controversă științifică cu implicații ideologice s-ar putea rezolva exclusiv cu metodele unei bătălii politice, că simpla convocare a unei ședințe (o ședință de organizație deschisă, convocată înainte de a fi avut loc vreo dezbateră științifică efectivă și substanțială asupra fondului chestiunii) ar putea duce în mod necesar la pulverizarea pozițiilor științifice ale unui savant de tipul lui Bogdan Athanasescu. în acțiunea piesei, de altfel, evenimentul crucial al dislocării poziției lui Athanasescu, al zdruncinării noilor sale teorii științifice și al abandonării lor de către Athanasescu însuși în urma unei discuții nocturne cu Pavel Proca, este plasat de Sergiu Fărcășan în... culise, în invizibilul interval dintre actul al doilea și al treilea. Athanasescu va apărea gata transformat și metamorfozat — procesul acestei transformări, cu specificul său implicații intelectuale rămînînd într-o obscuritate totală.

Observațiile de mai sus — departe de a avea un caracter pur „ideologic” — afectează îndeaproape însăși structura literară intimă a piesei „Steaua polară”. Sergiu Fărcășan — care a cultivat pînă acum mai ales speciile genului satiric sau ale romanului științifico-fantastic — debutează cu „Steaua polară” în genul dificil și exigent al „piesei de idei”. Este însă limpede că într-o asemenea piesă nivelul și adîncimea inte-

Jectvrală a. dezbaterii și confruntării de idei influențează hotărâtor însăși consistența morală sau autenticitatea psihologică a personajelor; credibilitatea eroilor depinde într-o măsură decisivă de „halo”-ul intelectual cu care îi înconjoară dramaturgul; factura „ideilor”, „stilul” gândirii, calitatea orientării spirituale și a universului ideologic — devin aci profund revelatoare pentru întreaga structură morală și personalitate a eroilor; nivelul de abstracțiune sumară și cam gazetărească la care se află tratate „ideile” personajelor din „Steaua polară” — imprimă o linie inevitabil schematică și facturii eroilor piesei. (Athanasescu ca *om de știință* e o fantoșă — deși apare mereu cu „cultul Științei” pe buze — iar vocația intelectuală superioară a lui Pavel Proca rămâne suspendată într-o abstracțiune nedemonstrată, personajul fiind în piesă mai mult o personificare a „luptătorului oțelit” decît a *savantului* cu o conștiință intelectuală evoluată). Tactul artistic al autorului dramatic va decide asupra modului în care trebuie introduse în piesa de teatru abstracțiunile ideologice sau științifice — pentru a crea o *ambianță intelectuală* veridică și autentică desfășurării conflictelor de ordin moral și spiritual: absența acestei *ambianțe intelectuale* autentice compromite însă verosimilitatea eroilor oricărei piese ce se vrea într-adevăr de „idei”.

De asemenea, problema *bazelor etice* ale muncii intelectuale sau ale activității științifice este în realitate mult mai complexă decît reprezentarea pe care ne-o oferă despre ea piesa „Steaua Polară”. Autorul a intenționat să ilustreze — prin ciocnirea dintre Pavel Proca și Athanasescu — opoziția între o concepție nobilă și înaintată asupra muncii științifice bazată pe ideea devotamentului și abnegației față de o cauză socială superioară și o concepție individualistă, autonomizantă, asupra științei, bazată pe ideea auto-afirmării individuale și pe cultul unei științe „pure”. Sergiu Fărcășan a încercat de-a lungul piesei sale să creeze impresia că recrudescența unor presupuse teze idealiste în poziția lui Bogdan Athanasescu ar fi strâns legată de supraviețuirea anumitor trăsături negative în concepția sa etică asupra activității și muncii științifice. Faptul că mentalitatea acestui om de știință — director de institut — este contaminată de ideea inevitabilității și obligativității auto-afirmării individuale în creația științifică — ar trebui să explice în intenția autorului nostru dramatic și erorile sale științifico-ideologice. Problema unor erori în planul gândirii științifice și a interpretării teoretice a rezultatelor obținute în cercetările pe tărâmul unei științe exacte este însă în primul rînd o problemă *științifică și teoretică*, și nici un fel de controverse etice nu se pot substitui criticii și discuției contradictorii, pe acest teren eludarea acestui aspect central al problemei tratată în piesa „Steaua Polară” formează — după cum am văzut — una din slăbiciunile esențiale ale piesei. Să analizăm acum problemele legate de etica muncii științifice — și tratarea lor în acțiunea piesei „Steaua polară”. Opoziția pe planul etic între cei doi protagoniști ai conflictului piesei se traduce în pledoaria lui Pavel Proca pentru ideea abnegației, a dăruirii totale, a absolutei nepăsări față de succesul personal, considerat ca pură vanitate, pentru munca anonimă, obscură, dar plină de satisfacție dedicată unor realizări colective superioare — în timp ce Bogdan Athanasescu pledează pentru drepturile individualității și auto-afirmării individuale în creația științifică. Fără îndoială — judecate în planul vieții personale — modestia, abnegația, aversiunea față de vanitățile succesului și gloriei individuale trezesc o simpatie reală și ar putea conferi pledoariei lui Pavel Proca un real accent de noblețe sufletească. După cum — judecate de asemenea în planul conduitelor personale — infatuarea și egolatria lui Athanasescu pot provoca reprobarea, și chiar repulsiunea. În planul eticii muncii științifice, problema comportă, însă, o serie de nuanțe și discriminări importante. În diferitele zone și sectoare ale vieții sociale, principiile muncii colective se aplică într-un mod specific și diferențiat: în zona cercetărilor științifice superioare, principiul pe deplin valabil al muncii colective și colaborării perpetue se conjugă totodată cu rolul decisiv acordat creației științifice individuale, inițiativei de

gîndire, independenței de spirit a diferitelor personalități membre ale colectivului științific. Acest aspect esențial pare să fi scăpat în mod cu totul surprinzător și regretabil sferei „de idei” a piesei „Steaua Polară”. Elogiul pe deplin legitim al muncii colective, al devotamentului pentru o cauză superioară, al modestiei și abnegației—fără sublinierea simultană a rolului inițiativelor individuale și a însemnătății decisive a independenței de gîndire în zona științei superioare poate duce la o unilateralitate primejdioasă. Nu este oare paradoxal să constatăm că ideea rolului individualității în știință și al inițiativelor personale apare în piesa lui Sergiu Fărcășan atribuită exclusiv personajului negativ, lîn timp ce personajul pozitiv Pavel Proca este aureolat nu numai cu însușirile abnegației, dăruirii de sine și devotamentului față de operele colective (trăsături într-adevăr prețioase, nobile și reprezentative) dar și cu o corectitudine lipsită de „strălucirea” marilor îndrăzneți creatoare, cu cultul nu știu cărui anonim și al unei atitudini programatic impersonale, atitudini care, transpune din planul vieții personale în pretinse atitudini-model ale omului de știință, capătă un sens și o semnificație în fond negativă, diametral opusă intențiilor autorului? Conflictul între spiritul de „disciplină” ordonată și des-personalizată a lui Pavel Proca și veleitățile de autoafirmare individuală ale lui Bogdan Athanasescu — apare la o analiză mai atentă ca un pseudo-conflict. Progresul științific nu poate fi înfăptuit fără inițiative creatoare individuale, fără independența de gîndire a cercetătorilor — evident, confruntată întotdeauna cu rezultatele celorlalți, și totdeauna supusă dezbaterilor. A atribui personajului negativ din piesă afirmarea drepturilor și funcțiilor creatoare ale individualității în știință — iar personajului pozitiv (Pavel Proca) o pledoarie ardentă în favoarea insignifianței personalității și eu-lui, un cult al anonimului și dizolvării în impersonalitate, un fanatism abstract, disprețuitor al ideii de originalitate și personalitate (acestea ar fi vanități superflue, ambiții condamnabile) — trădează o concepție cam simplistă și dogmatică asupra conformației spirituale a omului de știință contemporan. Sergiu Fărcășan a amestecat în construcția personajului său Bogdan Athanasescu trăsăturile efectiv reprobabile și demne de a fi stigmatizate ale vanității și cultului gloriei personale cu profesarea ideii perfect legitime ca atare a rolului individualității și spiritului creator personal în travaliul științific; după cum a amestecat în Pavel Proca elogiul îndreptățit al modestiei și devotamentului față de opera colectivă, cu un cult fanatic al muncii obscure și anonime, al ascetismului și des-personalizării, cu disprețul față de ideea originalității și a destinului creației personale în dezvoltarea viitoare a științei. Confuzia și eroarea sînt evidente. Ideea devotamentului unui om de știință înaintat pentru cauza socială superioară a construcției socialismului nu implică cituși de puțin o etică a anonimului și despersionalizării, ci dimpotrivă, implică aspirația spre creația originală, spre efervescenta creatoare individuală — condiție fundamentală a progresului operei colective, opusă deopotrivă pseudo-corectitudinii amorphe și șterse, ca și subiectivității excentrice, promotoare a arbitrarului sau individualismului hipertrofiat. Logica obiectivă a conflictului din piesa „Steaua polară” face ca virtuțile îndrăzelii, fanteziei, ebulției inovatoare, cultului „științei” — să fie atribuite în mod inevitabil personajului... Bogdan Athanasescu, eroul quasi-negativ al piesei — deoarece personajele pozitive apar într-o poziție rigidă, obiectiv defensivă și conservatoare din punctul de vedere al problemelor propriu zis științifice. Proca se mulțumește să opună „individualismului” lui Athanasescu, nu o *altă* idee, cea justă și creatoare, cu privire la însemnătatea esențială a originalității, personalității și independenței de gîndire în creația științifică, nu o teorie științifică mai subtilă și mai fundamentată, ci simple declarații abstracte cu privire la necesitatea fidelității față de o realitate supra-individuală, cultul voluptuos al anonimului și dăruirii impersonale. La un moment dat (v. scena discuției Mocanu-Proca, la începutul actului II) ni se sugerează chiar ideea că admirația față de spiritul fantezist, îndrăzneț, strălucitor, de o

cutezanță spectaculară în creația științifică (aluzii la Athanasescu) ar fi o atitudine... suspectă și culpabilă, insinuându-se inevitabil sugestia că „infiltrațiile idealiste” din concepția lui Athanasescu ar fi condiționate în geneza lor și de asemenea trăsături individuale. Dogmatismul este acut în concepția piesei. Nici un om de știință veritabil — dacă nu este ipocrit! — nu va trata cu nepăsare absolută și cu indiferență pragmatică problema destinului viitor al contribuțiilor sale personale și a creației sale științifice originale, problema valorii și recunoașterii obiective a teoriilor elaborate de el în zonele superioare ale științei. Este simplist să se creieze o falsă opoziție, o antinomie polară între ideea devotamentului față de o cauză socială superioară a omului de știință (poziția lui Pavel Proca) și ideea auto-afirmării individuale în creația științifică (predicată de Athanasescu).

Ideea fidelității față de o cauză socială superioară — afirmată cu energie și patos de Pavel Proca — riscă să rămlină suspendată în planul unei simple abstracțiuni social-politice, în planul unui declarativism general, atîta timp cît nu se concretizează în demonstrarea unei superioare competențe științifice, în afirmarea unui grad înalt de intelectualitate, a unei personalități științifice autentice; în fața cîntecului de sirenă al „individualismului” pur — lansat de Athanasescu — Pavel Proca trebuia să demonstreze sensul veritabil al îndrăznelii și spiritului creator în știință, să afirme drepturile individualității creatoare și ale originalității autentice, să demonstreze palpabil, în acțiunea materială a piesei, superioritatea sa *științifică și intelectuală*.

Nivelul de *intelectualitate* al piesei își găsește expresia și în anumite replici surprinzătoare prin ținuta lor: Pavel Proca îi reproșează lui Athanasescu că „*face urit în știință*” (!?) („Dar dacă faci urit în știință, e din cauza mea...”); profesorul Bălăceanu, savant cu o autoritate câștigată în domeniul științei exacte de care se ocupă, președinte al unei secții a Academiei, referindu-se la propriile sale teorii mai vechi, le califică drept „teorii de *pezevenghi*” (!?); același Bălăceanu, profesionist al unei științe exacte, tehnice, afirmă în același spirit că la un Congres din Italia el și Proca vor avea de luptat „ou o grămadă de *pezevenghi*”, ș.a.m.d.

În spectacolul teatrului Nottara, regizorul Radu Penciulescu a pus accentul pe partea de *acțiune materială* a piesei, pe elementele imediate ale conflictului *uman*, (urmărind însă în primul rînd tribulațiile intrigantului Titi Dima, precipitarea raporturilor umane între Proca și Athanasescu sau aparițiile pitorescului savant Bălăceanu — veleitățile reprezentării unei „piese de idei” apar sensibil diminuate. Un cuplu de actori buni și rutinați — George Constantin și Constantin Brezeanu — a interpretat cele două principale personaje ale piesei. George Constantin a valorificat inteligent însușirile morale efective ale eroului lui Sergiu Fărcășan: modestia, vigoarea interioară, integritatea în raporturile umane — fără a-i putea conferi însă acel aer de intelectualitate evoluată sau de nobilă pasiune științifică pe care ar fi cerut-o logica personajului și pe care nu i-a oferit-o din păcate nici textul; iar Constantin Brezeanu a valorificat în primul rînd însușirile morale imediate ale personajului său: infatuarea și siguranța condescendentă, fără a putea comunica sensul unei drame ideologice mai profunde (drama eșecului noilor sale teorii și a dislocării poziției sale etice) — dramă pe care a escamotat-o însuși textul dramatic. Manevrelle intrigantului Titi Dima sînt atît de transparente, de ieftine și ușor de demascat, încît jocul interpretului Ion Punea nu ne-a putut decît reaminti și confirma cusururile personajului. Arta lui Jules Cazaban a conferit savoare unui erou aproape caricatural cum este „președintele” Bălăceanu; în schimb, rolurile feminine — mediocre și incoherente, cum s-a mai remarcat — n-au putut căpăta nici un fel de elocvență scenică, agitata soție a lui Pavel Proca rămlînd o prezență exterioară conflictului, dar exaltata Brîndușa lăsînd impresia că și schimbă obiectul sentimentelor ei amoroase într-o simetrie aproape perfectă cu modificarea convingerilor ei științifice, ceea ce este, o-ricuan, de un sitmiplism excesiv.

CRONICA FILMULUI

CELEBRUL 702 "

„Celebrul 702” dovedește o lăudabilă dorință din partea cinematografilei noastre de a face un film care să placă publicului. De data asta s-au adus în fața spectatorilor două lucruri sigure, două lucruri netăgăduit agreabile : dialogul lui Mirodan și jocul unor excelenți actori. Și ingenioșii noștri cinești nu s-au înșelat. Publicul n-a putut să nu simtă o adevărată înaintare în fața textului lui Mirodan, la care se adaugă o savuroasă doză de „Galgenhumor”, de glume sinistre în jurul, așa zice, al unui asasinat, căci eroul e nevinovat, judecătorii o știu, poliția îl șantajează cu scaunul electric ca să denunțe pe alții, iar el n-o face pentru că acești alții i-ar ucide pe loc soția și copilul.

Autorul, după cum se știe, a atacat un subiect dramatic și actual, de două ori actual, o dată ca problemă a lumii capitaliste și încă o dată ca fapt divers, istoricește petrecut de curînd în Statele Unite.

Rămîne de văzut dacă din această zestre oferită de-a gata de Mirodan, studiourile noastre, au făcut ceea ce se numește „un film”. Pentru a răspunde la întrebare, câteva observații prealabile sînt necesare.

Dialogul pe ecran este important, căci dacă e fals strică și altor elemente ale filmului, chiar cînd acestea au o reală valoare. De altfel, dialogul poate să strice chiar și cînd e bun, dacă vrea să întrecă în importanță elementele propriu zis cinematografice (acțiunea, conflictul, varietatea decorurilor, alternanța de interioare și exterioare, desfășurarea faptelor pe planuri de poveste multiple, etc. etc.).

Și-apoi alte funcții are dialogul în teatru, și altele pe ecran. Respectatu-s-au aceste deosebiri în lucrarea „702”? Cred că problema nici nu se pune. Căci savurosul, scilicitorul dialog compus de Mirodan, format din maxime, proverbe, paradoxuri, formule aforistice obligatoriu inteligente, poate să ne încînte la teatru, dar nu la cinematograf.

E caracteristic pentru genul de bunăvoință al cineaștilor noștri cum, în dorința lor de mai-ibine, s-au gîndit să împrumute de la o altă artă. Să împrumute nu idei și sugestii, ci rezultate definitive, victorii aiștigate.

în fond, ce ar fi trebuit să facă autorii lui „702”? Desigur, multe. Mai întii, să fi variat decorul. Să ne scoată din închisoare, apoi să ne aducă acolo iară, apoi din nou să ne așeze în mijlocul vieții americane de afară, apoi înapoi la Sing-Sing. în loc de o conferință pe celuloid, am fi avut o poveste întîmplată și un film propriu zis. Problemele nefericitului condamnat s-ar fi împletit cu acele ale familiei sale, cu reacțiile prietenilor, cu impresiile cititorilor romanului scris la pușcărie, cu socoțelile gangsterilor, cu încercările citorva oameni de treabă de a-l ajuta pe deținut. O lume întregă, dincolo de gratii, ar fi format ca un vast hinterland de viață americană. Și de la cine puteau cere autorii sugestii? Mai întii, desigur, de la propria lor imaginație. Apoi de la nenumărați oameni competenți în această materie. A cincea

condiție pentru ca „702” — acest spectacol, repet, plăcut — să fie și film de cinematograf, era ca autorii să se fi abținut de a introduce hodoronc-tronc numere de atracție sărăcăcioase și anoste care, pe lângă alte cusururi, îl aveau și pe acela de a distona cu stilul general al compoziției.

Într-o privință, totuși, „702” aduce ceva nou. Este un prețios document de arhivă, prin care actorii contemporani și viitori vor putea oricând lua cunoștință de două impecabile performanțe actricești, de două creații model, cu atât mai instructive cu cât sînt mai deosebite una de alta. Căci Beligan arborează stilul naturaleții „non-șalante”, al unei filozofii ironice și plictisite, în timp de Finteșteanu, savuros contrast, alege stilul volubil și agitat al personajului „de compoziție”. Ambele creații pot fi date de exemplu.

O SEARĂ CU RENE CLAIR

Programele organizate de „Prietenii filmului” din București în sala Alecsandri, cu filme luate din Arhiva noastră cinematografică, sînt din ce în ce mai interesante. Astfel, la sfîrșitul acestui an, au fost alese trei filme de Rene Clair, dintre care două nu fuseseră niciodată văzute de publicul românesc de azi. Dar programul mai avea încă o calitate, care ținea tot de alegere. Într-adevăr, filmele au fost astfel alese încît să dea, asupra evoluției artei lui Rene Clair, o imagine cît mai exactă. Acest mare creator francez, avînd opinii foarte sănătoase despre esența artei ecranului, despre primatul imaginii, despre rolul important și totodată secundar al dialogului, (vezi ultima lui carte: „Reflexion faite...”) dincolo de anumite concluzii — directe sau indirecte — cam formaliste, a dat, în ultima vreme, lucrări pline de un mesaj profund umanist. Voi arăta, în lumina celor trei filme prezentate deunăzi, că la Rene Clair tema este nu numai generoasă în general, dar că în anumite cazuri întrece în intensitate și în volum tematica multor filme cu caracter social din Occidentul contemporan. Numai că la Rene Clair, pledoaria e discretă, lipsită de didacticism. Acest caracter al tezelor lui Rene Clair explică de ce scriitorul Aragon apăra cu pasiune filmul „Marile manevre”, atacat de cercurile militariste pentru că ar fi defăimat armata franceză. Aragon, atunci, afirma că acest film, pe lângă frumusețe, mai are și calitatea de a prezenta Franța într-o lumină care îi face onoare, de a prezenta adevărata Franță. Filmul zugrăvește „lumea bună” din orașele de provincie franceze. Aceași lume pe care o pictase și Anatole France în cele patru volume de „Istorie contemporană”. Provincia burgheză franceză e o pacoste, un sinistru focar de stupiditate, meschină și răufăcătoare. Iar în epoca 1900, personajul cel mai prestigios, zeul adorat, idolul și copalul răsfățat, era ofițerul de cavalerie, gătit cu straie stacojii și aurii, stăpîn pe toate inimile feminine, posesor al unui permis de liberă trecere prin toate dormitoarele de neveste și fecioare, titular al unei dispense generale de a gîndi, munci și produce, consumator pur al tuturor deliciilor pămîntului. Rene Clair, cu un amestec de adversitate și onestitate, încredințează acest personaj lui Gerard Philippe și irezistibilei grații a acestuia. Acest om atît de seducător mai-mai că ne face chiar pe noi, inamici ai acestei lumi, să găsim că eroul își merită succesele și aureola de cuceritor. Dar tot Rene Clair, pe măsură ce compunea scenariul, introducea o orientare nouă. a poveștii. Aflăm, încetul cu încetul, că eroul nostru este cu totul altcineva decît cel pe care îl credea lumea. Un sentimental? E prea puțin zis. Fermecătorul nostru erou e un însetat de dragoste adevărată, de o dragoste acordată cu pasiunea eternității; este căutătorul unei ființe nesofisticate, este căutătorul unui suflet

nesticat de murdarele mărunte socoteli ale unei societăți convenționale, caneaniere, otrăvite de gelozie, invidie și foirfă. Nici el nu[^]și dă de la început seama că asta este el, că asta caută el la alții, și mai ales că asta, tocmai, a și găsit, în acea femeie delicată, distinsă și persecutată, care trăiește nu din rente ci din muncă, și care în lumea de paraziți zgomotoși ai aceluia oraș asfixiant are ceva din sinceritatea, demnitatea, prospețimea dureroasă a unui suflat nealterat de mediocritatea și abjecția mediului. Printr-o gradație foarte meșteșugită, de abia la slirșit de tot, falsul don Juan și fluture de saloane ajunge să facă o declarație solemnă și publică asupra adevăratei lui concepții de viață. Nu-l crede nimeni, firește. Legenda ofițerului de cuirasieri e prea solidă ca s-o poată sparge o resurecție individuală. Mai ales că, supremă ironie, profesiunea de credință este rostită într-o ambianță de cheflii înfumurați și cinici. Faptul că resurecția sosește prea târziu, că dragostea cea mare e pierdută, acest eșec evocă încă și mai tare în mintea noastră puterea malefică a unei societăți care flasifică tot, care strică tot, tot ce e curat. O întreagă frumusețe morală pe cale de a se naște a fost ucisă. Aceasta ne-o spune defilarea cuirasierilor călări de la sfirșitul filmului, cînd eroina nu se va ivi la fereastră. Dar că frumusețea vieții adevărate n-a murit totuși, ne-o spune imaginea cu care într-adevăr se *incheie* filmul: nevăzută, dindărătul perdelei trase pe fereastra închisă, îndrăgostita, dezamăgita, se mai uită încă ; și-n ochii ei lucește speranța, speranța ei, speranța noastră, că pînă la urmă, în bunul, scumpul viitor, iubirea va cîștiga bătălia împotriva meschinăriei' burgeze, a ruginii provinciale, a uscăciunii, cinismului și avidității.

Acestea sînt cauzele care l-au făcut desigur pe scriitorul Aragon să iubească așa de mult acest film. Și tot acestea-s cauzele care au făcut ca „Marile manevre” să fie unul din filmele cele mai populare ale marelui cineașt.

Același succes în mase, același eșec în mintea strîmtă a unora din pontifii criticii cinematografice occidentale a întîmpinat și filmul „Frumoasele nopții”. Această lucrare este profund realistă și trebuie considerată ca un apogeu al evoluției lui Rene Clair. Pentru că, să descrii realist irealul, să zugrăvești strict științific psihofiziologia visului, să arăți ca sub microscop, piesă cu piesă, cum se fac visele, cum ele se montează și se demontează, cum se fabrică din evenimente luate de pe „celălalt tărîm” ; cum aceste pietre de construcție împrumutate din viața de veghe se grupează în jurul unor centre de interes care-s totdeauna niște sentimente puternice de temere și mai ales de dorință ; cum se trece de la veghe la vis și invers, cum se leagă aceste două lumi, cum se deformează lucrurile din viața trează după niște reguli proprii vieții visului —, toate acestea sînt un tur de forță. Vedem ; ca într-un laborator de experiențe, cum evenimentele traiului de toate zilele, atunci cînd trec poarta visului, se transfigurează, se stilizează, uneori devenind, cum zic francezii, „plus vrai que nature”, adică încă mai adevărate decît realitatea. Le vedem iuțindunse miraculos și încetinindu-se ca prin farmec, îngroșîndu-se într-o invazie de imagini sau eclipsîndu-se ca într-o scamatorie. Și toată această prestidigitație își păstrează neconținut realismul, istoricitatea, căci știm din ce provine fiecare salt de imagini. Dacă, în filmul lui Rene Clair, n-ar fi comicul enorm și dulceața înduioșătoare a fiecărei scene, a fiecărei silabe ; și mai ales dacă n-ar fi profundul, gravul, subtilul mesaj moral al acestor vise, am zice că vizionăm un film documentar întocmit de cercetătorii științifici ai vre-unei catedre de psiho-fiziologie.

Rene Clair evoluează, în chip firesc, de la amuzante bazaconii la cea mai dificilă artă realistă, la opere încărcate cu cele mai adînoi mesaje umaniste. Căci în „Frumoasele nopții” avem cîteva idei despre care se poate spune că sînt ideile cele mai scumpe umanismului. Creatorul realist, care se silește a călăuzi pașii omului de astăzi dezaprobă, mai presus de toate, izolarea în turnul de fildeș, evadarea în ireal, lăudarea pasionată a trecutului, paseismul, pe de altă parte exaltă valoarea actualului.

• a contemporaneității, a lucrului prezent și activ, a lucrului care se face acum, aci, sub ochii noștri, cu colaborarea noastră și a altora .

Povestea „Frumoaselor nopții”, este povestea omului care caută refugiul în vis și totodată în trecut, și care sfârșește prin a dori cu frenezie întoarcerea la prezent, la real și la cotidian. Inebunit de aventurile fantastice pe care le trăiește în vis și în epoci dispărute, eroul suspină, melancolic, după o lume ideală, unde... unde...

...Și aci eroul descrie oftînd, ca un ideal inaccesibil, tocmai lumea reală pe care • o părăsise în prostea sa lui evadare.

Acestea-s ideile în serviciul cărora Rene Clair ne-a dat o adevărată demonstrație experimentală a mecanismului visului. Dacă se mărginea, ca în „Entr-acte” la o simplă demonstrație, fără tîlc, fără mesaj, ar fi căzut fie în formalism fie în categoria fără emoție a filmului didactic. Și filmul său ar fi avut și el soarta lui „Entr-acte”, film, trebuie s-o spunem, formalist, depășit, prezentînd numai un interes de arhivă. Dar în „Frumoasele nopții” măiestria e mijloc, nu scop.

Unii critici cinematografici — Bardeche, Sadoul, Karl Vincent, — observă la Rene Clair o trăsătură pe care ei o numesc „baletul obiectelor”. Lucrurile uzuale, la el, „dansează”, formează valsuri și runde. Chiar și oamenii fac aci figură de marionete dănuitoare.

Desigur, una din cele mai subtile probleme ale artei ecranului este să animezi lucrurile inanimate, să faci ca lucrurile să vorbească și obiectele să „joace” ca niște actori. Problemă foarte importantă —, dar și aci, cu condiția să rămînă o problemă secundară, în slujba mesajului. Încăodată, nu trebuie să fim împotriva acestei tendințe a lui Clair, ci numai împotriva felului gratuit și formalist cum o întrebuița la început, și chiar pînă destul de tîrziu. De pildă în „Milionul”, aceste sarabande de marionete sînt mai puțin legate de temă decît sînt procesiunile de nuntași din „Un chapeau de paille d’Italie”. Căci în această comedie marionetele au tîlc social. Ele-s portrete de burghezi multipli și diverși, în care li se pictează, una cîte una toate trăsăturile psihologice ale clasei. Iar în „Frumoasele nopții” această portretistică devine de o bogăție de-a dreptul amețitoare.

Apoi într-o ultimă etapă a evoluției sale. Rene Clair, de la burghezi trece la categoria desmoșteniților soartei, sau mai exact la micul burghez sărac și cu mentalitate aproape proletară. „Sub acoperișurile Parisului”, „A nous la liberte”, „Quatorze Jui-Uet”, „Milionul” sînt pline de aceste personaje, care culminează în „Porte des Lilas”. Dar nicăieri ca în „Frumoasele nopții” burghezul nu a fost zugrăvit mai antipatic și proletarul mai simpatic. Cei trei prieteni ai tînărului profesoraș de muzică șomer și persecutat sînt, toți trei, oameni de condiție modestă, toți trei salariați.

Iar în celălalt film, pe care îl prezintă „Prietenii filmului”, în „Frumoasa din New Orleans”, simpatia lui Rene Clair pentru lumea oamenilor simpli este de asemenea evidentă. Ni se prezintă o frescă satirică a lumii bogate din New Orleans înainte de războiul de Secesiune. În această lume scrobită, chiabură, meschină și clevetitoare, sosește o aventurieră -(Marlene Dietrich), cocotă de lux, care îl dă gata pe un bancher gogoman și slab de înger, pînă lînr-atît încît acesta o va lua de soție. Dar vocea sentimentelor e mai tare decît mirajul bogăției. Frumoasa, în ziua nunții, fuge din biserică și dă cu piciorul la tot, pentru a se arunca în brațele unui om din popor, om din clasa ei, a căruia avuție e sinceritatea, curajul moral și un suflet afectuos aliat cu energia omului simplu.

În sfîrșit, opera lui Rene Clair mai are o față: interesul lui pentru supranatural. Această plăcere el și-a arătat-o în multe filme: „Nevastă-mea vrăjitoarea”, „Fmîrnusețea diavolului”, „Fantome de vînzare”, „S-a întîmplat (măine”. Este interesant de observat că în toate acestea acordă supranaturalului pmtetri efective, dar pentru a

putea astfel demonstra că puterile naturale sânt până la urmă mult mai tari, că puterile omului înving pe cele presupuse a fi oculte. Așa se întâmplă în admirabila scenă din „Nevastă-mea vrăjitoarea” când, în ultimul moment, puterea dragostei biruiește puterea vrăjitorfei; sau finalul din „Frumusețea diavolului”, când eroul respinge chemările diavolului își ispitele gloriei, avuției, celebrității, luxului și nemuririi, pentru a se duce după țigănuța dintr-o trupă de teatru ambulant și a-și continua viața de simplu muritor sărac.

Acesta este Rene Clair, cu greșelile lui trecute și cu magnificele lui îndreptări ulterioare. Aceasta este opera acestui neînțeles. Neînțeles și în bine și în rău. Bundehe caută cu orice preț un tîlle și un „subiect” în acea incoerență formalistă și dadaistă care se cheamă „Entr'atte”. Sadou'l numește această opiniune „une sottmeprise”, adică o „imbecilă eroare”. Fără a întrebuița asemenea expresii, trebuie să constatăm o greșeală asemănătoare în opinia lui Sadoul despre „Frumoasele nopții”, care n-ar fi după el decît „încercarea, neizbutită, de a traduce în comic ideea din **Intolerantă**”. Sper că vom putea vedea odată aci, la Cineclub, această clasică capodoperă a lui Griffith, unde intoleranța ne este arătată în patru episoade istorice diferite. Dar ce analogie poate fi între asta și refugiul în trecut, din „Frumoasele nopții”? Este exact ca și când am spune că Pudovkin l-a plagiat pe Chaplin fiindcă în filmele sale, ca și în acele ale lui Chariot, bărbații poartă buzunare la pantaloni.

în sfîrșit, încă o trăsătură interesantă la acest mare cineast. Pe drept sau nedrept, el are o foarte proastă idee despre mentalitatea anglo-saxonă, fie britanică fie americană, în acest scop, a compus o poveste de un comic enorm : „Fantome de vînzare”, unde ne sînt arătați americanii satirizați în numele nu al bunului simț sau al adevărului, ci în numele prejudecăților britanice ; și viceversa englezii sînt ridiculați în numele câtorva idei simpliste și bineînțelese false ale americanului mijlociu. Din punct de vedere estetic, această satiră reciprocă, această ironizare mutuală este desigur un gen de artă nou, o apariție inedită în istoria comediei. Iar din punct de vedere al conținutului, este încă o indicație a opiniilor și preferințelor acestui cineast, primul cineast academician, primul care a făcut să înceteze poziția de cenușăreasă a celei de a șaptea arte.

SĂ REVIZUIM ORTOGRAFIA

MIHAICARP

PARTEA I-a

I. PRIVIRE GENERALA

În broșura „Mic dicționar ortografic”, apărut în „Editura Academiei Republicii Populare Române” ediția I în 1953 și ediția a II-a în 1954, s'au tipărit niște „Reguli de ortografie” și un „Index de cuvinte”, alcătuite de către Institutul de lingvistică din București.

Aceste reguli s'au pus în aplicare atât în învățămînt, cît și în institute și instituții, creînd pretutindeni mari dificultăți.

În fruntea broșurii, se publică **Hotărîrea Consiliului de Miniștri nr. 3135** din 16 septembrie 1953 prin care se aprobă noile norme ortografice ale limbii române elaborate de Academia Republicii Populare Române și considerate ca făcînd parte integrantă din însăși această **Hotărîre**.

Broșura însă cuprinde mai departe nu numai acele Norme elaborate de Academia R.P.R., ci și mult mai multe alte reguli de ortografie care nu sînt opera Academiei, ci a Institutului de lingvistică din București.

Normele Academiei constau din 16 puncte în care se dau directive precise, punct cu punct, pentru întocmirea ortografiei limbii române.

Institutul de lingvistică însă nu numai că nu s'a ținut de acele Norme și n'a urmat directivele date de ele, dar le-a și călcat. Astfel: punctul 2 al Normelor spune : „Se înlocuiește apostroful cu linioara pentru a marca rostirea împreună a două sau mai multe cuvinte (s-a dus, m-a văzut, v-a scris, dusu-s-a, într-o zi, etc.)”, pe cînd §175 din Regulile Institutului de lingvistică nu numai că păstrează apostroful, dar îi și îngreuiază întrebuițarea, hotărînd : „Apostroful marchează absența accidentală în rostire a unor sunete...”. Regulile Institutului apoi tratează probleme care nu fac parte din ortografie cum sînt: „Despărțirea cuvintelor în silabe”, „Abrevierile”, „Punctuația”... ridicînd astfel numărul regulilor de la cele 16 puncte din Norme, la cifra enormă, de 179.

Regulile de ortografie, chiar dacă nu trebuie să fie învățate pe de rost, trebuie cel puțin să fie lesne de folosit, ceea ce este foarte greu de realizat cînd e vorba de un număr atât de excesiv de reguli.

De altfel, după atîția ani de la punerea lor în aplicare, nu le știe aproape nimeni. Și dactilografele se muncesc cu aplicarea lor, fără să poată introduce o bună ordine în scris.

Acest mare număr de reguli vine, între altele, și de acolo că multe paragrafe sînt inutile fiindcă se ocupă de rostiri inexistente în limba română comună scrisă, cum sînt paragrafele : 1, 2, 12, 14, 25, 26, 27, 81, 89, 98 și altele, sau repetă cele spuse în alte paragrafe anterioare, cum e cazul cu paragrafele 75(69), 77(76), 93(3), 96(38), 102(13) și altele. În fine, cum am spus, unele privesc gramatica, nu ortografia, cum sînt paragrafele 99, 100, 101, 107, 108, 122 și altele.

Mai grav este faptul că aceste reguli se contrazic de la un paragraf la altul așa fel, încît cel ce e nevoit să le utilizeze nu mai știe cum trebuie să scrie, precum vom vedea mai departe.

Broșura cuprinde și un „Index de cuvinte” care reprezintă aplicarea ortografiei preconizate, ajungînd să pună alături: **decisiv** cu **s**, dar **decizie** cu **z**; **conclisiv** cu **s**, dar **concluzie** cu **z**; **incisiv** cu **s**, dar **incizie** cu **z**, etc.

Se impun apoi scrieri care sînt împotriva corectei rostiri, ca: **pedagogă în loc de pedagoagă (§95)**; **Zerouri în loc de zeruri (de la zero) (§87)**.

II. CORESPUNDE LIMBII LITERARE NOUA ORTOGRAFIE ?

Din cele arătate pînă aici, se vede bine că ortografia Institutului de lingvistică din București nu corespunde limbii literare romîne.

Să mai dau aici cîteva dovezi:

a) Unele rostiri ca **sară, samă, sarbăd**, întrebuițate cu aceste forme de **Aleksandri, Eminescu, Sadoveanu**, sînt considerate ca nefiind din limba literară și se cere să le scriem **seară, seamă, searbăd...** în limba „literară”...

b) Tot așa cuvinte ca **pîne, cîne, mîne**, utilizate astfel de marii noștri scriitori, sînt declarate neliterare față de **pîine, ciine, mîne...**

c) Cuvinte ca **bătrîneță, fineță, frumuseță**, etc., ca să fie literare ar trebui trecute de la declinarea I la a III-a și scrise cu **e** final la singular.

(în privința acestor trei puncte, vezi părerea autorizată a maestrului **Sadoveanu**, care s'a pronunțat pentru primele forme în „Contemporanul” nr. 5 din 4 februarie 1955).

d) De asemeni, un mare număr de cuvinte pe care marii noștri scriitori le scriu cu **s**, sînt trecute în „Index de cuvinte” cu **z**, ca de exemplu: **sdruncinat, desgust, sgură, desleg, smeură, ciosvirtă, svelt, svirlit**, etc.

Și nu mai dau alte multe cuvinte pe care, după „Mic dicționar etimologic” al Institutului, **Eminescu, Sadoveanu** și alți mari scriitori romîni nu le scriu în... „limba literară”.

•

Mai notez aci o ciudățenie pe care o găsesc în lucrarea ce analizez.

Știe oricine că regula este o normă generală după care se comportă toate cazurile de același fel (cu excepții, cîteodată). Atunci ce fel de „regule” sînt paragrafele în care se dă cîte un singur cuvînt ?

Ei bine, acest lucru îl face „Mic dicționar ortografic” în paragrafe ca :

„§10. Se scrie **meu**, nu **mieu**, alternînd cu **mea**” ;

„§56. Se scrie **eoă**, nu **ioă** în learcă (nu lioarcă)” ;

„§86. Se scrie **celălalt** nu **cellalt**...”

și altele pe care nu le mai citez și în care se dă o... regulă pentru un singur cuvînt!

Au dat și alții cîte un singur cuvînt într'un paragraf (D. Teodorescu, Pușcariu-Naum), dar aceia nu scriau „Reguli de ortografie”, ci „îndreptări ortografice” și îndreptări se pot da cîte una într'un paragraf, dar reguli, nu!

III. INCHEERE

Din puținele observații pe care le-am notat aici, rezultă, cred, destul de convingător că „Regulile de ortografie” ale Institutului de lingvistică din București nici nu sînt aplicabile din cauza dificultăților pe care le creează prin contrazicerile,

exagerările, greșelile de tot felul cu care se prezintă, nici nu corespund limbii literare romine.

Cum se poate remedia această situație ?

Propunerea mea este să se considere actualul „**Mic dicționar ortografic**” ca un proiect care s'a pus în practică numai de încercare, și n'a reușit. Să fie supus deci unei largi discuții, fie prin presă, fie în mai multe ședințe lărgite ale Secției a VIII-a a Academiei R.P.R.

Cred absolut necesar să fie invitați și reprezentanți ai secțiilor Iași și Cluj ale Academiei, cum și un număr de scriitori recunoscuți, profesori de Română, publiciști, etc., care să contribuie la întocmirea ortografiei noi. Căci nu e drept, nici admisibil ca sistemul ortografic pentru întreaga țară să fie alcătuit numai de un singur centru lingvistic, de către una singură din cele trei regiuni ale graiului românesc și fără participarea activă a marilor scriitori.

Altfel lucrarea, fatal parțială, nici nu are șansa să rămie mai multă vreme și pentru toată țara, fiindcă ea contrazice sentimentul general al vorbitorilor (rezervorul permanent al limbii) și simțul artistic al scriitorilor (instrumentul de perfecționare a limbii literare).

Dar ce să mai vorbim de viitor? Eu afirm cu hotărâre și cred că se va recunoaște de toată lumea că noua ortografie a Institutului de lingvistică este căzută în desuetudine, chiar de la punerea ei în aplicare, fiindcă nici nu se putea altfel, deoarece în loc să lămurească și să ușureze scrisul, mai rău îl încurcă și-l îngreue, după cum s'a văzut chiar și din puținele exemple ce am dat.

Numai un colectiv format pe alte baze și în altă componență decât cel care a alcătuit lucrarea „**Mic dicționar ortografic**” și ținind seamă de ortoepia reală, va putea întocmi o reglementare mulțumitoare a scrisului românesc, reglementare care să fie primită de toată lumea și mai ales, să ușureze scrisul, nu să-l îngreue.

PARTEA A II-A

ALTERNANȚA S-Z ÎN ORTOGRAFIA ROMINĂ

Una din cele mai grele probleme ale ortografiei romine este aceea a întrebuirii literelor s și z. Și aceasta, pe de-o parte fiindcă însăși ortoepia nu s'a fixat și variază nu numai de la o regiune la alta, ci chiar de la o persoană la alta din aceeași regiune, ba, dacă observăm lucrurile mai bine, chiar la aceeași persoană în diferite momente; iar pe de altă parte, pentru că producerea sunetelor s și z în vorbire (deci și redarea în scris) este condiționată în măsuri diferite de sunetele învecinate.

Cea mai nouă ortografie a limbii romine, publicată de către „Institutul de lingvistică din București” în broșura „**Mic dicționar ortografic**” în 1953 și 1954 sub titlul de „**Reguli de ortografie**”, tratează chestiunea scrierii cu s sau cu z în nu mai puțin de 15 paragrafe care dau loc la tot felul de inconsecvențe și dificultăți și fac absolut inutilizabilă lucrarea aceasta.

Notez aici câteva din contrazicerile cele mai săritoare în ochi:

1. După §74 „se scriu cu z, nu cu s cuvinte în care sunetul acesta se găsește între două vocale, sau chiar înaintea unei vocale: **bazin, dizolvare, furnizor, cenzură, tranzitiv**, etc”.

Dar §71 și 78 tot între două vocale, ori înaintea unei vocale ne dau scrierea cu s: grimasă, sesiune, etc.

2. „înaintea de b” ni se spune „se scrie” cu z: **zbor** (§68), **dezbatere** (§70), **izbi, război** (§72).

Dar tot „înainte de **b**” trebuie să scriem cu **s**: **glasbeton** (§68), **transborda** (§71) și altele.

3. „înainte de **d**” se scrie **z**, nu **s**: **brazdă** (§68), **dezdoi** (§70).

Dar, în §68, tot înainte de **d**, ni se dă scrierea cu **s**: **jurisdicție**.

4. „înainte de **g**” „se scrie cu **z** nu cu **s**”: **zgomot** (§68), **dezgropa** (§70).

Dar după §71 trebuie, tot „înainte de **g**” să scriem cu **s**: **transgresiune**.

5. „înainte de **l**” „se va scrie cu **z**”: **izlaz** (§69), **dezlega** (§76), **răzleț** (§72).

Dar, tot „înainte de **l**” se va scrie cu **s**, nu cu **z**: **translator** (§71), **desluși** (§75) și altele.

6. „înainte de **m**” „se va scrie cu **z**”: **izmă** (§69), **dezmierda** (§70) **bezmetic** (§72).

Dar, tot înainte de **m**, se dau forme cu **s**: **marxism** (§77) **căsnicie** (§75) și altele.

7. „înainte de **n**” „se va scrie cu **z**”: **gleznă**, **caznă**, (§69), **deznoda** (§70), **beznă** (§72).

Dar tot „înainte de **n**” găsim scris cu **s**: **trăsni**, **trosni** (§69), etc.

8. înainte de **r**, se scrie cu **z**: **dezrădăcina** (§70).

Dar după §71 se scrie cu **s**: **transrenan**, etc.

9. înainte de **v** se scrie cu **z**: **azvîrli** (§68), **dezveli** (§70), **răzvrăți** (§72).

Dar tot înainte de **v**, se scrie cu **s**: **glasvand** (68) și altele.

Precum vedem, după fiecare regulă fixată în două trei paragrafe, urmează câte un „dar”, care ne arată că ea este contrazisă de alte paragrafe, așa că cel care este nevoit să scrie după noua ortografie a Institutului de lingvistică din București trebuie să caute fiecare cuvânt în cele 15 paragrafe din **Regulele de ortografie** sau să alerge la **Indexul de cuvinte** din acea broșură. Dar ce face cu vorbele care nu sînt trecute nici în **Regule**, nici în **Index** ?

•

De unde provin oare toate aceste contraziceri în sistemul ortografic al Institutului de lingvistică din București?

Tocmai din faptul că autorii Regulelor de ortografie n'au observat comportarea acestor două sunete (**s** și **z**) în mijlocul sau în vecinătatea altor sunete. Ei consideră pe **b**, **d**, **g**, **l** (§68), ba chiar pe **b**, **d**, **g**, **l**, **m**, **n**, **r** și **v** (§70) ca egale în ce privește influența lor asupra sunetelor **s** și **z**.

Dar lucrurile nu stau de loc așa!

Consoana **s** este o **spirantă surdă** care e influențată de către vocale și de către consoanele sonore. Sub influența lor, **s** se rostește uneori **z**, adică devine **spirantă sonoră**.

În ce privește consoanele, influența acestora e cu atât mai puternică, cu cât consoanele vecine sînt mai sonore, se emit mai violent și sînt mai aproape de eșirea aerului din gură. Din aceste puncte de vedere, se poate observa o gradăție între consoanele care, în măsură mai mare sau mai mică, provoacă trecerea lui **s** spre **z** și anume:!

Exploziva sonoră labială **b** și exploziva sonoră dentală **d**, fiind cele mai sonore, cu explozia cea mai puternică și mai spre exterior, influențează cel mai mult pe **s** și-l prefac în **z**: **război**, **izbesc**, **găzdui**, **brazdă**, etc.

După ele vin exploziva sonoră guturală **g** și spiranta sonoră labială **v**, care, fiind mai puțin sonore și mai puțin izbitoare, influențează într'un grad mai mic pe **s** și dau loc la rostirile : **zгурă** (dar și **sgură**), **zgудui** (dar și **sgудui**), **desveli** (și **dezveli**), **isvor** (și **izvor**).

De aci încolo, vibrantele dentale **l** și **r** și nazalele, labială **m** și dentala **n**, neavînd nici sonoritate puternică, nici emisiunea vie a explozivelor, nu au aceeași

putere de a preface pe **s** în **z**, și atunci avem rostirile **desleg** (rar dezleg), **slab** (niciodată zlab), **plesni** (nu plezni), **desrădăcina** (nu deprădăcina), **smîntînă** (nu zmîntînă), **snop** (nu znop).

Așa se explică în parte marea varietate ce se observă în rostirea lui **s** sau **z**, varietate tratată în „Regulele de ortografie” în 15 paragrafe, fără nici un dicernă-mint.

Și dacă ar fi numai atât!

Dar o ureche atentă observă, peste cele de mai sus, încă destul de multe alte deosebiri.

Voi arăta numai câteva.

Între cuvinte ca **război** și **zbucium** (ambele cu **z** după **Index**) de pildă, avînd amîndouă grupul **Zb-f-vocală**, oricine poate observa o deosebire care te face să rostești sigur cu **z** pe **război**, dar să eziți între **z** și **s** pentru **celălalt** (**zbucium** ori **sbucium**? La **Eminescu**: „ce mai **sbucium**”... în toate edițiile Maiorescu, Adamescu, Botez, Călinescu, Ibrăileanu). De ce? Fiindcă **o** (din **război**) fiind o vocală mai răsunătoare, ajută pe **b** la sonorizarea lui **s** cu mult mai mult decît **semi-închisa u** din **sbucium**.

Și în aceeași măsură, cu cît vocalele din nainte sau de după grupele **sb**, **sd**, **sg** (explozibilele) sînt mai închise, cu atît atenuează mai mult sonorizarea lui **s**, iar la grupele cu neexplozibile chiar o împiedică (ex: spate, stau, scot, etc.).

Mai mult.

§71 din „Regule de ortografie” hotărăște că „prefixul **trans**” nu preface pe **s** în **z** „chiar cînd e urmat de **b, d, l, m, v, sau vocală**” și deci trebuie să scriem: **transborda, transdanubian, translator, transmite, transversal, transatlantic**. Și explică: fiindcă prefixul **trans** este „de dată mai recentă”... (De dată recentă: transform, transport, etc.?).

Nu! Nu asta-i cauza care împiedică transformarea lui **s** în **z**, ci acel **n** din naintea lui **s**, care fiind o consoană nazală, stînjenește explozia lui **b** și **d** ce urmează după **s**, formînd un grup mai surd: **nsb, nsd etc**.

Și încă ceva.

Se știe că între forma cuvîntului (combinația de sunete) și între înțelesul lui (conținutul sufletesc) este adesea o strînsă legătură. Un poet genial ca **Eminescu** a simțit aceasta și astfel „tînguiosul **bucium**” armonizează minunat forma a-**c** acestei expresii cu rezonanța ei sufletească, după cum „**unduioasa apă**” armonizează **tot** atât de minunat forma expresiei cu liniștita și blînda curgere a apei. De altfel, **Ibrăileanu** a subliniat multe admirabile realizări ale lui **Eminescu**, rezultate din îmbinarea fericită a formei cu fondul cuvintelor.

Și atunci, va înțelege oricine că, de pildă, într'o expresie care arată ceva violent și puternic cum e „**năzdrăvan**” se va rosti cu **z** (care-i sonor) cuvîntul a-**c** acesta, pe cînd într'o expresie care arată ceva molcom și slab, ca „**sdrumicată**” se va rosti cu **s** (care-i sunet surd).

Ținut-au oare sama autorii **Regulelor de ortografie** ale Institutului de lingvistică din București de toate aceste situații care trebuie examinate și cunoscute, spre a se stabili o ortografie conformă cu spiritul limbii, pentru ca să fie corectă și durabilă?. (Durabilă, fiindcă toate regulile de ortografie făcute împotriva spiritului limbii au căzut).

O spun cu toată hotărîrea: Nu! N'au ținut samă.

Toate aceste împrejurări notate aci dau loc la acea mare varietate care **face** pe autorii **Regulelor de ortografie** să întindă alternanța **s-z** pe 15 paragrafe care se contrazic între ele și dau loc la atîtea „reguli”, fiecare cu excepțiile ei.

Față de această situație, ne întrebăm: putem reda în scris toate nuanțele și toate nesiguranțele de rostire?

Cred că, în genere, și mai ales în situația de acum a ortoepiei române, nu se poate cere așa ceva.

Și atunci, ce-i de făcut?

Cred că e nevoie de o sistematizare care să simplifice și să ușureze scrisul românesc.

S'o încercăm, pornind de la constatări de **fapt**. Deci:

Dacă chiar înaintea consoanelor **b, d, g, v, l, m, n, r**, (date ca provocând rostirea lui **s** ca **z** de către Institutul de lingvistică), covârșește în realitate rostirea cu **s**;

Dacă înaintea tuturor celorlalte consoane se rostește **fără** nici o **excepție s** și nu **z** (**răscopt, desfătez, desham, desjug, spațiu, destul, etc.**);

Dacă ținem seama de faptul că prefixul **trans** — **se scrie** totdeauna cu **s** înaintea celor opt consoane speciale, ba chiar și înaintea vocalelor, atunci preponderanța rostirii cu **s** este evidentă.

Față de o astfel de situație, este firesc să ne întrebăm :

Deoarece numai în puține cuvinte se rostește precis **z**, nu **s**; de vreme ce în destul de multe cuvinte, nu numai uzul comun, ci și învățații ezită între **s** și **z**; și întrucât în cele mai multe cuvinte se rostește precis (în **poziția s -f consoană**) **s**, nu **z**, — nu se poate oare ca, în loc de 15 paragrafe contrazicătoare și încurcate, să se ajungă la o reglementare mai simplă și mai lesnicioasă?

Cred că da.

Propunerea cea mai apropiată de realitate ar fi să se hotărească scrierea cu **z** înaintea de **b** și **d**, unde se rostește în general așa, rămânând ca înaintea de celelalte consoane să se scrie cu **s**.

În felul acesta s'ar mai ușura scrisul, dar tot mai rămîne o distincție de care cel ce scrie ar trebui să ție sama mereu. De aceea eu fac o propunere și mai categorică: să se scrie cu **s** înaintea tuturor consoanelor, chiar cînd se rostește cu **z**, deci și **răsboi, sdrobesc, sgară, svîntez**, etc.

Ce ar rezulta de aici? Evident, cei ce rostesc cu **s**, vor rosti și scrie: **răsboi, desbat**, etc., iar cei ce rostesc cu **z**, vor scrie **răsboi**, dar vor rosti **război**.

Propunerea pare ciudată la prima vedere, dar să nu ne grăbim. Pentrucă, ce se întîmplă astăzi? Rostim oare toți cum scriem, sau scriem cum rostim? Moldovanul scrie **frunză verde**, dar rostește **frunzi verdi**, iar munteanul scrie **de pe mine** (ia-!), dar rostește **dupe mine**. Și totuși rostirile acestea regionale nu ne împiedică să scriem, și unii și alții, corect acolo unde limba scrisă este fixată. O concordanță perfectă nu putem avea încă între rostire și scris.

Și dacă propunerea aceasta nu este deplin științifică (totuși cu mult mai științifică decît cele 15 articole din „Reguli”), este cel puțin practică și cred că mai în direcția evoluției limbii, ceea ce contează mult, pentrucă evoluția limbii determină și modificarea ortografiei.

De aceea, în proiectul de ortografie pe care l-am depus la Academia RPR, am propus, pentru simplificare și ușurare, generalizarea scrierii cu **s** (ca aceea care predomină) și în grupele: **sb, sd, sg, sv, sl, sm, sn și sr**. Admițîndu-se acest sistem, în adevăr s'ar „ușura maselor largi populare însușirea scrierii românești”, și „s'ar înlătura lipsa de consecvență și fluctuațiile în scrierea limbii române”, cum prevăd „Normele privind ortografia limbii române” ale Academiei.

Căci, evident, nu trebuie să redăm în scris toate nuanțele și diferențele de rostire, cînd lucrurile se înțeleg fără dificultate de la sine. Și mai ales nu trebuie să legiferăm împotriva spiritului limbii.

Ca urmare a celor de mai sus, notez aici câteva considerații speciale.

În ce privește alternanța s-z înainte, după sau între vocale, observ următoarele:

Cele mai multe cuvinte au forma precisă și se scriu unele cu z (ca: analiză, bază, cauză, aviz, burghez, etc.), altele cu s (ca: Asia, sesiune, concis, precis, curios, etc.), așa cum se și rostesc.

Cele ce se scriu și cu s și cu z sînt cuvinte diferite și ca formă și ca înțeles: rază (de soare) — **rasă** (de oameni), **groază** — **groasă**, **spusă** — **spuză**, etc.

Pentru prea puține cuvinte rămîne un semn de întrebare, dacă **să** scriem cu z sau s, ca, de exemplu: **furnizor**, sau **furnisor**, **prezintă** sau **premisă**, **regizor** sau **regisor**, etc. Cu timpul și acestea se vor fixa, după cum s'a fixat, de pildă, cuvîntul care, pe vremea cînd publica Maiorescu prima ediție a lui **Eminescu** (1883), ba și mai tîrziu, cînd s'au publicat (1897) „**Opere complete**” de **Alecsandri**, se scria **poesie** (de aci și eroina lui Eminescu „**Poesis**”), dar pe care astăzi toată lumea îl rostește și-l scrie: **poezie**.

În urma celor arătate în paginile acestea, cred că se pot reduce cele 15 paragrafe din „**Reguli de ortografie**” ale Institutului de lingvistică din București, la un singur paragraf pe care-l voi formula în „**Proiectul de ortografie**” cu care voi încheia acest studiu.

•

Se va vedea atunci că, generalizînd astfel scrierea cu s spre a simplifica (fără nici o pagubă pentru înțeles) ortografia și a o pune pe cît se poate mai mult de acord cu ortoepia, se ușurează în adevăr „maselor largi populare însușirea scrierii rominești” și se scutesc elevii, publiciștii, literații și toți cei ce scriu de a se chinui cu atîtea reguli contradictorii răspîndite în 15 paragrafe și de a recurge mereu la ajutorul **Indexului de cuvinte**.

Neajunsul pe care-l poate aduce faptul că scriu, de pildă **răzbat**, dar rostesc **răzbat** (incomparabil mai mic decît acela **că** scriu „**cine te-a trimis**”, dar rostesc „**Cini ti-o trimes**”) este cu totul neînsemnat față de marele avantaj pe care-l oferă simplificarea propusă.

PARTEA A III-A

CE ESTE ȘI CUM TREBUIE SĂ FIE STABILITĂ ORTOGRAFIA

1. Am arătat în primele părți care cred eu **că** sînt defectele ortografiei întocmite de „Institutul de lingvistică din București”. Aceste defecte reprezintă partea pe care o au specialiștii în stabilirea celei mai noi ortografii romine. Dar fixarea unei ortografii trebuie să se facă și cu contribuția a ceea ce s'ar numi spiritul limbii, adică limba comună (rezervorul viu și nesecat al limbii) pe de o parte și scriitorii (instrumentul de perfecționare a limbii literare) pe de altă parte. Și fiindcă limba comună și scriitorii n'au luat parte la alcătuirea ortografiei întocmite numai de specialiști, de aceea „**Mic dicționar ortografic**” (Ediția I în 1953 și ediția a II-a în 1954) al Institutului de lingvistică este atît de greșit întocmit.

Este cunoscută prea bine lupta destul de veche și de necurmată dintre teoreticieni și specialiști pe de o parte, și limba comună și scriitori pe de alta, ca să mai stăruim aici asupra ei. Dar trebuie să observăm că limba comună (spiritul adînc al limbii) și limba literară (simțul estetic al scriitorilor), aliați firești, și-au urmat totdeauna drumul lor, și au învins tot ce era nefiresc, exagerat ori greșit în întocmirile specialiștilor.

Să fim siguri că așa se va întâmplă și acum.

2. Ce este ortografia?

La această întrebare, latinistul F. **Antoine** răspunde: „**Este scrierea corectă a cuvintelor**” (Manuel d'orthographe latine, pag. 1) și continuă: „**Regulele ortografiei se pot raporta la două izvoare: etimologia și pronunțarea**”. De unde, urmează că sînt două feluri de ortografii: etimologică și fonetică.

Limba romină, ca și cea latină, are ortografia fonetică. Iar idealul pentru aceasta ar fi ca pentru fiecare sunet (fonem) să aibă un singur semn (literă). Această situație s'a realizat în scrisul românesc cînd s'a renunțat la forma **â** pentru **î**. Așa dar ca raport între fonem și literă, ortografia romină este ideală, avînd o singură literă pentru fiecare sunet (afară de cîteva cuvinte străine). Și dacă n'ar fi problema ortoepiei (dreapta rostire) care îngreunează scrisul românesc, aproape nici nu ar fi nevoie de... regule ortografice.

3. Dar cum îngreuiază ortoepia scrisul românesc?

Voi da un singur, dar concludent exemplu de dificultățile pe care ortoepia le aduce ortografiei noastre.

Moldovenii pronunță zahăr (ou doi a și accent final). Muntenii pronunță unii **zăhâr** (cu **ă** la început și cu **a** accentuat la sfîrșit), iar alții zahăr (cu **a** accentuat la început și **ă** la sfîrșit).

Exemplul acesta ne arată că limba romină trebuie să aleagă, pentru scris, o singură formă din trei.

4. Asta însemnă că înainte de a se alcătui **Regule de ortografie**, trebuie să se studieze și să se introducă oarecare sistemă în ortoepie, adică dreapta rostire.

Dar Institutul de lingvistică din București, în loc să procedeze cum era și logic și absolut necesar, a procedat tocmai pe dos. A alcătuit mai întii **Regule de ortografie** în 1953 și abia peste trei ani, în 1956 a dat și un fel de tratat de ortoepie, care de fapt nu este decît repetarea cu aceleași greșeli a indicațiilor date în **Regulele** din 1953 și 1954.

Așa dar, în loc ca o lucrare despre ortoepie să fie o bună îndrumare pentru ortografie, s'a mai tipărit, sub titlul „**Dicționar ortoepic**”, o lucrare care nu folosește la nimic. Chiar vocabularul din noua broșură nu este decît retipărirea, cu mici reduceri și adaosuri, a **Indexului de cuvinte** din 1953.

Așa că este nevoie de o altă lucrare de ortoepie, care să nu plece de la ortografia stabilită de Institutul de lingvistică, ci, cu totul independentă, să caute a găsi adevărata rostire.

5. Pe ce baze trebuie să se stabilească ortoepia?

Desigur, limba capitalei contribuie în mare parte la uniformizarea scrisului unui popor. Dar a crede că „într'un viitor apropiat” limba Bucureștilor „va cuprinde întreg teritoriul țării” este, față de toate experiențele și toate sistemele de ortografie de pînă acum, o naivitate.

Față de nesiguranța și de marea varietate a pronunțării la noi, cea mai elementară prudență trebuie să ne facă foarte atenți în stabilirea unei ortografii. Totul este să nu se dea sentințe absolute și nedrepte, ci mai curînd păreri bine chibzuite și cumînți.

De aceea trebuie să se alcătuiască mai întii o ortoepie bazată pe realitate și numai după aceea să se treacă la întocmirea regulelor de ortografie.

6. În orice caz, la stabilirea noului sistem ortografic al limbii romine, credem că trebuie să se aibă în vedere următoarele principii generale:

a) Scrisul corect trebuie să fie tot atît de normal — adică de firesc — ca și umbletuL

Un scriitor francez, **cu** una din cele mai grele ortografii (în care cuvinte **ca mâtre, mettre și metre** se rostesc cam **metri** și în care sunetul **e**, pe lângă aceste trei semne **ai, e și e**, mai poate fi redat, cu nuanțe, și prin **e, ee, ai, ais, ait, aient**, etc.), pe care a învățat-o cu muncă îndelungată, nu-i nevoit să-și frăminte mintea la tot pasul, ori să alerge mereu la dicționar ca să știe ce litere trebuie să întrebuințeze pentru cuvintele pe care le așterne pe hîrtie. El scrie corect, tot așa de natural cum pășește pe o stradă bine pavată. Scriitorii noștri însă scriu cum se umblă prin hîrtoape și ponoare: la tot pasul se împiedecă de tot felul de obstacole și greutăți.

Am în față, pentru **Eminescu**, patru ediții din cele care s'au silit să dea cît mai exact scrisul poetului și anume edițiile: **Adamescu, Botez, Călinescu și Ibrăileanu**, pe care le voi nota aici cu inițialele editorilor.

Ca să nu lungesc prea mult, dau numai cîteva exemple pentru deosebirile dintre ele.

Astfel: **I** transcrie **moae**, iar **A, B și C** transcriu **moaie**;

I și (de astă dată și) **A** pun **caer**, iar **B și C** **caier**;

B, C și I transcriu **desmiardă**, iar **A** **desmeardă**;

A și I scriu **înăuntru**, iar **B și C** scriu **'năuntru**;

C și I pun **viața**, iar **A și B** **vieța** (dar și **viața**);

A, C, și I scriu **sue**, **B** scrie **suie** dar numai **I** (consecvent) scrie **închee, încondee**, pe cînd ceilalți trei transcriu **încondeie**;

A și I scriu **năzdrăvanul**, iar **B și C** scriu **năzdrăvanul**, dar numai **A** scrie **văzduhul**, pe cînd **B, C și I** (de astă dată inconsecvent) **văzduhul**;

B scrie **așază**, iar ceilalți trei scriu **așează**;

în sfîrșit, **B** scrie **cărare**, iar ceilalți trei scriu **cărare**.

Și asta se întîmplă cu **Eminescu** în ediții alcătuite cu grijă de oameni competenți.

Iar dacă am compara scrisul mai multor scriitori romîni de astăzi, sau chiar scrisul aceluiaș scriitor de la un volum la altul, am găsi destule inconsecvențe, foarte explicabile în starea de acum a scrisului românesc, cu variațiile de rostire și ortografie de la noi.

Dar dacă limba noastră nu a ajuns la stabilitatea unor limbi de veche cultură, nu-i un cuvînt ca să nu tindem la o cît mai bună sistematizare a scrisului nostru, rămînînd ca treptat și cu timpul limba comună și limba literară să hotărască

b) Ca mijloc de redare a gîndurilor, o ortografie este cu atît mai bună, cu cît e mai simplă și mai ușoară. O ortografie prea complicată este în dezavantajul celui care o are.

Scrisul românesc, nefiind rămas prea mult în urmă față de rostire și neavînd ortografie etimologică fixată de mult și greu de învățat, poate fi ușor pus în concordanță cu rostirea, așa că dacă se înlătură greutățile provenite dintr'o rostire variată și nesigură, el va fi mult mai lesnicios decît al altor popoare.

Pentru înlăturarea acestor greutăți, adică pentru a ajunge la o ortoepie mai unitară, reglementările specialiștilor pot face mult mai puțin decît uzul, limba comună și scriitorii, dar tot sînt de folos într'o oarecare măsură. Se pot alege dintre diferitele pronunțări cele care reprezintă mai bine tendințele generale, propunîndu-se norme care ar putea să fie adoptate de toată comunitatea de limbă. În orice caz, toate sforțările trebuie să se facă spre simplificare și unificare.

c) Nu trebuie să căutăm a nota în ortografie toate nuanțele pronunțării cu prea mare meticulozitate.

Dacă ar fi să notăm în scris pronunțarea exactă, apoi chiar un cuvânt latin ca. **Iuscinia** (privighetoare) ar trebui să fie scris de muntean **Inscinlla**, iar de moldovean **Iustsinila**, pentru că așa le pronunță ei, iar ca să le rostească corect, ar trebui să le silabisească sfârșitul **Iuscini-a**, făcând chiar o mică pauză între **ni** și **a**, ca să evite acel **i** implicit, care se simte și în cuvintele românești de forma **gloria** (rostit **(j)loriTa**).

În ortografie e bine să ne ferim de a întrebuița prea multe semne.

d) În cazuri îndoelnice sau cu mai multe feluri de rostire, trebuie să adoptăm forma pe care o indică evoluția limbii (**pe** cit o putem simți) și oricum, pe cea mai întrebuițată, care fiind cea mai convenabilă, va învinge pe celelalte cu care e în luptă.

Nu e prudent să decretăm o formă cu care sîntem noi deprinși împotriva alteia, mai general întrebuițată, așa cum face în foarte multe cazuri Institutul de lingvistică din București în „**Mic dicționar ortografic**”.

e) Cei ce întocmesc o ortografie nu mai trebuie să creadă că ea este pentru eternitate, cum au crezut în genere mai toți specialiștii.

Limba fiind un organism viu, mereu în evoluție, suferă prefaceri mai ușoare sau mai adînci în cursul vremurilor. Cu drept cuvînt spune **F. Antoine** în lucrarea deja citată: **Ennius** nu scria ca **Livius Andronicus**; **Cicero** nu scria ca **Ennius**; **Tacit** la rîndul lui avea o ortografie diferită de a lui **Cicero**. Adică la distanțe de cîteva sute de ani, scrisul fonetic latin s'a modificat. Tot așa și scrisul etimologic francez, de la Rabelais pînă la Balzac (care l-a imitat în „**Contes drolatiques**”), și de la Balzac pînă astăzi s'a modificat sensibil.

Deci, cel ce întocmește o ortografie trebuie să știe că lucrează ceva provizor și să aibă atitudinea corespunzătoare.

f) În sfîrșit, ca să închei cu aceste considerații generale, de care nu s'a prea ținut samă în trecut, cred că e ușor de înțeles că ortografia nu are sarcina de a face graiul mai bun decît este, ci numai de a-l reda corect în scris. Ortografia trebuie să urmeze indicațiile ortoepiei, care are în vedere rostirea corectă.

În cadrul acestor principii generale vom căuta să întocmim un proiect de ortografie, ca bază de discuție pentru o realizare mai bună decît cele de pînă acum.

Continuare în nr. viitor

TEORIE ȘI CRITICĂ

PROGRESELE ȘI MATURIZAREA POEZIEI NOASTRE

EUGEN LUCA

Exprimându-se pe sine, poetul ne exprimă. Poezia e un mod, la îndemâna oricărui dintre noi, de a se cunoaște și un îndemn de a se depăși. Pentru omul timpurilor noastre, care are o foarte dezvoltată conștiință a faptului că prin cunoaștere și prin acțiune lucidă își dobândește adevărata libertate, și care e mai preocupat și mai grăbit ca oricând să se realizeze ca om liber, poezia nu poate fi deci numai un prilej de delectare spirituală, și cu atât mai puțin un simplu lux; pentru contemporanul nostru poezia e o necesitate vitală, ca aerul, ca pâinea. Așa se și explică marea prețuire pe care o acordăm poetului, dar și marea exigență pe care o manifestăm față de el. Trebuie subliniat deopotrivă faptul esențial că, în poezie, eroarea — când nu e percepută imediat ca atare — poate avea repercusiuni dintre cele mai grave, fiindcă oferindu-ne o falsă imagine despre noi înșine, în loc să ne ușureze cunoașterea, ne derutează. Să ne închipuim un poet care, fie și inconștient, ar încerca, și datorită talentului său ar reuși chiar, să-i convingă pe unii că slăbiciunile noastre ar reprezenta tocmai forța noastră — și atunci vom dobîndi o foarte concretă imagine a ceea ce înseamnă consecințele reprezentărilor eronate în materie de poezie.

Este evident că foarte rar se ivesc geniile care, singure, posedă capacitatea de a ne exprima în întregime, cu toate contradicțiile și în toată complexitatea noastră; nu putem cere fiecărui poet în parte să ne exprime în totalitatea noastră. Fiecare poet ne va releva un aspect sau altul al personalității omului contemporan, aspect pentru care manifestă mai pronunțate predilecții, fiindcă îi este mai familiar. Poetul va fi cu atât mai mare cu cât va dovedi capacitatea de a ne pune în comunicație cu zone mai largi ale afectivității, ale sensibilității noastre specifice, cu oit ne va permite o mai profundă și mai bună cunoaștere a noastră. Dar ceea ce nu putem pretinde poetului, când îl considerăm individual, pretindem poeziei noastre în ansamblul ei: o *imagine cit mai exactă a sensibilității, gândirii și modului nostru de a acționa*. De aceea acordăm un interes atât de susținut unității poeziei noastre, pe care n-o putem concepe decît ca un *tot orgianic*, dar punem totodată un accent atât de puternic pe *varietatea diverselor ei aspecte*. Unitatea e ideologică și de metodă; ea se realizează însă tocmai prin varietatea stilurilor și a personalităților.

Trăim într-o realitate revoluționară, în continuă și dinamică prefacere; ambianța înconjurătoare exercită asupra fiecărui dintre noi o acțiune foarte puternică. Soluționarea problemelor mereu noi, pe care realitatea le ridică, ne obligă la un continuu și susținut efort de autodepășire. Rămânând într-un fel aceeași ne schimbăm totuși clipă de clipă într-atât, încât atunci când, în plin marș, aruncăm o privire îndărăt și descoperim imaginea celui care am fost noi înșine pînă mai ieri, încercăm un sentiment similar aceluia pe care îl trăiește un matur când își contemplează fotografiile din copilărie. Este cu adevărat interesantă poezia numai în măsura în care oglindind realitatea noastră revoluționară (mutațiile ce se produc în conștiința noastră) — transmite efervescența și dinamismul creator al acestei realități, trăind

ea însăși un proces de *revoluționare continuă*, de *permanentă reinnoire*. Numai o astfel de poezie ne ajută să ne cunoaștem cu adevărat, deci să ne depășim.

Trăind din plin sentimentul responsabilității ce le revine, cei mai mulți și, în primul rînd, cei mai valoroși dintre poeții noștri, s-au străduit și au izbutit să răspundă cerințelor noi ale vieții, necesităților spirituale, mult sporite, ale constructorilor socialismului. Dezvoltând succesele dobîndite pînă acum, ei și-au extins mult aria preocupărilor, și-au îmbogățit substanțial registrul liric, și-au perfecționat tehnica, în poezia noastră s-a produs astfel un adevdraf *salt calitativ*, care ne permite să vorbim despre *reinnoirea ei*. Și aceasta, cu atît mai îndreptățit, cu oît ea oglindește însuși saltul calitativ din societatea noastră, însăși innoirea continuă a societății, în urma acțiunii noastre colective desfășurate planificat, din imboldul și sub înțeleaptă conducere a partidului. Putem vorbi cu justificată mîndrie despre un astfel de progres al poeziei, fiindcă ea reflectă astăzi noile dimensiuni ale conștiinței noastre, dobîndite datorită vieții noi și intensei activități ideologice desfășurate de Partidul nostru. Așa cum observa Maria Banuș — „noile relații dintre poet și o realitate schimbată” nu pot să nu ivească „alte acorduri, altă armonie, alt contrapunct”, chiar dacă pentru aceasta poeții folosesc — o cităm din nou pe Maria Banuș — aceleași „12 note, de la do la do” cu ajutorul cărora s-au exprimat și pînă acum. Mai ales că cei chemați să intoneze noul cântec, să ne dezvăluie bogățiile noastre sufletești, pentru ca să le putem păstra și înmulți, și contradicțiile noastre, pentru ca să le putem depăși, au ei înșiși o foarte netă conștiință a misiunii lor și totodată, dorința profund omenească, de a face față acestei îndatoriri, conservîndu-și mereu proaspătă tinerețea, înfruntând neconținut forța distrugătoare a inerției, evoluînd odată cu viața și în ritm cu ea.

Victoria socialismului la orașe și la sate, lichidarea claselor exploatare și făurirea unității moral-politice a poporului nostru, munca pentru desăvîrșirea construcției socialismului și ponderea pe care a dobiîndit-o astăzi lupta pentru lichidarea rămășițelor mentalității burgheze din conștiința oamenilor, combaterea influențelor ideologiei burgheze sub toate formele ei, reeducarea în spirit socialist a milioane de oameni — cu un cuvînt — formarea și dezvoltarea conștiinței socialiste — a u deschis nebănuite perspective poeziei noastre.

Trebuie să menționăm, de asemenea, ca un factor de cea mai mare importanță în progresul poeziei noastre, faptul că astăzi comunismul a încetat să mai fie un vis îndepărtat, că, în Uniunea Sovietică, construcția comunismului a devenit un țel și o sarcină a practicei nemijlocite. Faptul că un popor de peste 200.000.000 de oameni, înfăptuind Directivele celui de al XXII-lea Congres al P.C.U.S., dă viață acestui vis, certitudinea că, în limitele aceleași epoci istorice, vor atinge idealul mult rîvnit toate popoarele din lagărul socialist, faptul că astăzi colaborarea dintre aceste popoare a luat forme noi, că unitatea lor s-a întărit considerabil au făcut să crească mult răspunderea poezilor, au dat aripi fanteziei lor creatoare.

Uluitoarele progrese ale științei și tehnicii, pătrunderea Omului în Cosmos și explorarea de către el a Cosmosului, faptul că nu e departe ziua cînd vom putea crea în laboratoare materia vie, au schimbat raporturile dintre Om și Univers, au revoluționat gîndirea și sensibilitatea a milioane de oameni, i-au determinat pe aceștia să reconsidere relațiile dintre ei, să privească într-o altă lumină o serie întregă de probleme de primă importanță. Spectaculoasele cuceriri ale științei au lărgit considerabil aria de preocupare a poezilor noștri, au favorizat dezvoltarea liricii de idei, i-au făcut să vadă cu alți ochi globul pămîntesc și problemele ce se pun umanității.

Maturizarea și progresul poeziei noastre, determinate de acești factori, reprezintă deci, în primul rînd, o maturizare și un progres de substanță și de viziune. Poeții noștri văd azi mai departe și mai adînc decît au văzut, privesc azi fenomenele

din mai multe unghiuri și în complexitatea raporturilor -dintre ele, manifestă o mult mai profundă înclinație pentru meditația lirică, pentru poezia de idei, pentru dezbaterea poetică a problematicii etice specifice omului nou, militează pentru o mult mai mare exigență morală și pentru o răspundere mult sporită. De aceea și ciintul lor are în sufletele noastre o rezonanță mult mai puternică.

Eugen Jebeleanu, care a manifestat totdeauna o predilecție pentru o poezie gravă, de o solemnitate impunătoare, pentru o poezie a marilor tăceri sau a bubuirilor de tun, pentru o poezie eroică a marilor elanuri, a actelor cutezătoare și a mișcării mulțimilor, a putut cândva evoca doar în câteva strofe sfișietoare tragedia provocată de naziști la Lidice; a putut înregistra pe placa atit de fină a sensibilității sale, zguduitoarea emoție pe care o dezlănțuie în inimile auditorilor înmărmuriți glasul, el însuși emoționant, al lui Lenin, când acesta a aruncat omenirii patetica sa chemare: „Decretul pentru pace”; a putut sugera frumusețea conținută în marile acte de totală dăruire pentru fericirea obștească atunci când a făcut lapidare însemnări în lespezi de marmură menite să perpetueze memoria unor eroi anonimi sau când, în ample cînturi, i-a evocat pe Sabia și Bălcescu. Dar „Surisul Hiroshimei”, ultima sa creație, cuprinzîndu-l pe Jebeleanu — așa cum îl cunoaștem noi în tot ce are el mai caracteristic —, ne descoperă totuși un *alt Jebeleanu*, care are o voce mult mai profundă, în stare să strige dintr-o dată și durerea și temerile și speranțele și hotărîrea întregii omeniri; ne descoperă un poet pentru care nu mai există distanțe, care vede globul întreg ca un tot unic, teritoriu al luptei forțelor grandioase ale păcii și socialismului împotriva forțelor imperialismului, un poet care aspiră să simtă și să gîndească pentru întreaga omenire și în numele întregii omeniri; ne descoperă un alt Jebeleanu, situat pe o platformă mult mai înaltă, un poet care, tocmai de aceea, se bucură, asemeni altor poeți ai noștri, de o largă audiență peste hotare.

Mai pregnant însă se reflectă saltul calitativ al poeziei noastre în creația unor poeți cu o activitate mai intensă în ultima vreme sau care și-au făcut publice unele din experiențele lor recente.

Pe Mihai Beniuc, bunăoară, ne-am obișnuit, e drept, și dintr-o anume comoditate (condamnabilă ca orice comoditate) să-l vedem numai în postura de profet și de ostaș; de profet care aruncă anatema asupra capitalismului și vestește simbolic „păunii roșii”, „groafele roșii” ce vor înflori miine; și de ostaș al socialismului cu obrazul tatuat sau, dacă vreți, (infrumusețat de cicatricele rănilor dobîndite în lupta, cu arma mereu în bandulieră, în postura de „cucuvea” anunțînd pieirea domnilor și de „ciocîrlie” oîntînd în înalțuri biruințele oamenilor muncii. Ura poetului împotriva exploatării și împilării, bucuria de a le fi fost gropar, mîndria de a participa conștient — și încă în rîndurile avangărzii — la construirea unei vieți noi, fericite, hotărîrea de a păstra cu orice preț cuceririle dobîndite, tăria de a se dăruia cu totul cauzei, încrederea luptătorului în viitor și dorința fierbinte de a apropia acest viitor — sînt tot atîtea trăsături definitorii ale universului spiritual al comunistului, pe care Beniuc le-a reflectat — cum puțini au făcut-o — în poezia sa.

Numai că ultimele volume ale sale, și îndeosebi „Materia și visele” sau „Culorile toamnei” ne-au dezvăluit în Beniuc un poet mult mai complex decît eram, în genere, înclinați să vedem. Fenomenul se explică și prin faptul că, în noile condiții, activitatea ideologică, munca de transformare în spirit socialist a conștiințelor s-a adîncit mult, a luat o amploare deosebită, iar aceasta l-a determinat pe poet să tindă către făurirea unei imagini cît mai complete și cît mai cuprinzătoare a comunistului, a omului educat de societatea noastră socialistă, pentru că numai astfel putea aduce o contribuție eficientă la această luptă.

Pină nu de mult el acorda atenția principală acelor însușiri ce-l definesc pe comunist ca pe un om de acțiune, care-și concepe viața ca o luptă și o trăiește ca

atare. Comunistul este însă un om care gîndește, iar acțiunea lui e subordonată gîndirii, acțiunea lui este expresia unei filozofii clare asupra vieții, a unei gîndiri xcare explică și transformă în același timp viața. Lui Beniuc îi revine meritul de a se fi străduit să exprime în ultimele sale volume unitatea indestructibilă dintre gîndirea, sensibilitatea și acțiunea comunistului. Constatarea aceasta este ilustrată de împrejurarea că în „Materia și visele” cele două noțiuni care dau titlul volumului sint folosite în două accepții diferite, dar care, completîndu-se reciproc, îi permit lectorului să-și făurească o imagine mai complexă și mai exactă în același timp asupra comunistului, să-l vadă pe acesta nu compartimentat, ci în unitatea sa dialectică.

O primă accepție atribuită conceptului de materie e aceea *ilozoică*, familiară tuturor, prin intermediul căreia poetul exprimă însuși modul de gîndire comunist, îl exprimă într-un chip care poate acționa asupra afectivității noastre, pentru că nu se rezumă, cu unele excepții, doar la o expunere seacă, fie ea și versificată, a unor principii generale, ci folosește ideia materialității lumii pentru a oînta natura și a-l slăvi pe om, pentru a exprima bucuria de a cunoaște și de a crea, a elogia visul poezia, știința, efortul creator în genere, pentru a reflecta o întregă gamă de sentimente superioare ale omului înaintat de azi. Iar aceasta reprezintă într-adevăr o tentativă, și încă una incununată de succes, de reînnoire a poeziei noastre.

Beniuc folosește noțiunile de materie și de vis și la modul metaforic. Materia, în această accepție metaforică, ar reprezenta suferințele care au generat poezia sa, expresie însăși a roșului vis comunist:

*Vin către voi, mîi frații mei de mine,
Ca Danie ce se-ntoarce din Infern.*

*De mi-ați desface sufletul, in el,
Stratificate ați găsi: Măcel,
Prăpăd, oroare, nedreptate,
Ca amintiri din vreme așezate.*

Materia, aceasta fuse prima

La ritmul greu, la dureroasa rimă.

La Beniuc materia apare, cînd e luată în sens metaforic, ca reprezentînd iadul capitalist, e preistoria sîngeroasă a omenirii:

*Istoria eu o cunosc de jos
In sus ca pe-o pădure sumbră
Din rădăcini privită și din umbră
Spre vîrfurile-n cerul luminos.*

*în jos căzură trupuri de eroi
Cu sînge poleind urcușul, drumul;
Și putrezind cu frunzele-n noroi —
în sus pornește gloria ca fumul.*

Dînd noțiunilor de materie și de vis acest sens metaforic, poetul poate să oglindească o largă gamă afectivă a sufletului comunistului: sentimentele cele mai gîngăse, cum ar fi recunoștința, dragostea, respectul ce-l poartă morților căzuți pentru ideal, dar și dirzenia, vigilența, dorința de a învinge dificultățile și necesitatea adînc resimțită de a se lua la trîntă cu greutățile, dorința de a grăbi realizarea viitorului

sentimentul continuității luptei revoluționare înfrângând chiar și frica de moarte. Simțămintele acestea, specifice comunistului, dau o coloratură aparte tuturor sentimentelor general-umane pe care le trăiește poetul. Tristețea provocată de gândul îmbrătrînirii, al morții apropiate, inexorabile, e reală, adincă, dar îi prilejuiește eroului liric o recapitulare care-l umple de mândrie. Melancolia crepusculului devine, astfel, un fundal pentru manifestarea setei de viață, a optimismului. Colorat specific de concepția și afectivitatea comunistului, sentimentul erotic e privit ca un mod de realizare a personalității.

Într-o cronică la volumul „Culorile toamnei” pe care-l consideram, în întregul său, un unic și răscolitor poem al Omului în lupta cu Timpul, (vezi /Contemporanul” nr. 44), vorbeam despre viziunea dialectică a lui Mihai Beniuc. Și într-adevăr în acest amplu poem, menit să-l ajute pe om să se biruie neconținut pe sine și să biruie timpul necruțător, totul e văzut dialectic, sub aspectele cele mai variate, iar aceste aspecte, în evoluția și interdependența lor.

Mai întâi, **Om**. Acesta, cînd e considerat generic și proiectat pe imensul fundal al istoriei, cînd în calitatea sa de individ, care, pentru a se forma, trebuie să se încadreze în istorie — și o poate face numai depășindu-se dialectic, înfrîngîndu-și slăbiciunile, reînnoindu-se neconținut. Poetul vede Omul în evoluția sa de la primitiv la contemporanul nostru. Omul e privit în unitatea aspirațiilor sale de a cunoaște și a domina forțele naturii, dar și în varietatea nesfîrșită a formelor prin care-și manifestă și își realizează năzuințele. Individul e definit și se definește prin raportarea sa la natură și la societate, la epoca lui și la istorie.

Timpul, la rîndu-i, apare, în acest volum, ca un neîndurător și viclean vrăjmaș al omului, mai ales atunci cînd omul e luat ca individ sau cînd poetul se referă la fragila noastră condiție biologică (vezi „Vîrsta”, „într-o zi”); dar și ca aliatul său cel mai prețios, fiindcă ideea de timp se leagă indestructibil de ideea de progres pe tărîm gnoseologic și social, de ideea de eliberare a Omului („Spre viitor”, „Sublimul”). Uneori, chiar în aceeași poezie, noțiunea e utilizată în ambele accepții ca, de pildă, în „Elan”, „De ziua mea”. „Precum inele”, piese lirice în care autorul își propune să arate cum individul își depășește propria sa dramă, încadrîndu-se în istorie, cum sentimentul morții apropiate nu-l împiedică pe individ să se împărtășească din marile bucurii colective. Această viziune dialectică explică într-un fel, însuși conținutul atât de bogat și de variat al poeziei lui Beniuc, însuși faptul că ne putem descoperi în stihurile sale, cu contradicțiile noastre, în complexitatea noastră; că ne descoperim acolo ca într-o oglindă, cu slăbiciunile, cu temerile, cu îndoielile noastre, dar și cu mîndria și forța noastră de ființe cugetătoare, de ostași care biruie puterile oarbe ale firii și care-și croiesc prin luptă un destin luminos; că ne **descoperim în poezia sa ca indivizi** și ca **popor** cu o istorie a sa proprie, ne descoperim acolo ca **umanitate**.

În efortul general de a îmbogăți substanța poeziei noastre și de a reinnoi în funcție de ea și tehnica poetică, — o contribuție esențială a adus Miron Radu Paraschivescu, creator proteic care, la fiecare volum al său, ni s-a înfățișat într-o mereu alta și mereu surprinzătoare lumină. Poemele, atât de variate ca problematică, factură și tehnică, publicate în „Viața românească” nr. 6/1961 lărgesc considerabil orizontul poeziei noastre, îi deschid noi și vaste perspective.

Observația e ilustrată mai întâi de excelenta poezie „Dimineața”, în care, ca să folosim limbajul autorului, ne e restituită intactă o gravă neliniște a noastră, a tuturor celor care nu ne putem împăca nici în ruptul capului cu ideea că milioane și milioane de oameni viețuind în lumea capitalistă se înstrăinează de propria lor esen-

ță, se despersonalizează, se transformă din stăpânii obiectelor de civilizație create pentru confortul tuturor în sclavii acestora și ai obișnuințelor pe care ele ni le-au creat:

*Atâtea lucruri în care mă petrec
Cărora, mă-mpart
Ca să ajung zi de zi mai mult una cu ele
Mai solidar cu ele decât cu mine însumi.*

Poetul ne restituie intact acest protest, dar înobilat de o idee: „Numai, voi, care faceți lucrurile, scăpați prin aceasta de oarba lor tiranie”.

Ideea aceasta oferind soluția problemei, e, totodată și un îndemn (cu atât mai patetic, cu cât patetismul e mai discret, de substanță și nu de cuvinte), adresat victimelor modului de viață capitalist, de a lupta pentru a-si păstra nealterată esența lor umană, prospețimea sufletească, personalitatea și libertatea — bunul nostru suprem. Văd, de aceea, în această piesă antologică, una dintre cele mai fericite expresii poetice ale umanismului socialist și una dintre cele mai emoționante chemări la lupta pentru răsturnarea capitalismului, pentru socialism.

În alte poezii aceeași problemă, a raporturilor complexe dintre om și obiectele de civilizație cu care s-a înconjurat, e privită din alte unghiuri. Dacă poezii cultivau altădată o poezie a grațiosului, a bibelourilor sau a etajerelor, autorul „Cântecelor țigănești” scrie azi și o poezie a obiectelor civilizației noastre moderne, cum ar fi telefonul pe care-l vedem dormind „ca o pisică neagră” „pe perna ei”. Dar o scrie nu pentru a le fetișiza, ci pentru ca, prin intermediul lor, să înregistreze simțăminte și gânduri specifice omului contemporan. Telefonul e cântat pentru că e un seismograf al sensibilității celor care-l folosesc, al dorințelor lor :

*Cite voci toarce
alte vise*

*Cu toate apelurile deschise ?
Pe care mâine le va lepăda nepăsătoare*

Nu „pisica neagră” de ebonit, ci vocile acestea omenești îl interesează pe poet. Nobila facultate de a gândi nu-l împiedică pe omul epocii socialismului să-și păstreze nealterată, ca pe o comoară de preț, prospețimea sufletească, nu-i spulberă candorile, pe scurt, nu-i anihilează sensibilitatea, ci i-o potențează. Tocmai de aceea autorul „Laudelor” simte nevoia să aducă un atât de vibrant și de original elogiu răsului și, prin el, omului generos, cu o simțire bogată, deoarece în rîs poetul vede „actul de iubire și de comuniune”, o „voce a bucuriei”, dar și o manifestare a omului care gîndește, fiindcă rîsul e expresia însăși a inteligenței și (fiindcă generozitatea nu poate fi un atribut al prostului:

*Și-n care, proasta, minciuna
se trădează prin rînjet
sau involuntare stridențe
precum sughitul bețivilor
icnînd pe trotuare.*

Și tot de aceea eroului liric al lui Miron Radu Paraschivescu nu-i este străin sentimentul naturii. El trăiește cu o maximă intensitate bucuria, de fiecare dată unică, pe care i-o oferă, an de an, miracolul primăverii („Refacerea lumii”, „Primăvara”) și poate deplânge cu gingășie „Moartea florilor”.

Întreaga poezie — de înaltă intelectualitate și adîncă simțire a lui Miron Radu Paraschivescu — e o „laudă” a vieții, sub toate formele ei de manifestare. El vede viața chiar acolo unde, în mod obișnuit, noi vedem moartea. Desfrunzirea pomilor,

bunăoară, nu-i stârnește tristeți, fiindcă poetului acest fenomen al naturii îi apare ca un act capital de autoapărare, de conservare a vieții arborilor, mult mai răscolitor în sine decât era frumusețea frunzelor :

Pomii s-au hotărât :
Ei vor purta pentru totdeauna
Coroana-n pământ
Și rădăcinile-n vânt;
Nu vor să mai iie expuși
Cu ce au mai gingaș,
La geruri și viscol.

Statuia „neagră, surdă, țeapănă” se animă parcă prin stolurile de zburătoare care își află o clipă adăpost în bronzul ei rece. Deplîngînd „moartea florilor”, poetul o preferă celei „fără sânge, fără parfum” a nepăsătoarelor stele, iar durerea pierderilor suferite nu-i poate stinge bucuria iscată în suflet de ivirea în „subsorile pomilor” a mugurilor „cu ochii lor mici de chinezi”.

•Miron Radu Parasdhivescu ne sugerează prin poezia sa modul de a ne realiza ca oameni plenari. El exprimă gîndirea noastră, noua noastră sensibilitate, cum o face, bunăoară, în acel poem intitulat simplu, ca un afiș, „Anticolonialismul”. Pornind de la ideea lui Marx, după care un popor nu poate fi cu adevărat liber atîta timp cît asuprește alte popoare, poetul arată că și ca indivizi ne simțim încătușați atît timp cît în lume mai există un singur om înlănțuit, atît timp cît libertatea nu-i un bun al tuturor, cît e „în fracții ciopârțită”.

Plină de surprize e evoluția poetică a Măriei Banuș. Fiindcă, ori de cîte ori, datorită unor experiențe eșuate, avem impresia unei anemieri a vitalității și substanței poetice, ni se rezervă fericita surpriză de a o vedea reînviind, asemenea legendarei păsări Phenix, din propria-i cenușă. În acest sens Nina Cassian are perfectă dreptate să vorbească despre permanenta tinerețe a poetei.

Mă voi opri la un singur ciclu, „Ochii copilului”, publicat în nr. 9/1961 al „Vieții românești” și fiindcă acest ciclu ne permite să evidențiem mai clar legătura care există între dezvoltarea poeziei noastre și dezvoltarea realității noastre sociale. Este în afara oricărei îndoieli faptul că scriind aceste poezii care ne oferă o imagine dantescă a moralei burgheze și a modului de viață burghez, poeta și-a propus să aducă o contribuție la lupta pentru lichidarea rămășițelor, prezente încă în conștiința noastră, a concepțiilor și moralei generate de orânduirile divizate în clase antagoniste, bazate pe exploatare.

Poeta realizează imaginea strimțului univers moral al micii burghezii, oa imaginea unui mic infern al zdrențelor nădușite și soioase, al ghetelor diforme, al semiintinericului și al luminilor pătate, al igrasiilor mucedo, peste care plutesc miasme înăbușitoare și în care tot ce e candid, pur și frumos e ucis. În acest iad mișună oameni diformi, urlîți de lipsuri sau de îmbuibare, purtînd în sîngele lor morbul putreziciunii iar pe chipuri amprenta unei bătrîneți decrepite, pe care uneori încearcă zadarnic să și-o ascundă. Ei gem de durere, aruncă în vînt întrebări disperate sau înfiorătoare blesteme, se izbesc unii de alții, dar nu comunică, ci se mint, se înșeală și se urăsc reciproc cu o ură de moarte. E un univers al promiscuității, al prostiei și al grosolăniei, al brutalităților și al ipocriziei, în care oamenii, asemeni păianjenilor închiși într-un clopot, se devoră unii pe alții; un univers în care nici măcar iluzia evadării nu e posibilă.

*Minte și bate, minte și bate,
Mama și lumea și tot.
Se iac că mînglie, se iac că sărută.
Duc mielul la piață,
mielul cu fundă,
și lupul l-aștqaptă,
se-ntoarce și ride,
cu singe pe piept și pe bot.*

Imaginea acestei lumi de „monștri”, în care pînă și „iarba-i puțină și cenușie” și peste care tronează atotputernic, „ca un idol malefic” cu ochii „de linx adormit” vulgarul și crudul nenea Jean, fabricantul, e cu atît mai cutremurătoare cu cît ne e transmisă așa cum a fost percepută de un copil însetat de lumină și de cer, rîvnind frumosul și adevărul.

E o imagine în stare să stirnească desgustul cel mai profund pentru moravurile acestei lumi, pentru morala ei ipocrită, pentru trivialitate și umilință, pentru înclinația sadică de a teroriza și umili ca și pentru frica animalică de adevăr, și care ne ajută, astfel, să ștergem definitiv urmele pe care trecutul burghez le-a lăsat în conștiința morală.

Procesul de continuă împospătare a poeziei sale nu e însă todeauna vizibil la Maria Banuș, tocmai datorită faptului că poeta nu e chiar todeauna consecventă cu ea însăși, că își îngăduie uneori să publice versuri care nu ne spun nimic nou sau care câteodată ne spun chiar foarte puțin (v. poezia „Bătrânii”, o paralelă cam didactică, în versuri prozaice și de un gust inferior celui cu care ne-o obișnuit poeta).

În procesul de reîntinerire permanentă a poeziei noastre un aport considerabil l-a adus creația Ninei Cassian. Nina Cassian îl concepe pe poet mereu „în schimbare de voce”, „utilizând registrele înțelegerii și ale emoției”, dorind să spună „oamenilor lucruri importante și foarte importante despre lumea din afara și dinlăuntru lor”.

Nina Cassian e unul dintre cei mai interesanți și originali poeți ai noștri, nu atît pentru că dispune de un registru bogat, pentru că poate scrie, cu aceleași bune efecte, pamflet poetic și odă, pentru că poate crea o atmosferă solemnă, dar și pentru că poate scrie o poezie de notație realistă, cu un soi de minuție care unora te-ar putea părea prozaică; Nina Cassian e o poetă remarcabilă fiindcă în viziunea ei omul nu apare compartimentat, fragmentat, unilateralizat decît atunci cînd face obiectul satirei; omul contemporan are todeauna în poezia Ninei Cassian înfățișarea unei ființe realizate plenar. Cultul pe care poeta îl profesează lucidității și fervoarea cu care-l întretine n-o determină (are și o artă poetică în acest sens) să vadă în om un soi de mașină cibernetică și nici să-și facă dintr-o astfel de mașină un ideal, ci alimentează flacăra pasiunilor pe care le cîntă cu aceeași fervoare. Nina Cassian e o poetă a Rațiunii dar și a afectelor, care a dat glas unor simțăminte care, pînă la dînsa, nu-și găsiseră, la noi cel puțin, întruchiparea (să ne gândim numai la poezia „Sala de ședințe” în care comuniunea sufletească dintre tovarăși e dezvăluită sub aspecte pînă atunci inedite poetic, în care bucurii specifice comunistului, pînă atunci ignorate de poeți, și-au găsit o expresie fericită). E o poetă a frumuseților sufletești ale omului, dar și a frumuseții fizice a femeii „de apă” și „de foc”, a bărbatului „cu părul fără noimă încăierat la tâmplă”. Ea slăvește libertatea și forța morală a omului nou, dar și cele cinci simțuri ale lui în care vede „izvoarele bucuriilor”, fiindcă se vrea o poetă a Fericirii, iar fericirea nu poate fi atinsă decît de un om realizat pe toate planurile.

Poezia Ninei Cassian, oare prin concepția ei se opune ascetismului dogmatic ca și iraționalismului mistic, sensualismului ca și filistinismului moralizator, e o **poezie**

nouă care ne exprimă pe noi ca oameni care am dobândit dreptul *la fericire* și vrem să-l folosim din plin.

Tocmai fiindcă este o poetă a *Fericirii*, Nina Cassian se arată adinc preocupată de problematica etică a timpurilor noastre (indisolubil legată de cea politică) pe care o dezbate poetic în poeme ample ca „Spectacol în aer liber” dar și în foarte concentrate poezii.

Dominant la această poetă e un foarte acut simțămînt partinic al responsabilității sociale; dominantă, în opera ei, este înflăcărată ei pledoarie pentru răspundere și pentru intransigență. Modelul pe care ni-l oferă e al invalidului care, pierzîndu-și un braț în războiul de eliberare, e chinuit de gîndul că :

*De-acum încolo, voi iace totul pe jumătate,
Voi culege numai jumătate din recoltele lumii,
iar la pian voi cînta numai melodia
sau numai acompaniamentul,
neiiind întreg pentru întreaga partitură.
Nu voi putea izbi decît cu-un singur pumn
în porțile vechi, îndărătnice,
iar iubita nu se va lăsa îmbrățișată
decît pe jumătate.*

Dar care:

*Din clipa jaceea, începu să iacă totul
de două ori mai mult.
și-n locul brațului smuls
li cresc o aripă.*

Poeta nu-i admite cu nici un chip pe ușuratici („Aer curat”), fiindcă își dă seama cît de grave răspunderi apasă pe umerii noștri, fiindcă știe că „datorăm fertilitate tuturor ținuturilor”, e intransigentă față de toate viciile morale pe care ni le-a lăsat moștenire burghezia, și descoperă izvoare de bucurie chiar și acolo unde altcineva ar afla o sursă de tristețe. Trecerea timpului, bunăoară, n-o înspăimîntă, fiindcă ea nu-i poate răpi tinerețea („miracolele s-au amplificat”), dar îi dăruie ceea ce îi lipsește tineretii, cum se vede din admirabila poezie „Triumf”.

Nu puțini poeți au încercat să exprime „sentimentul marilor orașe” — cum zice I. Brad — care, în țara noastră, a apărut *odată cu socialismul și datorită socialismului*. Foarte rar tentativele lor lăudabile au fost încununete de succes. Amplul și în atîtea privinți innoitorul poem „Macarale la marginea orașului” de Geo Dumitrescu ne dezvăluie însă *geneza*, în condițiile noastre, a acestui simțămînt, *iarmecul* pe care-l exercită asupra noastră și profunzimea cu care-l trăim; ne descoperă *continutul* pe care-l atribuim acestui simțămînt, măsura în care este una din *expresiile* cele mai convingătoare ale revoluției noastre, un *mod* al ei de a se manifesta.

Nu numai „Macarale la marginea orașului” dar, în genere, tot ce a publicat Geo Dumitrescu în ultimii ani aduce un suflu nou în poezia noastră. Pentru că autorul acelor amare poeme de protest împotriva fascismului și a războiului adunate între copertile admirabilului volum „Libertatea de a trage cu pușca”, posedă, ca nimeni altul în literatura noastră, cu excepția lui Geo Bogza, facultatea de a exprima sentimentele înălțătoare pe care le generează marile victorii dobîndite în construirea socialismului și, totodată, de a potența la maximum aceste simțăminte, dezvăluindu-ne cele mai adînci și nebănuite semnificații ale fenomenelor, oferindu-ne o foarte largă

perspectivă pentru a le recepta. El are, ca și Bogza, simțul grandiosului și posedă facultatea de a face cele mai neașteptate, deci și cele mai impresionante, asociații posibile. Geo Dumitreseu se deplasează fără dificultate de pe un plan pe altul, trece de la tonul grav la glumă, se mută din cosmos în istorie, iar în interiorul istoriei traversează o distanță de secole.

Fuga poetului care, asemeni ostașului de la Maraton, aleargă spre noi ca să ne aducă marea veste a izbânzii de la Bicz, sugerează importanța deosebită a construcției de pe Valea Bistriței. Dar fuga aceasta, cu care se deschide „Orația la o moară de lumină” nu face decât să pregătească atmosfera pentru ceea ce poetul are de spus, fiindcă, odată victoria anunțată, poetul ne mută undeva, departe, „în noaptea istoriei”, cam cu un mileniu în urmă, când oamenii acestor locuri au purces să fugărească aprig „cruntul bour al inerției”. Ne smulge apoi din acest tărâm întunecat și ne plasează pe orbita viitorului, fădindu-ne să ne vedem cu ochii celor care peste un secol vor „curăța marele alambic subpămîntean” al hidrocentralei. Numai după ce am dobândit, prin raportarea evenimentului și la trecut și la viitor, o perspectivă justă asupra lui, slăvind-i pe constructorii anonimi, poetul sugerează greutatea luptei gigantice desfășurate cu stihiiile apelor, ale pădurilor și cu stihiiile din sufletele oamenilor.

Intenționând să evidențieze poetic marea semnificație a revoluției cubane, Geo Dumitreseu începe prin a construi o cosmogonie, iar trecerea de pe planul cosmic pe cel istoric se face pe nesimțite, fiindcă poetul descrie aci și ivirea insulelor și lupta popoarelor subjugate pentru libertate ca două fermecătoare legende care se continuă și se completează.

Spre deosebire de Bogza, Geo Dumitreseu, chiar cînd pare a fi discursiv, nu gesticulează solemn, caută, pe cît îi e cu putință, să se facă nevăzut, se recomandă, în tot cazul, ca un om de rînd, ca un muritor oarecare. Aceasta, chiar și atunci cînd ne propune cosmogonii, căci grav fiind prin intensitatea cu care trăiește sentimentele și prin responsabilitatea sa, Geo Dumitreseu nu *uită totuși să* rida, iar rîsul acesta e un mod lucid al său de a-și cenzura prodigioasa fantezie, de a se face complicele cititorului, în inteligența căruia manifestă o deplină încredere și față de care tocmai de aceea își permite unele libertăți, printre care, pe lingă aceea de a rătăci printre himere, de *a iantaza*.

Prin tehnica ei, poezia lui Geo Dumitreseu spulberă prejudecata estetizantă că poetului realist i s-ar limita posibilitatea de investigare a universului. Prin creația sa recentă, Geo Dumitreseu demonstrează foarte convingător celor care confundă realismul poetic cu platitudinea, adevărul că poetul realist nu e lipsit de posibilitatea de a fantaza, că, dimpotrivă, iuîrindu-și această libertate, el are posibilitatea de a dezvălui fațete noi ale realității.

Trebuie să adăugăm că Geo Dumitreseu ne face să vedem cum în sufletele noastre se ciocnesc tendințe contrarii, că el transcrie în versuri emoționante dialogul pe care-l purtăm cu noi înșine, că, deci, el nu ne îndeamnă numai să „mergem înainte”, ci reflectând biografia unei întregi generații de luptători, ne restituie îmbogățite emoțiile pe care le-am trăit.

La unii poeți se observă un progres mai ales *în raport cu producția lor anterioară*, rămasă la un stadiu ce s-a distanțat mult prea tare de înălțimile cucerite care, la riîndul lor, se cer azi, în virtutea dialecticii poeziei înseși, depășite. Dar însăși preocuparea lor de a se împrăști, de a micșora decalajul ce-i desparte de fruntașii poeziei noastre, constituie o dovadă că poezia noastră are încă nebănuite potente virtuale. E firesc, desigur, să ne bucure faptul că Dan Deșliu a dobândit azi o înțelegere mult mai adîncă despre rosturile poeziei și chiar o viziune critică asupra unor aspecte ale creației sale anterioare. E bine, fiindcă aceasta marchează începutul unui

avînt real, — că Dan Deșliu are azi tăria să ridă, și să ridă inteligent de „poetii gravi” care „aidoma-și incoardă glasul / cîntînd șeptelul sau Pegasul” („Precum”), după cum nu putem fi deaît satisfăcuți că, în sfîrșit, poetul descoperă persistența în sufletul omului matur a copilului de altă dată („Oglinzi încetoșate”), care e una din sursele poeziei, sau existența unor simțăminte cum ar fi tristețea, teama de moarte sau dorința de a învinge frica dispariției, pe care, cum singur ne mărturisește, altădată le alunga:

*Cu o grabă preo înfrigurată
Ca să miroase-a vitejie...*

*M-iam dumirit, să iau aminte
la cîte-mi cuvîntau și — mai-nainte,
dar nu știam să le aud :
la cîmpul gol, după cules, la stele
care-nfloresc și ofilesc și ele,
la frunza stinsă și la pauiul crud.*

*Așează-mi-te umbră și te-alină ;
e loc și pentru tine, în lumină.*

(„Așează-rrii-te umbră...”)

Desigur, aceste deiscoperiri nu pot contribui la progresul poeziei noastre în **ansamblul ei**, fiindcă unele probleme care se ridică acum autorului „Cintecului pentru sergentul Beleate” nici nu s-au putut pune vreodată multora dintre scriitorii noștri, iar în măsura în care totuși s-au pus, ele au fost de mult și cu succes depășite. Avîntul de care vorbeam interesează și din punctul de vedere al fiecărui poet în parte, dar interesează mai ales în măsura în care contribuie efectiv la **progresul general al poeziei**, adică în măsura în care poate determina un progres real în ceea ce privește oglindirea vieții sufletești a contemporanilor.

La opera de îmbogățire și reinnoire a poeziei noastre contribuie poeți din toate generațiile. Semnificativă e, în acest sens, evoluția celui mai dotat reprezentant al „generației de mijloc”, care e, cred, Al. Andrițoiu.

La începuturile carierei sale, urmînd tradiția militantă a poeților ardeleni, Al. Andrițoiu practica o poezie de baricadă. În anii înverșunatelor lupte de clasă, poetul ridica steaguri, arunca înflăcărare chemări, sau, în aceleași scopuri agitatorice, istorisea cumplete întîmplări petrecute de la Horea pînă la Eliberare. Acum însă, el ne înfățișează țara ca un vast oîtnp cultivat cu crini, ca o imensă grădină, iar pe inamic îl vede ca pe un ciudat soi de barbar care ar dori să cosească aceste albe frumuseți. Dar pe cosașul ce rîvnește moartea crinilor acest climat îl ucide, miresmele transformîndu-se pentru el în otravă, crinii pregătindu-i un „alb mormînt”.

Noile realități explică așadar evoluția lui Andrițoiu către o **poezie de factură neoclasică**, dar care folosește cuceriri ale poeziei moderne, către o poezie a **liniștei calme**, a **luminii**, a **bucuriilor tihnite**, a **frumuseților**. Numai că liniștea calmă e, în poezia sa, liniștea creației sau liniștea luptătorilor care, într-o clipă de răgaz, își contemplă victoriaea exprimă bucuria faurului cînd își privește rodul muncii sale; tihna e a truditului care, într-un decor plăcut, își reface forțele ; calmul e expresia siguranței noastre în viitor.

Poetul scrie azi o poezie muzicală și se arată îndrăgostit de culori. Și fiindcă realitatea noastră e frumoasă, el cultivă o poezie a frumosului. Orice gest e în versurile sale ca desenat, cu o peniță fină, orice obiect are contururi nete, rotunde.

luminoase, orice verb indică o mișcare lină, plăcută; obiectelor celor mai simple, mai banale, le atribuie dimensiunea frumuseții, iar dimensiunea aceasta e proprie mai ales omului.

Dar folosind aceste mijloace, Andrițoiu — deși intenționează să reabiliteze, cum ni se mărturisește, și unele specii, să le spunem, minore, precum cantilelenele, madrigalurile și micile balade — exprimă sentimente noi, care sînt ale noastre, ale tuturor. De pildă, el slăvește munca, în care vede un mijloc de apropiere între popoare, slăvește nobilele idei ale internaționalismului proletar.

Din păcate, însă, uneori nu e chiar destul de exigent cu sine și pe Mngă astfel de poezii scrie și versuri destul de facile, care nu ne comunică mare lucru, nici chiar atunci cînd își propune s-o facă.

După cum ar fi eronat să-i cerem unui singur poet să ne exprime sub toate aspectele noastre, tot atît de greșit ar fi să-i cerem să se îmbospăteze în altă direcție decît aceea proprie talentului său. E și mai grav însă cînd neglijînd tocmai acea latură a poeziei sale în care progresul este evident, ne propunem să demonstrăm cu orice preț că el și-a îmbospătat efectiv poezia, în altă direcție, încorporîndu-i realități noi, atunci cînd n-a făcut-o, sau cînd încercînd s-o facă, n-a izbutit decît parțial sau numai aparent.

Ion Brad a fost tot timpul, în lirica noastră, un exponent al afectivității țărânului ajuns la înțelegerea socialismului și l-a exprimat, în genere, bine. Ultimul și valorosul său volum „Mă uit în ochii copiilor” vădește un real progres în reprezentarea universului țărănesc ce-i este atît de familiar, între altele, fiindcă aci *depășește* într-o măsură limitele unei viziuni țărănești a vieții, fiindcă de astă dată nu-i mai vede pe țărani cu ochii lor, ci cu ochii „responsabilului cu fericirea” care, cunoscîndu-i bine și menținînd o strînsă legătură cu ei, i-a putut determina să se smulgă inerteiei, să pășească pe un drum nou și înnoitor. Acum el zîmbește de unele naivități ale lor, pe care le transcrie cu umor („Scrisori de acasă”). Mai mult încă, schimbarea peisajului general al țării, cauzată între altele de înaintarea orașului care „în glia aurită de spice se așează / Cu tălpi de oțel și rădăcini de piatră” nu-i provoacă tristeți, ci un sentiment euforic. Brad însă a intenționat cu acest volum să facă un *adevărat salt*, abordînd și universul muncitoresc, iar unii critici îl lasă chiar să creadă că saltul s-a produs. De fapt însă progresul e aci *aparent*, fiindcă și în această poezie Brad are tot o optică țărănească, fiindcă lui „izul de vopsele” ale noilor blocuri îi reamintește de „nucii, boltiți pe dealuri, toamna, cu liniștea și cerul”, iar pe constructori îi vede țărănește întinzînd „pînzeturile albe de var pe zidărie”.

În ultimii ani s-a ridicat o nouă și entuziastă generație de poeți, dintre care unii, ca Nichita Stănescu, Gh. Tomozei, Florin Mugur, Cezar Baltag, Ion Gheorghe, Grigore Hagiu, Miron Scorobete, Ilie Constantin, Leonida Neamțu, au depășit cu mult stadiul frumoaselor promisiuni. Cum cei mai mulți dintre ei s-au format la școala înaltă a lui Nicolae Labiș, ale cărui teme le-au reluat și ale cărui descoperiri poetice le fructifică, ei se străduiesc și de cele mai multe ori reușesc să pună în discuție probleme etice de importanță capitală pentru omul contemporan, să exprime tocmai noul în gîndirea și afectivitatea noastră. În ansamblul poeziei noastre, tinerii aceștia au o pondere destul de însemnată iar aportul lor la progresul poeziei noastre merită o analiză aparte. Intenționez aci doar ca prin cîteva exemple, să arăt interesul pe care-l prezintă pentru noi poezia profesată de ei.

Nichita Stănescu, care are o viziune cosmică, aduce într-un catren o foarte vibrantă laudă omului:

*C-un gând foșnesc toți arborii, mai pur
Și cu-o bătaie-a inimii, răsună
larg discul orizontului din jur
parcă lovit de-un răsărit de lună.*

•Cînd slăvește zborurile cosmice, același poet, care știe să vadă *giandiosul* și să-l facă sensibil și altora, nu vorbește numai despre dezrobirea și înălțarea omului (aceasta s-a mai făcut) dar și despre dezrobirea de către om a ceea ce pînă-n clipa aceasta solemnă ne era necunoscut, sporind astfel mult semnificația gestului lui Iuri Gagarin și al tovarășilor săi, și atribuindu-i Omului o nouă dimensiune:

*O, gândurile mele și ochii amindoi
te însoțesc pe boltă, într-adevăr văzînd
a cerului spinare de rob cum o dezdoi (s. n.)
acolo unde soarele nu se vede
niciodată apunînd.*

Cînd Grigore Hagiu afirmă : „Sui, depășindu-mă lacom mereu” sau „nu rîmă pot mulțumi cu decît / Miezul de foc al metalului pur”, simțim parcă nevoia să repetăm după el aceste cuvinte care dobîndesc caracterul unui-grav jurămint contemporan.

Cînd prezintă statuarul său grup de oțelari împărtășindu-se din toate suferințele tovarășului lor care se zbate în ghiarele morții, cînd prezintă acest grup de oameni care vor să-și asunie o parte din durerea unui alt om pentru a-l salva, și care consideră aceasta ca o elementară datorie a lor. Ion Gheorghe, care e, în poezie, mai mult un narator, dar un narator viguros, de substanță, dă o replică poetică tuturor filozofiilor care susțin că omul e singur într-o umanitate fărîmițată în milioane de particule, că el nu poate stabili nici un contact real cu semenii săi.

*Ei au venit toți cinci, obișnuit și iară zarvă
și îiecare-o-ndeamnă și toți îi dau curaj;
cu cît va lua din ei, cu-atît conducătorul lor
va îi tot mai departe de durere.*

*Ne-ndatorați și nelndatorînd pe nimeni
ei stau cu el și-aceasta-i prima zi
cînd ei încep să dea nu tontă
cînd munca lor, elortul lor cotidian
este puterea de a-și înîrînge geamătul.*

*Așa cum stau în salopete albe și tăcuți
și răsturnați în jurul celulei ce i-a condus
par o brigadă-a unei suierinți comune
care pornește într-un schimb ciudat —
unde se-ncearcă apărarea unui om
de moartea care l-a-mbrăcat în fontă.*

Exemplele de mai sus, semnificative, dar mult prea sărace pentru a ne oferi o imagine chiar și aproximativă a interesului pe care-l prezintă poezia acestor tineri pentru sensibilitatea specifică a constructorilor socialismului, dovedesc totuși că efortul lor se înscrie pe linia innoitoare a poeziei noastre.

Desigur, și în poezie, ca și în viață, procesul de dezvoltare progresistă, de continuă reinnoire, nu se desfășoară totdeauna lin. Creația, într-adevăr innoitoare,

a lui Nicolae Labiş, bunăoară (înnoitoare, fiindcă descoperirea poeziei noastre virgine și vaste zone de investigație) a fost uneori întimpinată cu destulă ostilitate.

Desigur, în poezie, ca și în viață, reinnoirea e uneori aparentă. Cîți poeți mediocri n-au crezut că se reinnoiesc și că reinnoiesc însăși poezia noastră, prin utilizarea versului alb, care de altfel are o tradiție atît de bogată? Cîți n-au crezut că aduc o schimbare în peisajul poeziei noastre numai prin aceea că își populau versurile cu furnale și macarale, că foloseau un limbaj în care abundă termenii tehnici? Și cîți abordînd poezia cosmică sau aceea despre înfăptuirea visului de aur al omenirii, comunismul, n-au făcut decît să dovedească, odată în plus, cît de anacronici sînt ei înșiși, ce viziune îngustă au ei despre om, despre raporturile lor cu universul, cît de simplistă e perspectiva lor despre comunism?

Nu odată chiar poeții care au adus o reală și încă foarte importantă contribuție la continua dezvoltare a poeziei noastre, au cedat ei înșiși inerției, au făcut ei înșiși concesii de la înaltele cerințe pe care ei înșiși și le-au propus.

Dar regretabil e, mai ales, faptul că în aceste împrejurări, cînd cele mai bune forțe ale poeziei noastre luptă ca să se depășească neconținut și, efectiv, se depășesc, cînd noul contingent poetic se alătură entuziast acestui efort înnoitor, cînd a rămîne pe loc, înseamnă a rămîne cu mult în urma frontului poetic în ansamblul său, există încă poeți talentați care nu se străduiesc să țină pas cu noile realități. Cînd toți poeții pe care i-am pomenit în acest articol și alții ca Mișu Dragomir, Veronica Porumbacu, A. Rău, asupra cărora n-am avut cum ne opri, precum și alții, care nu au o voce atît de puternică — ne comunică sau vor să ne comunice lucruri atît de importante în forme noi, originale, pentru ca să ne ajute să ne cunoaștem și să ne depășim, ce atenție mai putem acorda noi, ca cititori, unor pasteliști care nu fac alta decît să reia și să „adapteze” motive, teme și uneori chiar imagini din poezia lui B. Fundoianu sau Ion Pillat?

Unor asemenea poeți li se cere un efort de a-și apropia noile realități, sociale și morale, de a-și îmbogăți cunoștințele ideologice, pentru a dobîndi un orizont mult mai larg, o perspectivă adecvată a lucrurilor, pentru a nu-și risipi în chestiuni de ordin secundar, talentul pe care nimeni nu li-l contestă.

Fiindcă, sub influența factorilor pe care i-am enumerat, poezia noastră dobîndește — așa cum am arătat — mereu noi dimensiuni, fiindcă ea se transformă din ce în ce mai mult într-o poezie de înaltă ținută intelectuală, care dezbate cu mijloacele ei specifice, probleme gnoseologice și de etică socialistă. Poezia noastră se transformă într-o poezie care vrea, și în ansamblul ei, reușește în mare, să oglindească omul nou în complexitatea lui, să arate care sînt noile sale conflicte și cum le rezolvă, să reflecte forța, dar și slăbiciunile noastre, și să ne ajute să le depășim. Poezia noastră luptă pentru a-l ajuta pe om să se dezbare de toate rămășițele generate de orînduirea divizată în clase, să-și redobîndească esența sa umană, adevărata libertate și fericire. Exprimînd cu o forță nouă sentimentul euforic pentru realizările dobîndite, pentru frumusețile vieții noastre noi, această poezie nu ne demobilizează, ci ne îmboldește mereu înainte. Ea constituie, de asemeni, un protest dintre cele mai dure împotriva dezumanizării omului în societatea capitalistă, iar idei nobile, precum cele privitoare la necesitatea apărării păcii, ale internaționalismului proletar, ale patriotismului socialist, sînt cîntate cu o forță deosebită. Descoperind noi zone sufletești și explorîndu-le pasionat, poeții noștri cei mai buni își reinnoiesc și proce-deele, acordă un interes mult mai susținut invenției poetice, fanteziei, reinnoirii unor vechi specii poetice, astfel că peisajul unitar al poeziei noastre apare din ce în ce mai variat, mai nuanțat.

Toate aceste cuceriri ne îndreptățesc să vorbim cu mîndrie despre un *adevărat salt înainte* al poeziei noastre, despre avîntul ei.

METODĂ ȘI STIL ÎN ROMANUL SOVIETIC

HORIA BRATU

1. DESPRE „STIL FUNDAMENTAL” ȘI VARIETATE

Există un „stil dominant” în proza sovietică? și, în genere, este compatibilă metoda realist-socialistă ou noțiunea de stil dominant, stil „preeminent”? Există o anumită categorie estetică în stare să caracterizeze în întregime o metodă artistică? Și, referindu-se în speță la roman, există o anumită formulă epică, un anumit tip de roman care oglindește cel mai bine, mai deplin, realitatea socialistă?

Asemenea întrebări constituie nu numai un teren ideal pentru dispute estetice, dar au și o nemijlocită însemnătate practică. Este suficient să răsfoim câteva istorii ale literaturii sovietice ca să ne dăm seama în ce măsură aceste probleme influențează criteriile de apreciere. Dar nu e vorba numai de istoria literară. Rezolvarea într-un sens sau altul a problemelor implică și scrutarea perspectivelor prozei contemporane sovietice.

În general, partizanii tezei după care în realismul socialist există un „stil dominant” consideră că el este cel monumental. Cunoaștem o adevărată școală a monumentalului în estetica sovietică și partizanii ei se numără printre reprezentanții cei mai distinși ai tuturor artelor. Un articol celebru al lui Alexei Tolstoi constituie un adevărat program pentru fundamentarea acestei tendințe. Marile transformări pretind mari dimensiuni. „Grandiosul realizărilor și cei care le înfăptuiesc — oamenii cu O mare — nu pot intra în literatură decât numai prin porțile măreției”. Avem nevoie de o literatură monumentală — iată în esență argumentarea lui Alexei Tolstoi.

Dar nici nu este nevoie de articole-program pentru a-ți da seama ce însemnătate prezintă pentru arta socialistă zugerirea multilaterală a mișcării mulțimilor care făp-tuiesc istoria, redarea marelui patos al construcției.

Realitatea împinge către valorificarea cât mai largă a unei asemenea tendințe și un argument nu mai puțin covârșitor îl constituie însăși experiența artei sovietice. Aceasta a dobândit întotdeauna unele din cele mai însemnate succese tocmai în această direcție. Esteticienii de peste hotarele U.R.S.S. (printre care trebuie să-l numărăm la noi pe G. Călinescu) au fost aiștigați de ideea că monumentalul (de multe ori și sublimul) e forma de expresie cea mai adecvată a esteticii socialiste. Criticii au cercetat (și nu fără rezultate fecunde) 'diverse fenomene artistice în raport cu asemenea categorii. Și la noi, de pildă, I. Ianossi a publicat mai multe 'articole' în care a susținut, pe baza unui bogat material documentar preeminența monumentalului în arta și literatura sovietică și a cercetat problemele romanului-epopee, pornind de la tradițiile tolstoiene pînă la proza românească contemporană (Sadoveanu, Rebreanu), analizînd opera lui Sadoveanu în lumina 'monumentalului și ajungînd la concluzia de fapt, că o categorie cum este realismul critic nu exprimă destul de limpede — sau mai degrabă complet — esența operei sadoveniene. Articolele lui Ianosi ne sugerează,

indirect, o problemă care ar sintetiza unele din întrebările cele mai frecvente în legătură cu stilul dominant și pe oare am formula-o în felul următor.

Care este raportul între romanul-epopee, pe de o parte, și realismul critic pe de altă parte, ținând seama mai ales de faptul că definițiile curente (și nu întotdeauna științifice) ale celor două noțiuni cuprind elemente care par că se exclud reciproc? Criteriul participării și activității concrete social-științifice a maselor populare este adesea privit ca moment esențial al definiției romanului-epopee. „Eroul romanului-epopee e reprezentat... tocmai de masele populare” (Sabonov — „Formarea romanului-epopee” — p. 6 Ucipedghiz). însă nu implică un asemenea criteriu o lărgire a sferei realismului critic, nu postulează el oare un cadru al tipologiei realist-critice în care reprezentanții direcți ai maselor joacă un rol preponderent? în sfârșit se pune întrebarea: care este raportul dintre romanul-epopee și realismul socialist?

•

Revoluția socialistă și desfășurarea construirii socialismului au dezvoltat necesitatea și apoi au consacrat victoria unei *metode* unice de creație pe baza unei platforme ideologice comune, însă tot practica a demonstrat că nu există și nu poate exista un stil unic capabil să îmbrățișeze conținutul variat, original și inedit al Revoluției. Pentru realismul socialist, diversitatea stilurilor are o importanță practică mult mai mare decât pentru toate formele anterioare ale realismului. Aici nu e vorba de o cerință numai de ordin estetic, de condițiile firești care caracterizează în mod necesar înflorirea unei literaturi. E vorba în primul rând de faptul că reflectarea diferitelor aspecte decurgând din evoluția și amploarea unui proces care înglobează practic sute de milioane de oameni nu poate fi exprimată de un anumit stil, fie el cât de cuprinzător, de un anumit tip de roman, fie el cât de sintetic, de o anumită modalitate lirică cu o respirație oricât de vastă. Lenin atrăgea constant atenția asupra complexității revoluției socialiste, care rezolvă contradicțiile și conflictele cele mai diverse acumulate de-a lungul secolelor, interesând diverse clase sociale. Aceasta explică în primul rând excepționala înflorire a literaturii sovietice, în care opere atât de diferite au creat o epocă literară omogenă. în procesul făuririi literaturii sovietice s-a realizat unitatea metodei, însă acest proces s-a definit împotriva identității dintre metodă și stil. Pentru realism, unitatea de metodă nu înseamnă și unitatea de stil, metodă comună nu înseamnă și stil comun. Realismul socialist a dus mai departe și a fundamentat această cucerire a realismului — diversitatea stilurilor — care provine în primul rând din lărgirea ariei sociale, a sferei subiectelor tratate de scriitori, din înmulțirea registrului de sentimente, într-un cuvânt din îmbogățirea și argumentarea colosală a conținutului, fără de care nu se poate înțelege nașterea metodei realiste. Dominația unui stil general comun corespunde — în evoluția istorică — unui conținut relativ simplu, sărac, al operei de artă, cu alte cuvinte, uniformitatea relativă a conținutului artistic condiționează formarea și existența unui stil comun. Procesul de elaborare a metodei realiste este în același timp procesul de înmulțire a stilurilor. Dacă în arta prerealistă, metoda pare că se sudează cu un stil determinat (simbolica religioasă este exemplul cel mai pregnant, dar în bună parte nici barocul și nici clasicismul nu fac excepție), în arta realistă, cu cât mai numeroase și mai neasemănătoare sînt stilurile născute pe baza metodei, cu atât mai puternic, mai deplin se afirmă metoda realistă.

2. STIL INDIVIDUAL ȘI STIL COMUN

în această privință, criticul sovietic Vladimir Dneprov scrie în cartea sa „Problemele realismului”: „Regimul stilului comun este legat de predominarea idealizării, ca mijloc principal de generalizare artistică, în timp ce predominarea stilurilor

individuale se manifestă când arta și literatura folosesc tipizarea" (Dneprov vi de „tipizare” în sens marxist, după cunoscuta definiție a lui Engels și nu în „clasic-universal, n.n.). Idealizarea impietează într-o măsură mult mai mare ași formei, supune obiectul normei... reduce la numitorul comun fenomene eterogene, cadrul metodelor idealizante, „imaginea este subordonată normelor frumosului și ri, mului predeterminat. Numeroasele Afrodite antice, cu toate că posedă fiecare o personalitate vie, reprezintă oarecum variantele aceluiași prototip, momente diverse ale evoluției aceluiași ideal de frumusețe. Idealizarea face abstracție ide anumite trăsături caracteristice care nu se acordă cu stilul comun" (pp. 308). Dneprov, încearcă să fundamenteze această lege estetică, pe baza artei Orientului antic, urmărește apoi logica dezvoltării marelui stil tragic la Esehil, Sophocle, Euripide, analizează pe larg dialectica stilurilor „general” și „individual” în diversele etape ale Renașterii și barocului, definirea și dezvoltarea normelor clasicismului. „Mișcarea de la silogistica patetică și raționalistă a datoriei la Corneille către silogismele poetice ale pasiunii la Racine, are loc în întregime în cadrul aceluiași stil comun" (p. 317). Trecerea la realism este un pas gigantic către emanciparea formei, o etapă importantă în adaptarea artei la viața particulară a obiectului. De unde concluzia autorului că „predominarea” stilului individual este o „componentă necesară a inovației artistice în realism”. Este semnificativ că și Ivascenko, a cărui carte încearcă să conteste tezele lui Dneprov, se declară de acord cu el într-o singură privință: anume că în -realism „procesul de distrugere a stilului comun duce în mod inevitabil la marea înflorire a stilurilor individuale”. (Problemele realismului, p. 68).

în sfârșit, Scerbina în „Problemele științei literare contemporane” se declară tot împotriva identității dintre metodă și stil, care se manifestă în practica criticii literare și artistice prin „*a pretinde de la fiecare operă exprimarea deplină a tuturor atributelor realismului socialist*” (pp. 167). Declarându-se împotriva oricăror încercări de a *mini-maliza* însemnătatea metodei, de a o reduce numai la o platformă ideologică, de a o identifica cu concepția despre lume, V. Scerbina subliniază de fapt că negarea însemnătății și varietății stilurilor duce în fond la aceleași concluzii ca și teoriile revizioniste — adică la negarea implicațiilor artistice ale metodei. Conținutul estetic al realismului socialist se desvăluie în „varietatea formelor naționale, a curenților de creație și a individualităților” (p. 196). Pentru Scerbina, stilul este — pe scurt — interacțiunea între experiența comună a artei și mijloacele individuale de reflectare, aceasta se stabilește în cadrul raporturilor dintre scriitor și materialul de viață. Cu alte cuvinte, și Scerbina — care apare în polemică un opozant constant al lui Dneprov — rămîne partizanul indiscutabil al stilului în *primul rind ca ienomen tartistic individual*„fără a nega existența stilurilor caracteristice unor grupuri artistice, existența curenților și ceea ce Scerbina denuște „serii stilistice” în cadrul realismului socialist.

însemnătatea stilului, ca fenomen individual, a fost relevată și de Marx. într-o lucrare de tinerețe, Marx subliniază faptul că „același obiect al reflectării poate fi întruchipat în diferite forme”. „*Adevărul este universal — el îmi aparține mie, el aparține tuturor, eu li aparțin lui, nu el mie. Proprietatea mea e iorma, ea este individualitatea mea spirituală*”. „Stilul este omul” și încă cum!” (Marx și Engels, Opere, vol. I. Gospolitizdat, Moscova, 1955).

Desigur, formula citată de Marx nu trebuie să fie înțeleasă literal, îngust, personalitatea artistică și stilul individual nu sînt noțiuni identice. Dar tocmai polemizînd cu asemenea interpretări, unii cercetători contemporani cad în extrema contrarie, ajung la concluzia că „stilul nu este un fenomen individual” și că „se poate vorbi de stilul unui scriitor numai în măsura în care oglindește stilul unei literaturi sau a unei epoci istorice”. (V. Nazarenko. Trăsăturile stilului rus, Zvezda, 1958, nr. 8 și 9).

După Nazarenko și alți cercetători, *stilul unui scriitor* se definește în măsura în care participă la o categorie estetică, precisă, de ansamblu, în măsura în care ne ajută să legăm creația unui scriitor de un anumit curent, de o anumită clasificare, etc. într-un asemenea punct de vedere există, desigur, un element rațional și justificabil din punctul de vedere al teoriei estetice științifice. Determinarea riguros științifică și clasificările stilistice vor rămâne întotdeauna un țel care nu trebuie pierdut din vedere, atunci când facem istorie literară sau estetică. Absența unui stil unic, normativ, al realismului socialist, nu înseamnă în nici un caz negarea unor trăsături comune artistice.

În dezvoltarea literaturii sovietice, se pot observa diverse tendințe și ramificații expresiv-stilistice, cum le numește un critic. După aceste opinii ele devin cu trecerea timpului din ce în ce mai evidente. Bursov sublinia astfel consecvența unor linii stilistice ca narațiunea realist-obiectivă și linia romantică. Se poate de asemeni vorbi — în poezie, mai ales — de o linie stilistică a convenționalului hiperbolic care se exprimă de pildă în creația lui Maiakovski, Aseev, Pavlo Ticina, etc. însă, după părerea noastră, asemenea delimitări, aplicabile la o serie de scriitori, devin din ce în ce mai dificile, datorită mai multor pricini: 1. fiindcă toate aceste diviziuni oglindesc numai atracția către folosirea unor anumite mijloace artistice, irelevante în sine, ca unele care — de cele mai multe ori — au relevat originalitatea folosirii lor sau conținutul creației, unitatea dintre conținut și formă; 2) apoi, cei mai mulți scriitori scapă unei asemenea clasificări, tendința fiind ca — din punctul de vedere al folosirii acestor tipuri de mijloace artistice — creația artistică să meargă spre asimilarea lor convergentă, spre o sinteză a diferitelor linii stilistice. În genere, clasificarea dihotomică de tipul: „realist-obiectiv și romantic”, sau „analitic și epic”, ca și alte clasificări dihotomice și trihotomice sînt astăzi prea simpliste pentru a cuprinde procesul de interacțiune și de influențare reciprocă, care atinge o mare parte a creației literare contemporane. Marile personalități artistice rămîn în afara lor. Din punctul de vedere al teoriei literare, idealul stilistic este sinteza și nu întîmplător V. Dneprov caută să depășească impasul pe care-l reprezintă dificultatea definirii stilistice a tipurilor de romane în realismul socialist, prin asemenea caracterizări: „Romanul — gen sintetic” sau „romanul poem” — (titlul a două articole recente prin care răspunde criticilor săi). Iată un mijloc destul de comod de a rezolva problema căilor pe care merge actualmente romanul realist socialist. O asemenea poziție duce în practică la eliminarea categoriilor stilistice, statuiază neputința clasificărilor, care nu mai pot fi folosite pînă la urmă nici măcar ca ipoteze de lucru. Sîntern împotriva sistematizării simpliste, dar și împotriva respingerii unor grupări stilistice a fenomenelor literare, însă „verbul, — scrie Belinski, înțelegînd prin verb stilul, nu numai ca oglindă a formei dar și a conținutului — verbul este relief, sensibilizare a gândirii; în verb se reflectă omul întreg, scriitorul și omul; verbul este întotdeauna original, reflectînd atît personalitatea cît și maniera artistică. Tocmai de aceea fiecare mare scriitor are propriul său stil” (V. Belinski, Op. complete, voi. 8, p. 79). Nu trebuie să pierdem totuși din vedere nici punctul de vedere al lui Lunacearski, care cerea istoriei literare „să explice prin ce un scriitor se înrudește cu un altul, ce-i unește și ce-i diferențiază”. Stilul se naște întotdeauna din interacțiunea mijloacelor expresive cu intenția artistică, a alegerii determinante și a aprecierii subiective și obiective a fenomenelor realității. Acestea sînt principii care se verifică numai pe baza analizei materialului concret, pe baza faptelor de istorie literară. În cele ce urmează, vom încerca să analizăm cîteva particularități ale stilului individual la o seamă de scriitori 'de frunte.

3. O ADEVĂRATA „CALE LACTEE”

Diversitatea personalităților artistice care au aderat și au scris despre Revoluție caracterizează încă din primul moment literatura sovietică, dezmințind născocirile revizioniste despre „golul istoric și interregnum” pe care l-ar fi marcat nașterea noii literaturi. „În 1918, la Retrograd, — povestea recent Vsevolod Ivanov, — aveau loc (în casa lui Gorki) «dispute prelungi asupra căilor și posibilităților literaturii contemporane. Ne întrebam cit de fecund în talente este momentul literar, ne întrebam dacă nu cumva Izvorul a secăuit... Și totuși în acel moment trăiau și scriau în Rusia o pleiadă excepțională de talente, asistam la desfășurarea de forțe nemaivăzute de la începutul secolului (și, în ceea ce privește poezia, chiar de la mijlocul secolului trecut): Gorki, Maiakovski, Esenin, Hlebnikov, Pasternak, Ahmatova, Belii, Babei, Ehrenburg, Fadeev, Fedin, Furmanov... Nu o singură constelație — scrie V. Ivanov — ci o întreagă Cale Lactee”.

Ivanov citează în această listă pe Hlebnikov, Pasternak, Ahmatova, care sînt scriitorii sovietici, prin faptul că au aderat și au scris despre Revoluția Socialistă, dar care nu au mers totuși pe drumul realismului socialist, fie fiindcă se mai aflau pe poziții formaliste (Hlebnikov), fie fiindcă au vădit oscilații ideologice grave (Pasternak); e drept, însă, că nu în momente de răscruce, în timpul „perioadelor dificile” pentru Patria Sovietică, de felul NBP-ului sau a Războiului pentru Apărarea Patriei.

Însă, după cum se vede chiar din enumerare, imensa majoritate a scriitorilor, care scriau atunci în Rusia nu numai că au mers către o metodă artistică comună, bazată pe o platformă ideologică unică, dar au devenit capi de coloană ai literaturii noi, realist-socialiste.

Dar și de-acum încolo, după 1920, constelația se va mări cu Leonov, Serafimovici, Gladkov, Kataev, Bagrițki, Panfiorov, Alexei Tolstoi, Selvinski, Șolohov... Ceea ce părea în „ordinea cea mai puțin normală a lucrurilor” a devenit un capitol incomparabil de istorie literară. Literatura mare a Revoluției din Octombrie se creează imediat, răsturnînd prejudecățile altoite pe o falsă analogie cu anul 1789.

Există epoci în istoria literaturii și artei care, pe măsura trecerii anilor, pierd din strălucirea lor și, în perspectiva vremii, revin la proporții mai modeste, sînt supuse unei „tragice reevaluări”. Între cele două războaie mondiale, multe glorii se fac și se desfac în literatura europeană și diverse istorii literare celebre în epocă — ca aceea a lui Lalou — devin adevărate cataloage ale unor glorii apuse, inventare de nume care au dispărut din memoria publicului.

Un proces invers se petrece cu literatura sovietică.

Perspectiva și „durata” istorică au adăugat considerabil patrimoniului estetic și multe opere, ce păreau în epocă doar experiențe semnificative pentru geneza și făurirea unei noi literaturi, s-au dovedit din ce în ce mai viabile, o forță efectivă a unei noi literaturi, a unei noi metode de creație. S-a și numit proces de „clasicizare” un asemenea fenomen masiv de redescoperire, de reevaluare pozitivă a producțiilor unei epoci literare.

O asemenea reevaluare demonstrează că nu se poate vorbi de un „stil conducător” în istoria literaturii sovietice, de o anumită „formulă” sau tip de narațiune epică, despre care să se poată spune că s-a dovedit a fi singurul sau singura capabilă să oglindească în mod adecvat cutare sau cutare succesiune de evenimente. Teoria după care romanul epopee, narațiunea de tip tolstoian este cea mai apropiată de ceea ce s-a numit „idealul epic al literaturii sovietice”, ideea că stilul monumental este stilul reprezentativ al realismului socialist, singurul în stare să oglindească grandoarea și amploarea desfășurărilor de masse și de energie umană au fost desmințite de faptul că, încă de la începuturile ei, literatura sovietică a scos la iveală sau a adoptat o

întreagă serie de formule epice care pot fi mai degrabă caracterizate prin particularitățile opuse tipului epopeic de narațiune. Că asemenea specii nu au fost improvizate doar din necesități strict operative o dovedește și faptul că ele nu au dispărut, odată cu împrejurările care le-ar fi solicitat apariția ei, mai degrabă, s-au definit și mai cuprinzător, mai exact, în decursul timpului. „Romanul polemic”, „romanul manifest”, „romanul-poem” s-au dovedit purtătoare ale unui nou patos social și etic; chiar în opera aceluiași scriitor varietatea de formule epice a dezmințit predominanța stilului monumental. Este „Viața lui Klim Samghin” („panorama dinamică a deceniilor”, cum o denumea Lunacearski) mai valoros și mai însemnat pentru semnificația operei gorkiene decât „Autobiografia” ? Gorki cerea „sinteze ale realității, nu crîmpeie, fragmente”, „lucrări de largă generalizare, tablouri vaste”, însă îndemna în același timp pe scriitori la crearea unor opere autobiografice, atunci cînd în viața unora dintre ei găsea trăsături caracteristice. Au apărut în mod direct, ca urmare a acestui îndemn, cîteva opere („Viața Mariucăi” de Novicov-Vașentova, „Iubesc” de Avdeenco, „Fericirea” de I. Babei, lucrări mai puțin cunoscute, dar și cărțile lui N. Ostrovski și F. Gladkov). Chipul comsomolistului din epoca războiului civil — pe nume Pavel Corceaghin — a devenit un simbol al eroismului într-o măsură mai mare decît oricare personaj de epopee. Drumul spre Pavel Corceaghin pornește de la Alioșa Peșcov, de la protestul și lupta acestuia împotriva „adevărului infam”, stricta veracitate memorialistică lîmbinîndu-se la acesta cu o largă capacitate de generalizare. Un Pavel Corceaghin sau un Alioșa Peșkov nu sînt numai eroi autobiografici, nu sînt numai material pentru biografia scriitorului. Ei reprezintă chipuri literare avînd aceeași importanță ca Roșcin sau Pavel Vlasov, cu singura diferență că istorisirea vieții lor ne va permite să ne dăm mai bine seama de personalitatea autorului. Madakovski nu a scris romane, însă nu există oare în proza sovietică — încă de la primele ei începuturi — ceva asemănător poeziei maiakovskiene, față de care epitetul de „monumental” este cel puțin sărac ? Babei și Margarita Șaghiniian, Leonov și Ehrenburg, Kataev și Vsevolod Ivanov, Paustovski (acel Paustovski care a scris „Karabugaz” subintitulat modest, „roman-reportaj”) au scris, desigur, împinși de sentimentul că trebuie sporită forța agitatorică a cuvîntului, dar nu au considerat că sacrifică prin aceasta „semnificațiile majore”. Dacă nu ar fi așa, cum se explică faptul că opere precum „Timp înainte” sau „Pe nerăsuflăte”, „Contraplan”, „Hidrocentrala” au intrat în fondul de aur al literaturii sovietice și exercită astăzi o influență covârșitoare asupra tinerei generații de prozatori sovietici ?

Dar să trecem la opere care descind artisticește din alte tradiții. Este oare „Orașe și ani” inferior „Anului 1918” ?, „Frații”, un roman mai slab decît „Surorile”, tiîndcă Fedin a mîștilistic pe o altă cale decît Alexei Tolstoi, care a urmărit programatic să creeze stilul monumental ? Romanul epopeic a fost o direcție majoră a prozei sovietice, nu însă unica direcție majoră. Pe de altă parte, el este artificial legat de stilul monumental, se stabilește o falsă identitate a termenilor grandios, monumental-epopee. Ei nu sînt echivalenți. Echivocul termenilor ajută de fapt la echivocul dezbaterii. Expresia monumentalului ar fi în literatură romanul-epopee (adică, în mod concret, cele trei mari romane „Donul liniștit”, „Viața lui Klim Samghin”, „Calvarul”). „înfrîngerea” lui Fadeev ca și „Torentul de fier” al lui Serafimovici sînt romane epopee, care nu pot fi însă considerate „monumentale”.

Adevărul este că abia după eliminarea speculațiilor dogmatice despre „stilul unic”, romanele-epopee ale lui Șolohov, Panfiorov sau Alexei Tolstoi (și chiar „Viața lui Klim Samghin” al lui Gorki) au putut fi puse în adevărata lor valoare. Tocmai demonetizarea concepției unilaterale, nivelatoare, în fond dogmatică, după care monumentalul ar fi stilul fundamental în literatura sovietică, a îngăduit scoaterea în relief a particularităților și semnificațiilor pozitive ale romanului epopee.

Concepția romanului-epopee ca roman monumental a împiedicat în bună măsură realizarea unei analize adevărate în care romanul-epopee să nu fie privit drept un gen pur și simplu ilustrativ, un inventar istoric, ci drept o realitate complexă, în care eroii au o dezvoltare sinuoasă independentă. Ori romanul-epopee a izvorât tocmai din necesitatea zugrăvirii soartei unor clase și indivizi în perioade cu o desfășurare sinuoasă, cu mari victorii și mari reversuri. Tocmai desfășurarea în zig-zag a marilor evenimente istorice — cum spunea Lunacearski — cu ofensive și contraofensive, cu perioade îndelungate, în care victoria alterna cu înfrângerea temporară, a determinat specificitatea unor opere în care eroul nu mai putea fi urmărit într-o desfășurare rectilinie, pe un fundal istoric uniform. Asemenea discontinuități — care implicau nu unul sau doi indivizi, ci pături și clase — au determinat în primul rând apariția epopeii. Și Samghin — la nivelul mimetismului ipocrit, al carierismului și lașității intelectuale mic-burgheze — și Grigori Melehov — în perspectiva tragică a unei adevărate rătăcirii istorice, — și Roscin și Teleghin — pe treapta transformării umanismului abstract al vechii intelectualități într-un nou cod moral, — nu vădesc acea evoluție rectilinie, nu posedă acea linearitate în atitudini și în trăsăturile de caracter, care a fost considerată, la urma urmei, drept apanaj al monumentalului.

îmbogățind teoria genului, Șolohov a creat un nou prototip al romanului-epopee. Șolohov a creat, desigur, un roman despre „soarta poporului în revoluție”, însă elementul inedit în epopeea sa constă în faptul că eroul principal nu este nici partizanul hotărât al revoluției, nici adversarul ei înverșunat sau programatic. Mai mult încă, elementul nou în discuția despre „Donul liniștit” îl constituie faptul că ea elimină contradicția între tradiționala interpretare îngustă a lui Grigori Melehov — ca un erou negativ, un renegat, un proscris, rupt de mediul său, pe scurt, un erou, însă fără **ampliare socială** — concepția răspîdită cu multă îndreptățire că structura epopeii este determinată de chipul poporului, de destinul maselor. Scriitorul nu ascunde tragica rătăcire istorică a cazacilor, a căror mare majoritate, deși alcătuită din oameni ai muncii, cu interese comune cu ale bolșevicilor, ajunge să tragă în frații ei, muncitorii ruși. Dar nu numai atât. Pentru ca ideea despre profunzimea filozofică a epopeii „Pe Donul liniștit” să nu devină o simplă reverență la adresa autorului sau să fie estompată în formule nivelatoare, de genul „Șolohov prezintă destinul istoric al căzăcimii în cadrul revoluției” (ultima titlatură îi conferea autorului aureola de „scriitor regional și de campion neîntrecut al coloritului local”), se cerea analizat în așa fel caracterul tragic al lui Grigori Melehov încît să reiasă nemijlocit că în figura eroului romanului este tipizat un fenomen profund, care ține atât de instabilitatea socială a păturilor mijlocii, ale micului burghez, cât și de contradicțiile specifice unei personalități puternice, capabile să devină **pilonul** unei 'epopei: un om cu o mare forță și integritate de caracter, cu o năzuință absorbantă către o armonie morală, dar căruia istoria îi impune căutări ideologice și probleme pe care mintea sau nu le poate rezolva, un om covârșit de complicații politice și sociale.

Dintre toate romanele-epopee, trilogia lui Alexei Tolstoi se apropie cel mai mult de ceea ce s-a denumit opera monumentală. Specificul cărții lui A. N. Tolstoi, încântarea pe care o produce, se datorește faptului că, de la început și pînă la sfîrșit, ea este pătrunsă de poezia purității morale. Rătăcirile și erorile eroilor trilogiei sînt grave, dar pînă la urmă toate personajele principale înregistrează o mare victorie în virtutea sentimentelor patriotice a căror puritate și semnificație majoră rămîne intactă de-a lungul tuturor evenimentelor. Este interesantă schimbarea perspectivei, deplasarea centrului de greutate a romanului. Dacă la început, în „Surorile”, acțiunea se concentrează asupra vieții și evenimentelor trăite de cele două surori, în continuare, latura istorică-socială a subiectului devine predominantă, iar în „1918” se află pe primul plan bolșevicii (Ivan Gora, Agrippina, Cebreț, Anisia Nazarova). Tolstoi

a afirmat deschis imposibilitatea unui roman-epopee al zilelor noastre, care să nu-i aibă în centrul său, în primul rând, pe cei care fac istoria, pe muncitori. Compoziția orientată către un obiectiv central, poziția eroilor bine precizată în contextul evenimentelor, logica destul de previzibilă a dezvoltării caracterelor — iată însușiri care caracterizează romanul lui A. N. Tolstoi. Reiese limpede că — dacă autorul nu ar fi recurs la elasticitatea și libertatea pe care o oferă cadrul epopeii, trăirile eroilor, atât de intense și sinuoase în romanul lui Alexei Tolstoi, ar fi fost dizolvate într-un flux confuz al conștiinței și comprimarea compozițională prea stringentă nu ar fi lăsat loc desfășurării dialectice. Romanul-epopee al lui Gorki se caracterizează de asemeni prin particularități profund originale, care au fost sesizate încă de Lunacearschi, al cărui studiu despre Gorki a fost republicat în 1951. „Viața lui Klim Samghin” este un roman-cronică și, în același timp un roman de idei (nicăieri în opera lui Gorki discuțiile și ciocnirea de idei nu ocupă un loc atât de important, am spune central, în desfășurarea acțiunii). Așa cum scrie Ianoși în studiul său închinat romanului lui Gorki: „ideologia este înfățișată procesual, în mișcare și schimbare. La un pol se intensifică deplasările spre dreapta... la celălalt pol are loc un proces de radicalizare”. „Istoricul”, exprimarea plenară a unui conținut concret-istoric se află mereu pe primul plan. În fiecare volum sînt introduse un număr uriaș de fapte istorice reale, evenimente legate de lupta social-democraților cu reprezentanții grupărilor vrăjmașe (marxiști legali, economiști, eseri, cădeți). Romanul nu are un erou pozitiv central, iar eroul negativ, Samghin, strălucește prin lipsa de personalitate — e „banalitatea personificată”, după cum spunea Lunacearschi — mimetic și instabil, imoral prin taruă și, de fapt, neputincios din punct de vedere intelectual. Originalitatea romanului constă tocmai în capacitatea de a scoate în evidență faptul că densitatea materialului istoric determină și suprasaturează întreaga existență a Samghinilor, a eroilor negativi. De aceea „Viața lui Klim Samghin” își justifică pe de-a-ntregul subtitlul „Istoria unui suflet gol” și „40 de ani”.

Din cele de mai sus, rezultă că nu prin formula nediferențiată, generică, a romanului-epopee, se explică aceste creații. Este limpede că — pe platforma unei metode de creație unitare — tocmai câteva personalități artistice puternice au selectat din realitate acele formule de creație, acele forme artistice care erau cele mai propice pentru traducerea viziunilor specifice, dar corespunzînd în același timp și anumitor particularități ale marilor coticuri revoluționare; cazul „Torentului de fier” demonstrează că epopeea nu implică neapărat pluralitatea de volume, ca o condiție „sine qua non”, însă izbește și în acest roman o anumită caracteristică a materialului concret istoric, asemănătoare cu aceea pe care o Tamarcasem mai sus la alte romane epopee, anume reflectarea unei „cotituri” — trecerea de la ceea ce Lenin numea „democratismul de miting”, la „disciplina de fier, conștientă” — imaginea aceasta a „torentului” dezlănțuit și cristalizat apoi, cu desfășurarea tumultuoasă, fecundă, cu excesul de energie vitală devenită folositoare, fiind prin excelență o imagine epopeică, tot așa cum și în romanul lui Panfiorov „Brusohi” trecerea de la expresia instinctuală a mentalității de proprietate la conștiința colectivistă, cu dramaticele zvîrcoliri specifice marii cotituri din viața țărănimii sovietice, s-a cristalizat perfect într-o desfășurare epopeică.

Ceea ce nu înseamnă că aceleași fenomene, evenimente, nu pot fi prinse din alte unghiuri, nu pot intra în literatură pe baza unor viziuni artistice diferite. În romanele lui Furmanov sau Ostrovski, închinată și ele războiului civil, masele nu mai sînt privite din punctul de vedere al torentului „îmblînzit”, ci prin prisma apariției unor personalități puternice „născute în furtună”, în jurul cărora este centrat romanul. Desigur, în perspectiva istorică, distincția foarte la modă în epoca respectivă — romane al căror erou este „masa” și „romane consacrate conducătorilor” — este

eronată și artificială, în cazul cel mai rău nefurnizând altceva decât diverse alibiuri pentru deficiențele artistice ale romanelor respective. Alteori, însă, acuzațiile cu privire la „lipsa de individualizare” și la precumpănirea desfășurării spontane în dauna activității conștiente, apoi diferitele raționamente cu privire la pretinsul „stihism” al comportării maselor fin revoluție, au cuprins o doză evidentă de exagerare, erau confecționate dintr-un punct de vedere îngust sau nu țineau seama de procesul firesc de dezvoltare a literaturii. De pildă, un roman prin excelență liric, este „Armata de cavalerie” al lui I. Babei care, fără îndoială, este departe de a oferi un tablou organic al războiului civil (poate și din pricina că există în roman o anumită tendință de a singulariza acțiunile legendare ale cavaleriei lui Budionii) linsă de o valoare indiscutabilă, a fost decenii de-a rândul supus unei critici negativiste.

Epoca primelor planuri cincinale determină pe plan literar noi formule artistice și o nouă înflorire a romanului sovietic. O polemică acerbă se desenează în primii ani ai cincinalului împotriva inflației de cuvinte, împotriva pseudo-epopeelor. Gorki, autorul „Cronicii celor 40 de ani”, și al „întreprinderilor Artamonov”, a fost totuși alături de Leonov, Ehrenburg și Babei, unul din protagoniștii campaniei. Romanele din această perioadă sînt scurte, concise, sintetice, chiar dacă nu întotdeauna destul de finisate. În centrul acestei opere se află eroi pozitivi, constructorii socialismului, Gleb Ciupalov, Uvadiiev, Dașa Ciupalov, Davidov. Este iarăși o epocă de înflorire literară și de mare varietate a formulilor, chiar în cadrul operei aceluiași scriitor.

În „înfrângerea”, realismul socialist se relevă în ceea ce contemporanul lui Fadeev, Iuri Lebedinski, numește „modernitatea lui înăscută”, determinată de „sensul revoluționar” (*Litterature sovietique*, nr. 10/il958, p. 113). „La niciunul dintre noi acest realism nu s-a exprimat într-o manieră atît de viguroasă în modelarea caracterelor, în distribuirea și ciocnirea personajelor, în dialectica relațiilor și opozițiilor, în analiza psihologică și, în sfîrșit, în dezvoltarea armonioasă și dramatică a subiectului”, însă în evoluția sa, Fadeev a recurs și la altfel de formule. În „Ultimul din Udeghe”, el tinde către o viziune panoramică, romanul se ramifică fără încetare, trecutul îndepărtat al umanității (în mijlocul Udeghilor, Fadeev, ca și eroul său, a trăit, aproape de condițiile comunismului primitiv) se conjugă cu viitorul comunist și în aceasta constă patosul cărții. Fadeev adoptă două formule diferite, însă stilul său rămîne în fond același.

Șolohov zugrăvește însă cu precădere procesul anevoios și complicat prin care are loc trecerea de la vechi la nou, imbină epicul cu tragicul, urmărește cu răbdare nașterea și maturizarea sentimentelor în conștiințele oamenilor simpli, cu un simț moral sănătos, dar care nu sînt nici demoni, nici îngeri fără pată. (Melehovii, Maidanikov, Davidov, Bunciuk, Axinia, Nagulnov, sînt cu toții priviți în primul rînd din acest punct de vedere). Spre deosebire de Șolohov, Fadeev se supune mai puțin „obiectului”, cercetează în primul rînd în ce măsură anumite fenomene se apropie de idealul socialist, ce greutăți stau în drumul către realizarea țelurilor, alege acele situații din care reiese mai clar și mai direct raportul caracterelor cu idealul socialist. Eroii săi se găsesc cu precădere în situații-limită; detașamentul lui Levinsohn trebuie să treacă pieptiș prin briul de foc al albilor, tînăra gardă trece în întregime prin camera de tortură. În ambele cazuri, șansele de supraviețuire sînt reduse aproape la zero. Tocmai de aceea Fadeev reușește cel mai bine în zugrăvirea marelui curaj, al celui izvorît din conștiința limpede a pericolului sau 'dimpotrivă, în analiza lașității (Mecic din „înfrângerea” și Stahovici din „Tînăra gardă”, Radinschi din „Ultimul din Udeghe”, Sașa din „Pumnul”), lașitatea incurabilă, imprevizibilă, lașitatea pragmatică, rușinată, lașitatea mizantropică — iată oțeva variante ale acestui „sentiment” analizat de Fadeev în directă opoziție cu sentimentele înalte ale unei conștiințe educate în spiritul socialismului. Deosebirile de viziune, deosebirile de tratare a

aceleiași teme la Fadeev și Șolohov rezidă în primul rînd în modul în care-și aleg situațiile, în preferințele pentru anumite laturi ale conștiinței, pentru anumite caractere și nicidecum în faptul că unul ar fi mai „tolerant” și celălalt mai „intransigent” în raport cu defectele omenești, cum afirma critica vulgarizatoare. Evident că toate trăsăturile acestea nu sînt exclusive. Este vorba de trăsătura dominantă. Leonov, pe de altă parte, este mai atras de trăsăturile specificului național, el analizează în special tocmai reflectarea calităților individuale în psihologia specific națională, modul în care patosul „Revoluției și ideologiei socialiste se îmbină cu tradițiile naționale, relația dintre universal și național în istoria rusă. „De-aici decurge — așa cum a observat critica — bogăția simbolurilor în opera sa. Soti din romanul cu același nume, nu este numai un colțisor din nordul Rusiei, locul viitorului combinat de celuloză, ci și o forță stihinică, sălbatică a naturii. „Hoțul”, care dă unui alt roman, titlul, Mitka Beskin, este simbolul unei epoci de tranziție din istoria societății, simbolul vechii Rusii, omul cu caracter fragil și sfărîmicios, incapabil să țină piept uriașei înnoiri, să se țină drept pe „drumul spre ocean”. După cum a observat un critic sovietic, în opera lui Leonov și natura rusă constituie un argument în favoarea revoluției. Am spune că la Leonov, natura este o adevărată alegorie. Lirismul obiectiv al lui Șolohov, în descrierile de natură, este profund deosebit de simbolica lirică a lui Leonov în care fiecare element al naturii personifică ceva. „Pădurea rusă” nu reprezintă numai o mare frumusețe a peisajului rus, către trebuie venerată, patrimoniul național care trebuie păstrat cu grijă, dar simbolizează însuși poporul, nebiruit și netulburat de uneltirile jalnice ale unui Grațianski.

K. Fedin apare în raport cu această constelație ca cel mai „clasic”, mai „echilibrat” în influențele pe care le asimilează. Aceasta ar fi însă numai o impresie superficială, dacă nu am sublinia și factorul obiectiv în determinarea specificului creației sale. Aproape o întreagă epocă istorică (1920—1950) apare în trilogia sa „Primele bucurii”, „O vară neobișnuită”, „Rugul”. „Orașe și ani” și „Răpirea Europei” relevă, pe de altă parte, caracterul internaționalist al literaturii sovietice. „Literatura noastră trebuie să ilustreze artistic faptul că (...) Revoluția din Octombrie a fost o uriașă răsturnare a conștiințelor în întreaga lume” (același deziderat îl exprimă și Gorki la primul Congres al scriitorilor), Afirmația că Fedin este un scriitor „intelectualist”, că opera sa este saturată de o „problematică profesională”, a fost viguros desmintită de apariția romanului „Rugul”, care încoronează de fapt trilogia, constituie opera sa fundamentală. Avem în față cel mai viguros tablou al marelui Război pentru Apărarea Patriei, apărut pînă acum (exceptînd „In tranșeele Stalingradului” de Nekrasov). Fedin consideră timpul ca tema fundamentală a trilogiei sale. „Rugul” reia personajele primelor volume, douăzeci și opt de ani mai tîrziu, în timpul verii din 1941. în mijlocul romanului său, K. Fedin înserează un mic și realist „în căutarea timpului pierdut”, alternînd scenele în care zugrăvește bombardamentele sau transformarea țării într-o mare uzină de război, cu incursiunile în trecut. Noul roman al lui Fedin relevă o reinnoire a inspirației și a mijloacelor de expresie, demonstrează vitalitatea nu numai a unui scriitor, ci și a unei generații. Dezvoltarea literaturii sovietice nu poate fi despărțită de varietatea și multiplicitatea stilurilor. Acum treizeci de ani, un tînăr scriitor sovietic scria: „Tolstoi este părintele nostru, dar noi jurăm și pe Cehov. Frumoasă este natura la Turgheniev, dar ne place să ridem ou gol. Și credeți oare că pe Dostoievski îl vom lăsa acasă?” Fără îndoială că și tinerii scriitori sovietici de astăzi pot spune ceva asemănător despre colegii lor mai vîrstnici.

CRONICA RIMATĂ

ifa
retacen

TUDOR MĂINESCU

*Nu caut, ca Ovidiu pe clasica lui limbă,
Să cînt în hexametri cum zeii fața-și schimbă ;
Prea s-ar lungi povestea, și n-aș avea nici timp
Să-nșir pe transformista poznașului Olimp,
Pe Zeus dînd Europei tîrcoale-n chip de taur,
La Danae-n odaie plouînd cu stropi de aur,
Cînd lebădă, cînd trăznet... Au fost vreodată zei ?
(Și nu știi, însuși Naso de mai credea în ei!)
Nici n-aș putea, ca Goethe, să fac cu suc de iarbă
Lui Faust ca să-i crească o tinerească barbă,
Și-n urmă, ispitindu-l cu-al dragostei nesaț,
Să-l port în largul lumii cu Diavolul la braț.
Eu sînt al altor timpuri, și-n stihurile mele
N-am să evoc pe vracii tîlmăcitori de stele,
Și nici pe alchimistii, visînd în hruba lor
Cum să preschimbe plumbul în aur sclipitor...*

*Da ! lumea se preface, nu-ncapă îndoială,
Dar nu e nici o piatră, în ea, filozofală.
Spunea-n Efes, o dată, istețul Heraclit
Că soarta omenirii e-un mers neconținut,
Că nu-s mereu aceiași, nici oamenii, nici zeii,
Cî toate curg... Adică, grecește: — Panta rhei...
Nu trece-a doua oară același val pe rîu,
Răsar tot alte spice pe-același cîmp de grîu,
Mereu arată noul o-mprospătată față
Și-n locul vieții-apuse răsare-o nouă viață.
Eroii vremii noastre, savanți și luptători,
Biruitori asupra atîtor vechi erori,
Găsesc în legea firii putere de magie
Și fac minuni, cu-o simplă formulă de chimie !
Incredințînd științei întregul lor avînt,
Dau altă-nfățișare bătrînului pămînt:
Oțelul prinde aripi, și-o singură turbină
Preschimbă-nvolburarea de ape, în lumină,
La masa lui de lucru, poetul stă visînd,
Iar fila de hîrtie, pe care, rînd pe rînd
El toarnă-n versuri clare gîndirea lui înaltă,
Era, acum o lună, un fir de stof, în baltă !*

*imi amintesc căsuța în care m-am născut;
În ce clădire mindră, de-atunci, s-a prefăcut,
Așa cum țara toată, în haina-i minunată,
E alta de cum fuse, sărmană, altădată...*

*Mai rămăsese-o foaie neruptă-n calendar,
A anului pe care l-am așezat hotar
Să-nsemne începutul și să despartă-n două,
O lume care moare și-un drum de viață nouă.
Atunci, în toiul iernei, nădejdi au încolțit
Cum înfrățește griul pe cîmpul troienit.
Un zîmbet înflorise în ochii vii ai țării;
Dreptatea răsărise în locul împilării !
Monarhul bleg, stăpînul a treizeci de moșii,
A șters-o iepurește (să plece unde-o ști!)
Cu toată slugăria și cu întreg seraiul,
L-am scos pe ușe-afară, iar resturile lui
S-au risipit, cenușă, în voia vîntului...
(Le cam bătuse ceasul din urmă, pasă-mi-te !)
Au fost acestea-toate prefaceri fericite:
Ieri, bunul plac și legea boierilor hapsîni,
Azi, numai oameni liberi, pe soarta lor stăpîni.
Ieri, locul de pîrloagăf cu buruieni amare,
Azi, holdele-nfrățite, cu lanuri pînă-n zare.
Ieri, vite fără vlagă, ce se speteau arînd,
Azi, spornice tractoare, cu șapte brazde-n rînd.
Ieri, bogăția țării prădată tilhărește,
Azi, dreapta răsplătire a celui ce muncește.
Ei, unde-s anii vitregi pe care i-am trăit,
Cînd îmbrăcam în aur un rege bilbūt,
Cînd huzureau trîndavii și stăpînea minciuna ?
Li s-a-ncheiat veleatul — și pentru totdeauna !
Noi mergem înainte cu timpurile noi,
Așa cum nu se-ntoarce nici riul înapoi.*

*în mintea mea mijeste, acum, o întrebare:
— De-i viața omenirii în veșnică schimbare,
Și binele pe care-l doream se-ndeplini,
Ce lume se va naște, cînd noi nu vom mai fi ?
Voința comunistă, în veacul care vine,
Spre care altă zare se-ndreaptă ?
— Spre mai-bine !*

CARNET SOVIETIC

FRUMOSUL - PASIUNE COLECTIVĂ

DUMITRU HÎNCU

Socialismul lărgeste neconținut aria frumosului. Acesta cucerește mereu alte tărîmuri ale vieții, se înstăpînește deopotrivă în domeniul muncii și al existenței cotidiene. De aceea și estetica sovietică socotește că unul din principalele ei țeluri este de a-i deprinde pe oameni să făurească frumosul, să-l înțeleagă și să-l aprecieze. Sesiunea generală a Academiei de Științe a U.R.S.S. de astă toamnă s-a ocupat mult de ceea ce în Uniunea Sovietică se numește cultura artistică a societății socialiste. A fost, firește, o dezbatere de principiu, la nivel academic. Dar lupta pentru frumos se desfășoară pe un front extrem de larg și a depășit faza dezideratului. Ea a devenit o componentă caracteristică a realității sovietice de astăzi și poate fi semnalată în cele mai variate compartimente de activitate umană.

Mai mult, în Uniunea Sovietică se consideră că în veacul nostru de mari descoperiri științifice și tehnice educarea gustului artistic al creatorilor de bunuri materiale este o premiză importantă a însuși progresului tehnic. Nivelul artistic al produselor industriale începe a fi socotit ca o unitate de măsură sui-generis a „culturii producției”, ca o mărturie de maturitate a gândirii ingineresti. „O uzină care produce o mașină neperfecționată — am putut citi astfel nu de mult în „Izvestia” — este o întreprindere rămasă în urmă din punct de vedere tehnic. Un constructor care proiectează utilaj fără a ține seama de forma exterioară a acestuia nu respectă cerințele societății noastre”.

Produse care să corespundă realmente unor gusturi exigente pot fi create, însă, numai prin eforturile conjugate ale constructorilor, tehnicienilor, graficienilor și arhitecților. În momentul de față se preconizează de aceea o reorganizare a sistemului de învățămînt din școlile de artă, pentru a-l pune în concordanță cu necesitățile producției industriale. După cum a relatat presa sovietică, o conferință pentru problemele creației artistice în uzine, ținută în Ural, a cerut Ministerului Învățămîntului superior și mediu de specialitate din R.S.F.S.R. ca în acest ținut, care cuprinde atîția giganți ai industriei, să fie deschisă neîntîrziat o școală de artă industrială. De altfel, guvernul U.R.S.S. a și luat o sumă de măsuri menite să contribuie la satisfacerea acestei noi cerințe a omului sovietic: frumosul, pretutindeni. În programul institutelor de învățămînt superior cu profil adecuat a fost introdus un curs de Construcție artistică, iar acum se organizează un Institut unional de estetică tehnică, cu dreptul de a controla produsele industriale din punctul de vedere al calităților lor estetice. Sînt primele măsuri practice de acest ordin, dar nu încap nici o îndoială că, foarte curînd, numărul și raza lor de acțiune vor crește sensibil. Măsurile luate pe plan unional se împletesc cu altele, născute din inițiative locale. La Institutul politehnic „S. M. Kirov” din Ural, de pildă, a luat ființă un laborator de construcție artistică care s-a dovedit de mare folos proiectanților din industrie. Consiliul economiei naționale din Sverdlovsk a organizat un birou special de producție artistică, chemat să introducă în practica producției elementele esteticii tehnice.

Cele de mai sus reprezintă însă, se înțelege, numai o latură a problemei. Dezbaterile aspectelor educației estetice a maselor îmbracă cele mai variate aspecte: de la discuții pe marginea unor expoziții de mobilier sau de obiecte de uz curent, pînă la simpozioane și dispute aprinse în cluburi ale tineretului, de la articole și studii publicate în reviste și ziare, pînă la consultări populare organizate de soviete orășenești și satești.

O anchetă întreprinsă de publicația „Sovietskaia kultura”, organ al Ministerului Culturii al U.R.S.S., s-a desfășurat sub titlul semnificativ: „Pentru frumusețea a tot de ne înconjoară”. Au răspuns critici de artă și profesori, muncitori și cercetători științifici, într-un cuvînt, oameni de profesiuni cît se poate de diferite.

Ce a arătat ancheta ?

O bună parte a participanților a cerut ca educația estetică a maselor (și în special a tinerilor) să nu se mai limiteze la vizionări colective de spectacole teatrale sau cinematografice, la excursii, etc. — calificate, de altfel și ele drept utile. A sosit timpul, s-a spus, să se treacă la o educație estetică mai generală. Cărțile de estetică, lucrările care-și propun să educe bunul gust — s-a arătat în continuare — sînt foarte cerute de cititori și repede epuizate în librării. Și în aceeași ordine de idei s-a vorbit și despre cronicile teatrale și cinematografice. Cea mai de seamă îndatorire a autorilor unor astfel de cronici — a subliniat un număr de participanți la anchetă — este de a ajuta marele public și în special pe tineri să dobîndească criterii estetice exigente, în așa fel încît să poată deosebi cu certitudine operele de artă de producțiile fără valoare.

Ancheta a vădit astfel că problemele de estetică interesează astăzi în U.R.S.S. categorii foarte întinse de oameni și că estetica însăși a devenit o preocupare colectivă.

Dar, dacă lucrurile stau așa, cultivarea gustului unui public din ce în ce mai larg impune noi cerințe și creatorilor de frumos. Într-adevăr, se poate spune că în momentul de față asistăm și la o sensibilă sporire a simțului de răspundere al creatorilor de artă față de cei cărora li se adresează cu produsele spiritului lor. Iată, de pildă, un interviu luat de „Literaturnaia gazeta” lui Alexei Tarkovski, tînărul regizor care și-a cîștigat o bine meritată celebritate internațională cu filmul „Copilăria lui Ivan”. Întrebat care sînt după părerea lui sarcinile cele mai actuale ale oamenilor de cultură, Alexei Tarkovski a răspuns:

- Lupta pentru pace.
- Lupta pentru educația ideologică a omului.
- Lupta pentru educația estetică a omului de mîine.

Cum se poate răspunde acestor imperative pe tărîmul celei de-a șaptea arte ?

„E timpul — a declarat Tarkovski — să se interzică accesul pe ecrane al filmelor mediocre, care aduc bune încasări dar strică gustul publicului.

De o bucată de timp pot fi citite în ziare articole în care autorii lor se miră de alegerea filmelor programate. Din păcate, se limitează la atît. În timp ce trebuie să luptăm pentru interesele spectatorilor, pentru noua morală a omului sovietic”.

Și iată propunerile lui Tarkovski.

„Ar fi bine ca în mai multe orașe din Uniunea Sovietică — a cerut tînărul regizor — să se înființeze cluburi cinematografice care să semene cu sălile de cinema obișnuite, dar să se și deosebească de ele prin împrejurarea că ar prezenta numai cele mai bune filme sovietice și străine. Tot aici s-ar organiza conferințe și discuții asupra artei cinematografice ceea ce ar contribui enorm la formarea gustului public.

S-ar crea astfel o cinematografie nouă, caracterizată printr-un nivel ideologic și artistic incomparabil mai ridicat. Căci e timpul să înțelegem că cinematograful

poate fi de o mie de ori mai folositor și că poate produce satisfacții estetice de o mie de ori mai mari decât astăzi.

Așa îmi imaginez eu relațiile dintre cinematografie și public, asta-i părerea mea despre educația estetică a spectatorilor și despre poziția cineaștilor, care trebuie să fie mai exigenți față de ei înșiși".

Alți oameni de cultură sau alți artiști au considerat desigur problema din alte unghiuri de vedere. Dar din toate luările de poziție respiră o pasiune reală pentru cauza înobilării sufletești a omului sovietic, a omului chemat să construiască o societate care să constituie mândria genului uman. Asociația artiștilor concertanți a trecut și la fapte, organizînd pe lingă Clubul central al feroviarilor o societate filarmonică pentru copii. Chiar de la prima conferință cu exemplificări muzicale au fost de față mai bine de cinci sute de copii, care se vor deprinde treptat să asculte și să înțeleagă muzica. Conferințele-concert îi vor familiariza mai întii cu basme muzicale și apoi cu lucrări simfonice mai complexe. Ilustrațiile muzicale sînt interpretate de soliști de la Bolșoi sau de laureați ai unor concursuri internaționale și unionale. Este, se înțelege, o idee admirabilă, care n-are nevoie de comentarii. Ceea ce ni se pare, însă, că demonstrează cu și mai autentică elocvență interesul cu adevărat popular pentru problema frumosului sînt nenumăratele inițiative locale, inițiative mărunte, despre care publicul află întîmplător. Așa s-a aflat într-o bună zi, de pildă, despre școala de muzică de pe bulevardul Sretenski din Moscova. Într-o casă veche, doi locatari au pus la dispoziția viitorilor elevi pianele lor. Alții au oferit diverse alte instrumente muzicale. Tot printre locatari s-au aflat și profesori de muzică și, cu bunăvoința colectivă, s-a găsit și un local. N-a trecut mult timp și treizeci de băieți și fete au început să ia lecții de muzică. N-avea oare dreptate ziaristul sovietic care se întreba: Cine știe dacă printre ei nu se află un viitor Șostakovici? Dar, oricum, e aproape la fel de important ca treizeci de băieți și fete să știe, să înțeleagă și să iubească un Șostakovici.

Principiul voluntariatului și al cercurilor de amatori în activitatea culturală capătă o răspîndire necrezut de largă și este destinat să aibă un amare viitor. Creșterea continuă a nivelului de trai și reducerea duratei zilei de muncă au creat condiții propice pentru o extensiune necunoscută pînă acum a cercurilor de artiști amatori, care înmănunchiază astăzi peste șapte milioane de membri. Cititorul de ziare sovietice poate afla zilnic despre societățile filarmonice, conservatoarele, trupele de operă și balet, coralele populare, orchestrele simfonice și chiar circurile întemeiate de amatori. În 1960 existau în U.R.S.S. circa 180 de teatre populare, astăzi sînt 350. Artele plastice practicate de amatori cunosc și ele o înflorire fără precedent. Se știe că în momentul de față funcționează în U.R.S.S. peste 3500 de ateliere de pictori și graficieni amatori. O seamă dintre ele organizează expoziții și galerii permanente, iau parte la decorarea cluburilor. Cea de a doua Expoziție unională a pictorilor muncitori și funcționari a însemnat un puternic stimulent pentru activitatea artiștilor plastici amatori.

Pe măsura înaintării societății sovietice spre comunism, administrarea întreprinderilor de spectacole, cluburilor, bibliotecilor și altor instituții culturale va intra în competența sindicatelor, încă un motiv ca încă de pe acum să se încurajeze pe toate căile principiul voluntariatului în toate activitățile culturale.

Peste șase sute de mii de oameni sovietici desfășoară astfel acum o intensă activitate culturală voluntară, alături de membrii în consiliile de administrație ale cluburilor muncitorești. Și, cum am aflat dintr-un articol semnat de T. Nikolaeva, secretar al Consiliului central al sindicatelor din U.R.S.S., un mare număr de școli pentru formarea de organizatori culturali au și fost create, la rîndul lor, pe baze voluntare.

MISCELLANEA

GERHART HAUPTMANN (15 XI 1862, Salzbrunn-Sillezaa II—6 VI 1946 Berlin). Când, de curând, în teatrele est-berlineze, unde publicul este atât de cald și respectuos pentru dramaturgii și interpreții care știu să-l atragă și să-l intereseze, m-am întâlnit iarăși în multe seri închinată sărbătorește lui Gerhart Hauptmann și operelor sale, cu festivitățile centenarului, mi-am dat seama ce însemnează pentru poporul german în scara permanentelor sale valori spirituale, creatorul „Țesătorilor”.

Jucat concomitent la *Volksbühne, Deutsches Theater și Kammerspiele*, Gerhart Hauptmann rămâne cel mai mare și valoros dramaturg german ale ultimelor decenii ale veacului trecut. A realizat, alături de o vastă operă de romancier, alături de poezii lirice și eseuri, zeci de piese de un puternic realism, valabile și astăzi.

Priveam într-un antract la *Kammerspiele* bustul de bronz al poetului, dominând în seninătatea lui goetheană foaierea teatrului, și-mi reaminteam luptele violente în care s-au călit operele și numele lui, lupte cu nimic mai puțin importante pentru istoria culturii, decât cele date la începutul aceluiași veac, în Franța, în bătălia romantismului, pentru Victor Hugo.

Carierea de dramaturg a lui Gerhart Hauptmann a început la sfârșitul celui de al optulea deceniu, în cadrul acelei vestite „Freie Bühne” oare trebuie reamintită aici în câteva cuvinte nu numai ca făcând parte organic din viața și opera dramaturgului, ci și ca unul din elementele fundamentale ale revoluției teatrale europene de la sfârșitul veacului al XIX-lea — statornicind naturalismul german atât în literatura dramatică cât și în teatru, îndemnați de exemplul lui Antoine la Paris, s-au găsit în primăvara anului 1889 la Berlin o seamă de intelectuali care au luat inițiativa reînnoirii teatrului berlinez în spiritul și cerințele vremii. Au fost zece la număr, printre care ziaristii cu mari rosturi politice de mai târziu: Maximilian Harden și Theodor Wolff. Apoi Otto Brahm, directorul de mai târziu de la *Deutsches Theater* și Schlenker, înfocați ibsenianiști, juristul Paul Jonas, editorul vestit S. Fischer și alții. După îndelungi discuții s-a fixat scopul asociației: crearea unui cerc teatral cu spectacole limitate, a cărui direcție a fost încredințată lui Brahm. Cercul avea o atitudine protestatară, nu numai față de arta de atunci, — puternic impregnată de romantism — dar mai ales față de cenzură și măsurile polițienești pe care autoritățile wilhelmiene le luau arbitrar împotriva oricărei manifestații artistice mai îndrăznețe. Activitatea cercului „Freie Bühne” a început cu un spectacol al „Strigoilor” lui Ibsen, pe care noul grup l-a impus publicului german. Iar în ianuarie 1890 se publică un manifest în care se spunea între altele: „întemeiem o scenă liberă pentru viața modernă. în centrul eforturilor noastre facem loc artei, unei arte care să privească în față adevărul și viața... De aceea dușmanul nostru de moarte e minciuna, în ori ce înfățișare s-ar ivi”. Iar întrucât privește punctul de plecare în noul naturalism dramatic și teatral, declarațiile sînt categorice: „Prietenii sîntern ai naturalismului”, stă scris în manifest „și vom merge alături o bună bucată de vreme. Totuși, să nu mire pe nimeni dacă în

desfășurarea călătoriei, la un loc pe care nu-l putem vedea astăzi, calea noastră va coti deodată deschizându-ne uimitoare priveliști din viață și artă". Este deosebit de interesant cum aceste cuvinte ale manifestului de la „Freie Buhne” se suprapun pe ceea ce avea să fie lunga carieră de dramaturg a lui Gerhart Hauptmann, pornită desigur din naturalism, realizându-se însă într-un puternic realism critic, nu fără a se abate, în ispita atitor forme de viață și de inspirație în felurite stații, în mit și pină în simbolism.

Repertoriul noului cerc folosea la început mai ales opere străine. Se jucau Ibsen, Tolstoi, Strindberg, frații Goncourt, când Otto Brahm descoperi în forma unei piese tipărite, dar nerepresentate, prima operă a unui tânăr autor german. Era debutantul Gerhart Hauptmann. Piesa se chema „Înainte de răsăritul soarelui” („Vor Sonnenaufgang”).

Memorabila premieră a avut loc la 20 Octombrie 1889, ora 12 din zi, la *Lessing-theater* și a fost un formidabil scandal teatral. Acțiunea plasată în aceeași Silezie care era patria autorului și avea să fie și locul acțiunii din celebra „Țesătorii” de peste patru ani, descria decăderea unei familii de chiaburi țărani, măcinați de alcoolism și exploatați de un excroc, inginer care înțelegea să folosească ieftin zăcămintele de cărbuni găsite pe pământurile lor. Această aspră reprezentare naturalistă a vieții, însă nu fără adausul unei figuri luminoase a unui personaj cinstit și progresist care trece prin grele încercări în mediul acesta, era miezul piesei. Scandalul teatral a fost imens dar un nou autor și o artă nouă văzuseră lumina rampei.

De la data acestui răsunător succes, Gerhart Hauptmann pentru o bună bucată de vreme nu mai desparte activitatea sa de dramaturg de aceea a cercului de la „Freie Btlhne”. Rind pe rind piesele „Das Friedenfest” și „Einsame Menschen” trec pe această scenă pînă la 26 febr. 1893 cînd, interzisă de poliție, premiera „Țesătorilor” are totuși loc la „Freie Buhne”. Revenind cu predilecție la țărani și muncitorii săi silezieni, aria tematică a lui Gerhart Hauptmann se lărgește totuși, vădînd, în afară de marele său talent, pregătirea autorului făcută în anii de ucenicie, căci Hauptmann a trecut prin universitățile din Breslau, Jena, Berlin, a studiat istoria artelor, filozofia, economia politică, 1-a audiat cu pasiune pe Haeckel la Jena (teologul său Vockerat din „Einsame Menschen” este chinuit de îndoieli, în apropierea și cunoașterea tot mai adineită a darwinismului), a încercat chiar sculptura, iar în 1883 a întreprins prima din lungile sale călătorii de documentare în regiunile mediteraniene. Și acum citeva cuvinte despre „Țesătorii”, piesa care aduce pentru prima dată în scenă revolta maselor proletare. E vorba de răscoalele țesătorilor silezieni, de la 1840, din Peterswalden și Langenbielen. Hauptmann, care a avut el însuși un bunic țesător în Silezia, și-a cules materialul informativ din descrierea răscoalelor făcută de Wilhelm Wolff în „*Deutsches Bürgerbuch für 1845*” editată de Puttmann. Cum spuneam, aici apare pentru prima dată proletariatul ca erou colectiv, în frământări și descrieri de o mare forță. Un realism robust încheagă lucrarea aceasta profund revoluționară la vremea ei.

Este de remarcat că mișcarea de la „Freie Buhne”, posibilă în ecurile și influențele ei numai prin faptul că a înglobat întreaga activitate timpurie dramaturgică a lui Gerhart Hauptmann, a scos la iveală un nou stil actoricesc, mult mai adînc, mai simplificat, mai uman. Cea dinții artistă care a dat o formă necunoscută încă acestui stil actoricesc a fost în rolul Hedwigei Krause din „Vor Sonnenaufgang” marea actriță Else Lehmann. Iar faimosul Iosef Kainz, căruia la vremea aceea, conform temperamentului său, îi era greu să părăsească romanticul vers și costumul, se simțea totuși ispitit de arta nouă impusă de piesele lui Hauptmann și-și simțea nervii „acordați” cu noul stil actoricesc.

A urmat, apoi, de-a lungul unei foarte lungi existențe, una din cele mai bogate cariere de dramaturg. Dramele realiste „der Biberpeltz” (jucată azi cu mult ritm la Kammerspiele la Berlin), „Fuhrmann Henschel”, „der rote Hahn”, „Rose Bernd”, „die Ratten” (ca să nu cităm decît cîteva), au alternat cu formele evadate ale unor drame simboliste ca „Hanneles Himmelesfahrt” și marea evocare mitică, împletită cu un amplu cîntec al naturii, „die Versunkene Glocke”. Un loc aparte în producția dramatică a lui Gerhart Hauptmann deține piesa istorică „Florian Geyer” (reluată astăzi cu mare succes de *Volksbühne*, alături de „Țesătorii”). E un episod din răscoalele țărănești germane de la 1525 (temă care merge de la Gotz al lui Goethe pînă la „der arme Konrad” al lui Friederich Wolff). O amplă documentare, o minuțioasă cercetare stau la baza acestei lucrări, în care totuși masele țărănești nu sînt înțelese și tratate în adevăratele lor rosturi sociale.

La cele patruzeci și două de lucrări dramatice se adaugă, pentru a întregi opera lui Gerhart Hauptmann, romane, eseuri, nuvele, lirică și memorialistică. Cele mai bune romane ale sale sînt: „Der Narr în Christo Emanuel Quint” și mai ales „der Ketzer von Soana”, povestea unui fanatic poet catolic care vrînd să evanghelizeze o familie e înfrînt de forțele biruitoare ale dragostei și ale naturii.

Atît opera cît și viața lui Gerhart Hauptmann nu s-au desfășurat fără izbitoare contradicții, începute încă din anii bărbăției. Totuși, în plină Germanie fascistă, în anul 1937, el publica lucrarea autobiografică de o deosebită valoare: „Abenteuer meiner Jugend”. În epoca de teroare a nazismului, Hauptmann se desparte de concepția militaristă și naționalistă și afirmă o gîndire umanistă și democratică. Premiul Nobel în 1912, el stăruie totuși, în ciuda unor fluctuații de atitudine, în demascări ale vechii societăți burghezo-capitaliste, prin lucrări de un puternic realism, realizînd astfel o masivă operă de o deosebită valoare nu numai pentru literatura germană modernă dar și pentru cultura europeană.

ION MARIN SADOVEANU

*EXPOZIȚIA GINA HAGIU ȘI EUGEN POPA *) în viața unui artist, sînt momente cînd experiența acumulată determină schimbări însemnate de concepție, marcînd o iază calitativ nouă a operei. Un astiel de stadiu mi se pare că ilustrează, în bună măsură, și expoziția Gina Hagiu—Eugen Popa, intitulată „Imagini din China populară”.*

Soții Popa au trăit doi ani de muncă artistică intensă, ca proiesori la Institutul de arte plastice din Hangiou, străvechiul centru de cultură chineză situat în regiunea sudică Ce Țian. Cantitatea, direct impresionantă, ca și calitatea lucrărilor aduse la înapoierea în țară, arată că Gina Hagiu și Eugen Popa nu au lost, în China, niște călători banali. Dascăli și, la rîndul lor, elevi, cei doi artiști \au investigat cu emoție, amplu și profund, această lume nouă, „lumea basmelor copilăriei, minunată și ciudată pentru europeni, prin marea deosebire de peisaj, climă și obiceiuri, dar apropiată nouă astăzi, prin aceleași țeluri sociale” — cum o definește Gina Hagiu în prefața catalogului.

Filmul expoziției desfășoară cu mijloace plastice variate și sugestive — ulei, lac ,tuș, laviu, guașă, peniță, flow-master, colaje și nenumărate combinații de tehnici — lumea oamenilor ce făuresc o nouă societate, în cadrul natural, specific acestei regiuni geografice extrem-orientale. Și dacă în pofida mijloacelor de expresie variate, practicate de fiecare, și a deosebirilor de viziune dintre cei doi artiști, expoziția prezintă o reală unitate, faptul se datorește, înainte de toate, identității izvoarelor de inspirație, experienței comune de viață și creație.

*) Expoziția a fost deschisă în octombrie-noiembrie, în sala Dalles.

Gina Hagiu și Eugen Popa au contemplat în lungile lor călătorii prin China — pe apă și pe uscat — aceleași lanuri de orez sub ploaie bogată, aceleași peisaje în lumina verii sudice sau încălzite ușor de soarele iernii, s-au emoționat de efortul muncii metalurgiștilor, agricultorilor sau pescarilor, iau schițat din stalul teatrului aceiași actori cu mască, au privit iurnicarul omenesc al străzilor, au cunoscut și au tradus în portrete, chipuri de oameni interesanți din cele mai deosebite domenii de activitate, au asistat la demonstrațiile de virtuozitate ale unui maestru al teatrului clasic, în curtea interioară a locuinței lui tipic chineze sau la cele ale altui virtuos în meseria lui (cașeratorul institutului), ambilor artiști le-a pozat letița unui actor în mișcări clasice cu sabia !

Ei au operat totodată, sub impulsul trăirii unor fenomene noi, substanțiale schimbări în propria lor concepție plastică. Firește, în raport cu stadiul de evoluție de la care plecau: Gina Hagiu ailându-se mai la început, iar Eugen Popa având o experiență bogată și, în bună măsură, o personalitate formată, înainte de călătoria în China. Procesul de lărgire a orizontului expresiei lor plastice, vădit accelerat în cei doi ani petrecuți în Orient, nu se datorește însă unei preluări directe a conceptului tradițional chinez. Ei au trăit intens "într-un mediu nou și, paralel, au înțeles mult din calitățile teatrului și plasticei chineze: laconismul și puterea de sinteză artistică, sublimate uneori pînă la ideogramă.

Experiența chineză a rodit în mod original în arta Ginei Hagiu și a lui Eugen Popa. Nici în pictură, nici în grafică, nu găsim aplicată — tale quale — perspectiva clasică chineză, sau tehnica tușului, laviului și gravurii chineze. Căutarea unei expresivități sporite, printr-o imagine cit mai sintetică, esențial plastică, merge la cei doi artiști pe căi proprii, păstrind în mare măsură seva autenticității și spontaneitatea trăirii, chiar în cele mai elaborate prelucrări de atelier. Varietatea mijloacelor de exprimare, adevăratele invenții de tehnică (la Eugen Popa) și chiar anume coincidente între viziunea orientală și cea a picturii europene postimpresioniste (mai ales la Gina Hagiu), nu sînt întâmplătoare: ele nu reprezintă căutări formale, „în sine”. Una dintre trăsăturile remarcabile ale expoziției, — în mare măsură, comună celor doi artiști, — este tocmai adecuarea sugestivă a mijloacelor plastice la conținut ; tablourile „Muntele de ceai”, „Sanranul”, „Pădurea de bambus”, tușurile „Pe lac”, „Ploaia”, „Rikșe”, „Peisaj de sud”, „Pești I” — de E. Popa, sau uleiurile „Familia”, „Mao-Mao”, „Sin-Mei-Gin”, desenul „Nud ou evantai roșu” și altele, de Gina Hagiu, sînt pilde grăitoare.

•

Pictura Ginei Hagiu, cuceritoare în ansamblu, reprezintă în cadrul evoluției artistei un început de maturizare, chiar dacă unele tablouri mai stau încă sub semnul experienței ce va rodi în viitor. Pictorița a sondat cu sensibilitate lumea Extremului Orient — oamenii, în cadrul lor firesc — atrasă fiind mai mult de latura lirică, de vitalitatea, optimismul și chiar humorul aspectelor obișnuite, zilnice. De aceea, indiferent de varietatea rezolvării adîncimii spațiului, de felul în care combină linia de pensulă cu pata decorativă și cu pasta mai frămîntată pe anume porțiuni, indiferent de varietatea dominației coloristice a tabloului, imaginile conturează un univers stenic, de mare gingășie poetică. Ochii copiilor și adolescenților, ce nu se deosebesc de maturii cu ochi de o infantilă seninătate, ne privesc din cadre, 'avizi de înțelegerea sensului existenței, cu o curiozitate și o bunătate fermecătoare: „Familia”, „Sui-Si” (odihnă), „Cean-Min-Ciu, fata cu ochii ca măgelele cele mai luminoase din lume”, „T,u-Co-Mei, studiind pe malul lacului”, „Sin-Mei-Gin, vînzătoarea de la florărie”, și multe altele.

Peisajele urbane sau rurale, mai dinamice sau mai statice, de dominanță luminoasă („Canalul din centrul Hangioului”)sau cele în culori aprinse („Scară veche”, „Strada Huan-Hu-Nan-Lu”) degajă aceleași sentimente ca și scenele de gen sau portretele, parcă ne privesc cu blândețe și calm, ne fac să simțim prezenta contemporană, fecundă, a omului.

Mi-a plăcut ansamblul picturii Ginei Hagi, și destule plnze în parte. Am găsit multe direcții vădind progresul creației ei și, deopotrivă, unele care mi s-au părut artificioase (nu din pricină că aminteam mult de Gauguin, de pildă, „Model cu bluza neagră” sau „Tu-Co-Mei”, cdcî un artist poate învăța enorm de la înaintași, fără a cădea în pastişe, ci pentru că, personal, le socotesc, în bună parte, experimente tehnice („Acoperiș cu dragoni”) sau mai mult narative decît picturale („Copii la biblioteca de stradă”).

Grafica Ginei Hagi mi-a părut, în ansamblu, mai puțin evoluată ca pictura. Desenatoare cu reale posibilități (calitate vizibilă și în pictură) artista expune unele lucrări încă prea puțin traduse plastic, imagini în care faptul că „știe bine să deseneze” e încă prea strident vizibil, reducînd din puterea emoțională a imaginii. Gina Hagi poate să facă din desen un mijloc neostentativ, fără „scop în sine”, pus cu eficiență în slujba plasticizării imaginii, iajungînd la o stilizare sugestivă a realității; mărturie stau nu numai multe dintre tablourile sale, dar chiar destule din lucrările grafice: așa sînt admirabilul desen în cărbune „Nud cu evantai roșu” sau „capete de copii”, tușurile în spirit litografic, „Stradă”, „Case noi” și altele.

*

In general, personalitatea lui Eugen Popa se înscrie acum într-un registru mai amplu, de la liric la dramatic, atingînd deseori prin dinamica, prin nervul și polifonia mijloacelor, sfera simfoniceului.

în pictură, artistul demonstrează într-o gamă variată de investigații ale mediului înconjurător, adecuat traduse pictural, o nouă înțelegere a pasteii, mai densă, iră-mîntînd tonuri mai profunde, mai evocatoare. Compoziția „Pod de lemn și de piatră”, pare că deschide obiectivul reporterului plastic ce caută noul, prin contrastul dintre primul plan umbrît (camioanele și podul) și lumina strălucitoare a orizontului lădînc ce se vede pe sub pod. Aceeași lumină optimistă și evocatoare de atmosferă locală o găsim și în armonia de verde, albastru și ocruri din „Case vechi și noi”, în „Muntele de ceai”, în „Lanuri de orez verde” sau „Pădurea de bambus”, pînză plină de o poetică irizare a luminii. O anume gravitate și prețiozitate a materiei caracterizează „Sampanul”, pictură în lac cu străluciri de vitraliu (deși coloristica nu are nimic comun cu gama specifică acestei arte), precum și „Podul părăsit” și chiar unele mici pînze mai viu colorate, cum sînt „Pești” sau „Papagalul galben”.

Popa caracterizează cu iscusință oamenii, în formă și culoare, fie că e vorba de portretul pictorului Pan, fie de „Cășeratorul institutului”, sau, mai ales, de portretele ca cel al „Pionerei”, realizat într-o armonie de rosuri și albastruri, profunde ca rezonanță.

Dar domeniul poate cel mai dinamic și mai reprezentativ în creația actuală a lui Eugen Popa este grafica. Ansamblul celor peste 250 lucrări expuse, în cele mai variate tehnici și formate, apare ca o erupție de trăire și creație artistică.

Adevăratele invenții de tehnică grafică pe care le vehiculează artistul au stîrnit multă curiozitate și discuții. Ceea ce mi se pare cu totul remarcabil însă, este totala lipsă de rețetă, marea spontaneitate (păstrată și în prelucrările cele mai avansate) și sinceritatea redării conținutului. Este foarte greu, dacă nu imposibil, să încerc aci o

analiză strict tehnică a mijloacelor. Artistul se exprimă atât de direct și de simplu (în pofida unei desfășurări complexe de tehnici) încât nu pricepi care e secretul puterii graficii lui. În ceea ce aduce nou, Eugen Popa nu numai că nu a preluat nimic direct din tehnica clasică orientală sau din cea europeană, dar nici nu și-a fabricat o tehnică personală, cu rang de fetiș. Deși mijloacele lui de expresie amintesc și de gravura chineză și de laviu, de aquatinta și mezzotinta, în realitate artistul face altceva. Ajungând la virtuozitatea pensulei, a petei stropite sau a celei scurse, a tamponului și a imprimării, a colajelor, precum și la o adevărată nouă înțelegere a posibilităților tușului, Popa izbutește să redea, prin intensități picturale, de pastă triturală, prin prețiozități catifelate, profunde, de negru, prin transparente luminoase de laviu sau concizia tentei plate, o gamă foarte întinsă de sentimente și idei.

„Pescuit pe Xi-Hu”, unul din nenumăratele exemple, remarcabile, din grafica lui Popa, ne demonstrează armonia, fuziunea organică între tehnici socotite opuse. Viziunea de la care pleacă artistul, perfect unitară, îmbină observația strictă a realității, cu generalizarea sintetică, până la simbol. Bărcile cu pescari din ultimul plan, într-un laviu fluid, se detașează, întunecate, pe lumina dată de fondul diafan al hirtiei. Plasa în care se zbat peștii, interpretată grafic — deci în linii, de data aceasta — într-un ritm dinamic de curbe, sugerează nu numai acțiunea momentului într-o perspectivă obișnuită, ci și uriașa bogăție a fluviului, văzut ca printr-o secțiune verticală, sub orizontul apei. Primul plan al lucrării aduce o a treia tehnică — așa redată cu ajutorul unui tampon din pânză de sac — ce încheie admirabil viziunea complexă a lucrării.

O altă piesă reprezentativă, „Ploaia”, ne arată cum artistul supune hazardul unei tehnici spontane, pe parcursul elaborării, virtuozitate caracteristică structurii temperametală a lui Popa. Apa s-a împrăștiat pe hirtie în pete capricioase; din ele, însă, artistul realizează un ritm ce echilibrează siluetele oamenilor și petele de laviu, negre sau cenușii, ce sugerează ploaia și atmosfera saturată de umiditate. Capacitatea de improvizație, în sensul înalt al cuvântului, este un dar rar pe care-l au doar puțini pictori, mai puțini poeți și foarte puțini compozitori. Ceea ce ne face să zăbovim atât în fața graficii lui Popa este, în mare măsură, această puțință de diferențiere, de modulații, de variații pe o temă. Prin astfel de diferențieri de sentimente, de atmosferă, el crează tot atâtea sensuri deosebite ale realității, în ultimă analiză, conținuturi diferite, în lucrări ca „Pe lac”, „în parc”, „Rieșe”, „Cap de artist”, nenumăratele portrete de muncitori și multe altele.

Posibilitatea de largă sinteză a artistului e atestată, de pildă, de recompunerea ideii de bogăție, inclusă în noțiunea de muncă agricolă, 'nu doar printr-un peisaj concret, particularizat, ci, mai ales, prin imagini generalizate: cum este sugestivă imagine în nuanțe de tuș negru și albastru, intitulată „Peisaj de sud.”

*

Rezultat al unei munci asidue, expoziția soților Popa ne-a dat satisfacții artistice deosebite. Fără îndoială că nivelul creației fiecăruia dintre lei ne dă dreptul să așteptăm, în viitor, o expoziție tot atât de izbutită, cu imagini din realitatea socialistă a Republicii noastre.

PAUL CONSTANTIN

SĂPIAMÎNA POEZIEI. În anul acesta de început al unei viitoare tradiții în viața noastră literară, revistele lunare nu pot decât să consemneze post-festum evenimentul petrecut pe la mijlocul lui Octombrie. Deși pregătită repede, săptămîna poeziei a cuprins un mare număr de manifestări literare în toate regiunile țării, cu parti-

ciparea poezilor din toate generațiile. Un caiet-program, de fapt o mică antologie, tipărit într-un timp editorial record a fost distribuit într-un număr mare de exemplare, cu autografe ori fără, ca o amintire în plus iubitorilor de poezie din partea poezilor. În anii viitori se prevăd formule editoriale mai variate, ce vor înscrie grafic prețuirea pe care regimul democrat-popular o acordă poeziei și creatorilor ei. Săptămîna«poeziei va fi prima săptămîna a Lunei octombrie și nu e lipsită de semnificație trecerea din sărbătoarea poeziei la sărbătoarea prieteniei romîno-sovietice. Luna revoluției, luna încununării autumnale a muncii oamenilor, luna apoteozei culorilor, e firesc să fie începută printr-o manifestare a poeziei. „Avem de lăe ne veseli, avem ce cînta. De la Tudor Arghezi, marele vrăjitor al euvîntului, pînă la cei care umblă prin rămurișul vorbelor să descopere cuibul cu ouă de aur al păsării măiestre pe nume POEZIA, există ca într-o grădină, cu pomi numeroși și flori fără număr, poezi de toate penele și glasurile. Mulți sînt poezii, grădina-i una, — orînduirea vieții noastre crescută din uriașa slobozie a muncii, a inimii omului stăpîn pe cugetul și fapta sa”, — scrie Mihai Beniuc și în adevăr, prezența poezilor în publicațiile săptămînale ori la șezătorile organizate în toată țara, au justificat pe deplin aceste gînduri. Se adaugă șezătorile comemorative care au deschis săptămîna poeziei în locurile de naștere ale poezilor noștri clasici, ca o (mărturie în plus a prețuirii valorilor și a continuității lor, în republica noastră populară. Cum spune Tudor Arghezi, „trebuie notat și bine notat că e întîia oară în istoria noastră cînd un guvern vine în mijlocul publicului mare, de braț cu Poezia...”

În revistele literare s-a remarcat cu prilejul săptămîinii poeziei îndeosebi prezența poezilor tineri, iar dacă-i dăm dreptate Ninei Cassian, și nu putem să nu-i dăm, atunci cînd scrie în „Gazeta literară” : „Aplaud „lupta cu inerția” și tinerețea poezilor”, — socotim și de data asta penele de prestigiu ale poeziei noastre contemporane, prinse la aripile tinere ale păsării măiestre de care pomenea Mihai Beniuc. Interesante au fost intervențiile într-o presupusă discuție despre poezie ale Ninei Cassian, Cezar Baltag, Gheorghe Tomozei, Ion Gheorghe și Adrian Păunescu în numărul, — să zicem festiv, — al „Gazetei literare”. Adrian Păunescu e preocupat de confruntările cu realitatea nouă, preocupare firească și necesară ca o condiție a poeziei și reținem în plus referirea la poezii generației sale care au debutat în „Lucaefărul” și față de care revista lor, a tinerilor, trebuie să dovedească mai mult interes. Gh. Tomozei semnează cîteva marginalii la poemul de mari dimensiuni : Cezar Baltag, vorbind despre tinerii poezii și critica poeziei tinere, face cîteva interesante observații cu privire la „tendențele mimetice” ale unor confrăți, iar Ion Gheorghe, temperament neliniștit și viguros în propria lui creație, cere poezilor o poezie pe măsura oamenilor și timpului pe care-I trăim : „Victoria apare diminuată, acolo unde nu sînt înfățișate obstacolele biruite și totul pare să se petreacă fără nici un efort, de la sine, într-o „joacă” sau într-un fel de vis. Nu entuziasmele de suprafață, „mirările”, „uimirile” și „aplauzele”, de pe margine, vor da în poezie sensul adevărat al vremii noastre de eroism bărbătesc”. Un bilanț al tuturor manifestărilor și prezențelor din săptămîna poeziei ar fi de prisos. Paginile săptămînalelor și cotidienele au consemnat, la momentul potrivit, de la articolul festiv ori informativ la articolele de critică a poeziei ori a criticii poeziei și de la poezii ca în toate zilele, la foile de carnet ale poezilor participanți în țară la șezători literare, o bună parte din ceea ce a însemnat în anul acesta săptămîna poeziei. Nu putem însă să nu ne oprim la cuvîntul lui Tudor Arghezi, rostit la festivalul de poezie dat de Radio-Televiziune, în care șoapta, exclamarea, întrebarea, gîndul căutat în locuri știute numai de el, au venit toate să ne spună cum să înțelegem poezia din noi înșine, din ce avem mai de preț în timpurile noastre cînd omului i se acordă prețuirea supremă : „Poezia e neîntrepută și cotidiană. Atîrnă de om

să-și aleagă și să-și trăiască poezia... Poezia nu e întâi în cărți, e în noi, în fiecare zi, din soare-răsare pînă-n amurg. Cîntecul e poezie. E poezie jocul, poezie hora. De la cazna olarului, de la statuia lui Praxiteles, fiecare din noi simte nevoia poeziei, o caută și o ia de unde *fi* de neunde".

Săptămîna poeziei, după 15 ani de la instaurarea Republicii a însemnat un omagiu adus oamenilor muncii din partea poezilor, și poezilor din partea acelorora care prin munca lor ne dau astăzi dreptul la frumusețe și fericire.

ION HOREA

EMINESCU ȘI UN „CREER REGAL". Lipsei de înțelegere a junimiștilor îi corespunde vulgara negare a lui Eminescu de către monarhia de Hohenzollern. În acest sens e grăitoare, pe lângă refuzul tronului de a ajuta eficient pe poet în nenorocirea de după 1883, opinia intimă în privința operei lui Eminescu a reginei Elisabeta, cu a cărei înaltă protecție „Junimea" se recomanda. Într-o scrisoare intimă a Liviei Maiorescu, „domnișoară de onoare" la palat, se găsește un pasaj care demască stupida opinie literară a stăpânei sale :

„Regina găsește „Luceafărul" o proastă imitație din Alecsandri, limba și versurile rele (creer regal)".

Scrisoarea, semnată cu apelativul de dezmiardare al fiicei lui Maiorescu: „*Copiat inteligent*", e trimisă lui Iacob Negruzzi la 8/12 ianuarie 1883, căruia chiar i se adresează în introducere cu formula „Supunere și închinăciune vestitului Baltag". (Iacob Negruzzi colabora în acest timp cu Caragiale la opereta bufă *Hatmanul Baltag*).

Pe bun temei, emitenta epistolei vestește deprecierea operei lui Eminescu de către Carmen Sylva, căci numai un „*creier regal*" putea afirma că *Luceafărul* înseamnă, nici mai mult, nici mai puțin decît „*limba și versurile rele*". Atît înțelesese Elisabeta de Hohenzollern din creația lui Eminescu, din sinteza ei riguroasă de limpezimi, din accentele meditative ordonate în acest monument de protest sublimat în metaforă, căruia nefericitul poet îi dăduse ofrandă ultimele puteri și gânduri.

Eminescu a deschis șirul criticilor monarhiei, urmat de scriitorii din mișcarea *Contemporanului*, de Delavrancea, de Hașdeu, de Macedonski, de Caragiale ș.a. Chiar cînd Titu Maiorescu, din calcule de clan literar, l-a împins pe Eminescu peste voia lui pe ușa palatului, poetul a opus rezistențe. Într-o altă scrisoare, tot inedită, din 3 ianuarie 1940, Livia Dymysza arăta lui I. E. Torouțiu cum :

„Pe Eminescu D. Maiorescu l-a prezentat o dată Carmen Sylvei, nu voia cu niciun pref, precum de toată publicitatea îi era groază, tinea numai la judecata unor oameni".

Poetul și-a păstrat independența opiniei, a plecat de la palat mai dezgustat de cît era cînd intrase, și cîtva timp el și-a arătat mîhndrea pentru scena „regală" la care-l obligase, prin detașarea față de criticul „Junimei". Eminescu își declara deschis repulsia și N. Petrașcu o consemnează în *M. Eminescu*, f.a., Buc, pag. 51 :

„Această atenție îl nemulțumi peste măsură, gîndindu-se la urmările ei. Încercă să se eschiveze, dar nu mai putu. Cînd eși din palat, era și zicea amărît că „Maiorescu l-a dat în spectacol". Tot așa de contrariat a fost oînd i s-a propus medalia Bene Merenti, pe care nu numai că o refuză de la "început, dar se rugă chiar să nu se facă încercarea care ar trebui să dea naștere la zgomotul refuzului său".

Într-o însemnare pe care Cornelia Emilian a așternut-o pe hîrtie după moartea poetului, pe baza declarației orale a lui Eminescu în 1887, după a doua internare, cînd acesta venise la casa ei la Iași, se poate citi :

„În urma observațiilor literare ale lui Eminescu, Regina i-ar fi zis: nu uita că sînt Regină. Și Eminescu i-ar fi răspuns : nu sinteți regina poeziei.

După ce Eminescu s-a întors de la băi în urma boalei ce suferea, l-am întrebat dacă ieste adevărată versiunea. Răspunsul său a fost: un suris li înviorează fața". (Biblioteca Academiei R.P.R., *Oferta Cristea Popovici* (= Ocnav Minar), înreg. nr. 782/1955).

Sînt documente care arată o dată cu mărginirea insolentă a Carmen Sylvei față de creația marelui poet și față de mizeria fizică a vieții lui, disprețul lui Emines'fai pentru instituția monarhică.

AUGUSTIN Z. N. POP

JOHN STEINBECK. Vestea că i s-a decernat Premiul Nobel pentru literatură nu-l va fi surprins, de bună seamă, pe romancierul american John Steinbeck, rămas, de la moartea lui Hemingway și a lui Faulkner, un candidat aproape sigur la această distincție, acordată îndeobște în „emisfera occidentală". Totuși, avînd în vedere firea lui retrasă, și unele antecedente notorii, mulți dintre cunoscuții romancierului se vor fi întrebat dacă nu cumva acesta va reedita, în legătură cu Premiul Nobel, atitudinea pe care a manifestat-o bunăoară în 1937, cînd a refuzat să primească medalia de aur oferită de un club literar din San Francisco, pentru romanul său „Bătălia". E drept că, între timp, Steinbeck a împlinit venerabila vîrsta de 60 de ani (s-a născut la 27 februarie 1902) și s-a mai obișnuit cu zgomotoasa publicitate americană, cu premiile literare și cu alte asemenea corvezi ale faimei. în fond însă, romancierul a rămas un om retras, avid de singurătate și capabil să și-o apere cu o furie sălbatecă. în ciuda „sportivității" sale și a curajului său fizic notoriu, Hemingway nu era mai puțin timid. Și acest soi de timiditate, caracteristică și altor literați din apus, mi se pare a fi o pavăză, o cuirasă făurită de ei pentru a-și apăra anumite virtuți, amenințate de societatea în mijlocul căreia trăiesc și creează.

John Steinbeck își vede încununată opera cu laurii Premiului Nobel, la o vîrsta cînd un scriitor se poate socoti, practic vorbind, ajuns la capătul drumului, chiar dacă mai simte nevoia să scrie. în cei peste treizeci de ani de activitate literară neîntreruptă, romancierul american ar fi avut destul timp ca să găsească un răspuns satisfăcător la întrebarea fundamentală ce l-a împins să se dedice literaturii. Căci, fiind un scriitor profund serios, și luîndu-și în serios vocația, Steinbeck și-a pus de la început întrebări grave, despre rostul vieții oamenilor, în general, și despre cauzele nefericirii sau neîmplinirii lor într-o anumită societate. — aceea pe care i-a fost dat să o cunoască mai bine. După peste trei decenii de investigații asidue, și de patetice oscilări între răspunsurile, destul de contradictorii, pe care le-a putut găsi în diferite etape ale lungului său drum de creație, romancierul american continuă să mediteze cu condeiul în mînă. Dovadă, ultimul său roman, publicat în 1961 sub titlul semnificativ: „Iarna nemulțumirii noastre" (The Winter of our Discontent), roman cu adînci implicații sociale, care reia, după îndelungi rătăcirii prin lumea abisală a psihanalizei, unele preocupări mai vechi, și mai pe potriva talentului și vocației autorului.

întrebarea fundamentală pe care și-a pus-o Steinbeck încă de la începutul carierei sale literare, — și care revine, cu atîta amărăciune, în ultimul său roman, — ar putea fi formulată cam în felul următor: pentru ce există atîția nefericiți, și atîta nefericire într-o țară atît de bogată și frumoasă ca America ?

întrebarea aceasta a încolțit în mintea scriitorului cu osebire în legătură cu paradisiaca lui provincie natală — California, ale cărei violente contraste i-au oferit temele și subiectele celor mai multe dintre cărțile sale.

Aidoma altui mare prozator californian, Jack London, (cu care se aseamănă în multe privințe), John Steinbeck a început prin a se complăcea în infernul făurit

"de capitaliștii americani. Primul său roman, încredințat tiparului în 1929 sub titlul „Cupa de aur” (The Cup of Gold), a fost chiar o apologie a capitalismului în forma lui cea mai brută și mai romantică — pirateria, — întruchipată de un vestit corsar englez din sec. XVII-lea, Henry Morgan. Ca și Jack London, Steinbeck a trecut prin mai multe faze înainte de a se apropia de adevărul amar al vieții americane (și trebuie spus că London a mers mult mai departe decât urmașul său spiritual, angajându-se activ în lupta pentru transformarea societății americane). De la mistica pirateriei — concepută, de fapt, ca o negație a orânduirii existente și a tuturor pretențiilor ei fățarnice, — romancierul a trecut, curînd, la mistica pămîntului, la un fel de religie păgînă a naturii, concepută la rîndu-i ca o negație a pomenitei orînduirii. (Vezi de pildă romanul publicat în 1933 sub titlul „Unui zeu necunoscut” — To A God Unknown). Apoi, odată ajuns pe pămînt, romancierul californian a început să-i descopere și pe pămînteni, și să le zugrăvească viața în culori din ce în ce mai apropiate de cele reale. Locul divinității păgîne și al corsarului divinizat, a fost luat — în romanul Tortilla Flat (1935) — de locuitorii săraci dar slobozi și inimoși din fire ai unui cartier mizer din orașul californian Monterey (cartier denumit „platoul Tortilla”, — de unde, și titlul romanului).

Fiind, și în această privință, un romantic ca și Jack London, Steinbeck i-a idealizat pe dezvățații paisanos din cartierul „Tortilla”, dar ei l-au ajutat să se apropie și mai mult de adevărul pe care năzuia să-l cunoască și să-l proclame.

Pentru a face o ultimă paralelă între London și Steinbeck (deoarece asemenea paralelisme își au limitele lor), se poate spune că, ceea ce a însemnat, ca univers revelator, lumea slums-urilor, a cocioabelor londoneze pentru primul, a reprezentat pentru cel de-al doilea lumea proletariatului agricol din California. Și astfel, romanticul și însetatul de adevăr John Steinbeck a descoperit America: în cea mai paradisiacă regiune a ei, el a descoperit infernul. Și l-a zugrăvit, cu o obiectivitate pasionată, în romanul „Bătălia” (In Dubious Battle) publicat în 1936. Scris într-o perioadă de maximă ascuțire a contradicțiilor capitalismului în Statele Unite, romanul înfățișă un episod dramatic al luptei de clasă dintre proletariat și burghezie, în speță o grevă a lucrătorilor agricoli angajați temporar la culesul merelor în livezile dintr-o superbă vale californiană.

Cu rivna unui sociolog, dublat de un poet revoluționar, romancierul a continuat să studieze condițiile inumane de viață și de muncă ale acestui proletariat agricol, căruia i-a consacrat și cartea, socotită unanim, a fi capodopera lui Steinbeck: „Fructele Mîniei” (The Grapes of Wrath). Apărută în 1939, această epopee în proză zugrăvea destinul tragic al familiei Joad — una din numeroasele familii de fermieri americani, silite să-și abandoneze pămînturile și să emigreze în California, pentru a îngroșa rîndurile proletariatului de-acolo.

Steinbeck părea să fi găsit, în sfîrșit, un răspuns adecvat la chinuitoarea întrebare de-l obseda, nenorocirile oamenilor a căror viață slujise drept fundal romanelor sale „Bătălia” și „Fructele Mîniei” (precum și impresionantei povestiri intitulate „Oameni și șoareci”, și altor cîteva povestiri), nu-i mai apăreau acum ca rezultatul unei implacabile fatalități biologice, ci ca simptomele unei grave maladii sociale, vindecabile numai prin lupta pentru transformarea societății. Dar, curînd după descoperirea acestui adevăr fundamental de către Steinbeck, a izbucnit cel de-al doilea război mondial cu întreg cortegiul său de suferințe și jertfe omenești. Scriitorul american și-a pierdut, în acest război, și mai ales în perioada post-belică, viziunea justă asupra evenimentelor, asupra vieții. În locul amplului registru social au reapărut în cărțile sale vechile și strimtele perspective, pe oare izbutise cu atîta trudă să le depășească. A reapărut sentimentalismul idilic, aparent atît de străin acestui prozator viguros. A reapărut și fatalismul biologic, aliat cu naturalis-

mul, căruia Steinbeck i-a plătit totdeauna un tribut mai mic sau mai mare (foarte mare, de pildă, în amplul roman publicat în 1952, sub titlul biblic: „La Răsărit de Bden” — Bast of Eden, — roman care urmărește destinele tragice ale unei familii americane, de-a lungul a trei generații, însă aproape fără nici o legătură cu evenimentele istorice și cu realitățile sociale contemporane lor).

Steinbeck a fost, însă, totdeauna un scriitor capabil să se transforme, în funcție de mediul ambiant, de atmosfera generală din patria lui. Criticul american Maxwell Geismar spunea pe bună dreptate despre el că „receptivitatea lui la ideile noi a făcut dintr-însul un barometru al opiniei publice americane” (cf. studiul „Writers in Crisis” de Maxwell Geismar, Boston, 1942).

Autorul „Fructelor Mîniei” nu a încetat să înregistreze fenomenele „meteorologice” din viața socială a poporului american, — dovadă, „Iarna nemulțumirii noastre”, ultimul său roman, care indică destul de clar un reviriment al lucidității în înțelegerea fenomenelor sociale. În procesul de clarificare a conștiințelor, care a început să se desfășoare în Statele Unite după îndelunga noapte mccharty-istă, John Steinbeck poate aduce încă destule contribuții substanțiale. Să sperăm că laurii Premiului Nobel — premiu inițiat în numele păcii — îl vor stimula în această direcție.

P. S.

CREATORUL „INTERNAȚIONALEI”. În numărul 948 din 2 octombrie 1962, al săptămânarului „Les lettres françaises”, la pagina 10, fotografia unui chip necunoscut în literatură: un bătrân uscățiv, cu mustața căzută pe gură cam în dezordine, cu o șapcă pe cap, corect îmbrăcat ca de duminică, cu ochelari, cu ochi excepțional de pătrunzători.

Numele acestui necunoscut: Pierre Degeyter.

Omul din fotografie, a murit în cetatea industrială Saint-Denis, în ziua de 26 septembrie 1932 în vîrstă de 84 ani. El a fost un vechi muncitor-turnător în orașul Lille și apoi în ultimii ani, lampagiu.

Dar nu pentru asta îi publică „Les lettres françaises” fotografia și îi consacră un lung articol biografic. Pierre Degeyter, acest simplu muncitor, este cel care a compus *Internaționala*. A compus și alte cîntece, piese pentru fanfară și cor. Un amator. Un compozitor innăscut. Și pe cît s-a dovedit, cu un dar excepțional. Conservatorul din Lille l-a cinstit cu numeroase premii pe acest cîntăreț într-un cor de muncitori, animator de coruri pentru copii.

Revistele oficiale, ziarele timpului, enciclopediile i-au ignorat numele. Se înțelege bine de ce: compozitorul *Internaționalei*, un simplu muncitor... Conspirația tăcerii e o formă de asasinat. Dar la înmormântarea sa, l-au condus nu mai puțin de 50.000 de muncitori din Saint-Denis care, după ce au intonat *Internaționala*, au păstrat o lungă și emoționantă tăcere, așa cum este tăcerea maselor cînd tac. Unică!

De-atunci, *Internaționala* este pe buzele a sute de milioane de oameni de pe tot globul.

Poemul, cuvintele, au fost scrise de un alt muncitor-turnător, Eugen Pottier, fost membru al Consiliului Comunei. Urmărit de poliția lui Thiers el a trăit ascuns într-o mansardă pariziană și de-acolo, cu o extraordinară clarviziune și un mare curaj politic

a lansat acest apel la unire pentru „lupta cea mare”, chiar în săptămâna următoare represiunii Comunei.

Muzica a fost schițată de Pierre Degeyter, mai întâi pe armonica lui „ce se mai poate vedea și azila muzeul din Saint-Denis”.

În anul 1895 „Internaționala” a trecut dincolo de granițele regiunii de Nord a Franței, pentru ca în 1899 să fie auzită la Paris, la gimnaziul Japy, unde a fost adoptată de toți delegații Congresului general al Organizațiilor socialiste franceze.

Ambii autori au trăit și au murit în modestie. Totuși Pottier și-a văzut poemele strânse într-un volum publicat de prieteni, iar Degeyter și-a văzut cântecul devenind simbol și glas al lumii noi. În 1927, cu prilejul celei de a zecea aniversări a Revoluției din Octombrie, Degeyter împreună cu alți comunarzi a fost la Moscova la Congresul Internaționalei Comuniste. Acolo, la ședința solemnă de deschidere, a dirijat corul masei congresiștilor care i-au intonat cântecul.

Din anul 1928 Internaționala Comunistă i-a acordat o pensie, — modestă recunoștință pentru cel «nai frumos cântec de luptă și speranță pe care-l dăruise mișcării muncitorești.

Azi „Internaționala” muncitorului din Saint-Denis este imnul partidelor comuniste și muncitorești din întreaga lume.

Despre Pierre Degeyter și-a lui „Internațională”, Aragon a scris :

„Une autre chanson française
A ses levres est montee
Finissant la Marseillaise
Pour toute l'humanite.

D. B.

„BUTOIUL DANAIDELOR”. O împrejurare solemnă : un gimnaziu dintr-un oraș de pe Rin (Germania occidentală) își serbează 100 de ani de existență. La festivitate au luat parte, bineînțeles, profesorii mai vechi, cei actuali și elevii lor precum și reprezentanți ai diferitelor generații de absolvenți ai gimnaziului. Printre invitați se afla și cunoscutul eseist Dieter Wellershoff, căruia i-a revenit onoarea de a ține o cuvîntare cu această ocazie.

Revista vestgermană „Neue deutsche Hefte” reproduce în întregime textul discursului, pe care însuși oratorul l-a intitulat „Butoiul danaidelor”. De la tribună au fost rostite, cu francheță și simț de răspundere, câteva adevăruri crude.

Wellershoff a declarat ca un sentiment al datoriei îl îndeamnă ca la acest hotăr de vreme să zăbovească o clipă și să facă o analiză retrospectivă : analiză care deși se referă doar la activitatea școlii, are implicații mai adânci. După ce a arătat cu nostalgie că a învățat în acest gimnaziu atîtea lucruri utile — și inutile — vorbitorul s-a întrebat cîte dintre ele i-au rămas întipărite în memorie ? Din atîtea materii cu reguli și formule bine stabilite, din atîtea compartimente altădată puternic luminate, acum unul sau două se mai mențin intacte, în toate celelalte lumina s-a stins. Wellershoff compară de aceea profesia de dascăl cu munca danaidelor. „Nu cumva cele 49 de danaide, care în infernul grec au fost osîndite să umple un butoi cu fundul găurit, au fost consilierii de studii ai gimnaziului ? Iar noi, elevii, nu sîntem cumva butoiul găurit ?”

Dacă țelul școlii este pregătirea pentru viață, oratorul nu este convins că profesorii și-au îndeplinit menirea... „Un program strălucit ! Așa cred contribuabilii, părinții și pedagogii. Numai micul elev nu crede la fel și tocmai el trebuie să-și vire adînc în cap toate aceste lucruri. Iar secreta lui îndoială nu e oare identică cu gaura din fundul butoiului ? Micul elev socoate că viața trebuie să fie cu totul altceva...”

De altfel, școala constituie, după cum remarcă Wellershoff, și un fel de stăvilă destinat să-l oprească pe tînăr să intre prea de vreme în viață. Dar tocmai această împrejurare o face să devină străină de realitate și să ofere elevilor, în mare măsură, cunoștințe moarte. La capătul unei experiențe de viață, vorbitorul a ajuns la concluzia că școala ar trebui să găsească un sistem pedagogic care, dimpotrivă, să-l pregătească pe tînărul cetățean pentru activitatea reală.

Trecînd peste ezitări, vorbitorul a arătat instabilitatea și criza perpetuă a capitalismului occidental și a instituțiilor sale : „o sută de ani de permanentă criză... cînd Azi îl desminte mereu. pe Ieri, avînd în fața ochilor desmințirea sa proprie. Nu este oare și acesta un aspect al butoiului danaidelor ? Cînd cultura se destramă, evident, faptul are repercusiuni asupra minților. Într-o realitate neconținutabilă și lunecoasă este greu să se statornicească o cultură stabilă”.

Organizarea școlii după normele actuale ale educației din R.F.G., după cum relevă Wellershoff, duce „la dezintegrarea omului și astfel găurile din fundul butoiului devin tot mai mari și mai numeroase, altfel unde s-ar scurge toată apa de ploaie ?”.

Deplîngînd lipsa de perspective, nebulozitatea viitorului, fostul absolvent al gimnaziului a căutat un reazim în trecut : „Factorul principal al unei aniversări nu este decît trecutul. În ceea ce privește viitorul, putem să ne exprimăm doar speranțele, temerile și bunele noastre urări. Din trecut trebuie să extrase învățămintele necesare”.

În invitația la serbare se precizează că „un trecut de 100 de ani obligă”. „Obligă la ce ?” se întrebă conferențiarul. „Poate ne obligă să continuăm în același mod ?... Nu cred ! Să nu uităm trecutul, aceasta trebuie să fie lecția istoriei”.

Există o dificultate în reconstituirea trecutului, care trebuie depășită. Spre ilustrare, vorbitorul își fixează ejocarea vremurilor de școală pe două coordonate. Mai întîi, întrebarea „Cine a fost Caligula ?” și apoi fraza des repetată pe atunci : „Să sperăm că războiul va dura încă atît ca să ajungem și noi să fim soldați”. În anul 1939, spune Wellershoff, elevii în vîrstă de 13—14 ani i-au invidiat pe cei mai mari. Un an mai tîrziu a început să se arate cruda realitate. Pe acoperișul școlii a apărut o cruce roșie. Cursurile au fost suspendate. Wellershoff istorisește și unele amintiri din timpul vacanței : „diversele distracții sportive, tabăra recruților, serviciul divin în școală, crăciunul, dar și o noapte în care au fost sparte geamurile magazinelor evreiești”. El reînvie figura prietenului său Franz Biendgen, care, după ce a fost împușcat în cap, s-a întors din război și a murit acasă. Franz îi povestise că în momentul rănirii, cînd era să-și piardă cunoștința, s-a gîndit : „Așa stau deci lucrurile ? Așa ?”. Și astfel un proiectil a răspuns întrebărilor. La început, lozinci înălțătoare : „pro patria mori”, „Germania este inima sfîntă a popoarelor”, etc., cîntece înflăcărâte ale tineretului, iar mai tîrziu concluzia : „Așa stau deci lucrurile !”

„Noi am învățat”, continuă conferențiarul, „Bellum gallicum” al lui Cezar, clar acolo nu se scria nimic despre desmințirea definitivă a cuvintelor mari și nimeni nu s-a gîndit : „Așa arată'deci chestiunea !”

Wellershoff a spus apoi mai departe : „Noi am învățat sîrguincios și istoria romană. Cine a fost Nero ? Cine a fost Caligula ? Erau întrebări preferate ale profesorului nostru de istorie și răspundeam prompt : Nero a fost fiul adoptiv al împăratului Claudius, după înlăturarea căruia a devenit el însuși împărat ; a domnit între 54—68. Înconjurat de o curte lingușitoare, el a folosit incendiul Romei ca să întetească persecuțiile împotriva creștinilor ; apoi s-a sinucis. Caligula, împărat roman din 37—41, a domnit în mod autocrat prin teroare ; a fost ucis de pretorienii. Profesorul nostru asculta toate aceste „litanii” și spunea pe un ton nervos, disprețuitor : „Caligula ? Caligula a fost un mic idiot !” „Abia pe urmă, a continuat Wellershoff, pe cînd eram de mult la universitate, mi-a venit din nou în minte întrebarea : „Cine a fost Caligula ?” Și ful-

gerător am știut răspunsul : „Hitler !” Profesorul de istorie vorbea mereu despre Hitler. Da „Nero era chiar Hitler ; Caligula era chiar Hitler, — un smintit grandoman, suferind de mania persecuției, crud, nevropat, obsedat de idei fixe — pe atunci, exterminarea creștinilor, acum, a evreilor în camerele de gazare. Hitler, un mic idiot ! Nimeni dintre noi n-a înțeles atunci acest adevăr „acoperit cu un vâl subțire. Dar dacă profesorul de istorie nu ni l-ar fi ascuns — ce s-ar fi întâmplat atunci ?” ,

Chiar dacă vorbitorul a simplificat lucrurile, omițând alți factori importanți, care poartă vina pentru rătăcirea tineretului german în timpul nazismului, el a stăruit pe bună dreptate asupra răspunderii educatorilor, asupra răspunderii școlii. Din prezentarea sumbră a realităților contemporane — lipsa de stabilitate și criza orânduirii sociale în Germania federală — rezultă și avertismentul fostului absolvent al gimnaziului : există posibilitatea ca și astăzi tineretul vest-german să fie derutat, ca și astăzi să se falsifice adevărurile. Această primejdie poate fi prevenită numai dacă învățămintele trecutului sînt înțelese în adîncime și aplicate cu spirit de răspundere.

D. LUDOVIC

PRIVIND LA MICUL ECRAN... Dacă am începe prin a spune, ca unii confracți, că programele televiziunii s-au îmbunătățit, am exagera; mai aproape de adevăr ar fi să observăm că ele s-au înviorat. Se manifestă, oarecum mai energic, preocuparea față de nivelul calitativ al programelor și o grijă apreciabilă pentru varietate (uneori împinsă peste limită, însă, și ducînd la un adevărat mozaic de emisiuni).

Așa dar, ce avem de semnalat în bine? În primul rînd, reflectarea mai cuprinzătoare și „la zi” a evenimentelor cultural-artistice. În sensul acesta merită o mențiune pozitivă oglindirea celor mai importante manifestări din Luna Prieteniei romîno-sovietice. În plus, televiziunea a inițiat în această perioadă o serie de rubrici unele avînd caracterul unor sinteze critice, altele larg informative. Din categoria celor dinții am cita conferința, urmată de exemplificări, „Constructorul comunismului oglindit în dramaturgia sovietică” de Traian Șelmaru, iar din a doua „Actualitatea cinematografică”, captivantă trecere în revistă ce a anticipat Festivalul filmului sovietic. Sub aceleași auspicii sărbătorești s-au înscris ciclurile de medalioane despre mari actori sovietici : Alexei Batalov, Serghei Bondarciuk, etc., transmisiunile de la Teatrul de operă și balet („Evghenii Oneghin”), selecțiunile din creația muzicală a compozitorilor ruși și sovietici. În același interval de timp s-au prezentat o serie de producții cinematografice, filme artistice și de scurt metraj, între care „Planeta furtunilor”, „40 de zile în Pacific”, „Născuți din cer”, „Drumuri, întâlniri, orizonturi” ș.a.

Este îmbucurător că, alcătuiind sau programînd fie recitaluri vocale, instrumentale sau coregrafice, fie recenzii (în cadrul programelor pentru cluburi și întreprinderi), redactorii au cuprins în emisiuni o serie de autori și de opere concepute sub semnul generos al umanismului, opere pe care telespectatorii le-au urmărit cu legitim interes. Astfel, reluarea „în lumea dansului” (interpret: balerinul Mahmud Esambaiev, o stea a artei coregrafice sovietice) s-a împletit cu prezentarea cărții lui Cehov „Doamna cu cățelul”. Expunerii despre succesele artei plastice în U.R.S.S. i-au urmat cîteva documentare de știință popularizată, instruindu-ne despre succesele constructorilor comunismului în domeniul tehnicii.

Televiziunea a participat deci în luna care a trecut la aniversarea marelui sărbători a prieteniei romîno-sovietice și a fost prezentă la nivelul posibilităților de care dispune și pe care ar trebui să le valorifice întotdeauna integral.

•

În repetate rânduri am sugerat necesitatea unei mai judicioase împletiri în programele televiziunii a factorului distractiv cu cel educativ. Am pledat pentru o dozare care să nu anuleze specificul de agrement al unor emisiuni, stăruind să se acorde totodată ponderea necesară programelor destinate cultivării setei de frumos și a telespectatorilor. În sfârșit, putem consemna unele încercări reușite și o serie de promisiuni pentru viitor.

Pe plan teatral, am urmărit — dintre clasici — pe „veselul” Alecsandri cu al său spumos „Iașii în carnaval” și „Millo director”, în interpretarea plină de vervă a unui colectiv de la Teatrul Regiunii București, precum și „Vlaicu-Vodă” al lui Al. Davila. Din sălile de spectacole s-a transmis „Costache și viața interioară” de Paul Everac. Spectacolul a evidențiat în primele două acte jocul firesc și inteligent al lui Oct. Cotrescu în rolul inginerului Mălureanu și creația lui Minai Mereuță în cel al secretarului de partid Coman Boțogan. Șters și obositor, decorul semnat de Teodor Căstănescu, alcătuit din trei pereți, două paserile, o scară de incendiu și o gură de canal... Din studio ni s-a oferit, în traducerea și adaptarea lui M. Radnev, comedia „Condamnatul din Pickwicktown” de Andre Paul Antoine. Este o satiră a modului de viață american, întreprinsă cu mijloace de un umor cam îngroșat, burlesc, însă totdeauna demascator, acuzator. Am reținut dintr-o distribuție insuficient solicitată de text resursele comice ale lui Const. Rauți, actor foarte potrivit rolului. Emigrantul taxat drept vagabond, condamnat fără vină numai spre a da o utilizare proaspetei achiziții a municipalității din imaginarul Pickwicktown — un lucios scaun electric — și salvat de hazard, condamnă implicit, datorită peripețiilor prin care trece, societatea ce-l sortise morții numai fiindcă îl disprețuia.

Dorim să repetăm o mai veche doleanță: activitatea studioului teatral. Cu o premieră sau două pe trimestru rămânem la impresia, împărtășită cîndva tot aici, că stagiunea televiziunii își prelungește vacanța cu un fel de concediu sui-generis.

În domeniul muzical, e drept, au abundat recitalele și am putut număra chiar două(!) transmisiuni din studioul de concert. Ultima a cuprins doar partea a doua a programului, câteva arii din opere de Puccini, Ceaikovski și Beethoven, precum și fragmente din suita „In calea trăznetelor” de Kara Karaev. Din ziare am aflat ce s-a auzit în prima parte. Este vorba de o piesă de tinerețe a lui G. Enescu, intitulată „Andantino” și de concertul pentru vioară de Brahms. Nu știu dacă telespectatorii n-ar fi apreciat cu căldură întregul concert. În orice caz ni se impune, firesc, întrebarea: de ce ni se dă prilejul să ascultăm doar cîmpeie dintr-un tot și acelea alese la întîmplare, fără destul discernămint ?

Pentru moment sînt în situația de a nota cele mai mulțumitoare rezultate ale criticilor aduse în repetate rânduri televiziunii, în direcția prezentării literaturii. După excelenta „Vitrină literară” în care acad. G. Călinescu a glosat în jurul propriei monografii despre Grigore Alexandrescu, următoarea ne-a pus în contact cu câteva lucrări de valoare ca „Prînzul de duminică” (din care s-a adaptat pentru micul ecran povestirea „Un pumn de caise” cu o stîngăcie realmente supărătoare), sau „Conacul” al marelui prozator american W. Faulkner (din opera căruia am făcut cunoștință cu câteva personaje memorabile) și, în sfârșit, am poposit la Cluj, în locuința octogenarului prozator de curînd sărbătorit, Ion Agîrbiceanu. Păcat că televiziunea nu consideră posibil să apropie intervalul de patru-cinci săptămîni dintre o vitrină literară și alta.

Este drept că unele ecranizări de texte literare îmbogățesc orizontul de cunoaștere al telespectatorilor și prin intermediul Telemagazinului, dar cînd vom putea, în fine, saluta periodicitatea acelor medalioane de mari scriitori cu care ne obișnuisem anul trecut și care, nu știm de ce, au fost abandonate în ultimele luni ?

înmulțirea recitalelor literare-muzicale organizate în colaborare cu Uniunea Scriitorilor ni se pare o experiență rodnică, eficiența celui desfășurat sub semnul „Săptămîinii poeziei” fiind de bun augur. Inspiratul cuvînt introductiv rostit de acad. Tudor Arghezi a deschis calea spre cîteva momente de intensă emoție, prilejuite mai cu seamă de recitățile actorilor George Vraca și Fory Etterle.

Așteptăm pe cît de curînd alte asemenea inițiative. Și, dacă se poate — iar noi sîntem încredințați că e perfect posibil — am dori cît mai multe premiere teatrale, simfonice și literar-artistice, filmate sau transmise cu ajutorul camerelor de luat vederi !

...Vine iarna, e frig, să sperăm că nimeni nu va lîncezi!

H. ZALIS

CRITICA LITERARĂ ÎN „INFORMAȚIA BUCUREȘTIULUI”—1 iulie—15 octombrie 1962. Atenția acordată fenomenului cultural e constantă în paginile „Informației Bucureștiului”. Aici sînt consemnate și comentate aproape toate sectoarele vieții noastre cultural-artistice. Mijloacele sînt variate, de la informația curentă. Ia cronică și — ce-i drept foarte rar — chiar pînă la articolul de problemă, cu intenții sintetice. Cititorii găsesc în consecință în paginile „Informației”, alternativ, cronica cinematografică, teatrală, plastică, muzicală etc. altfel spus, comentarea operativă a mai tuturor manifestărilor cultural-artistice. Sub acest raport — al diversității preocupărilor — pagina culturală a „Informației Bucureștiului” se prezintă chiar mai bine decît unele publicații literare care neglijează nu odată sectoare artistice importante. Ceea ce lipsește însă în ultimele luni în ziarul de după amiază al Capitalei este, surprinzător,... cronică literară. Surprinzător nu numai pentru că literatura se bucură aici de un tratament mai... special, dsr mai ales pentru că s-a abandonat o tradiție. Ziarul publica înainte, săptămînal, o cronică literară semnată de critici de prestigiu. E greu de înțeles de ce s-a renunțat la acest principiu realment folositor atît literaturii cît și cititorilor. Pentru că e imposibil de presupus că cititorii ziarului sînt interesați numai de problemele artei plastice, de pildă, de valoarea unei expoziții sau a unui spectacol muzical și deloc de literatură. în realitate, cum se știe, lucrurile nu se prezintă deloc așa, cititorii ziarului acordând cel puțin egală atenție fenomenului literar. în consecință, redacția ar trebui să restabilească vechiul profil al paginii sale culturale, reflectând varietatea preocupărilor cultural-artistice ale cititorului.

Cu toată dispariția cronicii literare nu înseamnă că „informația” neglijează complet literatura. E numai o îngustare a spațiului acordat și o schimbare a modalităților de abordare. A supraviețuit însă rubrica de recenzii (aici intitulată „carnet de lectură”, existentă și înainte, inserată aproape săptămînal. în schimb a dispărut de asemena ou totul — sperăm într-o revenire — săptămînala recenzie a numărului din „Biblioteca pentru toți”, atît de utilă unui ziar ca „Informația”. Să discutăm însă despre ceea ce a rămas, adică despre rubrica de recenzii. Semnată rareori cu numele întreg al autorului (C. Toader, M. Voinea, Florin Ionescu), ea apare de obicei aproape sub anonimul celor două inițiale (T. B., M. H.). Aceasta trădează, am spune din capul locului, un punct de vedere al redacției, insuficientă importanță acordată unui sector important al vieții noastre artistice. Se socotește probabil că pentru scopurile urmărite — stricta și vaga informare — nu interesează *cine* scrie, ci pur și simplu, cîd se scrie.

Urmărirea colecției ziarului pe o mai îndelungată perioadă, dovedește că, prin sistemul acum folosit, nu puține volume — uneori importante — rămîn neprezentate, în cele trei luni și jumătate (1 iulie—15 octombrie) am constatat de pildă că volumele din colecția „Luceafărul” au fost sistematic neglijate. Nu au fost luate în discuție în

această perioadă volume importante ca „Jocul cu Moartea” de Zaharia Stancu, „Po-
• veste de dragoste” de Remus Luca, etc., etc. E negreșit, necesar ca în „Informația” să
fie prezentate și volume ca „Insula cu alicie” de Jules Verne, un roman de aventuri
cum este „La câțiva pași de graniță” de scriitorul maghiar Mesterlazi Lajos, sau cartea
scriitorului italian Carlo Montello „Cu *limuzina în paradis*”. Numai că această ope-
rație de informare a cititorilor nu trebuie făcută în dauna literaturii originale, care
trebuie în primul rând popularizată și discutată. Redacția preferă să lase la voia întâm-
plării această sarcină.

Deficitar în general se dovedește și modul cum e concepută recenzia în pagina
„Informației”. Dacă nota de lectură la „Jaurul mării” de Ion Marin Sadoveanu izbutește
să povestească destul de corect acțiunea și chiar s-o comenteze dit de cit, altele nu
beneficiază nici măcar de aceste obligatorii calități, fiind mai toate, în cel mai bun
caz, niște grăbite însemnări de serviciu. Recenzia lui M. H. la volumul lui Costache
Anton „Luna beată” se limitează la istorisirea a două schițe iar aceea care dă titlul
volumului e interpretată defectuos, probând că recenzentul nu a înțeles ideea schiței.
Volumul lui Nicolae Ție „Vîntul de seară” are parte — sub semnătura acelorași inițiale
— de o prezentare școlărească, seacă și anostă din care e greu de priceput nu numai
valoarea acestei cărți, dar chiar problematica ei.

Supără îndeosebi în aceste recenzii insistența apel la clișeu și fraza conven-
țională, aplecarea spre schematizare. Despre *Djamilia* de Aitmatov, T. C. ne încredin-
țează că „parcurgi această scurtă povestire de la un capăt la altul cu sete (?) și
emoție”. Ultimul volum al lui Eugen Barbu „prilejuiește cititorului satisfacția unei lec-
turi plăcute, instructive și că (!?) scriitorul a făcut noi pași înainte pe calea desăvîrșirii
meșteșugului său” etc. etc. Altădată, fervoarea aceasta a folosirii clișeului verbal duce
nu numai la platitudini, dar la pierderea sensului noțiunilor. Ocuplîndu-se de placheta
lui N. Tăutu „Carnet de cazarmă”, T. B., afirmă că poetul realizează „o poezie populară”
(vrea să spună probabil accesibilă), uitînd că poezia populară are o accepție estetică
precisă, care nu se reduce de loc la accesibilitate. În aceeași ordine de idei, recenzentul
crede că relevă o calitate a poetului dacă precizează că de obicei el „lasă vieții rolul
de constructor al versului”. Aici, probabil, a existat intenția de a ni se sugera că
poetul s-a inspirat din viață, ceea ce e altceva. Exprimarea este adesea obscură. În ge-
neral, recenzentul are o înțelegere cam elementară asupra raportului estetic dintre
obiect și creator, asupra actului de creație în sine. Iată un exemplu: „Prin fapte, ostașul
furnizează poetului acel material de viață care să-i permită abordarea celor mai însem-
nate probleme ale contemporaneității de pe poziții clare, combative, mobilizatoare”. Se
pare că despre posibilitatea ca același „material de viață” să capete o transpunere
artistică falsă, deformată, recenzentul nu ar fi auzit niciodată! Aceeași înțelegere sim-
plificatoare, schematică a artei îi inspiră lui B. T. ideea (în recenzia la volumul lui
Petra Vintilă „Pe scena vieții”) după care circulația unor eroi de-a lungul mai multor
navele nu trădează intenții și anume procedee artistice (cititorul e avertizat să nu
creadă cumva că prozatorul nostru ar fi apelat la „pilde celebre, Balzac, de pildă”) ci
dovedește „coacerea contradicțiilor de clasă și rezolvarea lor istorică în folosul celor
ce muncesc”. Aprecierea volumului e făcută în funcție de această schemă exprimată
defectuos, afirmîndu-se că „în bună măsură această intenție a reușit”. De aici, probabil
— crede recenzentul — calitățile acestui volum antologic care adună cele mai bune din
nuvelele lui Petra Vintilă, prozator înzestrat care a dat nuvelei românești contemporane
cîteva piese de rezistență.

De prisos să mai căutăm în aceste recenzii efortul analitic, discutarea cărții în
raport cu întreaga operă a scriitorului, încercarea de a releva cititorului valorile artis-
tice ale cărților prezentate ș.a.m.d. Aceste prezentări se situează de fapt în afara actului
critic, punînd sub semnul întrebării chiar utilitatea lor.

E inexplicabil tratamentul aplicat literaturii la „Informația Bucureștiului”, în timp ce discutarea celorlalte compartimente ale artei are loc la un nivel corespunzător (mai ales cronica plastică și muzicală). Un echilibru mai fericit se face simțit.

TUDOR ROTIARU

UN SFERT DE VEAC DE LA MOARTEA LUI JOZSEF ATILA. în opera unui poet liric nu se poate să nu între elemente biografice, într-o mai mare sau mai mică măsură. Definiția însăși a lirismului o cere. La Jozsef Attila, viața și poezia fac „corp unic”, după cum se exprimă undeva Eugen Jebeleanu. Jozsef Attila este autorul multor volume începând cu *Szepseg Koldusa* (Cerșetorul frumuseții), și sfârșind cu *Nagyon ia* (Cit de mult mă doare). Toată producția aceasta pare să formeze o singură carte, izvorînd din conținutul de viață a celui ce a scris-o.

Despre Jozsef Attila s-a scris relativ puțin la noi, și tot puțin s-a și tălmăcit. Se cunosc, în românește, doar câteva crâmpoie biografice.

Sora poetului, Jolan, a scris o carte de amintiri reeditată în 1955. Ea constituie o bogată și autentică sursă de informații. în presa literară din Ungaria, în cea maghiară de la noi, se găsesc, frecvent, noi și noi date privind viața mai mult decît zbuciumată a poetului. Oit despre operă, cercetători ca Reguli Erno, Szántó Judi sau Peter Laszlo, prin studiile ce au tipărit în anii din urmă, ajută la situarea poeziei sale, ostracizată de burghezie, pe locul din plin meritat.

Jozsef Attila — înverșunat dușman al capitalismului — s-a născut la 11 aprilie 1905, din tată român, muncitor-săpunar, și mamă maghiară, spălătoreasă. Budapesta, unde poetul văzu lumina zilei, era cea a grofilor și baronilor. Amărătul tată a trei copii își ia lumea în cap, cînd cel mai mic copil, viitorul poet, avea trei ani. Se credea că s-a dus în America, pentru a se întoarce de acolo bogat. Nu după mult timp, misterul dispariției a fost dezlegat printr-o scrisoare sosită din Craiova, în care părintele, muncitor tot la o fabrică de săpun, își îndemna copiii să-l urmeze, dînd vina fugii pe neînțelegerile cu soția sa. În realitate, plecase din pricina cruntei sărăcii. S-a scris mult cu privire la abandonarea familiei de către Josef Aron. De curînd s-a aflat că a domiciliat și la Timișoara. Mama poetului (o adevărată Mater-dolorosa) trebuia să crească singură copiii, spălînd rufe. Mutări dese, planșete, scrișniri... Attila fu crescut, cînd de tutor, cînd de așa zisa Ligă Națională pentru creșterea copiilor. Este foarte greu să descriem aici avatarurile prin care trece poetul, din pruncie pînă la tragica moarte. Parte din ele sînt cuprinse în „Curriculum vitae”, autobiografia pe care zadarnic o prezenta autorilor spre a cîștiga un brîș de pîne.

Ce n-a fost copilul, tînărul Jozsef Attila? Vinzător de apă la cinematografe; de ziare, pe stradă, negustor de timbre, fabricant de moriște de hîrtie; ucenic în brutării; hamal; lustruitor și spălător pe remorchere în port; slujbaş umil la diverse firme particulare; ziarist în veșnică harță cu notabilitățile. Nedeslipit de maică-sa, iubită cu venerație și căreia îi va dedica încă de copil patetice poezii, sufletul său se umple de imense amărăciuni și visuri. La 9 ani, elevul fără cărți, scrie cea dinții poezie, ale cărei stîngăcii infantile, ne-am străduit a le menține :

Cit doresc să am avere

Să ajung a nu mai cere.

Bună haină, o Iriptură,

Și popiQe-n bătătură.

*Tot sug'md bomboane faine,
M-ați vedea In scumpe haine.
Lăuda-m-\aș nu nemila •,
Uite ce-a ajuns Attila 1*

*Dar ce vreau, sînt visuri toate.
Bine văd că nu se poate.
Și că n-am ce altul are,
Eu nelericit sînt tare.*

Sîntem, cum se vede, în fața celui dintîi scrășnet conținînd, embrionar, strigătul de mare revoltă de mai tîrziu.

La 17 ani, Jozsef Attila colaborează asiduu la *Nyugat* („Occidentul”) revistă cu atitudine protestatară, imprimată de Ady Endre. E la vârsta oînd publică volumul „*Szepseg Koldusa*”. O poezie de mai tîrziu conține, în mic, biografia poetului. Poartă titlul „*Fără slujbă*”. Nefiind tălmăcită până acum, ne permitem s-o facem cunoscută în versiunea noastră :

*Ca pasăr&a trăiesc, pe apucate,
hoinar sînt de un an și jumătate,*

*în tîrg, sub bolți cu igrasii de hale,
murdare coșuri mă-ndoiau de șale.*

*Agent, vindeam și cărți, de alți citite 1
Barbusse, Zoia, Codeau, Moricz și Rilke...*

*Să am o pline, slab, cu lața suptă,
vindeam din plinea rumenă, o sută.*

*Nici pic slănină, jar pentru frigare,
dormeam prin ierbi, pe-o bancă udă, tare...*

*

În viața poetului, măcinată de mizerie, se ivesc totuși unele momente care fac posibilă crearea operii, fără ca prin aceasta, starea sa materială să se amelioreze substanțial. Uneori, ca să nu piară de foame, mama lui Jozsef închiria un pat, sau subînchiria cîte un colț de locuință. Într-un timp a stat la dîșșii o sărmană și umilă funcționară, care iubea cărțile. Adusese cu sine cîteva: printre ele și un volum de Ady. Acest volum a însemnat pentru Attila cea dintîi întîlnire cu poezia. Elev, apoi, în orașul Mako, primește scrisori de îmbărbătare din partea lui Juhasz Gyula, profesor la Seghedin, poet încă pe atunci notoriu. Școlarul face drumul pînă la Seghedin pe jos, spre a-l vedea pe mentor. Oînd se mută în sfîrșit la liceul din acel oraș, află în Juhasz un sprijin real. Sorei sale, Jolan, îi trimite scrisori, exultînd de bucurie. De altfel, nu va înceta cu expedierea misivelor nici de la Viena, nici de la Paris, cerîndu-i bani și iar bani. Pentru a-și duce zilele, în capitala Austriei, ca oriunde, face de toate. Pe cînd căra o mobilă, împreună cu alți comisionari, începu să recite din Ady. Mobilele aparțineau poetei Lesznai Anna, fostă bună amicică și mult apreciată de Ady, fără ca Jozsef să fi știut ale cui sînt, și fără s-o fi cunoscut pe proprietara lor. Poeta îl prezintă baronului Hartvany Lajos, mare mecenat, mort acum doi ani, octogenar. Acesta îl invită să locuiască la diînsul. Cît timp Hartvany a stat la Viena, tînarul

de 21 de ani (sântem în 1926) e scutit nițel de griji. Pînă atunci vinduse ziare pe stradă, măturase prin localuri, printre altele și în clubul unгурilor membri ai Academiei vieneze.

Jozsef Attila nu avea decît 32 de ani cînd, foarte bolnav, lipsit de controlul rațiunii și evacuat pentru neplată de la sanatoriul „Siesta”, a fost dus de Jolaa la sora lor, Etus, în satul Szarszo, pe țărmul lacului Balaton. Ai casei, bănuind sfirșitul tragic, l-au supraveghiat tot timpul. La 3 decembrie, sub pretextul unei plimbări, părăsește casa și se aruncă înaintea trenului. Șeful gării luă de pe un perete al biroului său harta Ungariei, acoperind cu ea trupul mutilat. Statul latifundiarilor îl ucisese.

Jozsef Attila e azi citit în toate limbile. Hidas Antal, poet maghiar expulzat după revoluția din 1919, îl face cunoscut pe Jozsef în U.R.S.S., pe cînd acesta se afla încă în viață. În 1952, se tipărește la Moscova un volum de tălmăciri sub supravegherea lui Hidas. Tineri poeți sovietici lucrează de ani de zile să transpună opera completă a lui Jozsef. Astăvară, un grup de tălmăcitori, în frunte cu Martînov, au încheiat la Budapesta munca lor în vederea comemorării din anul acesta. La Geneva apăruse (1946) *„Au quarantieme anniversaire de Jozsef Attila”*. Revista *„Parallele”* publică (1950) tălmăciri de Paul Eluard, pentru ca după cinci ani să vadă lumina tiparului *„Hommage a J. A. par les poetes francais”*. Jean Rousselot tipărește (1958) volumul *„Attila Jozsef, sa vie, son oeuvre”*.

La noi, Eugen Jebeleanu și Veronica Porumbacu au publicat tălmăciri magistrale din opera poetului.

P. P.

ZAHARIA STANCU: „JOCUL CU MOARTEA”. În „Rădăcinile sînt amare” naratorul pomenește într-un loc de o „ciudată aventură” pe care ar fi avut-o la 15 ani, în toiu primului război mondial cînd, vreme de peste trei luni, împărțise în Balcani „pîinea și apa, somnul și nesomnul” cu un anume Cosîmbescu — „Diplomatul” — care „încercase de cîteva ori să mă omoare și pe care și eu încercasem să-l înjunghii”. Tot acolo mărturisește intenția de a „făuri un roman” din biografia lui Matei Cosîmbescu, schițată într-un caiet. „Jocul cu moartea” e împlinirea a cestei promisiuni.

Continuare a vechiului „Desculț”, al cărui fir narativ îl reia exact din punctul unde fusese lăsat în ultimul episod, „Florile pămîntului”, noua carte a lui Zaharia Stancu, posedînd toate particularitățile creației epice anterior publicate a autorului, se înfățișează, totuși, prin anumite note dominante, ca o scriere cu o individualitate proprie, distinctă. Pentru Zaharia Stancu, scrișul e destăinuire, descărcare a conștiinței, impetuoasă. Gîndită în prealabil în liniile ei mari, o carte e scrisă pe nerăsuflete, sub impulsul inspirației spontane. „Așezat la masa de lucru — mărturisește scriitorul — dau drumul condeiului pe hirtie și scriu ceea ce îmi vine în minte în acel moment”. Expresie a unui anumit temperament, prin excelență pasional, modul respectiv a testă implicit o anume înțelegere a travaliului artistic. Autorul ciclului „Desculț” nu face „literatură”, preocuparea sa — mărturisită în repetate rînduri — fiind aceea de a oferi cititorilor

de azi și de mîine documente ale unei epoci. „Doresc, — spunea prozatorul la o consfătuire cu cititorii — să las asupra epocii 1900—1920 un puternic document... care vreau să fie cît mai zguduitor”. Structura specifică a romanelor lui Zaharia Stancu este, în consecință, rezultatul nu atît al unei elaborări deliberate cît al necesităților de organizare a materialului faptic inerent naturii acestui material din momentul luării lui în posesiune de către conștiința incandescentă a prozatorului.

Propunîndu-și să reconstituie scene și întâmplări văzute și trăite, se înalță oarecum fără voie, spontan, în virtutea talentului, asemeni rapsozilor din vechime, pe aripile poeziei, ancorează pe nesimțite în apele prozei artistice. În consecință, cînd analizăm o carte a lui Zaharia Stancu, sîntem datori să construim judecățile ținînd seamă nu atît de legile, de altfel foarte elastice, ale romanului, cît de intenția scriitorului, de natura particulară a literaturii sale. Vorbînd despre aceste cărți ca de niște romane dăm termenului accepția cea mai largă posibil.

Abandonîndu-se inspirației spontane, profitînd de generozitățile ei, un scriitor își asumă implicit riscul de a-i suporta capriciile. Și aceste capricii pot deveni fatale operei. Dacă în prima versiune a romanului „Desculț” Zaharia Stancu a realizat o capodoperă datorită mai cu seamă elevației lirice, emoției de înaltă calitate artistică ce străbate cartea, făcînd din ea un măreț poem tragic, „Rădăcinile sînt amare” apare ca o construcție hibridă; în componența ei intră elemente eterogene: crîmpeie

de autentic lirism alături de reportaje plate, episoade cu osatură epică rezistentă alături de uscate pagini de cronică, evocări vibrante alături de pamflete neartistice, de relatări gazetărești și anecdote fără haz, profiluri bine desenate alături de caricaturi stîngacs, scene vii alături de prea multe situații neverosimile. Lipsește în „Rădăcinile sînt amare” acea tensiune emotivă care absoarbe în „Desculț” întreaga materie dînd diversității, unitate. Căci oricît am disprețui clasificările didactice, unitatea de viziune, de tonalitate fundamentală, reprezintă o condiție sine qua non a împlinirii unei opere de artă.

Cum se prezintă „Jocul cu moartea”? Noua carte constituie întregă, un singur episod. Spusă dintr-o răsufare, istorisirea nu e divizată în capitole. Parantezele, atît de frecvente în „Rădăcinile sînt amare”, lipsesc. Ne aflăm în fața unei opere unitare, unitatea fiindu-i conferită însă nu de o stare lirică fundamentală, ci de consecvența epică. Sintern în 1917. O bună parte din România, inclusiv Capitala, și aproape întreaga peninsulă Balcanică se află sub ocupația germano-austriacă. Vînzător de ziare la București, Darie este arestat ca vagabond, predat Comandaturii germane, îmbarcat împreună cu alți vreo douăzeci de „coate-goale” într-un tren de marfă și dus pînă tocmai în Macedonia, de unde, scăpat din captivitate, se înapoiază în țară, pe jos, în tovărășia Diplomatului, trecînd prin felurite peripecții. Aventura balcanică înscrie în existența eroului un capitol deosebit. Lui Darie îi este dat să vadă o lume necunoscută, să treacă prin întâmplări extraordinare, să se lovească de fel de fel de oameni ciudați: experiență posibilă numai în vreme de război cînd totul devine posibil, nimic nu mai ține de domeniul surprizei, situațiile extraordinare, imprevizibile, senzaționalul intrînd în ordinea faptelor zilnice. În funcție de conținutul atît de diferit de acela din „Desculț” — în „Jocul cu moartea” se schimbă în chip firesc și tehnica na-

rațiunii. Nu ne mai găsim în fața unor rememorări inundate de lirism, cu descrieri ample, cu insistente notații și stări sufetești, cu largi comentarii înfiorate. Sînt pasaje lirice — excelente — și în această carte, însă exterioare narațiunii, nu încorporate în ea. Rememorare a unei aventuri, romanul ancorează cu majoritatea paginilor lui în epicul pur. „Pur” în sensul emancipării de lirism, nu al gratuității, al dezbrăcării de semnificație. Avem în „Jocul cu moartea” o captivantă odisee picarescă, încadrată în spectacolul lugubru oferit omenirii chinuite de întiul război mondial. Exceptînd, firește, paginile de meditație lirică, totul, în cartea lui Zaharia Stăncii, e Imagine plastică, mișcare, totul poate fi transpus pe ecran. Descrierile sînt sumare, niște succinte notații, de fapt, necesare pentru fixarea cadrului diferitelor întâmplări, niciodată dezvoltate pentru ele însele.

Economia de mijloace caracterizează și episoadele strict narrative. Fără să fie lipsită de culoare, istorisirea evită excesul de amănunte, spre a da relief altora în care se traduc momentele într-adevăr definitorii, de neuitat, ale unei anumite întâmplări. Parcă am citi memorialul unui explorator. Ritmul istorisirii este susținut, faptele evoluînd într-o succesiune de film de aventuri.

„Coloane de fum și de praf se ridică dintr-o dată tocmai în partea în care se aruncaseră nemții, în șanțuri și în lunca sărată, pe unde pășteau, liniștiți, catîrii. Al doilea rînd de bombe plezni și mai departe de gară, peste rîpa lîngă care căutaseră scăpare însoțitorii catîrilor și oamenii cu care rioi doi făcusem drumul lung din țară și pînă aici. Aeroplanele greoaie zburau înainte în linie dreaptă. Crezui cîteva clipe că primejdia trecuse. Nu-mi putui lua privirile de la ele și le văzui cum, făcînd un larg viraj și pogorînd ceva mai jos, se năpustiră cu o iuțeală îndoită parcă, din nou asupra gării. Acum era acum! Tunurile de pe coastă traseră pieziș și își întepiră bătaia. Din florile mari de

fum care se desfăcu în aer, deasupra gării, planară deasupra noastră spărturi de schije".

Rămași de capul lor, după distrugerea trenului și moartea comandantului, Darie și Diplomatul, străbătînd Macedonia și Bulgaria, în drum spre casă, au parte de pățanii demne de eroii celui mai imaginativ povestitor spaniol din veacul al șaisprezecelea. Darie se luptă cu un șarpe uriaș, căruia îi rupe dinții, dîndu-i să muște o batistă și zmulgîndu-i-o din gură, violent. Pe un cîmp, naratorul și tovarășul său de drum sînt atacați cu focuri de arme, de bandiți. Intr-o noapte, cum merg pe o potecă, prin pădure, se simt dintr-odată imobilizați. Un grup de „machedoni”, retrași în munți, de unde luptă împotriva cotropitorilor, i-au prins cu arcame, etc., etc. Pe tot parcursul istorisirii, situațiile dramatice și tragice se împletesc — ca în „Pirin-Planina” a Iul Topîrceanu, bunăoară — cu întîmplări comice și tragi-comice.

În sine, asemenea peripeții prezintă, desigur, un interes limitat. Ce le conferă, în „Jocul cu moartea” înțeles, este încadrarea istorică. Romanul lui Zaharia Stancu nu e o simplă carte cu ares-tări și evadări, incendii, deraieri și bombardamente, bătălii și aventuri erotice Considerate izolat, întîmplările acestea spun prea puțin: împreună, creează epic atmosfera anilor de război, aduce înaintea cititorului imaginea unei umanități torturate. Întîmplări care altminteri ar rămînea gratuite devin în contextul istoric, revelatoare. Ele sînt proiectate pe un fundal adecvat. Situații consemnate fugar, dar expresiv, dezvăluie mizeria materială extremă în care se zbăteau orașele și satele țărilor coto-pite și devastate de armatele Kai-zerului și ale senilului împărat de la Viena. În Serbia, bunăoară, țărani au uitat de mult gustul pîinii. Fierb, din cînd în cînd, cîte un pumn de făină de mălai sporită cu ardei pisat și seu, Haine nu mai au. Umblă ca și orășe-nii săraci, îmbrăcați în zdrențe. „Coate-

goale”, bucureștenii arestați de nemți par, pe străzile Semendriei, eleganți pe lîngă localnici. Nu se găsește nimic, nimic, „Ne-a adunat tot de prin case — explică o sîrboaică — Tot tot, tot. Înțelegeți?” O pereche de bocanci e o raritate, o prezență senzațională, ca și o cunună de ceapă, în timp ce legănarea cadavrelor în spînzurători este o privilegiate cotidiană, asemeni aceleia a morților așternuți în plină stradă.

Prin înregistrarea unor asemenea realități, romanul lui Zaharia Stancu oferă explicația unor comportări care, în împrejurări normale ar părea stranii, de necrezut. Carte a războiului, „Jocul cu moartea” revelă cu un sarcasm reținut în variatele scene pe care le înfățișează, devalorizarea ființei omenești, degradarea valorilor morale, biruința bestialului asupra umanului, a demenței asupra rațiunii. O comparație sub acest aspect între romanul în discuție și „La Ciociara” al lui Alberto Moravia ar fi instructivă. În ambele cărți asistăm la pervertirea a numeroase conștiințe, la răsturnarea criteriilor de apreciere a conduitei oamenilor, la dispariția, în multe cazuri, nu numai a simțului moral, ci și a simulării lui. Văzînd că doi dintre ei se bat cu cuțitele, prizonierii închiși de nemți în trenul de marfă, între vagoane cu oi și cu fin, nu rămîn deosebit de surprinși, după cum nu trezește prea multă indignare declarația Diplomatului că a vrut să-l fure pe Darie, pentru a-și cumpăra tutun.

Un Noe Dodu povestește simplu, „cu un obraz liniștit, aproape fericit de ispravă”, cum, pe front, a împușcat doi nemți lipsiți de apărare, fără nici un motiv, așa, ca să se afle în treabă. Un bătrîn se arată dispus să-și vîndă merindea pe două monede de argint dar, văzîndu-se cu banii în mînă, vrea să și-însușească, fără a da nimic în schimb.

Stimulînd apucături de fiară, împrejurările crîncene sînt arătate în „Jocul cu moartea” ca fiind prilej unic de verificare a omeniei. În fața primejdiei comune, oamenii se înțeleg ușor (după

cum ușor se și încaieră și seucid), uită relele ce și le-au pricinuit, se ajută unii pe alții. Oricît de ticălos s-ar fi dovedit Diplomatul este, totuși, chip de om și cei între care s-a nimerit — deși îl disprețuiesc — nu-l lasă pierzării. Infruntînd din nou flăcările, după ce scăpaseră din ele, doi dintre deportații îl scot, leșinat, din vagonul cuprins de vîlvătăi. La Semendria, Darie, în pericol de a fi sfirtecat de gloanțe, este tras în curte, din fața porții lîngă care se trîntise, de o sirboaică, hrănit din borșul de mămăligă ardeiată ce formează, alături de apa fiartă, hrana obișnuită a ei și a copiilor, și învățat cum să a- jungă la tovarășii de deportare.

Mod de a pune în lumină vîlmășagul stîrnit de război, de a aduce în fața cititorilor tabloul dezolant al satelor arse și al ogoarelor pustii, de a evoca situații penibile și episoade eroice, odiseea lui Darie și a tovarășului său de drum tînde să pună în lumină și o confruntare a două moduri de existență, întruchipate de Darie și respectiv Diplomatul. Intenția aceasta se înfăptuiește numai în parte. Cum observa Ov. S. Crohmălniceanu în substanțiala sa cronică din „Gazeta literară”, Diplomatul n-are ca tip „nici o consistență”. Imaginea celui ce (Temistocle Filader — Zeno-Zenon-Seraflm-Matei Cosîmbeseu — supranumit de povestitor Stîrvul, ca și cum n-ar avea și așa destule nume —) pretinde a fi fost cîndva și diplomat e atît de izbitor diferită încît identificarea aceluiași personaj se dovedește aproape imposibilă. I se atribuia Stîrvului e biografie fantastică, ce amintește prin anumite date de aceea a unui personaj din „Baletul mecanic” al lui Cezar Petrescu. Fost consul, ajuns „nene la o casă ou fete pe calea Griviței”, ipochimenul a făptuit toate nelegiuirile imaginabile și se dovedește capabil de orice nemernicie. Și-a împins familia cu excepția unui frate tot atît de mirșav ca el, la sinucidere. A falsificat acte. Și-a creat faimă de bețiv și de pervers sexual. Se mîndrește cu meșteșugul de

a trișa la jocul de cărți. Fură, și o face mai mult din voluptate decît din nevoie. Este un adevărat monstru. Un monstru ce nu ne înspăimîntă însă, ci mai curînd trezește ilaritate. Căci nenumăratele ticăloșii ce-i sînt puse în seamă nu se dezvăluie în cuprinsul unei acțiuni, nu apar ca emanații ale unui caracter, nu se leagă unele de altele printr-o logică interioară, ci sînt adunate laolaltă, convențional, putînd fi sporite sau împuținate după plac, fără ca prin aceasta deținătorul lor să devină altceva decît ce este. În pasajele ce dezgroapă pretinsul trecut al Stîrvului avem de a face nu cu un personaj, ci cu un portret, mai exact spus cu o caricatură de ajuns de naiv executată. Cu acest portret caricatural agățat de gît Diplomatul ia parte la acțiunea romanului în calitate de vagabond, de picarro abject și dacă nu dobîndește consistență tipologică, constituie cel puțin un element de decor, o prezență ce contribuie la crearea atmosferei specifice anilor de război. Dacă nu reprezintă un caracter, Stîrvul încarnează în orice caz o putere a răului, cu care Darie are de luptat. Deprins din copilărie să se bată, să se apere, cînd e în primejdie, cu mijloace adecvate împrejurărilor, băiatul de joacă de fiecare dată planurile Stîrvului, fie luîndu-și dinainte măsuri de precauție, ca atunci cînd, suind pe marginea unei prăpăstii, îl ține el de mîină pe celălalt, putîndu-l lăsa în orice clipă să cadă în gol, fie înlăturînd pericolul în ultimul moment, cum face pe cîmp, cînd, lovindu-l pe Diplomat peste degete, îl împiedică astfel să prindă, din aer, cuțitul. Pe tot întinsul cărții, Darie se dovedește, ca și în „Desculț”, înarmat pentru viață. îi vin, nu-i vorbă, și împrejurările în ajutor, ca unui alt Făt-Frumos, ceea ce creează pe alocuri impresia de puțin posibil (descoperă, de pildă, un cunoscut în Gură-Neagră, căpetenia machedonților, ca și într-un ofițer bulgar; gospodarul la care poposise, întîmplător, într-un sat bulgăresc de pe Dunăre se nimereste să fie român; sir-

bii întâlniți se întâmplă să știe românește ; când nu știi, se descoperă el cunosător al limbii sîrbe), — dar tăria îi stă în propria istețime, în curajul său, în firea aprinsă, neînduplecată. Avînd de a face cu specimene ca Diplomatul, știe să le impună acestora respect, vorbindu-le, cînd nu se poate altfel, în limbajul lor preferat. Dispune, bunăoară, de un inepuizabil repertoriu de spurcate sudălmi țigănești și ungurești și se pricepe să ia piuitul cu lovituri de pumn (și de cuțit), aplicate fără greș.

Sub crusta unei durități precoce, necesară spre a putea răzbi printre adversități, Darie ascunde un suflet delicat, vădit, în „Jocul cu moartea”, în reflecțiile înaripate, pe care i le îngăduie unele ceasuri de solitudine, puține, trăite în cursul ciudatei călătorii. Zgribulit de frig, „visează copilărește”, deși nu mai e copil, la „îndepărtata insulă Ulala din caldele și blindele mări ale Sudului”, unde crede că „stăpînește încă, după aprinsa mea inchipuire, măruntul, negrul, burtosul și buzatul rege Abu”. Spectacolul morții, văzut pretutindeni în țările de peste Dunăre, îi stărnește meditații vibrante despre condiția umană, despre pămîntul ce ne soarbe pe toți — din însumarea cărora se încheagă pagini de poem, vrednice să stea alături de cele mai inspirate pagini lirice din „Desculț”.

Că Darie (fără să fie, nici el, un caracter încheat) reprezintă o altă natură decît Cosîmbescu, nu încapе îndoială. Ce spune însă acest băiat de țaran Stărvului ? Ov. S. Crohmălniceanu are incontestabil dreptate, cînd apreciază că „aventurile lui nu converg suficient către un anume țel moral”. Ce respinge Darie vedem. La ce năzuiește nu rezultă din roman cu claritate. Idealul său este nebulos. Invederînd o ură firească față de ocupanți, faptul de a striga, după înapoierea din Balcani, cînd își reia îndeletnicirea de vînzător de ziare, vestea Revoluției din Octombrie („Revoluție la Petrograd... S-a dus dracului Kerenski... O să se ducă dracului și Kaiserul...”)

în plină cale a Victoriei și aceasta tocmai cînd trece prin fața lui Makensen, ieșit la plimbare, este mai curînd un act de bravadă juvenilă gratuită decît expresia unei înțelegeri a însemnătății epocalului eveniment anunțat. Nici o manifestare anterioară nu atestă ridicarea lui Darie la o asemenea înțelegere. Nici alte personaje ale romanului nu-l depășesc pe povestitor în acest sens. Cartea nu trece, în consecință, — cum judicios se menționează în cronica din „Gazeta literară” — „dincolo de o viziune realist-critică istoricește limitată”, perspectiva narațiunii neîntemeindu-se „pe o concepție revoluționară asupra vieții”, decurgînd „doar dintr-o optică idealistă a refractarilor, ca în romanele lui Hamsun sau Jack London”.

Înălțarea la concepția social-istorică cea mai avansată ar fi îmbogățit, firește, mesajul romanului, i-ar fi sporit valoarea ideologică. Așa cum se înfățișează, cartea se impune, negreșit, ca un document omenesc impresionant, chiar dacă luminat dintr-im unghi de vedere îngust. Episod dintr-un amplu ciclu epic menit să ne aducă înainte, prin desfășurarea biografiei lui Darie, o panoramă a lumii de ieri, surprinsă în stadiul convulsiv premergător decesului, „Jocul cu moartea” sporește literatura antirăzboinică de calitate. Fără să se ridice la nivelul primei versiuni din „Desculț”, romanul se află vădit deasupra „Dulăilor” și a volumelor apărute pînă acum din ciclul „Rădăcinile sînt amare”, înscrisiind, dacă nu un succes deosebit al autorului și al prozei noastre, în tot cazul o apariție interesantă, menită să îmbogățească peisajul epicii românești contemporane.

D. MICU

MARCEL BRESLAȘU: „Alte «niște labule»”. *Ultima culegere a lui Marcel Breslașu*, „Alte «niște fabule»”, nu reprezintă o poartă pe care poetul o deschide din nou, în trecut, după o lungă ab-

sență. Fabula nu este pentru scriitor o ior-mă de expresie adoptată întâmplător; ea constituie o preocupare constantă și îmbracă trăsături specifice ale personalității sale. Însăși naturii creatorului li era proprie abordarea unei asemenea căi de expresie, deși debutul său nu s-a făcut în această direcție. „Citarea cântărilor” a fost întâmpinată ca rodul unui poet de nuanțată și zguduitoare vibrație lirică, care atinge cu degetul cum spunea Arghezi „...rana din sufletul omului de-a dreptul...” Dar, ca mulți lirici contemporani, Breslașu s-a dezvoltat pe făgașul exprimării unei emotivități excesiv de vii, prin surluri sau ironie, nelgându-și nezăgăzuita revărsare a sentimentului, totala dezvăluire a intimității sufletești; poetul e stingherit când se simte prea mișcat și ar dori să-i fie mai mult ghicite, întrezărite, simțămintele. Dealtfel alternarea de dramatism și causticitate sau humor, îmbinarea satirei cu nota gravă sînt frecvente în lirica modernă la Arghezi, Maiakovski, Brecht ori Prevert. Și la Breslașu remarcăm de îndată existența liricului în armura spiritului critic, lucid. Apelurile sale nu iau glasul profetic al tribunului iar marile adevăruri poartă vestminte sobre chiar cînd pulsează de bătaia unei inimi calde. Dacă aparent, în opera lui Breslașu, o graniță desparte „Cîntarea cântărilor”, „Ointecul de leagăn al Doncăi” și unele stanțe din „Dialectica poeziei” de versurile satirice, în spatele fabulistului se află mereu poetul liric care, adesea, neputînd răbda obiectivitatea povestirii sau scenetei comice, ia direct cuvîntul pentru a declara sentimente, a orienta simpatii, a comenta fapte. Izbucnirile și intervențiile lui sînt, fără îndoială, mai lesne cu puțință și datorită noii structuri și noului rol al fabulei într-o societate liberă. Fabulistul nu-și mai deghezează azi părerile sub masca alegoriei, pentru a le trece apoi cu mai puțină dificultate prin gratiile interdicțiilor, cum se întâmplă în societățile bazate pe exploatare, ci, folosind mijloacele tradiționale, populare și îndrăgite ale genului,

contribuie deschis la educația cetățenească. El se adresează publicului, uneori spunîndu-și chiar direct punctul de vedere. Lucrul acesta îl face și Marcel Breslașu care, la capătul primei sale drumeții prin țara fabulei, încheie:

„Aici s-a încheiat călătoria
Îți mulțumesc și-ți spun: „Amice vale!”
Cititorule, ia-ți pălăria
... și musca, de era a dumitale.”

Firește, însă, amestecul vehement al naratorului în treburile personajului, lămurirea poetică a simbolului, sau indignarea tăioasă împotriva atitudinilor duse-mănoase, desconspiră lirismul unei puternice participări afective, nelntirziate. încă în volumul „Niște Fabule” simțim cum vibrează vocea poetului însuși pe coarda „Viorii” sau în „Ointecul lebedei”. în ea răsună irămîntarea unui artist, preocupat de perfecționarea creației sale, de îndeplinirea înaltei ei misiuni, de ecoul pe care îl va stîrni în inimile cititorilor. De aceea fabule ca „Viorile” și „Congresul cântăreților” nu ne incită doar prin calambururile iscusite, prin savuroasele poante, ci și prin intensă simțire cu care scriitorul expune problemele, atrăgîndu-ne în cercul emoției sale. Poate că această coexistență între tendințele năvalnic lirice ale personalității lui Breslașu și ascuțita sa inteligență mereu în gardă, această spargere a valului înspumat de pragul ironiei își au contribuția lor la o exigență care duce la o exagerată parcimonie în comunicarea creației sale. Angrenat temeinic în viața contemporană, poetul simte nevoia să ia imediat poziție față de oameni și evenimente. Dar, în același timp, conștient de răspunderea ce-i revine, își cîntărește cu grijă expresia artistică. Pînă a ieși „în fața cortinei” trebuie făcute nenumărate repetiții unde se numără fiecare silabă, se încearcă fiecare modulație. Breslașu e renumit ca un creator în deplină posesie a multiple posibilități de expresie, ca un eminent cunoscător al meșteșugului poetic. Strălucirea versului

său, poetul vrea să o pună neîncetat în slujba unei imagini generale, a evidențierii ideii. În tinerețe încă el mărturisea neistovita căutare a acelor figuri de stil, proaspete, izbitoare, care să transmită limpede, pînă la cele mai subtile nuanțe, gîndul, sentimentul:

„Unde e vorba care să nu ncapă — într-o vorbă,
în care să-mi pun tot sufletul, tot sufletul
cum își leagă și-și încheagă într-o singură scoică
marea, frămîntarea și tot vuietul?
Unde sînt vorbele negrăit de umile,
nespus de sfioase, cari așteptau
să le sfințesc eu din graiul zilnicelor zile
să mi le caut, să mi le aleg, să ți le dau!”

Efortul acesta se realizează la Breslașu într-un limbaj simplu, pe înțelesul oricui, cu toate neașteptatele, surprinzătoare sale asocieri. Imensa muncă depusă trebuie să apară în fața cititorului ca o obișnuită, nesilită înlănțuire de idei, ca un colocviu spontan cu publicul. Citeodată, însă, avem senzația unei abundențe lipsită de necesitate, a unui exces de fantezie, împovărat, artificial. Puternica originalitate a poetului ajunge în aceste cazuri la o pasișă în maniera lui Marcel Breslașu.

Pentru verva, pentru inteligența fără astîmpăr a lui Breslașu, dispusă în permanență să iște noi ape și irizări, atracția către tărîmul fabulei nu poate să ne mire. Mai ales că apelul poetului la rîsul cititorului este eficace în combaterea unor aspecte negative sau înapoiate ale vremii noastre. De aceea el s-a dovedit un vechi și neobosit susținător al „actualității fabulei” în multe „arte poetice” — servind de introducere și epilog unor volume de versuri — precum și într-un amplu articol pe această temă publicat în 1955. Alți iubitori ai

fabulei, printre oare unii comentatori ai operei lui Breslașu, au ridicat și ei condeiul în ultimii ani întru apărarea viabilității acestui sector al satirei: „Astfel furnicile au citit fabula La Fontaine și-s organizate într-un consiliu de administrație; greierele face o petiție; hiena declară într-un interviu că s-ar hrăni și cu vii dacă ar fi cu puțință; în împărăția galbenilor lotuși despre care se vorbește în „înaintașul”, există, mă rog, tot felul de miniștri ca într-o monarhie constituțională în lege, ființează o Academie; lebăda participă la un concurs condus de un prezidium, anunțat anticipat printr-un afiș tipărit; arcușul se duce la psihiatru; măgărușul calculează suprafața cercului, ș.a.m.d.” (Eugen Luca: Poezia lui Marcel Breslașu). Fabula a răspuns, în genere, în afara producțiilor unor sterpi imitatori de stihuri pentru manuale didactice, problemelor stringente actuale ale epocii și s-a servit, desigur, de elementele caracteristice ale acesteia. Lupul moralist al lui Alexandrescu poartă manta domnească din piei de oaie, baba lui Caragiale din fabula „Mingiere” (dedicată răscoalei de la 1907) prijește o morală în care e vorba de instigatori, iar Ranetti, a cărui broască îl citează și ea pe La Fontaine (ca și greerele lui Breslașu) dă glas multor obiecte ale timpului său, cum ar fi tunul Krupp. Dar nu în aceasta constă modernitatea, reflectarea lumii contemporane în creația unui fabulist. Se poate spune oare că „Stihurile pestrițe” ale lui Arghezi, unde limbajul nu e așa de neologistic, aparțin mai puțin poeziei moderne? Fabula, ca oricare altă specie literară, rămîne actuală pentru că, în haina unor vechi sau recente motive, dezbată cu succes problemele vieții contemporane. Desigur, corespunzător noii ei structuri, noilor ei obiective în cadrul artei socialiste, simbolurile sînt mai deschise apropiate de aspectele criticate. Dar cea mai convingătoare dovadă a actualității fabulei e faptul că există poeți care a scriu bine și cititori care o gustă. În acest sens un argument hotărîtor e în-

sași iabula lui Marcel Breslașu. Ea dovedește încă o dată că vitalitatea unuia gen depinde de calitatea și popularitatea operelor sale.

O întărire a acestui adevăr comun 1) constituie și volumul „Alte <niște fabule>”.

Cînd un scriitor consacrat publică încă o carte, ești în primul rînd tentat să vezi dacă ea corespunde părerii pe care ti-ai iăurit-o despre creația lui pînă atunci, întrucît se încadrează sau se depărtează de ea. Acestei tentații i-am cedat în remarcile dinainte, notînd cîteva impresii asupra poeziei lui Breslașu. În general Noul op de versuri satirice conirmă de altfel trăsăturile anterioare ale fabulei lui Breslașu. Poetul atacă aici cu o vigoasă combativitate în fabule ca „Vulpea mărinoasă”, „De gustibus et coloribus”, „Buretele”, colonialismul, rasismul, parazitismul social — flageluri existente în statele capitaliste.

în „La poarta fabulei”, el îi demască pe aștătorii la război, cu o vervă pe care i-o cunoaștem din „înaintașul”, „Orbul și ologul”, „Documente”, ș.a.

Autorul subliniază valoarea mobiliza-toare a acestor poezii grupîndu-le în ci-cil „Fabule de spus în fața cortinei”.

Strînse sub numele de „Cele șapte sim-țuri” urmează o serie de fabule care, conform prologului („De ce șapte?”), a-7 pelează prin semnalarea unor cusururi (perfidia, lașitatea, intrigăria, pisălogeala) la întărirea bunului simț și simțului de răspundere, intențînd „nu numai «în-vinuirea» ci și «corijarea» celui vizat” CM. Breslașu „Actualitatea fabulei”). Ca de obicei, Breslașu ne uimește prin ana-logiile neprevăzute, prin surpriza meta-forei, prin Jocurile de cuvinte pline de tîlc, cum e de pildă exemplificarea obiec-tivelor fabulei din „Epigraf”:

„Fabula-și atinge scopul,
procedînd ca microscopul:
personajul urmărit
e de mii de ori mărit,
ca să-apară la morală
în „micime naturală”.

El pornește în „De gustibus et colo-ribus” și „Aluzii” de la cunoscute pro-verbe și maxime pe care le leagă în mod inspirat sub o formă sau alta, de com-baterea unor racili și defecte contempo-rane. Deosebit de reușite ne par „Coor-donate” și „Hiena”, unde potrivita se-lecție a simbolurilor, simplitatea episo-dului și concluzia ingenuă redau exce-lent sensul criticii.

Deși volumul nu conține decît 12 poe-zii putem urmări în decursul lui o evo-luție de la fabulele mai vechi, „Vulpea mărinoasă” și „La poarta fabulei”, care în ciuda unor îmbunătățiri mai suferă încă de diluare, la cele mai recente fa-bule unde expresia e mai concisă, mai sobră, mai ingenioasă.

Faptul că scriitorul se perfecționează mereu bucură pe iubitorii poeziei lui Breslașu și merită să dea de gîndit și altor poeți, mai mult sau mai puțin tineri.

SANDA RADIAN

REMUS LUCA: „Poveste de dra-goste” Totul, intențiile vizate, datele prelucrate și mai cu seamă construcția „Povestei de dragoste”, alcătuită după o tehnică o surprizei, a derulării citito-rului printr-o continuă variație de pro-cedee, modalități și chiar obiective, arată că Remus Luca a ținut să sădească pe terenul literaturii dedicate trecutului de luptă a partidului o plantă nouă, un soi original. Proiect evident de la primele pagini, care — menite să ne înșele asu-pra naturii înșeși a cărții — ne anunță nu un roman ci ...o conferință, și încă o conferință despre morală. Perspectivă să recunoaștem, puțin încurajatoare. No-roc că alarma se dovedește îndată falsă. Invitat să vestejească pe un tînăr ușu-ratic din colectivul unei fabrici, sub for-ma unei lecții de principii, eroul, vechiul activist Gheorghe Vidrăsan ocolește propunerea. în acelaș scop, el recurge la serviciile exemplului personal, la morală conținută de experiența sa intimă, de

căsnicia sa. Așa dar conferința va fi o mărturisire despre dragoste. Povestindu-ți dragostea, nu poți face abstracție de restul ființei tale. Confidența sentimentală va fi fatal o autobiografie, mai mult sau mai puțin completă, însă viața oricui, și mai ales a unui comunist, ar îi de neînțeles în afara vieții altora, respectiv a comuniștilor și a muncitorilor, în afara ciocnirilor de clasă și a fundalului istoric, marcat de aspirațiile omului, față cum limitele propuse se extind treptat cum, alături de Vidrăsan, rămas pe primul plan, se grupează alte profiluri, cum acțiunea încorporează masse, cum se practică secțiuni întinse în evenimentele unei perioade îndelungi (dinaintea primului război mondial pînă la 23 August 1944). „Poveste de dragoste” este simultan romanul unul singur ins, romanul mai multor destine, cu implicații de cronică și frescă. La obiectivarea obținută astfel contribuie și alte căi. Deși vorbește în numele său, povestitorul se supune unui sever și permanent auto-control, ca nu cumva să denatureze faptele și să-și hipertrofieze propria persoană. (Indiciu pentru pudoarea specifică a comuniștilor, deprinși să evite egocentrismul pînă și în formulare). Grija pentru adevărul istoric și proporțiile exacte ale eroului și-o asumă expres și autorul, care îi suspendă, la intervale, cuvîntul, spre a comenta el relatarea. Mărturia e amendată în unele detalii, sau, dimpotrivă, valorificată ori-decîteori Vidrăsan își micșorează voluntar sau involuntar rolul pe care l-a avut în acțiune. Amestecul de genuri și modalități, de forme și stiluri — narativ, epic, de reprezentare directă, sobru sau expansiv, reportericesc sau publicistic — este bine dozat. Jocul de interferențe nu întunecă claritatea spectacolului compozit care este romanul „Poveste de dragoste”. Bun cunoscător al regulilor scenice tratate de el însuși, regizorul le respectă cu strictețe. Pînă și convenția inițială a prelegerii nu este uitată. Conferențiarul improvizat se oprește cînd și cînd, își adună gîndurile, prescurtează

sau se decide să prelungească expunerea la cererea vreunui episod de răsunset afectiv sau politic, ia temperatura sălii, scrutează adică adîncimea și continuitatea interesului asistenței. Formula a- doptată, destul de sui generis, strunită, promovează țelurile mai adinei țesute în rețeaua ei și care nu se reduc la simple confirmări ale unor adevăruri știute. Determinată de istorie, modelată direct de lupta, de orientarea dată de partid membrilor săi, autobiografia eroului e menită să autentifice contribuția clasei muncitoare, a mișcării revoluționare, a numai la revoluționarul de profesie, dar la omul Vidrăsan, la întregul său destin, împotriva condițiilor absolut potrivnice, ruinătoare pentru mulți, el și-a făcut, nu fără efort, un caracter solid și armonios. Devotat cauzei, el este capabil și de un devotament conjugal netulburat în senitătate, de o puritate statornică și imaculată, alimentată de o iubire fără tumult, dar și fără sfortare. Textul povestei de dragoste nu poate fi citit decît în contextul general-istoric. Resortul frumuseții, al armoniei sufletului său, e ascuns în lupta sa și a tovarășilor săi. Călirea s-a produs în focul încleștării sociale, șarja a fost pregătită de maestrul oțelar, partidul, în roman însă, ponderea acestor factori ar fi trebuit să se fixeze în raport cu finalitatea lor, cu „Povestea de dragoste”, adică tot ceea ce o explică, ce o hrănește, ai fi trebuit să i se subordoneze. Practic, însă, textul „Povestei de dragoste” pălește în contextul general-istoric. Și aceasta nu atît pentru că tema „erotică” ar li covârșită cantitativ de cea pur politică, cît din pricina estompării semnificației și mai ales a depanării în scene identice cu sine, a relațiilor dintre soți.

în economia romanului, textul corespunzător — povestea de dragoste propriu zisă — dispune de un spațiu restrîns și scena pe care se manifestă e oarecum izolată de teatrul principal. Filonul liric și cel epic nu se interferează suficient. Viața conjugală și cea politică a eroului se consumă paralel.

Cea mai mare parte din existența sa, Vidrăsan și-o petrece departe de soție. Remus Luca a urmărit însă stabilirea unei relații ascunde între ambele drumuri, sugerând adâncimea ecoului pe care de la distanță, femeia îl exercită în permanență asupra bărbatului. Țelul nu este însă în întregime atins. Pe ecranul sufletesc al lui Vidrăsan, Lina rămâne o umbră credincioasă, dar care nu suscită nici un dialog pasionant cu cealaltă umbră, a soțului. Nu se poate spune că nu e dotată cu un profil propriu. Dimpotrivă, e un personajiu pregnant, în discreția absolută a firii ei. Alături de soț, se proiectează delicat, cu o modestie care merge plină la ștergerea aparentă a personalității, căci ascunde fermitate de caracter, un echilibru câștigat în încleștarea nespectaculoasă, dar dură, cu mizeria, cu durerea separației periodice de soj și a pierderii copiilor. Ea are darul înțelegerii prompte a stărilor de spirit, a dificultăților cărora trebuie să le facă față Vidrăsan și așteaptă, cu o încredere desăvârșită clipa mărturisirii acestora și depășirea lor. Sensibilă, profund sentimentală, nu-și exteriorizează tumultul în gesturi eruptive. La o revedere, survenită după o lungă vreme, își îmbrățișează soțul, spunându-i doar o singură dată pe nume. Cu prilejul altei întâlniri, — una din cele mai bune scene ale povestirii — ea transmite Întreaga căldură numai din câteva mișcări imperceptibile, dintr-o clipire a ochilor, din potrivirea basmalei de sub care se revarsă părul, din mersul ei (cei doi nu aveau voie să-și vorbească): „Poate mă uitam eu prea insistent la ea că s-a întors ușor, drept spre mine și m-a văzut cum ședeam acolo, fumând. Am văzut cum i s-aprind ochii, ca de spaimă și se închid repede. Am clipit și eu repede, poate ca să-i fac semn, poate fiindcă mi-au dat lacrimile — nu mi-aduc aminte. S-a mai uitat odată la mine, pe sub gene, cum fac fețele oînd nu vor să se vadă, că le interesează o anumită persoană. A fost o privire iute, ascuțită. Și numai eu puteam înțelege privirea aceea. Atunci s-a

auzit trenul intrând în gară, cu un zgomot de fierărie, cutremurând pământul. îndată s-a stărnit mișcare și larmă... I-am mai văzut odată ochii, fulgerându-mă, cu spaimă parcă... M-am întors și m-am uitat la ea. Stătea tot acolo, rezemată cu mina de stîlp. Se uita la mine și surâdea trist. Eu mi-am înclinat ușor capul. Și trenul a pornit. Și ea a rămas acolo, în gară”. Vidrăsan însuși o caracterizează cel mai bine, ca pe o ființă care a renunțat la satisfacțiile firești, fără conștiința unui sacrificiu, a unei mutilări sufletești, fără resentimente și poate chiar fără nostalgii: „Avea felul ei discret și stăpinit de a se purta și niciodată nu și-a cerut dreptul ei de soție, să mă duc cu ea la cinema sau la teatru, sau să mergem cu copiii la plimbare, iar oînd se întâmplă — destul de rar — un astfel de eveniment, se bucura fără vorbe și-și arăta recunoștința în felul ei tăcut. Prietenele ei care vedeau cum trăiește, credeau că a devenit nepăsătoare, că a îmbătrânit înainte de vreme, și poate numai eu știam că nu e adevărat, și că Lina e neschimbată în inima ei”.

E lesne de priceput de ce chipul ei îl însoțește pe Vidrăsan în peregrinări, în închisoare, sau în momentele de apogeu ale luptei. Și totuși, ori de câte ori eplul se află față în față, nu resimțim emoția subliniată cu grijă în comentariu.

Identitatea comportării, previzibilitatea reacțiilor ei, monotonia delicată a scenelor, ne împiedică din păcate să apreciem povestea de dragoste ca pe o melodie în dezvoltare. Personajul nu poate, prin natura lui, oferi, — dacă nu o surpriză fundamentală, — măcar o nuanță nouă. Excelent într-o narațiune cu un mecanism vizibil dintr-o singură situație, sau ca personaj posibil într-un roman complex, cu condiția însă ca să fie pus în situații deosebite, Lina nu are cum să alimenteze exigența dramatică a unei biografii de luptător. Icoană a devotamentului, ea ridică o întrebare care, dacă depășește rama ei literară, e — credem — inevitabilă: cum se face că anii petrecuți Ungă un Vidrăsan, departe

de a o transforma într-o militantă, nu o apropie nici de tipul mamei gorkiene, nu-i aduc un spor de conștiință? Atitudinea ei, impunătoare în sine, are ca resort un atașament obscur, un simf al datoriei materne și casnice, dar atit. Desigur, se poate și aici invoca rațiunea artistului, având alături de el varietatea vieții înlinită în repertoriu. Cu toate că ne este destul de greu să admitem ca o iemeie trăind în preajma unui ilegalist ca Vidrăsan, suierind ea însăși privațiuni, ai cărei copii mor ca discipoli ai aceluiși steag, nu se întrebă niciodată asupra cauzelor destinului ei. Mai important este însă că Vidrăsan o acceptă ca atare. E verosimil ca un asemenea luptător să se împace cu o devoțiune oarbă? Dacă da, autorul comprehensiv al acestui tip de raporturi, trebuia să ne ofere o explicație, și astiel să-și afirme propriul său punct de vedere față de personajele sale. Oricum, viața conjugală a lui Vidrăsan, povestea de dragoste degajând doar un farmec blind, nu poate stîrni tensiunea implicată în suita de scurte întâlniri și nici să întrupeze modelul aspirațiilor din rîndurile tinerilor ascultători.

Observație fatală pentru soarta cărții? Nu. „Poveste de dragoste” mai deține o posibilitate, și încă majoră, care angajează, o dată cu tot ceea ce e mai bun în erou, parte din istoria însăși a luptei comunistilor. Poate că ceea ce n-a izbutit laolaltă cu soția, împlinește alături de tovarășii săi. În acțiune, în raporturile cu societatea, cu cei care muncesc și suferă în jurul său, alături de comuniști. Vidrăsan își manifestă resursele proprii experienței revoluționarului. Fără a îi un cumular de însușiri, Vidrăsan recomandă în propria-i persoană tipul activistului de nădejde, militant care știe să ducă la îndeplinire o sarcină și să răspundă pentru faptele sale (izbînzii ori eșecuri). Dotat cu inițiativă și cu știința organizării, un agitator însuflețeste oamenii și poate conduce mișcări nu de proporții, dar de răsunset totuși, precum greve locale, în

mod necesar, un comunist, și în special un comunist cu asemenea sarcini, se exprimă aproape complet în actele sale. Iar pentru ca aceste forme de cristalizare a caracterului să treacă din viață în artă, e nevoie ca ele să fie încărcate de patos, de patosul latent preferat de autor, cu înclinații spre tipurile reținute, spontan sau prin autoeducație (e cazul lui Vidrăsan care, inițial impulsiv, dobîndește stăpînirea de sine prin efort). De asemenea Împrejurările ca atare trebuie — evident — să intre într-un lanț de explozii. Remarcabil este tabloul grevei de la Bradu, reprezentînd una din cele mai concludente probe de vitejii ale eroului. Asistăm la o ciocnire de forțe reale, la o autentică încleștare de clasă. Manevrelor întreprinderii la care are loc greva, tentativelor de intimidare, încercărilor de corupție, de ademenire, agresivității, disprețului amestecat cu spaima specifică stăpînilor în derută, represiviunilor, li se opune o voință în fierbere, un simț de clasă precipitat în conștiință de clasă. Șuvoiul haotic, gata să fie indignat la un moment dat, sparge zăgăzul, se canalizează, spre a inunda cîmpul dușman. Victoria apare ca o etapă organică a luptei, și comunistii, în frunfe cu Vidrăsan, qa făuritorii ei direcți. Calitățile acestea, între care în primul rînd tenacitatea clarvăzătoare unită cu încrederea în forța și hotărîrea de luptă a clasei muncitoare, a minerilor și iorestierilor, — se valorifică treptat. Pasiunea luptătoare a lui Vidrăsan potențează pînă și momentele de „pauză”, umple intervalele moarte între acțiuni, timpii de suspensie, de cumpănă. îl urmărim noi înșine, cu interes, îl căutăm în locul conspirativ de unde călăuzește asaltul. Coliba izolată a pădurarului devine statul major în care comandantul febril nu are timpul sufletesc să savureze decorul silvestru. La tensiunea eroului, la flacăra sa, mijloacele concurente — evocare, reportaj „pe viu”, dialog laconic, redus la un schimb de replici monosilabic — se aprind, fluturîndu-și lumina :

„îndată s-aude sirena mugind peste vale. Până departe s-aude glasul ei de alarmă, înfiorându-l pe Vidrăsan, făcându-i mușchii toți să tremure ca de frig. O mișcare bruscă, un neastâmpăr ca o fierbere se simte printre oameni... Colonia, ce păruse pustie cu câteva minute în urmă, acum s-agită. S-aud strigăte care întreabă, cheamă, suduie, îndeamnă, voci ascuțite de femei, glasuri subțiri de copii, chemări firave de bătrâni”.

Sint de asemenea episoade furtunoase, cu consecințe adinei, care-și lasă amprenta în cititori. Așa, de exemplu, episoadele expuse cinematografic, din timpul primului război, ca și acelea tragice ale primei Comune maghiare. Există însă și întâmplări care se desfășoară monocord, într-o succesiune de ilustrări, de relatări ale unor capitole când de cronică, când de ziar al vremii. Vidrăsan, prezent în toate, recomandat ca un participant activ, indiferent de rolul său organizatoric, se comportă literar, uneori, ca un martor prea puțin expresiv al unor evenimente. Drama istorică, în absența patosului evocării, își pierde dramatismul, substanța inflamabilă care a aprins greva de la Bradu. Examenul de caracter dat în închisoare, pare convențional. Biruința lui Vidrăsan, sprijinit de tovarășii mai vechi în temniță, asupra ispitei resemnării, — formă de capitulare — este cucerită destul de lesne.

În numeroase episoade se făurește însă portretul unei epoci, al unui timp și al unui spațiu specific. Evocarea existenței cotidiene a unei regiuni în care se încrucișează elementul muncitoresc cu cel țărănesc, vechile relații sociale cu noile trăsături imprimare de dezvoltarea industrială, accentuarea exploatării capitaliste, prezintă, — o dată cu agravarea mizeriei, cu înmulțirea problemelor de viață, apăsând conștiințele, — efortul de ieșire la lumină a oprimaților. Intervenția istoriei, a evenimentelor, răscoalește — la capătul unei pregătiri ce nu se mai consumă mocnit, ca în cărțile anterioare ale lui Remus Luca, — energii în stare să se afirme. Specificul reacții-

lor Încete, ritmul lent al acumulărilor, e învins aici de o activitate mai febrilă, de o rlvă care, când e îndrumată și pe deplin convinsă de necesitatea și perspectivele unei bătălii, nu ezită să se rostească răspicat și chiar să se reverse. Dacă un Ion Cîndea — luptător, ca și Vidrăsan, în rîndurile primei Comune maghiare — dezarmează pentru un timp în fața obstacolelor, dezgustat de reformismul social-democrat; dacă un Kerekes — cuprins de setea de îmbogățire — abandonează chiar și veleitățile de luptător, în schimb muncitorii dela întreprinderile locale, sprijiniți de cei care intraseră în rîndurile partidului comunist și de elementele sindicaliste cinstite nu cedează, dimpotrivă, string rîndurile, își ridică frunțile și duc mai departe lupta. Împotriva renegaților dela conducerea sindicatelor și a șefilor social-democrați de dreapta, a interpușilor patronatului, evitînd capcana șovinismului întinsă de burghezie, exploatații romle și maghiari își apără revendicările pe care învață să le contureze și să le lărgească, să le Înțeleagă în sensul lor profund politic, se solidarizează peste interesele înguste, imediate. Saltul la conștiința de clasă este expresia unui proces, a unor frământări, a depășirii rezistențelor lăuntrice. E cazul muncitorilor dela Rămureni. Aceștia deslușesc motivele ce dictează fraternizarea cu greviștii din alte părți, în ciuda avantajelor ce li se oferă, în cazul spargerii acțiunii comune. Limpezirea și declanșarea inițiativei poartă sigiliul autenticității. Rezerva inițială, înclinația unora de a accepta beneficiile oferite și apoi edificarea, sînt consecințe ale unei înfruntări de opinii, reflectate replică cu replică, pe fețele închise, dure, ale muncitorilor, care mai păstrează undeva, o lumină. Se simte concentrarea, biruirea unui obstacol interior, și apoi destinderea însuflețită ce succede hotărîrii, din rumoarea surdă, dintr-o privire lulgerînd o unealtă a patronilor, dintr-un fugar ris batjocoritor. Chiar dacă personajele secundare ale romanului sînt numai pro-

lilate, ele animă, în scurta lor traiectorie, panoul unei epoci. Un panou în care iugum lui Vidrăsan constituie o mărturie semnificativă, valoroasă, din „dosarul” istoriei, nu numai un rechizitoriu, dar mai ales o pledoarie pentru forțele înaintate ale poporului.

MIHAIL PETROVEANU

DEMOSTENE BOTEZ: „Prin U.R.S.S.” (Ed. Tineretului, Colecția „în jurul lumii”, 1962) Scrisă la o înaltă tensiune artistică, cartea de călătorie a lui Demostene Botez inspirată de mărețele înfăptuiri ale Uniunii Sovietice atestă la fiecare pas prezența poetului. Autorul nu se mărginește la simple notații. La baza lucrării sale stă documentul, produs al unor investigații minuțioase, fiecare pagină constituie un adevărat poem.

Scriitorii noștri, din tot *msi* deseale călătorii prin U.R.S.S. vin încărcăți de o bogăție de impresii. Ele sînt „prea frumoase, prea mult o parte din viața unei mari familii în care ne găsim cu toți pentru a fi încuiate în sertar”, după cum se exprimă Demostene Botez la finele cărții sale. Rodul bogat al impresiilor, îl avem în lucrările apărute pînă acum.

Pînă în toamna lui 1960 Demostene Botez nu văzuse Țara Sovietelor. Imaginația sa de poet l-a apropiat însă mult de realitate, așa încît parte din lucruri nu îi erau deloc străine. Lecturile frecvente din clasicii ruși, din autorii sovietici i-au ajutat și ele să identifice — pe tot parcursul itinerariului său — a numite locuri sau persoane. Evident, a scris despre grandioasele realizări din U.R.S.S. e o treabă nespuse de grea. înfăptuirile de acolo reclamă numai pentru consemnarea lor sumară un condei înaripat. Dar mai e nevoie și de o substanțială documentare în variate domenii de activitate. Omul sovietic are o fizionomie complexă, și nu o poți arăta fără adinei sondaje psihologice.

Un prim merit al cărții este faptul că autorul a știut să aleagă din vastul

peisaj sovietic elementele esențiale capabile să-i comunice lectorului imaginea întregului. Iată pentru ce Demostene Botez a luat drept puncte de reper Universitatea Lomonosov, Kremlinul, Ermitajul, Metroul, Razlivul, Iasnaia Poieana, Țarskoe-Selo, casa lui Maiacovski, Uzina de rulmenți din Moscova etc. fiecare din aceste repere formînd cîte un capitol aparte asupra cărora se revine pe parcursul lecturii, cum ar fi paginile închinatăe lui Lenin, Tolstoi sau Pușkin Realizările întîlnite în Țara Sovietelor sînt privite sub toate aspectele și mai totdeauna autorul le descrie evolutiv, făcîndu-le adică istoricul. Uzina de rulmenți, de pildă, una din cele mai mari uzine din Europa este astfel înfățișată.

Ne bucură documentarea strict științifică a poetului. Sub o altă pană documentul s-ar fi restrîns poate la înșiruire de imagini și metafore. Demostene Botez adaugă comentariului liric o informare, ceea ce constituie, fără îndoială, o altă însușire a cărții sale.

Adesea ne este înfățișat prezentul în raport cu trecutul. „Noul în Moscova e atît de interesant și ademenitor încît trecutul cel mai autentic poate rămîne doar ca o distracție de maniac sau de colecționar” — notează autorul, (pag. 75). Ai în față, de pildă, imaginea minăstirii Novodevițki. Ieșind din acest lăcaș străvechi, îți este dat să vezi gîturile de girafă ale atîtor macarale! Sau, cînd e vorba de Dealul Vrăbiilor, azi Colina Lenin, după ce părăsești privilegiștea trecută a unui sat, privirea îți încremenește pe turnurile Universității Lomonosov, „un adevărat oraș al științei” (pag. 65) sau „colos de zidărie și beton” (pag. 67). În Leningrad, bulevardul Nevski-Prospekt, — „corespondent pe uscat” al fluviului Neva — era înțesat odinioară cu localuri de petrecere sau cu instituții financiare, unde exploatarea se afla la ea acasă. Dar tot pe vastul bulevard întîlnești casa lui Ciacovski, clădirea în care a locuit ultima oară Griboedov sau îți iese în cale

„cafeneaua unde s-a văzut Pușkin cu martorul său, Dantes, înainte de a se bate în duel" (pag. 153). De altfel, capitolul relativ la Pușkin, numeroasele pagini închinată lui Tolstoi formează împreună unul din filioanele cărții. Maxim Gorki îi prilejuiește autorului cuvinte de înaltă prețuire. Talentul de evocator al lui Demostene Botez se desfășoară aici în largul său. La Razliv, condeiul se înfioară înaintea „colibei" unde a locuit Lenin și ne impresionează profund.

Spre a da un relief cât mai viu expunerilor, Demostene Botez recurge frecvent la metoda comparației, punând așădică față în față impresiile pe care i le lasă realitatea din Uniunea Sovietică cu unele stări de lucruri fie din Parisul pe care îl cunoaște îndeaproape, fie cu întâmplări din trecutul patriei noastre. Cimitirul cu osemintele lui Cehov, Stanislavski, Gogol, Maiacovski, Levitan este un Pere-Lachaise al Moscovei. Sau referindu-se la mulțimea de biserici și minăstiri ridicate cu prilejul biruinței din 1812 împotriva lui Napoleon ni se amintesc fapte identice în legătură cu Ștefan cel Mare.

Materialul cărții, stufos, ar fi putut să rămână interesant chiar dacă se oprea numai la faza de documentare și informație. Dar entuziasmul înflăcărat al poetului Demostene Botez s-a făcut prezent, cum spuneam la început, îmbogățind o carte interesantă și utilă cu pagini artistice de preț.

PETRE PASCU

MIRON SCOROBETE: „MANUSCRIS"
Un elan retoric de o factură convingătoare, de o sonoritate totuși stăpînită, calmă, fluent fără abundență, econom fără crispă — aceasta pare să fie cea dintîi însușire distinctivă a poeziilor tânărului Miron Scorobete. Volumul „Manuscris" — apărut de curînd în aceeași colecție „Luceafărul" — care ne-a adus

pe rînd destule confirmări — produce în genere, o bună impresie. Majoritatea poeziilor sînt străbătute de o inspirație autentică egal susținută, uneori prea egal susținută.

Tînărul poet se exprimă exact, limpede și — de multe ori — plastic. El este un iubitor de clarități solare, izbutind nu o dată să realizeze în imagine această sete de delimitări și contururi precise, găsind în idealul comunist sursa de energie și lumină capabilă să dea vieții echilibru și perspectivă.

Setea de clarități, voința de a reda lucrurilor conturul exact, măsura lor reală, nemistificată — se reprezintă metaforic în imaginea răsăritului de soare: „Eu dau contur, culoare, mărime-adevărată / Despart ceea ce este de tot ceea ce nu-i / Acesta e copacul, aceasta-i umbra lui / Înalt e piscul, valea-pornire resemnată / Îngăduința nopții ajută — să dispară / Hotarul dintre lucruri, falsificînd pămîntul / Mai domolind mărțul, nimicul mai crescîndu-l / Eu mă împlînt în toate: crud adevăr de pară". Acest refuz al „relativizării", oroarea de confuzie, aspirația către o judecată dreaptă, făcută în spiritul adevărului — capătă în strofele citate o expresie hotărîtă, care urmează precis sensul lăuntric al gîndirii, la modul solemn-sentențios. Dezvoltând unele sugestii existente în poezia lui Nicolae Labiș, versurile lui Miron Scorobete celebrează ziua — focar al rațiunii limpezi și răspiccate — și se refuză spaimelor și neliștiții localizate în noapte. Metafora preferată a „răului" este noaptea, față de care tînărul poet (cu sufletul ca „un peisaj cu toate fețele în soare") își declară, insistent, oroarea. Războiul, pierderea echilibrului luminos al copilăriei — este văzut ca o intrare în noapte, într-un univers străin și ostil, într-un mediu refractar oricărui criteriu de puritate, în care copilul se simțea fără sprijin, ca suspendat în gol. Iată evocarea senzației produse de începutul războiului, senzație sumbră ca o cădere bruscă, ireală în noapte: „Cerul era jos, apele

erau înalte / Noi, în prund, în neștiința de-atunci, / Ne scâldam cu cerul și a-pele / Deodată: bubuitul acela nenatural! / Apele s-au furiașat în pământ / Cerul s-a ridicat speriat ca un stol / Noi am rămas fără sprijin, în gol".

Metafora nopții este reluată mai puțin pregnant decât în versurile citate și în poezia „Treceau trenurile”, altă memorare a senzațiilor foamei pe fondul vibrant al copilăriei: „Treceau trenurile foamei ca o sută de nopți de coșmar / Gările erau ore de spaimă în noapte / Nu mai venea, ora șapte / Cu crîmpeii de zori pe geamul bizar". Din această oroare — bine motivată psihologic, avînd rădăcini în universul copilăriei frustate de război și mizerie — izbucnește setea de claritate și imaginea zilei inundată de explozia luminii.

Scriind despre munca minerilor tînărului poet realizează o frumoasă odă a zilei; ziua este coborîtă în amurg în subteranele cărbunelui și readusă victorios în zori — lampa de carbid a lucrătorului miner reface — la un mod simbolic—echivalentul luminii solare; permanența luminii se asigură, acolo, în adîncuri prin munca oamenilor care devine astfel sursa producătoare de lumină: „în galerii, unde noaptea are duritatea stîncii / Acolo în flăcăriua lămpii a coborît zarea zilei / Și tumultul veșnic al muncii, în perforatoare / Și abia dimineața / Minerii, ieșind, aduc iarăși ziua cu ei / Atunci, firesc, cum aprinzi o țigară / Soarele ia foc din lămpile lor de carbid" (Schimbul de noapte). Tema obsedantă a poeziilor volumului Manuscris părăsește sfera abstracțiunilor, împletindu-se cu materia concretă a realității, cu temele activității creatoare, ale muncii socialiste. Înțelegem că leit-motivul luminii, capabilă să descopere adevărata măsură și conturul real al lucrurilor, are rădăcini, trecînd prin temperamentul poetului, în realitatea construcției socialiste, care favorizează o astfel de aspirație. Este un semn că tînărul poet se află pe un drum bun, chiar dacă se realizează deocamdată, în-

tr-un număr restrîns de poezii. Ar fi de dorit ca în viitor autorul volumului să-și exploreze temele mai în adîncime, cu mai multă îndrăzneală, cu mai mult patos dramatic. În versurile sale elanul patetic este strunit, și, uneori prea strunit. Autoarea prefeței, poeta Nină Casian (care distinge „elan" creator în unele poeme care nouă ni se par mai slabe, cum sînt „Brîu de aur" și „Unghiuri arhitectonice") atrage pe drept cuvînt atenția asupra unui exces de „măsură" cam prematur: „Salutăm desigur, lipsa din volum a extravaganței, a metaforei fără acoperire, dar nu putem să nu atragem atenția poetului asupra unui exces de circumspecție care-i poate frîna zborul".

Cînd acest „simț al măsurii" nu înăbușă inspirația adevărată, dar se manifestă totuși (câci nu e în genere, un defect...) îndrumînd-o să se cristalizeze în formulări sigure, de o densă sobrietate, rezultatele sînt foarte bune, cum e cazul poemului „Dimineața 1907", dramatică evocare a momentului reprimării răscoalelor.

Poemul (caracteristic și pentru reluarea motivului nopții, cu sugestiile sale de prăbușire, coșmaruri și moarte) ilustrează treapta de sus a posibilităților tînărului poet.

E limpede că talentul de a plasticiza ideii, de a comunica mesajul în formulări sobre.vibrante, s-ar valorifica deplin printr-o mai hotărîtă îndrumare a inspirației spre temele contemporaneității socialiste. Poeziile izbutite rezultînd din evocarea prezentului („Gravura", „Schimb de noapte", „Răsăritul de soare") confirmă afirmația. În viitor, poetul va ști desigur să renunțe la retorică neconcludentă („Te cîntă cu mine acei ce știu cuteza / ziditorii noului ev — de cînd visat și rîvnit!"... etc) și la platitudini. Avînd încă de realizat atîtea promisiuni, Miron Scorobete își afirmă talentul, ferm și lucid, capabil să exprime ideii.

L. RAICU

GRIGORE BEURAN: „OCHI ADÎNCI” (Editura pentru literatură). Preocuparea cea mai de seamă a scriitorului pare a fi aceea a prefacerilor care au loc în conștiință. Vancu, țăranul aflat pentru prima oară în viață în situația de a face un raport, oficializează de fapt în conștiință traversarea unei etape în evoluția sa („Lucrare științifică”). Sofia Tălianului, aprigă și bună de gură, impunând președintelui gospodăriei să cheme salvarea pentru a ridica o gravidă, pare să aibe conștiința unui om care își cunoaște bine drepturile câștigate și nu are de gând să renunțe la vreunul dintre ele, cu atât mai mult la dreptul de a se simți răspunzătoare pentru existența gospodăriei, dacă nu chiar pentru bunul mers al întregului sat („Sofia Tălianului”). Rafila, împietrită în năravurile de totdeauna, chiar în mijlocul celor mai tulburătoare schimbări, și Varvara Andreica cheltuindu-se generoasă pentru constituirea colectivei și consolidarea ei, par să prefigureze cele două ipostaze ale lui Anton Lupu („Ochi adinei”). Achim, șoferul care acceptă în camion un călător întârziat pe șosea, un doctor în drum spre dispensarul său, dovedește față de ucenicul adolescent, inutil bănuitor, o înțelegere superioară a complicațiilor existenței, o delicateță a inimii care știe să corecteze la timp un regulament neputincios să prevadă toate nuanțele întâmplării („Frământare”).

Petre Pop și soția sa, Sidoniă, hotărâți să-și abandoneze căsuța modestă, agonisită nu-i vorbă cu multă trudă, pentru a se muta în schimb într-un apartament modern, visat, ce-i drept, ani îndelungați, au conștiința limpede a schimbărilor inevitabile și dispoziția de mult educată pentru ale accepta („Apartamentul”). Mecanicul care după o istovitoare călătorie de 36 de ore pe locomotivă acceptă să pornească în altă cursă numai pentru a asigura orașului plinea necesară, se dovedește înzestrat cu o conștiință capabilă mereu să se supună încercărilor pentru a se înnobila mereu („Prețul pâinii”). Iată-1, în fine, pe Ni-

colae Dobrin, învățătorul, aflindu-și pe cărările însângerate ale războiului prilejul de a se clarifica, de a descifra în lume un rost și lui însuși un țel („între două lumi”).

Schițele nu sînt lipsite de observație, unele note satirice sună foarte autentic, sensibilitatea autorului pentru lumea prezentului e evidentă, priceperea de a-și alege subiectele care îi convin este un semn de maturitate. De ce totuși schițele acestea lasă impresia unei prea mici ambiții scriitoricești ?

Trebuie să observăm mai întii că multe dintre temele acestor schițe din viața satului, au mai fost abordate. Fie-rește, nu există teme care să nu poată fi reluate. Dar cînd un scriitor, care pare atît de înzestrat să înțeleagă și să interpreteze ceea ce e nou într-un fenomen social, de amploarea aceluia pe care îl trăim, găsește util să întrunească între coperti teme atît de des abordate, el pare de fapt că renunță prea lesne la adevăratele sale posibilități, la propria sa devenire.

Remarcăm apoi că aproape în toate schitele pomenite, conflictul sau lipsește sau e cu totul neînsemnat; și este firește, neînsemnat, de îndată ce își poate afla o rezolvare atît de imediată și mai ales atît de definitivă. Țăranul care se străduiește să compună un raport, nu are a se război decît cu sine însuși și toată victoria stă în definitiv în hotărârea de a ridica un toc care pare foarte greu numai atît timp cît nu e folosit. Conflictul dintre Sofia Tălianului și președinte e numai aparent; între ei nu există, de fapt, o deosebire de vederi, ci una de temperament. în „*Ochi adinei*”, momentul de oficializare al conflictului coincide aproape cu momentul aplanării lui. În „Nu e cazul”, nu avem propriu zis un conflict, ci o incurcătură. Ca și în „Frământare”, conflictul nici nu apucă să se înfiripe pentru motivul admirabil că „nu e cazul” să se declare. în „Apartamentul” conflictul are aparența abstractă a unei dispute sentimentale cu trecutul. Evident, nu se poate pretinde

unei schițe de câteva pagini, conflictul complicat al unei epopei. Dar aici nu e vorba, oa să zicem așa, de arhitectura conflictului, cât de pregnantă lui. Cînd la capătul volumului, în povestirea mai întinsă, intitulată „*între două lumi*”, îl descoperim pe Grigore Beuran capabil să construiască un conflict autentic, impresia că scriitorul ar fi putut să dea mai mult, se confirmă.

Dar poate că nicăieri nu putem descifra mai bine înclinația aceasta de a ceda unui impuls superficial, ca în structura unora dintre personajele sale. Așa de pildă multe dintre personajele feminine sînt atît de asemănătoare încît fiecare schiță s-ar părea că reproduce, în altă situație și sub alt nume, același tip de femeie: aprigă, bună de gură, stăpînindu-și bărbatul, sau în ori ce caz dovedindu-i-se superioară prin temperament. Sofia Talianului, Rafila, Varvara, Veta și fetele ei, Catrina, Sidonia, madam Stoica — toate, evident sînt surori bune, am zice chiar surori gemene. Desigur, sînt scriitori care din cine știe ce năzuință de perfecționare sau de economie artistică, reiau într-o operă amplă, într-un fel sau altul, un anume tip, pentru ca să-l plaseze într-o situație inedită și să descopere, odată ou o altă dimensiune psihologică, o altă lume. Dar reproducerea la scară mică a aceluiași tip, fără un plus apreciabil de artă, lasă inevitabil o impresie de inspirație sărăcăcioasă. Scriitorul pare a fi obosit înainte de a fi pornit temeinic la drum.

Pentru a trezi în el gustul literaturii mari, al marilor realizări, ar trebui poate să-și spună că în literatură e nevoie de îndrăzneală, mereu și mereu de îndrăzneală. Nu e o condiție directă a originalității, dar e un fel de a o ispiti. Și n-am îndrăzni să oferim această sugestie, dacă n-am fi adînc încredințați de talentul lui Grigore Beuran.

ALEXANDRU SEVER

PIONIERII ROMANULUI ROMÎNESC (Ed. pentru literatură, 1962). Prefața semnată de Șt. Cazimir la volumul antologic „Pionierii romanului românesc” (cuprînzînd fragmente din încercările primilor noștri romancieri) se deschide cu următorul citat binecunoscut, care explică în parte și titlul dat culegerii: „...nu se cuvine un respect plin de recunoștință curajosului pionier care a abătut pădurile sălbatice și a pregătit pămîntul pentru holdele viitorului?” (V. Alecsandri, *Constantin Negruzzi*). în cazul de față, pionierii sînt mai mulți, eșalonați pe o distanță de 14 ani, între 1850 și 1863: Ion Ghica, Mihail Kogălniceanu, Alexandru Pelimon, V. A. Urechîă, Alexandru Cantacuzin, Dimitrie Bolintineanu, Pantazi Ghica, Constantin D. Aricescu, Ioan M. Bujoreanu și George Barozzi. N-au fost incluși în antologie, deși opera lor aparține intervalului amintit, C. Boerescu, Ion Dumitreșu și Doamna L., semnătură sub care a apărut romanul *Omul muntelui*. Fiind primii în cadrul genului, se înțelege de la sine că fiecare dintre ei a apucat să fie primul într-o direcție anume. Astfel, de la Ion Ghica au rămas primele ciorne fragmentare de roman în manuscris, Mihail Kogălniceanu e primul autor al unui fragment tipărit, Alexandru Pelimon e primul autor al unui roman românesc complet, V. A. Urechîă, primul autor al unui roman istoric etc. Dar asupra acestei probleme vom mai reveni.

Stabilind un paralelism strîns cu situația din celelalte genuri literare, autorul prefeței crede a putea susține că, așa cum Eminescu în poezie sau Caragiale în teatru sînt continuatorii străduințelor unor merituoși înaintași, înălțate prin geniul lor pe treapta universalității, tot astfel la temelia izbînzilor de mai tîrziu ale romanului nostru stau încercările amintite și altele care le-au urmat. Cărei opere împlinite i-au premers însă toate aceste încercări și care romancier român meritînd acest nume poate fi socotit primul beneficiar și totodată promovatorul tendințelor afirmate înaintea sa? Din felul cum e întocmită antologia, care-l exclude pe

Filimon și închide lista autorilor îndată ce ajunge în anul tipăririi *Ciocoilor*, s-ar putea înțelege că pionierii romanului românesc sînt nemijlocit pionierii primului roman memorabil al literaturii noastre. Bineînțeles, o astfel de presupunere nu corespunde realității. Romane sau simple tentative de roman apărute abia cu câțiva ani înainte sau scrise în chiar vremea cînd Filimon își concepea opera nu aveau cum rîvni la rolul de inspiratoare a acesteia. Cu atît mai mult cu cît, prin formulele încercate, multe din aceste scrieri nu au nimic comun cu formula *Ciocoilor*. Exemplul cel mai concludent ni-l oferă romanele lui Bolintineanu ilustrînd genul sentimental-romantic, cu totul străin structurii pămîntescului și pămînteanului Păturică. Pe de altă parte, în ciuda apariției acestei remarcabile opere, copilăria romanului nostru se va prelungi încă decenii de-a rîndul — fapt pe care antologia de față nu-l mai reflectă.

Dar poate că autorul antologiei s-a gîndit la opere și scriitori iviți mult mai tîrziu, într-o perioadă cînd însuși Duiliu Zamfirescu sau Slavici începeau a fi socotiți ca vrednici înaintași, iar operele lui Filimon și Bolintineanu, ca vestigii norocoase ale preistoriei romanului nostru. Se înțelege însă că, într-o atare perspectivă, încercările cu desăvîrșire ignorate ale unor literatori ca Aricescu, Baronzi, Bujoreanu, Boerescu, V. A. Urechia, Pantazi Ghica și alții n-aveau cum reprezenta o tradiție vie, trează a genului, nici cel puțin în măsura în care mai sus citatul Baronzi, prin versurile lui, a putut sugera unui poem eminescian tonalitatea cavernoasă.

Greșim totuși. Caragiale n-a ignorat, pare-se, chiar de tot unele din încercările acestea, dar evocarea rolului pe care-l îndeplinesc ele în opera sa nu e în măsură să le situeze într-o lumină tocmai favorabilă. Deschidem prezenta culegere la p. 90 și citim : „Vasile își simți genunchii slăbindu-i de tot și se văzu nevoit a se ilăsa jos. O paliditate grozavă ise-tniinsese asupra frunzei acesteia fragede, care d-abia luase un locușor în una din ramurile cele

mai nefericite d-ale arborului omenirii ; ochii cei roși ar fi avut nevoie de lacrimi, dar, vai ! el de mult nu putea plînge... nu se simțea mai mult nici pre sine, nu mai putea nici cugeta... totul era abis în juru-i ; sufletul său zăcea în delir

^r
grozav, mut de disperanță." Și tot astfel, la p. 316 : „Figura Marianeii era palidă și diafană ; o nuanță vînată se întrevedea prin acea transparență ; cerul uneori se reflectă pe fața celor ce vor fi în curînd chemați la dînsul !" E greu de presupus că asemenea cugetări patetice — flori ale ridicolului — i-au putut scăpa celui care în exercițiile parodistice de la „Moftul român” și chiar în teatrul ori în schițele sale a așezat la loc de frunte zeflemisirea ravagiilor foiletonismului.

Atitudinea lucidă a lui Caragiale — în atîtea direcții salutară — lămurește, credem, fără echivoc misterul clandestinității în care au fost ținute vreme de aproape un secol cele mai multe dintre producțiile acestea. Satisfăcînd din în ce mai mult o formulă comercială, ca urmare a înmulțirii posibilităților de colportaj, astfel de romane puteau cel mult contribui, ceea ce au și făcut, la discreditarea genului, identificat în conștiința multor contemporani cu industria literară, și nu la stimularea lui. Așa se face că spre sfîrșitul veacului trecut și la începutul celui al nostru, romanul *literar* românesc a trebuit să fie redescoperit sau mai bine zis recreat, lucru devenit cu puțință datorită pe de o parte afirmării romanului realist-critic în diferitele literaturi europene, pe de altă parte, maturizării prozei românești de observație, de la memorialistică pînă la schiță și nuvelă, de la *Istoria unei plăcinte*, evocare anecdotică a năravurilor fanariote, pînă la *Budulea Taichii*, istorie și ea — pe un plan mult mai complex — a înălțării prin sirguință. De la aceasta din urmă pînă la *Mara* nu mai era decît un pas, pe care scriitorul l-a și făcut, fără ca pentru aceasta să fie nevoit să înceapă lectura romanelor ardelenale ale vremii : *Ranele națiunii* de Iosif Vulcan și tot de același *Sclavul amorului* și *Fata popei* sau romanul lui Th. Alexi, *Babeta*

sau *Crimele unei femei*. De altfel, chiar proporțiile — nedepășind volumul unei nuvele mai dezvoltate — ale unor romane ca *Mara*, *Viața la țară*, *Tănase Scatiu* și celelalte, indică o ucenicie îndelungată la școala nuvelei, după care, prin exerciții repetate de zbor, s-a ajuns în literatura noastră și la ampla desfășurare epică.

Urmează de aici oare că evocarea bătrinelor eforturi de a întemeia romanul românesc este de prisos? Nicidecum. Istoriei literare i se deschide în față, cu acest prilej, un foarte interesant câmp de cercetare. Ea va avea să examineze condițiile grele, cu totul neprielnice în care s-au desfășurat aceste încercări, cele mai multe eșuate. Romanul european trecea tocmai în acea vreme printr-un adânc proces de transformare, cu biruitori și sacrificai. Romanul de peripeții interminabile, cel sentimental-liric și cel tenebros, în ciuda marilor rețete pe care le înregistra, se vor perima grabnic, ieșind din câmpul literaturii, iar locul li-l va lua romanul de observație realistă și de atitudine critică, social, psihologic, de moravuri etc. Dintre scriitorii noștri, Filimon singur intuise, și reușise să illustreze aceasta, că între Balzac și Eugene Sue, viitorul e de parte celui dintii. Într-o perioadă când confrății săi urzeau inconsistente mistere, Filimon construiește solide tipuri care se țin minte, chiar dacă în privința intrigii nici romanul său nu e într-un torul scutit de binefacerile foiletonismului. De altfel, *Ciocolii* ne oferă chiar cheia și e așa-zicând etalonul de apreciere al celorlalte romane din epocă. Prefața lui Șt. Cazimir, mai mult descriptivă, iar în partea a doua, transformată de-a dreptul într-un fel de inventar de spicuri ilustrative, fără vreo legătură cu esența și valoarea operelor, nu ierarhizează suficient meritele, dimpotrivă, înclină spre o nedorită egalizare. E semnificativ astfel că referirile la romanul lui Filimon lipsesc aproape cu totul, ca și raportările mai substanțiale la creațiile remarcabile ale prozei literare din epocă. Autorul prefeței mai că nu se extaziază în fața producțiilor puerile ale poligrafului V. A.

Urechia, notînd cu totul în treacăt faptul că primul roman al acestuia *Logofătul Baptiste Veleli* se inspiră — neputincios — din nuvela istorică a lui C. Negruzzi, iar al doilea, *Coliba Măriucăi* are, în privința tratării temei, în *Istoria unui galbîn* un model și un predecesor zdrobitor.

După lectura fragmentelor de roman din volum cititorul se simte ispitit să stabilească singur unele comparații, să fixeze o seamă de particularități. Confruntarea acestora cu opiniile prefațatorului i-ar fi fost desigur de cel mai mare ajutor. Din păcate, studiul introductiv nu oferă prilejul unor astfel de verificări, în urma cărora se putea, bunăoară, conchide cu mai multă certitudine că, dintre autorii de „mistere”, Ioan M. Bujoreanu pare a fi cel mai înzestrat și că, dacă moda acestora nu l-ar fi cîștigat, literatura română ar fi numărat un romancier mai puțin, dar ar fi avut poate un mai consecvent pictor al mediului mic-burghez bucureștean și al mahalalei cu pretenții; în fine, că autorii multor încercări de roman (printre care I. Ghica, Kogălniceanu și Pantazi Ghica) știu să creioneze admirabile fiziologii, impresii și tablouri de epocă, pamflete etc., scriind adică ceea ce ei înșiși și alții la noi au mai scris și vor mai scrie, dar nu romane. Încă o dată, raportarea la romanul lui Filimon se impunea să fie făcută, ca una din modalitățile de a pune în lumină problemele specifice ale genului, precum și greutățile de un soi nou ce trebuiau învinse.

Un alt reproș ce am avea de adus studiului introductiv și modului cum a fost întocmită antologia privește limitele în timp prea înguste între care vede autorul evoluînd pe acești „pionieri” ai romanului nostru. Așa cum am mai arătat, nu vedem nici o justificare în privința fixării anului 1863/1864 ca limită de sus pentru perioada începuturilor romanului la noi. Dimpotrivă, motive atât metodologice cît și de ordin practic impuneau desființarea acestei bariere arbitrare. Cum antologii de acest fel nu se întreprind prea des, anevoie se poate sconta apariția unui

nou volum care să îmbrățișeze perioada de tatonări imediat următoare, să zicem, dintre 1864 și 1890. E cazul să regretăm absența din volum mai ales a trei autori, cu minime șanse de a fi reeditați în volume aparte, deși numele lor poate fi adesea întâlnit: Grigore Grandea (*Fulga sau ideal si real*, 1872; *Vlășia sau ciocoi noi*, 1877; N. D. Popescu, cel evocat printre lecturile din copilărie ale lui M. Sadoveanu (*Junețea lui Mihai Bravu*, 1872; *Maria Putoianca*, 1874, precum și numeroasele vieți ro-nanțate de haiduci), și un scriitor de peste Carpați, Iosif Vulcan (*Ranele națiunii*, 1876 etc.). în mod nejustificat au fost excluși din antologie cei trei autori amintiți la începutul acestor rânduri, deși scrierile cu pricina au apărut printre cele dintii, între 1855 și 1857. în fond antologia de față are mai presus de toate un interes documentar și abia în al doilea rând unul de recuperare și valorificare literară. Absența lui Hasdeu (*Ursita*, 1864) nu poate fi justificată decât dacă ne gândim că scriitorul are, ca și Filimon și Bolintineanu (din care se dau totuși fragmente) și alte posibilități de a ajunge pînă la noi.

Bineînțeles, luarea în considerare a unui număr mai mare de autori și de scrieri i-ar fi permis prefațatorului să atace mai multe și mai specifice probleme de istorie literară și să verifice în timp valabilitatea unor concluzii. Referiri mai bogate la domeniile și temele abordate, la liniile de roman existente în epo-

că (picaresc, sentimental-romantic, de mistere, de moravuri, istoric, haiducesc, biografie romanțată etc.), la tiparele străine folosite, urmărindu-se modul cum au fost adaptate la specificul societății românești și la sarcinile momentului istoric, ar fi dat prefeței lui Șt. Cazimir, nu lipsită de însușiri, un mai accentuat caracter de cercetare literară. Cînd în critica romînească dispunem de un studiu atît de captivant ca *Numele proprii în opera comică a lui Caragiale* de G. Ibrăileanu, nu se poate să-ți scape prilejul de a trage concluziile corespunzătoare din faptul că societatea Bucureștilor — dacă e să-i credem pe primii noștri autori de romane — purta nume de felul acestora, artificiale și abstracte: Antistela Silvani, Amlet, Telma (tustrei ardeleni), Liviu Danibal, Pascal Torian, Ferat, Titu Locrin, Tetin, Gogman, Mirinescu, Turanov (ofițer), Lobodă, Misticescu, Gogo Terez, Șer, Zoe Șeni, Serescu, Bar, Stelo, Silvio, Fernescu etc. etc., în timp ce romancierii respectivi se numeau foarte autohton Pantazi Ghica, Vasile Alexandrescu-Urechiă, Constantin Aricescu, Dimitrie Bolintineanu, Ioan M. Bujoreanu, singur Baronzi sunînd ceva mai exotic. Cum era de așteptat, eroii lui Filimon fac și de astă dată excepție. Prea ieșiseră ca turnați din instinctul și priceperea fostului funcționar la Arhive, pentru ca tocmai numele să-i desmintă!

CORNEL REGMAN

- din țară -

SECOLUL 20, nr. 8-9/1962. Urmărind să orienteze în chip multilateral publicul românesc dornic să cunoască fenomenul literar din străinătate, revista Secolul 20 acordă un loc de seamă, așa cum e și firesc, direcției realiste, manifeste în literatura mondială contemporană sub o diversitate de aspecte care dezvăluie toate, uneori cu mai multă alături cu mai puțină claritate — vitalitatea și rodnicia neîntreruptă a acestei direcții literare fundamentale. Inițiativa de a publica în întregime Cona-cul, una din capodoperile literaturii americane, trebuie salutată, între altele și pentru că ne oferă încă o dată posibilitatea de a constata caracterul nemuritor — niciodată învechit, demodat, — al realismului în literatură, fertilitatea inspirației realiste și a preocupării sociale într-o zonă în care această direcție și această preocupare s-au izbit de atâtea dificultăți, avînd de înfruntat o masivă reacțiune din partea ideologiei burgheze dominante, a curenților și tendințelor decadente de tot felul. A devenit încă o dată evident că marea creație nu poate fi altfel decît realită în esența sa, că metoda realistă trebuie să rămînă la temelie oricărui încercări înnoitoare, cîtă vreme acestea urmăresc o adîncire a cunoașterii omului și societății, lărgirea posibilităților de expresie, perfecționarea continuă a tehnicii literare.

Cea mai concludentă verificare a durabilității metodei realiste, a puterii sale de cuprindere și înnoire o oferă desigur realismul socialist și — în pri-

mul rînd — opera scriitorilor sovietici contemporani, de aceea este firesc ca revista Secolul 20 să acorde o atenție deosebită traducerii în romînește a celor mai semnificative apariții literare sovietice din ultima vreme. Această preocupare s-a făcut vădită prin publicarea unor nuvele sovietice remarcabile, cum ar fi de pildă: „La lumina zilei” de Em. Kazakievici, a unor lucrări aparținînd celor mai talentați poeți sovietici din tînăra generație. Credem că, în acest sens revista are încă de făcut eforturi serioase pentru a pune la îndemîna publicului românesc un material critic și beletristic mai bogat și — poate — mai reprezentativ.

O bună nuvelă sovietică a apărut în nr. 8 al revistei, în versiunea romînească semnată de Ștefana Velisar Teodoreanu și Valentina Basarab — e vorba de nuvela „Alionka” a cunoscutului prozator sovietic Serghei Antonov.

Nuvela lui Antonov este caracteristică pentru tendințele ce se fac simțite în proza sovietică actuală, și în special pentru acel larg suflu de umanitate deplină și generoasă care însoțește direcțiile înnoitoare ale literaturii sovietice. Nuvela e străbătută de un lirism veritabil care conține ceva din poezia însăși a înaintării spre comunism. Înaintarea aceasta victorioasă constituie de altfel și simbolul unei narațiuni conduse cu siguranță de către scriitor. Un grup de oameni sovietici dintre cei mai diferiți ca profesie, vîrstă, temperament, nivel de conștiință — acesta este

eroul colectiv al nuvelei lui Serghei Antonov. Fiecare se destăinuie, își face un fel de autobiografie în fața celorlalți, fiecare spune cuvinte semnificative din totalitatea cărora se desprinde mesajul nuvelei, o robustă încredere în viață și bucuria de a trăi în epoca de construcție a comunismului, de a participa la această construcție.

Figura eroinei — Alionka, o fetiță de 8—9 ani, situată de autor în centrul tabloului, iradiază mare parte din farmecul care însoțește nuvela pe tot parcursul și constituie una din imaginile cele mai frumoase ale copilăriei din cite am întâlnit în literatura contemporană, ale unei copilării fericite, miraculoase.

Literatura sovietică contemporană este reprezentată în paginile revistei și printr-un fragment din romanul umoristic „Jenia — minunea secolului XX” aparținând scriitoarei Tatiana Esenina (de profesiune ziaristă, autoarea romanului și-a făcut debutul literar chiar în acest an, în revista „Novii Mir”). Romanul este conceput în spiritul literaturii lui Ilf și Petrov. Universul fantastic în care ne introduce scriitoarea stimulează efectele satirei. În capitolul introductiv intitulat „Simțul umorului” se face de altfel un comentariu fantastic pe marginea funcției sociale a râsului. Prin intermediul unei fabule spirituale a cărei acțiune se petrece în vremuri ancestrale, pe vremea când maimuța nu apucase încă să coboare din copac și să devină om, asistăm la geneza însăși a râsului, la primele dificultăți și rezistențe pe care râsul le-a avut de înfruntat în univers. Râsul — deducem din această fabulă — are o funcție eminentemente constructivă, „maimuța îndemnatică” râde de „maimuța neîndemnatică”, iar aceasta din urmă foarte contrariată încearcă atunci să convingă pe toată lumea „că acolo unde se înfăptuiesc treburi serioase râsul este deplasat”. Oamenii — vrea să spună Tatiana Esenina — se trag din prima maimuță, aceea cu simțul umo-

rului... Ce s-a întâmplat însă cu cea de a doua maimuță, refractară la spirit? „Se spune că această maimuță nici până astăzi nu s-a transformat în om”.

Jenia — „minunea secolului 20” — este un „om chimic”, un individ construit pe cale artificială, creație a veterinarului Serghei Vasilievici Samirkov. El întruchipează calitățile omului viitorului, incompatibilitatea organică față de lumea veche. Privite sub un unghi satiric, aventurile eroului care-l situează față în față cu reprezentanții vechii mentalități, subliniază mesajul înnoitor al romanului, sensul său moral, funcția purificatoare, constructivă a râsului ca expresie a libertății și plenitudinii.

În seria textelor de valoare remarcabilă traduse din literatura occidentală și publicate în „Secolul 20” se înscrie fără îndoială nuvela marelui scriitor și dramaturg elvețian F. Diirrenmatt, „Pana de automobil” (în rom. de Radu Lupan).

Este o subtilă și foarte lucidă desvăluire a degradării raporturilor umane în societatea burgheză, a imoralității, minciunii și josniciei care domină curent în lumea burgheză. Scriitorul procedează cu multă pătrundere și inteligență atunci când este vorba de a supune radiografiei morale vicii dintre cele mai tipice ascunse sub forme obișnuite.

Romanul „Conacul” — al marelui scriitor american William Faulkner — va fi publicat integral de revista „Secolul 20”. În numerele 8-9, apar partea întâia și a doua (versiunea românească este semnată de Fănuș Neagu și Aurora Lucand).

Se pare că acest roman este o culme în creația lui Falkner, marcind — în limitele acestei creații — zona cea mai înaintată a realismului critic. „Conacul” reprezintă ultima parte dintr-o trilogie care aduce în literatură imaginea zguduitoare a sudului american. Criti-

cui John Lawson — din al cărui studiu consacrat marelui scriitor, revista publică un fragment referitor la această trilogie — consideră că romanul „Conacul” constituie „culmea întregii creații a lui Faulkner”.

„Ea constituie — arată în continuare criticul — expresia cea mai matură a concepțiilor autorului asupra destinului omului și ale lumii întregi”.

Cu un realism sumbru și o autenticitate adesea halucinantă, Faulkner înfățișează lupta omului cu un destin potrivnic, uriașa putere de rezistență a omului în bătălia inegală cu un destin crud în care recunoaștem chiar de la început forța oarbă, vrăjmașă, nemiloasă a exploatarei și nedreptății. Primele capitole concentrează în paginile lot tragedia acestei înfruntări sălbatice. Mink Snopes, un fermier sărac îl ucide pe opresorul său care încălcă, în raporturile de clasă, chiar cele mai elementare norme ale omeniei. Răzbunarea sa este calmă și justificată, cu toate acestea el este întemnițat și petrece în închisoare patruzeci de ani. În vremea aceasta lumea a cunoscut schimbări mari; Mink, bătrîn și năucit de priverile unei lumi pe care n-o recunoaște, rămîne neînduplecat în convingerea că n-a greșit, că a făcut bine ce a făcut și la fel va fi și de-aici înainte. „Prin urmare, am șazece și trei de ani. Se gîndea liniștit. Dreptate n-am cerut niciodată. Am vrut numai să fie lucrurile cinstite și atît. Asta-i tot: nimic să nu-l ajute, dar nimic să nu meargă împotriva lui. Asta e tot ce-și dorea, și acum așa trebuia să se întîmple”. În această îndărătnicie a eroului său, deși se referă la realități tenebroase și parcă de nezdruncinat și cu toate că nu se dă înlături de la nimic atunci cînd e vorba să prezinte în culorile cele mai sumbre tragedia omului apăsător de un destin crud — în această magnifică îndărătnicie cu care omul înfruntă o soartă neîndurătoare Faulkner face să străbătă accentele unui paradoxal triumf.

Revista publică de asemeni cîteva

mărturii ale regretatului scriitor american.

În cadrul rubricii „Sinteze și profiluri” acad. Tudor Vianu semnează un concentrat și substanțial articol: „Conceptul de literatură universală”, din care desprindem: „Universalitatea interesului literar este unul din fenomenele cele mai caracteristice ale epocii noastre, acela care manifestă solidaritatea conștiinței de cultură a întregii omeniri...”. Aceleiași teme îi este consacrat în nr. 9 un articol de Julius Dolansky.

Mihai Novicov publică articolul „Vera Panova și „Romanul sentimental”. Articolul e interesant, dar unele paragrafe nu fac însă decît să dezvolte idei deja tratate de autor în prefața la romanul Verei Panova. Sînt sugestive considerațiile criticului asupra raporturilor dintre generații — care constituie, cum se știe, una din temele romanului discutat. Aceeași rubrică ne satisface o explicabilă curiozitate reproducînd „dubla-autobiografie a scriitorilor sovietici I. IU și E. Petrov” (datată 25 iulie 1929).

Tamara Gane semnează articolul „Erosul deștelenirii pămînturilor” în care sînt analizate unele creații recente ale scriitorilor sovietici. În același număr — un articol despre Jacques Prevert (de Irina Mavrodin) și cîteva poeme de Prevert în romînește de Gellu Naum.

Veronica Porumbacu semnează un documentat articol („Lirica nordică”) menit să familiarizeze pe cititor cu poezia cu totul remarcabilă a țărilor scandinave. A. E. Baconski consacră un scurt articol — limpede și pătrunzător — poetului suedez Artur Lundkvist (recent laureat al Premiului Lenin). Cîteva din poemele lui Lundkvist apar în versiunea romînească semnată de A. E. Baconski și Petre Stoica.

La rubrica „Imaginea prezentului în lume” sînt publicate cîteva însemnări pe marginea fenomenului literar de peste hotare. Ar fi de dorit ca această rubrică, precum și aceea intitulată „Erosuri romînești” să fie mai cuprinzătoare.

toare, de o mai mare diversitate, cu un caracter informativ mai pronunțat. Surprinde absența intervențiilor polemice. Ar fi foarte nimerit ca revista să acorde o mai mare atenție dezbaterii în spirit critic a tendințelor literaturii occidentale.

Revista „Secolul XX” și-ar spori simțitor ponderea în viața noastră literară dacă ar publica articole sintetice asupra principalelor direcții de dezvoltare ale literaturii universale contemporane, studii asupra căilor și formelor specifice ale dezvoltării realismului în cadrul diverselor literaturi naționale, mici monografii asupra celor mai de seamă reprezentanți ai literaturii mondiale în epoca noastră. Există teme care constituie obiectul unei polemici internaționale — și ar fi cât se poate de nimerit dacă revista ar lua inițiativa să publice cu oarecare consecvență articole semnate de critici români referitoare la temele supuse controversei. Revista nu acordă destulă atenție uneia din sarcinile sale permanente, aceea de a analiza competent și combativ procesul de disoluție a literaturii și artei burgheze din zilele noastre, formele contemporane ale decadentismului. În genere s-ar impune ca revista noastră de literatură universală să urmărească un plan mai riguros de activitate, să evite — în ce privește materialele originale sau traduse — arbitrariul, întâmplarea.

Socotim de asemenea că „Secolul 20” va trebui pe viitor să lărgască posibilitățile de comunicare a literaturii noastre cu literatura celorlalte țări socialiste, și în primul rând cu literatura sovietică. N-ar fi oare binevenită o serie de articole care să sintetizeze experiența literaturilor socialiste, astfel încât să se poată desprinde anumite concluzii de acut interes pentru propria noastră literatură? Rezolvarea mai operativă a acestei sarcini ar ridica la un nivel mai înalt activitatea revistei și ar spori autoritatea — deja câștigată și statornică — de care se bucură.

L. R.

— de peste hotare —

„ZNAMIA” nr. 11/1962 Noul roman al lui Boris Polevoi, pe care-l publică revista, este intitulat „Pe malul sălbatec”. Prima parte a apărut în cele două numere precedente, iar silrșitul este anunțat în numărul din decembrie. Locul principal al acțiunii este șantierul de construcție al unei mari hidrocentrale siberiene, în jurul căreia, concomitent, se ridică în taiga un oraș modern: e una din multele imagini ale dezvoltării industriale a Siberiei, prevăzută de septenal. Romantismul pionieratului învăluie viața pe astfel de șantiere. Puțini dintre constructori au avut parte de o viață stabilă în orașe amenajate. Ei n-au trăit decât pe șantiere, în barăci sau căsuțe provizorii, iar când construcția se apropia de sfârșit și viața începea să intre pe făgașul ei obișnuit, pe ei îi aștepta valiza, un nou drum, spre un alt șantier, unde totul începea din nou. Fiodor Litvinov, șeful șantierului, a debutat ca inginer pe Dnieprostroï, după război, la refacerea hidrocentralei distruse, apoi a venit aici, pe malul riului Obi, în Siberia, s-o 'ia de la capăt. Și alții la fel.' Ca pe ori ce șantier vast, apar și aici mereu probleme tehnice complexe, greutăți în problema creării unor condiții de muncă și de trai corespunzătoare și multe altele. Colectivul este mare și, firește, pestriț; s-au adunat aici, ca de obicei, oameni buni și răi, tari și slabi, oameni cinstiți care și iubesc munca și alții — „Negativi” cum li se spune aici, foști delicvenți sau pur și simplu amatori de ciștig. Relațiile umane poartă amprenta spiritului imprimat de Congresul al XXII-lea. Codul moral al constructorilor societății comuniste se impune evoluției conflictelor. În conflictul latent dintre inginerul șef Petin și inginerul Nadtočiev, cel dintii lasă la început impresia unui comunist cu spirit inovator, care încurajează inițiativele îndrăznețe, pe când al doilea pare un rutinier. Chipul moral al inginerului-șef se precizează însă, treptat,

în relațiile sale cu șeful șantierului, cu soția, cu șeful brigăzii de muncă comunistă Poperecinii. El apare ca un intrigant meschin, gata să-1 „luxeze” pe șeful său, ca un arivist, lipsit de principialitate, în relațiile cu șefii și subalternii, ca un laș și filistin în raporturile cu soția. În plus, se descoperă că de pe urma unui denunț ticluit de el, un inginer capabil, Pavel Diujev, a fost osândit pe nedrept la ani lungi de închisoare. Petin e bănuitor, să teme de concurenți, și toate perorațiile sale grandilocvente nu sînt decît o simplă prefăcătorie, menită să camufleze un spirit egoist, meschin și lipsit de scrupule, nedemn de înalta Încredere politică ce i s-a acordat. Principialitatea și fermitatea partinică, de o parte, înțelegerea și căldura în relațiile umane, de altă parte, apar de-a lungul romanului ca atribute necesare în opera de educare comunistă a oamenilor, de înlăturare a tot ce este străin atmosferei morale a societății socialiste și frînează mersul ei înainte. Aprecierea completă a noului roman al lui Polevoi trebuie amînată după apariția părții finale.

„Tot despre război” este titlul unei povestiri a lui Victor Konețki, un tînr prozator care s-a impus repede atenției criticii. Maria Stepanova, eroina povestirii, s-a măritat cu Volodia în ajunul războiului, din dragoste : era prima lor dragoste adevărată, profundă. Apoi el a plecat pe front, ea a devenit soră într-un spital de campanie. În cei trei ani de despărțire iubirea lor a rămas nesfîrșită. Dar într-o zi ea a simțit că un maior, rănit în timpul îndeplinirii unei misiuni speciale, e îndrăgostit de ea. El și-a manifestat sentimentele deschis, stăruitor, imperativ. Iar ea, deodată, și-a dat seama că e o femeie tînră, că tinerețea ei trece și își cere drepturile ce i se cuvin. Un gest de cochetărie, prudentă ce-i drept, l-a încurajat pe maior în stăruințele sale. Totuși, în cele două zile dinainte de plecarea lui pe front, cit a durat de fapt întîmplarea, între ei nu s-a produs nimic

deosebit și grav. La plecare, în amurg, ea îl petrece la vapor și el în ultima clipă îi face o declarație, o strînge în brațe și o sărută. Deodată se produce o surpriză, zdrobitoare pentru tînăra femeie. În spatele maiorului apare soțul ei, care sosise în acel moment într-o permisie. El a văzut totul și o palmuiește scîrbit. Conflictul s-a declarat. În cele 24 de ore, amîndoi soți se comportă ca niște străini. încercările ei de a-i explica totul, căci, în definitiv, nu s-a produs nimic ireparabil, sînt zadarnice. Un zid s-a ridicat între ei. A doua zi el pleacă, disprețuitor și străin. Să-1 petreacă sau nu ? Ea caută un sprijin moral, și în cele din urmă, strivită de povara pedepsei, mult mai mare decît vina ei, coboară spre debarcader. Chiar dacă gestul nu va repara nimic, cel puțin li va ușura durerea care o sugrumă, creîndu-i iluzia păstrării legăturii.

Pentru colega Măriei Stepanova, Iulia, asemenea aventuri mici (și mari) erau un lucru obișnuit. Ea a pierdut în război totul: părinții uciși de hitleriști, logodnicul căzut în primele zile chiar la graniță, ea însăși a fost grav rănită. își îneca durerea în nesfîrșite aventuri a-moroase. Însă activitatea ei socială era apreciată, Iulia nu cunoștea oboseala și răniții o adorau. Rănile profunde și invizibile pe care i le pricinuiseră războiul au iăcut-o mai dură, mai nepăsătoare în viața personală, dar mai aptă, pare-se, de o redresare rapidă și fără complicații. Pe cînd în fața celeilalte s-a deschis parcă un hău. Toată întîmplarea n-a modificat deloc sentimentele ei față de soțul plecat, atît de înstrăinat, lăsînd-o singură, chinuită : „Și dacă îl omoară și nu ne vom mai vedea ? Cum voi trăi mai departe ?” Speranța unei revederi și a unei explicații care va repune totul la loc a mînat-o spre el, la debarcader, în momentul plecării. Și în același timp un sentiment pustiitor al unei vinovății ce nu poate li iertată.

Reportajul „Orașul academic din Siberia” este construit de Anna Livanova pornind de la problematica științifico-

pedagogică ce preocupă pe savanții a-
cestui mare centru de cercetări. Aici lu-
crează colective puternice de cercetă-
tori, legați de o veche colaborare și ami-
ciție, care au venit în grupuri din dife-
rite alte orașe. A plecat unul la Novosi-
birsk, și repede, după el, și-au oferit pe
rînd serviciile și ceilalți din colectiv, re-
constituind la loc în institutelor și labora-
toarele siberiene vechile" colective su-
date printr-o lungă muncă comună. Una
din principalele probleme care îi preo-
cupă pe savanții de aici este aceea a
cadrelor de mîine. Siberia și Extremul
Orient Sovietic reprezintă mai bine de
jumătate din teritoriul țării și sînt încă
insuficient studiate. Se prevăd cercetări
în cele mai variate direcții, de o am-
ploare considerabilă, teoretice și prac-
tice. Nevoia de cadre noi devine strin-
gentă. Un accent puternic se pune pe
dezvoltarea universității din Novosibirsk,
care colaborează strîns cu institutelor
„Orașului academic". La toate facultă-
țile se țin cursuri speciale pentru a fa-
miliariza pe studenți cu principiile de
bază ale construirii și folosirii mașini-
lor de calcul electronic și cu elementele
de programare a problemelor matema-
tice. Logica matematică, spune rectorul
acad. I. Vecua, trebuie predată chiar în
primul an. Studenții de la toate specia-
litățile vor trebui să cunoască teoria
informației, cibernetica și să lucreze cu
mașinile de calcul. La Novosibirsk func-
ționează de pe acum un institut de ma-
tematică condus de acad. Sobolev, și un
puternic grup de ciberneticieni condus
Leapunov. Se discută viu problema pre-
gătirii unor ingineri-cercetători, dintre
studenții de la „seral", care să poată di-
rija exploatarea aparatelor și instalații-
lor complicate. După acad. Lavrentiev
universitățile trebuie să-i învețe pe stu-
denți să gîndească, trebuie antrenată
bine gîndirea lor teoretică, ca să se poată
orienta rapid în orice domeniu nou. Alți
profesori, ca V. Voevodski, susțin o bună
pregătire a studenților în domeniul teh-
nicii experimentului.

*La Novosibirsk se desfășoară o vastă
activitate de pregătire de cadre știin-
țifice pentru toate institutelor răspindite
pe imensul teritoriu de la Urali pînă în
Pacific. E o acțiune adecvată ritmului
intens de industrializare a Siberiei, de
punere în valoare a imenselor sale bo-
gății.*

I. P.

IL PONTE Nr. 7/1962. Ca și în anii
trecuți, ultimul sezon literar din Italia se
caracterizează printr-un climat de criză și
nesiguranță, deși nu se poate spune că
producția de romane și nuvele ar lincezi.
Căutarea de forme expresive noi este în-
soțită de o neliniște febrilă. Dar căutările
nu sînt pur tehnice sau stilistice. în va-
rietatea temelor abordate apare și o ten-
dință pozitivă: tot mai mulți autori re-
flectă realitățile vremii, își manifestă în
lucrările lor o voință evidentă de a lua
atitudine, de a se angaja în sens social.
La aceștia, capătă consistență critica adu-
să mediului în care trăiesc.

Riccardo Scrivano, într-un articol in-
titulat „Narrativa vecchia e nuova" apă-
rut în numărul 7 — 1962 al revistei lu-
nare italiene de politică și literatură „Il
Ponte", acordă atenția cuvenită atitudinii
militante — sociale, umane și culturale —
a unora dintre prozatori. El examinează
succint cîteva zeci de cărți apărute în li-
brării în ultimele luni. Studiul său, cu ra-
pide note critice, constituie astfel o vedere
panoramică rezumativă asupra epiceii con-
temporane în Italia. O trăsătură comună
constatată la mulți romancieri și nuveliști
este aprofundarea morală, dacă nu tot-
deauna ideologică, a unor teme legate de
prezent sau de trecutul apropiat. în cîteva
lucrări cinstite, serioase, redarea vieții
reale predomină asupra fanteziei. în ele
sînt descrise suferințele poporului în tim-
pul tiraniei fasciste, sub odioasa ocupație
germană sau în dezordinea produsă de
înaintarea aliaților învingători; lumii vio-
lenței, i se opune solidaritatea oamenilor
simplici, cumsecade, pașnici.

în afară de subiectele ~ de război sau inspirate din rezistență, unii prozatori preocupați de „disperata condiție a omului în actuala societate” se îndreaptă către lumea muncitorească, ca de pildă Giovanni Arpiho în romanul său „La Nuvola d'ira” („Norul de minie”) sau Paolo Volponi în al său „Memoriale”. În acesta din urmă, eroul „o figură umană chinuită” este izgonit din fabrica unde lucrează, fiind acuzat de rebeliune contra patronilor, în timpul unei greve.

Cărțile de mai sus nu sînt singurele avînd ca temă viața dură, amărăciunile proletariatului industrial — adevărată sclavie modernă instaurată de regimul capitalismului monopolist.

În articolul, său, Scrivano mai analizează câteva romane tratînd — uneori cu modalități naturaliste — chestiunea emigrării, situația nenorocită a țăranilor și înapoierea regiunilor sudice precum și alte cărți conținînd imagini din existența îngustă, meschină a micii burghezii.

Conflictele sociale și nedreptățile de tot felul oferă prozatorilor italieni un cadru fertil unei interpretări realiste, unei rereflectări artistice a vieții cu mijloace expresive inedite.

J. M.

„WEIMARER BEITRÄGE” nr. 3/1962, Problema genurilor literare, a delimitării și întrepătrunderii lor, a preocupat studiul literaturii din cele mai vechi timpuri. Salutăm de aceea cu deosebit interes articolul lui Horst Herrmann „Lion Feuchtwanger: „Waffen für Amerika — Eine gettungsästhetische Untersuchung” % publicat în Nr. 3/1962 al revistei „Weimärer Beiträge”.

Pornind de la constatarea faptică, că Opera cunoscutului romancier german Lion Feuchtwanger cuprinde 28 lucrări dramatice (față de 17 romane și 20 povestiri) H. Hartmann analizează

*) Lion Feuchtwanger: „Arme pentru America” Studiu de estetică a genurilor literare”....

un aspect neglijat pînă acum total de istoriografia literară din jurul lui Feuchtwanger și anume întrepătrunderea și influențarea reciprocă dintre genul dramatic și epic în opera acestui scriitor. Fenomenul nu este nou în literatura germană, ci se face simțit încă din secolul XIX, apărînd și în opera altor scriitori de seamă, ca Heinrich Mann, Arnold Zweig, Leonhard Frank. Nou este la Feuchtwanger numărul mare de lucrări dramatice și strînsă legătură tematică dintre unele opere dramatice și epice, mai ales atunci cînd tratează aceeași temă din același punct de vedere ^{*)}. Se ridică întrebarea, din cauză lucrările dramatice rîrîin totuși în urma celor epice, chiar dacă au o incontestabilă valoare artistică și și-au păstrat chiar eficacitatea și actualitatea pe scenele teatrului german.

H. Hartmann pleacă de la clarificarea poziției teoretice a lui Feuchtwanger față de problema relației dintre genul dramatic și cel epic, care pare să fi format una din preocupările întregii creații literare a scriitorului.

Feuchtwanger își începe cariera ca dramaturg. În 1909, după ce publicase 7 lucrări dramatice, el încearcă pentru prima dată să fixeze raportul dintra cele două genuri și specificul genului dramatic, care ar consta în special în acțiunea de moment a dramei; doar elementul palpabil, deci „acțiunea pură, omul nemijlocit” este eficace pe scenă. Aceasta restrînge posibilitățile artistului, care nedispunînd în dramă de mijlocul descrierii, este obligat să aleagă ca temă doar întîmplări extraordinare, puncte culminante; ori viața reală este

^{*)} Și anume în: romanul și drama „Jud Šiiss”, romanul „Erfolg” (Succes) și drama „Wird Hill amnestiat?” (Va fi oare Hill amnestiat?); romanul și drama „Simone”, romanul „Die Fuchse im Weinberg oder Waffen für Amerika” (Vulpile în vie sau arme pentru America) și drama „Waffen für Amerika”.

epică „... și niciodată dramatică” — spune scriitorul. În această poziție se manifestă concepția evoluționistă a lui Feuchtwanger asupra dezvoltării societății, care ar fi determinată doar de modificări cantitative.

Necesitatea de a oglindi complexitatea realității — în stadiul dezvoltat al societății capitaliste — îl duce pe Feuchtwanger la o nouă atitudine, care își găsește expresia literară în „romanul dramatic” „Thomas Wendt” (1919), cea încercare de contopire a genului dramatic cu cel epic. Experiența rămâne izolată, scriitorul nereușind nici să se desprindă de procedeele dramatice, nici să renunțe la cele epice. Abia în 1921 se produce orientarea decisivă spre roman, când Feuchtwanger transformă drama „Jud Siiss” în primul său mare roman istoric. Iar după 1927, Feuchtwanger renunță timp de două decenii să mai publice drame, ajungând la concluzia că numai romanul este în stare să oglindească adecvat realitatea.

Ce l-a determinat pe Feuchtwanger să depășească totuși, după al doilea război mondial, scepticismul față de genul dramatic, publicând două drame reușite: „Wahn oder der Teufel in Boston” (Amăgire sau Diavolul în Boston) și „Die Witwe Capet” (Văduva Capet)? Cauza trebuie căutată în schimbarea concepției generale despre viață a scriitorului, în cotitura oare își găsește expresia și în romanele „Narrenweisheit” (înțelepciunea nebunului) și „Die Fuchse im Weinberg” (Vulpile în vie). Și anume, în urma studierii tezelor marxismului, a experiențelor din perioada fascismului, a exilului și războiului, Feuchtwanger renunță la concepția evoluționistă asupra dezvoltării societății și ajunge la concluzii noi în legătură cu necesitatea unei soluționări violente a conflictelor sociale. Genul dramatic poate deci întocmai ca cel epic să oglindească realitatea în viața reală oferind suficiente „puncte culminante” capabile de a primi o expresie adecvată în dramă.

Ajungând la acest punct al constatărilor, Horst Hermann își propune să analizeze relația dintre epic și dramatic pe baza unei comparații între romanul „Die Fuchse im Weinberg oder Waffen für Amerika” și drama inedită „Waffen für Amerika” (Arme pentru America).

Cu două decenii înainte de apariția romanului (1947/48) Feuchtwanger se simțise atras de „figura și destinul scriitorului Beaumarchais” prin prezentarea căruia vroise să illustreze influența revoluției americane asupra întregii lumi și mai ales asupra Franței. Axarea subiectului pe viața lui Beaumarchais ridicase însă o serie de dificultăți mai ales în ceea ce privește stabilirea de raporturi între diferitele episoade și personaje.

Reluând ideea acestui roman după 1933, în timpul anilor petrecuți în Franța, Feuchtwanger găsește soluția grupând acțiunea romanului în jurul relației dintre Franța și America în epoca dată. Astfel raporturile între diferitele clase sociale și între personaje se cristalizau în mod natural, structuralizându-se în jurul conflictului central.

Se pare că drama „Waffen für Amerika” a luat naștere în această a doua etapă a formării romanului, ajutându-l pe scriitor tocmai la rezolvarea dificultăților în legătură cu subiectul romanului. Și anume, în căutarea unei posibilități, de a încadra” tema ecourilor revoluției americane pe teritoriul Franței prerevoluționare într-un subiect care să privească această problemă din perspectiva Franței, Feuchtwanger găsește în dramă soluția potrivită, plasând acțiunea în mijlocul curții franceze, în jurul controverselor: este sau nu cazul să se acorde ajutor rebelilor americani? Conflictul central se armonizează în acest fel cu ideea de bază a romanului, autorul obține unitatea de loc și reușește să introducă și pe Franklin ca personaj secundar dar totuși indispensabil în dramă.

Romanul capătă o formă definitivă abia într-o a treia etapă, în America (1942/43), oînd Feuchtwanger reușește să umple „golul penibil” rămas, introducînd și în roman figura lui B. Franklin și a celorlalți reprezentanți ai Americii.

În comparație cu drama, romanul se caracterizează printr-o concentrare și mai mare, acțiunea fiind restrînsă și în timp (1777/78 față de 1777-1784 în dramă). În schimb, cadrul este mult mai larg și complex, tabloul social fiind rotunjit în special prin punerea în prim plan a poporului și a forțelor progresiste din Franța. Locul de desfășurare al acțiunii se mută adeseori în mediul burghez, forțele progresului devenind forțele motrice, active și determinante ale romanului, ceea ce îl îndreptățește pe Feuchtwanger să susțină că ...„Eroul cărții... este progresul. Nu este vorba de Franklin sau de Beaumarchais, ci de sensul evenimentelor istorice”. Iată cum schimbarea concepției, lor ideologice ale lui Feuchtwanger după izbucnirea celui de-al doilea război mondial au dus la o deplasare a centrului de greutate a conflictului central: acțiunea nu mai este legată exclusiv de viața de la Curte, lupta nu se mai dă între diferitele opinii ale clasei feudale — ca în dramă — ci între progres și reacțiune. Această amplasare a conflictului central exprimă convingerea finală a autorului că în cele din urmă progresul se impune în istoria omenirii.

În concluzie: atît tematica romanului cît și cea a dramei, vizează un proces de dezvoltare și nu punctul final al unei dezvoltări, din care cauză se pretează mai bine pentru o tratare epică decît pentru una dramatică. Din această cauză drama cuprinde foarte multe elemente epice. Extinderea acțiunii pe o perioadă de șapte ani, introducerea unei serii de personaje și episoade secundare — cerute de necesitatea de a aprofunda contradicțiile vieții — restrîngerea cadrului în, dau-

na prezentării forțelor progresului, lipsa unui erou central, sînt în defavoarea dramei, transformînd-o într-o succesiune de tablouri. Toate aceste lipsuri devin calități pozitive în roman: cadrul larg, mulțimea episoadelor și figurilor, sînt o condiție indispensabilă a unui mare roman istoric, care prezintă un proces de dezvoltare. Iar folosirea elementelor dramatice legate organic de cele epice, unitatea de timp, loc și acțiune, tensiunea unor scene, nu fac decît să ridice valoarea artistică a romanului. Drama a reprezentat deci o etapă utilă în pregătirea romanului, dar nu a satisfăcut cerințele estetice ale lui Feuchtwanger, din care cauză a rămas probabil nepublicată. Revenind în fine la întrebarea inițială: din ce cauză în opera lui Feuchtwanger dramele rămîn în urma romanelor care tratează același subiect, Horst Hartmann își rezumă astfel, răs-punsul său: în toate cazurile era vorba de prezentarea unui proces de dezvoltare, a unei realități complexe în curs de evoluție; — reflectarea lor găsin-du-și forma adecvată în genul epic.

Concluzia este evident justă, în măsura în care privește opera lui Feuchtwanger; dar nu ne satisface pe deplin dacă luăm ca punct de plecare perspectiva mai largă, istorică chiar, de la începutul articolului, unde H. Hartmann prezintă această întrepătrundere între epic și dramatic ca un fenomen caracteristic romanului modern, cu rădăcini încă în romanul din epoca clasică. El citează chiar studiul lui H. G. Geerds asupra „Romanului lui Goethe „Die Wahlverwandtschaften”, care încearcă să explice acest fenomen ca o expresie pe plan literar a contradicțiilor dintre individ și societate, în epoca distrugerii idealurilor burghezo-umaniste. Relațiile dintre individ și societate fiind tragice, societatea fiind însă, pe de altă parte, lipsită de unitatea necesară unei tragedii „pure”, autorul se vede nevoit să încadreze „cazul tragic” al individului în fluxul larg al unei prezentări e-

pice, care să cuprindă totalitatea aspectelor realității. Dar nu numai această largă viziune istorică, ci și însăși promisiunea autorului articolului de a cerceta pe baza operei lui Feuchtwanger „...influențarea reciprocă a celor două genuri în literatura dramatică și epică actuală” (pag. 575) ne-a făcut să așteptăm o mai largă generalizare a concluziilor. Autorul pare să-și fi îngustat însă perspectiva de-a lungul studiului, restrângînd în cele din urmă obiectivul doar asupra operei lui Feuchtwanger și doar asupra aportului pozitiv al elementelor dramatice în operele epice. Or, problema are implicații mai largi, cu atît mai mult cu cît, prin concluzia de ultimă instanță, că la Feuchtwanger pătrunderea elementelor dramatice a ridicat nivelul artistic al romanului, pe cînd epicizarea dramelor a mers în dauna calității lor, ridică problema teatrului epic. Ar fi fost deci interesant să aflăm — măcar în tangentă — în ce măsură acest fenomen de întrepătrundere — pe care H. Hartmann îl prezintă ca fiind general — schimbă calitatea dramei moderne, cînd introducerea de elemente epice în dramă nu mai distruge unitatea și specificul acesteia, ci crează o nouă etapă calitativă și — deoarece am pornit de la L. Feuchtwanger — o delimitare a dramei acestuia față de teatrul epic.

SANDA IOANOVICI

„LES TEMPS MODERNES”, Septembrie-octombrie 1962. *În 1962 conflictele sociale au cunoscut o nouă intensificare în majoritatea țărilor capitaliste din occident. Perdeaua de fum a apologeticii nu izbutește să acopere reversul „miracolului economic”, iar mistificarea caracterului luptelor greviste rămîne neputincioasă în fața realității contradicțiilor sociale.*

Ultimul număr al revistei lui Jean-Paul Sartre este consacrat unei singure teme: *„Datele și problemele luptei muncitorești”. Un număr de articole și stu-*

dii sînt consacrate situației oamenilor muncii din Franța. Altele, semnate de militanți socialiști de stîngă și comuniști francezi și italieni, abordează teme mai largi ale luptei clasei muncitoare, în condițiile etapei actuale a dezvoltării capitalismului.

Articolele privind situația oamenilor muncii din Franța conțin unele idei interesante. Ideologii claselor dominante din Franța depun eforturi stăruitoare pentru a demonstra — după cum spune Andre Gorz — că „Franța a pășit în civilizația confortului și că realitățile care contrazic această opinie sînt reziduu ale unei epoci virtualmente depășite” în acest scop, el oferă un model anume creat al „omului societății capitaliste contemporane”, dotat cu atribute derivînd din posibilitățile tehnicii moderne și prezentat drept real. Or, ansamblul acestor „posibilități normative” este refuzat astăzi majorității populației „Abundența este un mit în Franța anulului 1962 pentru majoritatea oamenilor muncii”, scrie A. Gorz. Ei sînt lipsiți de ceea ce este necesar „pentru satisfacerea nevoilor vitale într-o civilizație industrială și urbană”. Cantitatea produselor și posibilitățile de creștere multilaterală a nivelului de trai, inaccesibilă pentru oamenii muncii, au sporit mult mai mult decît capacitatea lor de a le achiziționa: în ultimii 15 ani „deși puterea de cumpărare a muncitorului a crescut”, această creștere n-a oprit procesul pauperizării clasei muncitoare.

Concluziile la care ajunge Gilbert Mathieu pe baza analizei datelor statistice privind situația oamenilor muncii din Franța sînt semnificative. Diferența dintre veniturile și consumul diferitelor categorii sociale este enormă în Franța de azi, și noțiuni ca „societate de clasă” sau „luptă de clasă” sînt de parte de a-și li pierdut actualitatea, cum susțin ideologii reformismului și social-democrației de dreapta. Evoluția capitalismului contemporan nu modifică cît puțin esența conflictului între clasele dezmoștenite și clasele privile-

giate. Trăsătura principală a acestui antagonism constă în faptul că grupurile privilegiate li frustrează pe oamenii muncii de produsul social la care — datorită muncii lor — ar avea dreptul. Realitatea social-istorică contemporană confirmă intru totul justetea tezelor clasice ale marxism-leninismului cu privire la esența orînduirii capitaliste.

Va izbuti oare „civilizația confortului”, în evoluția ei, să aducă masele la abandonarea luptei lor, așa cum proorocească falșii profeți din solda burgheziei? Răspunsul autorului este negativ, căci este incontestabil că „o fracțiune crescîndă a maselor populare a înțeles condițiile și miza luptelor, care nu mai pot fi numai revendicative”, sindicatele nu se mulțumesc cu „strapontina”, ci cer „locuri întregi în organele care hotărăsc” în economie și în politică.

În concluziile lor la studiul unor bugete familiale din Paris, Andree Michel și Denise Briant scriu: „Celor care cred că masele populare au pășit deja în „civilizația timpului liber” li se poate răspunde prin statistici, care arată că în Franța cheltuielile pentru „vacanță — timp liber — cultură” sînt concentrate pe o piață îngustă și că creșterea lor în orașe este determinată mai ales de clasele bogate, care se bucură de vacanțe repetate în cursul unui an. Pe de altă parte, cum să te bucuri de timpul tău liber cînd ești prea obosit după o zi de muncă extenuantă? Ora de muncă a salariatului în Franța nu este oare cea mai productivă în Europa? Cine spune productivitate, spune cadență, randament”, sau extenuare, ca rezultat al intensificării muncii în capitalism. Iar celor care vorbesc de democrație, autorii le amintesc de încălcarea permanentă de către monopoluri a drepturilor legiferate ale sindicatelor. „Din această creștere a conștiinței rezultă repetarea nenumăratelor greve”...

Acestea sînt, foarte pe scurt, unele concluzii realiste cu privire la datele care determină luptele muncitorești din Franța. Ele se impun în ciuda mobili-

zării unor formidabile eforturi propagandistice, tinzînd să demonstreze existența unui proces de integrare a clasei muncitoare în cadrul „civilizației confortului”, și de renunțare treptată la lupta împotriva exploatării capitaliste. iRămîn actuale cuvintele lui V. I. Lenin că grevele, rezultînd din însăși esența societății capitaliste, „înseamnă lupta clasei muncitoare împotriva acestei organizări a societății”.

P. I.

„LE FIGARO LITTERAIRE” — septembrie-octombrie 1962. În ultimul timp se vorbește tot mai des, în Franța, de „noul roman”, de tendințele lui, de locul pe care-l ocupă în evoluția literaturii franceze contemporane.

Care sînt directivele „noului roman” francez, perspectivele lui de viitor și ce rol joacă el în peisajul literar al Franței? Este o metodă de creație sau o concepție nouă? Ce-l deosebește de romanul clasic, de idei și analiză? La aceste întrebări caută să răspundă ancheta pe care săptămînalul francez a întreprins-o în ultimele sale numere, adresîndu-se pentru aceasta cîtorva exponenți de frunte ai „noului roman”, unor critici și cîtorva adepți credincioși ai romanului tradițional.

Cu zece ani în urmă, Alain Robbe-Grillet, „legislatorul” și „inițiatorul” noii formule ce a stîrnit atîtea pasiuni, atîtea discuții și și-a creat destui discipoli și epigoni, a desfășurat, cu romanul „Les Gommes” steagul reformei, pornind la luptă deschisă împotriva romanului clasic. „Ne trebuia — explică această mișcare Jean-Louis Curtis — un Calvin, o lege de fier, ruguri inchiuzitoriale, conversiuni în masă. Acest lucru s-a realizat. Ca sediu hughenot, avem Editura „de Minuit”. Și drept Calvin al nostru, pe Alain Robbe-Grillet”.

Ce-a propus, atunci, Robbe-Grillet? O formulă tehnică nouă sau o rețetă de creație? O lege sau o filozofie nouă.

o concepție nouă a realității? Răspunzând acestor întrebări, ar înșenina să putem da o definiție a „noului roman”. Or, acest lucru se arată a fi destul de anevoios. Dificultatea constă în faptul că fiecare din exponenții lui — și mai sus amintitul, și Michel Butor, și Claude Mauriac, și Nathalie Sarraute, Marguerite Duras, Claude Simon, Robert Pinget — revendică o tehnică personală, o concepție personală asupra artei lor și mijloace personale de exprimare.

Era, așadar, normal ca și răspunsurile din care am fi putut desprinde o definiție, să fie contradictorii.

Astfel, noul roman ar urmări: „o arhitectură nouă în compoziție, mai bine zis lipsa oricărei arhitecturi” (Alain Robbe-Grillet): „o cosmogonie nouă, o viziune literară reînnoită, o școală nouă a privirii” (Felicien Marceau). El vrea „să descrie numai senzațiile pure” (Raymond Abellio). Caută „o nouă situație a volumelor, culorilor și sgomotelor în echilibrul lor instabil și în raporturile lor primejdioase” (Claude Mauriac); „desprinderea de scrisul maniacal, perfectă obiectivitate a scriitorului” (Christiane Rochefort). El ține să „elimine personajele și narațiunea” (Marcel Schneider). „Tinde să introducă în literatură expresii moderne, o limbă pe care o vorbesc oamenii în cafenele... să ne elibereze pe noi și pe ceilalți de spaima în care trăim” (Robert Pinget).

Totuși, pe acești scriitori îi leagă o serie de principii, de reguli și interdicte, îi sudează ceva, dând coeziune micului lor grup de fanatici.

Ceea ce îi leagă sînt aceste trei caracteristici comune:

1) Refuzul de a integra, în ceea ce se cheamă „noul roman”, o narațiune — și de aci devalorizarea subiectului:

2) Refuzul de a crea personaje și de a le pune în centrul preocupării scriitorului:

3) Acordarea unei atenții sporite obiectelor materiale.

Acest fenomen, la început singular, a devenit prin imitare mecanică, „o

modă” (Francoise Mallet-Joris) „lansată printr-o publicitate bine regisată” (Jean Dutour) și constituie „o amenințare pentru literatură” (Andre Brincourt). Din întreaga producție a „noului roman” n-a reieșit decît „contrastul flagrant între îndrăznelile tehnice, formale, și sărăcia și precaritatea temelor” (Robert Kanters); „contradicția între ceea ce fac și ceea ce ar vroi să facă” (Roger Nimier), „sentimentul unui vid sufletesc al autorului ce se transmite romanului și e puternic resimțit de cititor (Julien Gracq), „refuzul oricărui exercițiu al gîndirii” (Raymond Abellio).

„Această concepție a literaturii-obiect, a literaturii-loterie — care nu este decît un schimb de procedee între oameni aparținînd aceleiași meserii — ne expediază brusc ...într-o lume fantasmagorică a paradoxului literar” — spune Andre Brincourt. Nu e deci de mirare — completează el — că, „solicitați de atîtea moduri de expresie mai imediate (sau mai rentabile, mai ostentative) cei care aveau într-adevăr o vocație nu mai scriu”.

Dealtminteri discuția din „Le Figaro litteraire” o începe același Andre Brincourt, căutînd, totodată, motivele dezamăgirilor și descurajărilor sale. El pornește de la ideea că astăzi, în Franța, există două categorii de cărți: 1. — cărțile care sînt citite din lipsă de ceva mai bun, dar care nu oferă cititorilor lor decît o realitate golită de conținut și 2. — cărțile noului curent, ermetice, dezumanizate, a căror înțelegere rămîne obscură publicului. Prizonieră a propriei sale tehnici, această de a doua literatură nu este în realitate decît un schimb de procedee formale. „Cititorului de azi — spune Rene Fallet — nu i se oferă decît o felie monumentală de obscuritate și plictiseală”. Și rezultatul acestei literaturi este că publicul nu citește aceste cărți.

„Nu scriem în funcție de public — răspunde Alain Robbe-Grillet. Publicul nostru nu există încă. Dacă opera are

valoare, își va crea, treptat-treptat, publicul".

În paranteză fie spus, în zece ani de activitate literară, numărul de cititori pe care și i-a creat Alain Robbe-Grillet este de 15.000.

Ceea ce, la începuturile mișcării „noului roman”, optimiștii crezuseră că este o reacție împotriva unui ansamblu de convenții sociale caduce și unei psihologii sumare, ceea ce părea să fie un mod nou de a aborda realitatea, s-a dovedit a nu fi decât un procedeu, o tehnică (demistificată, de altminteri, cu timpul).

Procedeu: multitudinea descrițiilor-inventar.

Procedeu: sistemul formal de a înăbuși, încă de la început, emoția și interesul cititorilor.

Procedeu: redarea omului în mod fragmentat și discontinuu.

Procedeu: predilecția pentru insolit, negarea epocii și căutarea unei alte lumi, în care nimeni nu trăiește.

„Romanul francez să nu mai fie oare în stare să filtreze istoria contemporană, așa cum au făcut-o, în epoca lor, Balzac, Stendhal, Zola?” — se întreabă Dutourd. „Cărțile n-ar trebui, oare, să reflecte epoca noastră — o epocă de orori, dar și de minuni, literatura noastră nu mai trebuie să însemne nimic?” — exclamă Jean-Louis Curtis. Răspunzându-le parcă, Kanters, criticul atitrat al săptămânalului francez afirmă: „un asemenea roman lipsește din peisajul literar francez de azi”.

Din concluziile anchetei reiese că, după ce s-au înfruntat timp de mai bine de două luni, adversarii și partizanii „noului roman” au rămas pe pozițiile lor. Primii refuză mai departe să le acorde orice credit. Ultimii preconizează, ca și pînă acum, izolarea scriitorului și „frumusețea absolută” a operei, alungarea poeziei și a lirismului tradițional.

E drept, s-au auzit și câteva voci „obiective”. După acestea, noul roman ar trebui să renunțe la o serie de principii prea rigide (lucru recunoscut, implicit, și de Butor și de Pinget care au reintrodus o substanțială parte anecdotică în ultimile lor lucrări), să-și modifice concepția despre lume, să încerce să privească și înlăuntrul omului, după ce i-a dat misiunea să anime obiectele; și, la rîndul lui, romanul clasic să-și însușească cîte ceva din experimentul formal al „noului roman”.

Dar cititorii? La această anchetă au răspuns, în numele lor, un librar și un editor: cititorii vor cărți bune, inteligibile, realiste. Sînt sătui de formule și procedee, de noutăți tehnice goale de conținut. Dealtminteri, la ce bun să se mai descopere ceea ce a fost descoperit de precursori ca Proust, Joyce și Kafka? Și-apoi, ce spune noul roman: că Flaubert e ilizibil și Balzac plicticos prin latura socială a romanelor sale? Cititorilor nu le trebuie acele „tranșe de viață juxtapuse, fără legături de necesitate aparentă, în care nu se întîmplă nimic”, nu vor să vadă „universul dezarticulîndu-se sub ochii lor”. Pe cititori nu-i interesează „demnitatea nouă conferită corpurilor și obiectelor cărora li se redă semnificația lor efemeră și eternă”. Părerile cititorilor este că nici o etichetă — oricît de „originală” — nu salvează o carte de la mediocritate. Critica marxistă a demonstrat că „tetica” școlii „noului roman” reflectă prin atitudinea ei de fetișizare a realităților imediate o atitudine de acceptare și obediență față de orînduirea socială a „neo-capitalismului” contemporan, o subordonare perpetuă față de realitățile sociale dominante în lumea occidentală. Între „noul roman” și romanul realist, către care merg preferințele cititorilor, există o antinomie totală. Ele nu se adresează aceluiași public.

L. DANIEL

CUPRINSUL ANUAL

EDITORIALE

V. R.: Lupta pentru pace (nr. 8)

92 DE ANI DE LA NAȘTEREA LUI V. I. LENIN

MIHAIL RALEA: Lenin (nr. 4).

MIHAI NOVICOV: învățătura leninistă,
călăuză în orientarea literară (nr. 4)

TOMIN UROȘ: Lenin și știința moder-
nă (nr. 4)

CHARLES DOBZYNSKI: De s-ar trezi
azi Lenin (fragmente, în rom. de Taș-
cu Gheorghiu) (nr. 4)

DRAPELUL SOCIALISMULUI- FLUTURĂ BIRUITOR DEASUPRA ORAȘELOR ȘI SATELOR NOASTRE

*** Drapelul socialismului flutură bi-
ruiitor deasupra orașelor și satelor
noastre (art. de fond) (nr. 5)

DEMOSTENE BOTEZ: Colectivizare
(nr. 6)

NINA CASSIAN: Amploare (nr. 5)

VERONICA PORUMBAOU: Colțul griu-
lui (nr. 5)

IANOS BARTALIS: Acasă (în rom. de
Nic. A. Străvoiu) (nr. 5)

ION IANCU LEFTER: Deștelenire
, i(nr. 5)

DRAGOȘ VRÎNCEANU: Georgicele co-
lectiviste (nr. 5)

EUGEN LUCA: Literatura transformări-
lor revoluționare ale satului romi-
nesc (nr. 5)

TUDOR MĂINESCU: Primăvară nouă
i(nr. 5)

A 40-A ANIVERSARE A CREĂRII U.T.C. DIN ROMÎNIA

AL. ANDRIȚOIU: Trei flori roșii
(nr. 5)

CEZAR DRĂGOI: Către steaua,- Pasă-
rea măiastră (nr. 5)

HOR'IA GANE: Illegalist; Și pentru dra-
goste (nr. 5)

MIRON RADU PARASCHIVESCU: Di-
minețile noastre (nr. 5)

NICOLAE LIU: Din mărturiile unui tre-
cut de luptă (Texte și documente)
(nr. 5)

***: întăriți lupta împotriva teroarei
fasciste! (nr. 5)

ALEXANDRU SAHJA: O generație fal-
să (nr. 5)

ILIE CRISTEA: Dezastrul bacalaureatu-
lui (nr. 5)

IORGU IORDAN: Constatări imbucu-
rătoare (nr. 5)

JURNALUL LUI SALOMON BRNO
(nr. 5)

75 DE ANI DE LA NAȘTEREA LUI G. TOPÎRCEANU

DEMOSTENE BOTEZ: Amintiri despre
Topîrceanu (nr. 5)

250 DE ANI DE LA NAȘTEREA LUI J. J. ROUSSEAU

ALEXANDRU DUȚU: Ecouri rousseau-
iste în cultura română (nr. 7)

300 DE ANI DE LA NAȘTEREA LUI BLAISE PASCAL

ELENA VIANU: Umanismul lui Pasca]
(nr. 8)

25 DE ANI DE LA MOARTEA LUI ALEXANDRU SAHIA

*** Alexandru Sahia — 25 de ani de
la moartea lui (nr. 8)

CENTENARUL NAȘTERII LUI DEBUSSY

GEORGE BĂLAN: Despre estetica de-
bussy-istă (nr. 8)

ION AGÎRBICEANU LA 80 DE ANI
DUMITRU MIOU: Ion Agîrbiceanu la
80 de ani (nr. 9)

ȘERBAN CIOCULESCU: Marginalii la
opera lui Ion Agîrbiceanu (nr. 9)
ION AGÎRBICEANU: Vremuri și oa-
meni (fragment de roman) (nr. 9)

UN AN DE LA MOARTEA
LUI MIHAIL SADOVEANU

V. R.: Mihail Sadoveanu la împlinirea
primului său an de nemurire (nr. 10)
PROFIRA SADOVEANU: La moartea
tatii; Tăcerile (nr. 10)
ION JAINOSI: Eposul sadovenian
(nr. 10)

LUNA PRIETENIEI ROMÎNO-
SOVIETICE

VIKTOR NEKRASOV: Civilul (nr. 10)
MARCOS ANA: Pentru 7 noiembrie,-
Eră nouă (în rom. de Romulus Vul-
pescu) (nr. 10)
MIHAIL BENIUC: Cântul vieții; Lumină
la proră; *** (nr. 10)
NINA CASSIAN: Cîntec; Cunoaștere
(nr. 10)
TUDOR MĂINESCU: Lenin zîbind
(nr. 10)
ANGHEL DUMBRĂVEANU: Noptile al-
be ale Leningradului (nr. 10)
ȘTEFAN AUG. DOINAȘ: Zborul în grup
(nr. 10)
FLORENȚA ALBU: Fotografii; ***
(nr. 10)
AL. JEBELEANU: Orologiul Kremlinu-
lui (nr. 10)
GEORGE BĂLAN: Muzica Revoluției
(nr. 10)
DUMITRU HÎNOU: în pragul anului 46
al Revoluției (nr. 10)

NUMERE SPECIALE

CONFERINȚA PE ȚARĂ A SCRITORII-
LOR (nr. 3)
I. L. CARAGIALE (nr. 6)

POEȚII LUMII

QUASIMODO SALVATORE: Văzut, ne-
văzut; Ore la Brașov,- Inperoeptibil
timpul; Din pânza aurului; Om al

timpului meu,- Elegie (în rom. de Mi-
hai Beniuc) (nr. 7)

POEȚII NOȘTRI

BOTEZ DEMOSTENE: Aniversare; La
Doftana,- Viziune; înnoire,- Ceas de
seară; Ctitorie (nr. 8)
FRUNZĂ EUGEN: Desăvârșire; Urme de
pași pe zăpadă; Trăiască Partidul
Comunist; Mă cerți cînd amintirea,
Mi-au șoptit destui (nr. 9)
SZEMLER FERENC: în grădina lui Ilie
Pintilie,- Nimbul; Re șantierul naval
din Galați; Saleîmi; Colierul; Cina;
Dar (în românește de Veronica Po-
rumbacu) (nr. 1)

VERSURI

ALEXANDRU ION: Satul meu; Ceață;
Manifest la aniversarea Partidului
(fragmente) (nr. 11)
ANDRÎTOIU AL.: Strofe în August
(nr. 8)
ARGHEZI TUDOR: Spuneai ceva
(nr. 5)
BANUȘ MARIA: Pe o icoană de sticlă;
Zimbelul; Neliniște matură (nr. 2)
BENIUC MIHAIL: ***. Poemul-stea,- De
aducere aminte; Vis (nr. 9)
BUZEA CONSTANȚA: Intr-o galeriela
Petrița; Creație (nr. 11)
CASSIAN NINA: Inscripție pe o masă
de lucru,- Pictură; Limpede; împreu-
nă; Ad maritum (nr. 7)
CAZIMIR OTILIA: Viziune cosmică
(nr. 4)
OOSTIN SEBASTIAN: Clipele adânci
(nr. 11)
CRÎNGULEANU ION: Anotimpurile
Griviței (nr. 2)
DAMIAN ALEXANDRU: Bucurii (nr. 11)
DOINAȘ ȘTEFAN-AUG.: Balada șofe-
rului de troleibuz (nr. 2)
DUMITRESCU GEO: Cîinele de lingă
pod (nr. 1)
GANE HORIA: Joc de pomi; Și curgea
trenul...; Liniște (nr. 11)
GHERGHINESCU VANIA: imprimăvă-
rare,- Amurg carpatin; Oțelar (nr. 7)

CRONICA ȘTIINȚIFICĂ

BRATU H. și CULEA H. : Impasul unor pseudo-teorii (nr. 7)

CRONICA DRAMATICĂ

TERTULIAN N. : Radu Cosașu : „Mi se pare romantic”; Dorel Dorian : „De n-ar fi iubirile” (nr. 2) — Horia Lovinescu : „Febre” (nr. 11)

CRONICA PLASTICĂ

CONSTANTIN PAUL : Raportul dintre realitate și interpretarea artistică (Pictura în Expoziția regională București, 1961-62) (nr. 4) — Muzeul ide artă din București (nr. 8) — Aspecte actuale în plastica românească (nr. 11)

CRONICA FILMULUI

SUCHIANU D. I. : Săptămîna filmului francez (nr. 1) — „Porto-franco” (nr. 2) — Gopo : „S-a furat o bombă” (nr. 3) — „Pace noului venit” (nr. 5) — „Rost-restant” (nr. 7) — „învierea” (nr. 9) — Festivalul filmului sovietic (nr. 11)

CRONICA MUZICALĂ

BĂLAN GEORGE : Despre estetica debussy-istă (nr. 8) — Muzica Revoluției (nr. 10)

CRONICA RIMATĂ

CHIRICĂ D. : Cuvînt pentru Topîrceanu (nr. 7)
MĂINESCU TUDOR : In noaptea Anului Nou (nr. 1) — Prefață la volumul „Florile vieții” (nr. 2) — Elogiul tinereții (nr. 3) : întâmplări din April (nr. 4) — Amintire (nr. 8) — Longevitate (nr. 9) — O seară de muzică (nr. 11)

SCRIITORI ȘI CURENTE

CROHMĂLNIEANU Ov. S. : Ion Pillat (nr. 9)
GHERAN NICOLAE : Gheorghe Brăescu (nr. 10)

JANOSI ION : „Răscoala” lui Liviu Rebreanu (nr. 1)

PETROVEANU MIHAIL : Un capitol de poezie : Alexandru Philippide (nr. 11)

TEORIE ȘI CRITICĂ

BENIUC MIHAI : Lupta noului cu vechiul (nr. 11)

CĂLINESCU MATEI și SIMION EUGEN : Probleme ale literaturii pentru cei mici (nr. 9, 10)

CROHMĂLNICEANU Ov. S. : Căile de dezvoltare ale romanului contemporan (nr. 5)

GAFIȚA MIHAI : Fapt de viață și semnificație literară (nr. 10)

MIOU DUMITRU : Reușitele și nereușitele unei narațiuni („Terra di Siena” de Franoisc Munteanu) (nr. 7)

NOVICOV MIHAI : Din problemele cronicii literare (nr. 9)

PETROVEANU MIHAIL : Critica și poezia I (nr. 4)

POPESCU RADU : însemnări pe marginea unor cărți de reportaje (nr. 8)

SIMION EUGEN : Poezia de inspirație rurală (nr. 7) — Pentru o cultură și o artă revoluționară (nr. 8)

SIMION EUGEN și CĂLINESCU MATEI : Probleme ale literaturii pentru cei mici (nr. 9, 10)

TUDOR EUGENIA : Caracterul social al conflictului etic (nr. 11)

VIANU TUDOR : Madach și Eminescu (nr. 10)

VITNER ION : Tineri prozatori : Teodor Mazilu (nr. 1)

PUBLICISTICA

BRAND SERGIU : Un portret al adolescentului din secolul nostru, în lumea capitalistă (nr. 8)

LEDERER WILLIAM : Un american despre americani (nr. 1)

CARNET SOVIETIC

HÎNCU DUMITRU : Către o nouă înfățișare a satului (nr. 4) — Sentimentul științei (nr. 5) — Un aliat al faptei — visul (nr. 7) — Carnet sovietic (nr. 8)

TEXTE ȘI DOCUMENTE

ȘERBAN GEO: Odobescu inedit (nr. 7)

SCRISORI

ZAHEER S. SAJJAD: Scrisoare din India (nr. 11)

CĂRȚI NOI

A. C. : Ion Mihăileanu: „Cine intră la muzeu ?” (nr. M)
 ALBALA RADU: Cronicarii munteni (nr. 7)
 ALBU FLORENȚA: Szabo Gyula: „Aprilie, când crește iarba” (nr. 3)
 B. H. : Mihai Beniuc : „întoarcerea” (nr. 7)
 BALTAZAR CAMIL: Liviu Rebreanu: „Opere”, voi. 5 (nr. 9) — Nikos Kazantzakis: „Libertate sau moarte” (nr. 10)
 BRATU H. : Camii Petrosal: „Ultima noapte de dragoste, întâia noapte de război” (nr. 8)
 BULGAR GH. : Florin Marcu și Constant Măneca: „Dicționarul de neologisme” (nr. 1) — D. Macrea: „Probleme de lingvistică română” (nr. 7)
 BOTEZ DEMOSTENE: Marțial: „Epigrame” (nr. 4)
 DIMISIANU GH. : Vasile Nicorovici: „Marele arc petrolifer” (nr. 1) — Florența Aibu: „Cîmpia soarelui” (nr. 9)
 DRAGOMIR MIHU: Ion Rahoveanu: „Creanga de măsline” (nr. 2)
 ELVIN B. : Eugen Barbu: „Prinzul de duminică” (nr. 10)
 FLOREA RODICA: Manole Auneanu: „Cerule era aproape” (nr. 4)
 HORBI. : Al. Mirodan: „Celebrul 702” (nr. 9)
 L. A. : G. L. Rozanov: „Ultimele zile ale lui Hitler” (nr. 11)
 LĂNCRĂNȚAN ION : Oinghiz Aittmatov: „Diamilia” (nr. 10)
 LUCA EUGEN: Șerfoan Nedelcu: „învățătorii” (nr. 9)
 LUCA REMUS: Horia Zilieru: „Florile cornului tînăr” (nr. 2) — Mihai Sto-

ian: „Nimeni nu se naște erou” (nr. 8)
 MANOLESCU N. : Sergiu Fărcășan: „Micul televizor” (nr. 1) — Marcos Ana: „Rădăcinile zorilor” (nr. 2) — Vladimir Colin: „Legendele Țării lui Vam” (nr. 3)
 MARINESCU IONEL: ' C. Ignătescu: „Dosarul lui Ion Măruntu” (nr. 9)
 MONDA JEAN: R. Laurian: „Probleme de estetica orașelor” (nr. 11)
 ORNEA Z. : Damian Hurezeanu: „Problema agrară și lupta țărănimii din România - 1904-1906” (nr. 4) — I. Popescu-Puțuri: „Se naște întrebarea” (nr. 8)
 PAPU LETIȚIA: H. Rohan: „Uși deschise” (nr. 5)
 PASCU PETRE: Ady Endre: „Nuvele” (nr. 10)
 PORUMBACU VERONICA: E. Bagrițki: „Versuri” (nr. 4)
 PETROVEANU MIHAIL: Florin Mugur: „Visele ide dimineață” (nr. 8)
 R. C. : Aurel Leon: „Din pridvor” (nr. 5)
 RADIAN SANDA: D. Păcurariu: „Dimitrie Bolintineanu” (nr. 7) — Darie Novăceanu: „Autobiografie” (nr. 8) — Olga Bergolt: „Stele în plină zi” (nr. 10) — Al. Dima: „Studii de istorie a teoriei literare românești” (nr. 11)
 RAICU L. : Dimos Rendis: „Zeii coboară din Olimp” (nr. 4) — Aurel Rău: „Unde apele vorbesc cu pămîntul” (nr. 5) — Mihai Negulescu: „Noaptea albe ale orașului” (nr. 7) — Grigore Hagiu: „Autoportret în August” (nr. 9)
 REGMAN CORNEL: G. Călinescu: „Grigore Alecsandrescu” (nr. 10)
 SANDA GEORGE: G. G. Ursu: „N. Beldiceanu” (nr. 3)
 SĂNDULESCU AL. : Pompiliu Marea: „Alexandru Sahia” (nr. 1) — Perpescius: „Alte mențiuni de istoriografie literară și folclor” (nr. 3) — Nicolae Jianu: „Veneam din întuneric” (nr. 11)
 SEVER AL. : Bruno Apitz: „Gol printre lupi” (nr. 7) — Alexandr Bek: „Re-

zerva generalului Pamfilov (nr. 10)
 SOLOMON DUMITRU: Titus Popovici:
 „Cuba, teritoriu liber al Americii”
 (nr. 9)
 STARCK O.: Th. Pieridis: „Un poet
 străin se plimbă prin București”
 (nr. 1) — Al. Jeleleanu: „Frumuseți
 simple (nr. 10)
 ȘTEFĂNESCU CORNELIA : Anghel
 Dumbrăveanu: „Fluviile visează o
 ,ceanul” (nr. 4) — Kovacs Gyorgy:
 „Mormântul ostașului” (nr. 8)
 TUDOR EUGENIA: H. Zincă: „Dintre
 sute de catarge” (nr. 2) — Ioana Pos-
 telnicu: „Adolescenții” (nr. 5) —
 Hertha Lidgeti: „Stelele nu apun” (nr.
 8) — Vera Panova: „Roman senti-
 mental” (nr. 10)
 Z. H.: I. Peltz: „minimi zbuțumate” (nr. 11)

REVISTA REVISTELOR

Akzente (nr. 8)
 Cercetări filozofice (nr. 9)
 II Contemporaneo (nr. 1)
 Contemporanul (nr. 3)
 Comunita (nr. 9)
 Cravata roșie (nr. 7)
 Diogene (nr. 5)
 Dokumente (nr. 8, 11)
 Esprit (nr. 4)
 l'Europa letteraria (nr. 2)
 Le Figaro litteraire (nr. 5)

Frankfurter Hefte (nr. 7, 10)
 Gazeta literară (nr. 2, 5)
 Iașul literar (nr. 7)
 Innostranaia literatura (nr. 7)
 Kortars (nr. 8)
 Les Lettres francaises (nr. 2, 3, 4,
 Limba română (nr. 11)
 Luceafărul (nr. 1, 4)
 Mainstream (nr. 2, 4)
 Il'Mulino (nr. 7)
 Niagyvilag (nr. 7)
 Neue deutsche Literatur (nr. 1, 10)
 Neva (nr. 8)
 Nord e Sud (nr. 9)
 Novii Mir (nr. 2, 9)
 Poetry (nr. 1) :
 Il Ponte (nr. 3)
 Le ragioni narrative (nr. 4, 8)
 Scrisul bănățean (nr. 3, 8)
 Secolul 20 (nr. 2)
 Septemvri (nr. 11)
 Sinn und Form (nr. 1)
 Spectator, (nr. 1)
 Steaua (nr. 2)
 Studii de literatură universală (nr.
 La table ronde (nr. 8)
 Les temps modernes (nr. 1, 3)
 Tribuna (nr. 1, 4)
 Tworczosk (nr. 5, 11)
 Viața literară sovietică (nr. 7)
 Voprosâ filosofii (nr. 2)
 Voprosi literaturii (nr. 11)
 Wort in der Zeit (nr. 4, 11)
 Zlaty Maj (nr. 5)
 Znamea (nr. 1,3)
 Zvezda (nr. 10)